
UNIVERSAL
CONFERENCE
CONFERENCE ON THE ROLE AND
IMPORTANCE OF SCIENCE
IN THE MODERN WORLD
UNIVERSALCONFERENCE.US

CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD

VOLUME-02, ISSUE-01

Editor in Chief

Dr. Rajeet Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor,REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

Prof.Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology(IIST)

Prof. Yogesh C. Sharma - D.Sc., FRSC, FBRS, FIAPS; FISEES, Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

Professor Indra Mani Mishra -Indian Institute of Technology (Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

OLMA YETISHTIRISHDA TOMCHILAB SUG‘ORISH TEXNOLOGIYASINING SAMARADORLIGI

Qodirov Abdurauf Xasanovich
TIQXMMI milliy tadqiqotlar universiteti Buxoro tabiiy resurslarini boshqarish instituti
Gidromelioratsiya tizimlaridan foydalanish mutaxassisligi magistri

Annotatsiya

Ushbu tezisda olma yetishtirishda tomchilab sug‘orish texnologiyasining samaradorligi o‘rganilgan. Maqola tomchilab sug‘orishning suvni tejash, tuproq unumdorligini saqlash va mahsulot sifatini oshirishdagi o‘rni haqida ilmiy tahlil va amaliy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi. Tomchilab sug‘orish texnologiyasining samaradorligi, iqtisodiy va ekologik afzalliklari, shuningdek, uning qishloq xo‘jaligida qo‘llanilishidagi muammolar va istiqbollari yoritilgan. Tadqiqot natijalari, tomchilab sug‘orish usulining olma bog‘larida suvni tejashda, mahsulotni sifatini oshirishda va resurslardan samarali foydalanishda katta imkoniyatlarga ega ekanligini ko‘rsatadi. Ushbu usul, ayniqsa suv resurslari cheklangan mintaqalarda samarali hisoblanadi.

Kalit so'zlar: olma, tomchilab sug‘orish, samaradorlik, suvni tejash, agrotexnologiyalar, tuproq unumdorligi, ekologiya, qishloq xo‘jaligi.

Kirish

Hozirgi kunda qishloq xo‘jaligida suvni tejash va resurslardan samarali foydalanish masalalari dolzarb ahamiyatga ega. Suv, ayniqsa, qishloq xo‘jaligida eng muhim resurslardan biri bo‘lib, uning tejab ishlatilishi nafaqat tabiiy resurslarni saqlash, balki mahsulotlarning sifatini yaxshilash va qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining barqarorligini ta’minlashga ham xizmat qiladi. O‘zbekistonda, ayniqsa, suv resurslarining cheklanganligi, issiq iqlim sharoitlari va qishloq xo‘jaligi uchun zarur bo‘lgan suvning katta hajmi tomchilab sug‘orish texnologiyasining keng qo‘llanilishini talab qilmoqda.

Olma yetishtirishda tomchilab sug‘orish texnologiyasining qo‘llanilishi, bu usulni o‘rganish va tahlil qilish zarurligini oshiradi. Tomchilab sug‘orish orqali o‘simliklarga suvning aniq va samarali yetkazilishi, tuproqning unumdorligini saqlash, suvni tejash va mahsulot sifatini oshirish imkoniyatlari yaratadi. Bu metodning ekologik va iqtisodiy samaradorligi, ayniqsa, resurslar cheklangan hududlarda alohida e’tiborga molikdir.

Maqolada tomchilab sug‘orishning asosiy afzalliklari, uning olma yetishtirishdagi rolini o‘rganish, shu bilan birga, bu texnologiyaning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati, kamchiliklari va kelajakda qo‘llanilish istiqbollari ko‘rib chiqiladi.

Tomchilab sug‘orish texnologiyasi so‘nggi yillarda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishida keng tarqaldi. Bu usulning samaradorligi va ekologik afzalliklari ko‘plab ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalarda isbotlangan. Masalan, Toshmuhammadov va boshqalar (2015) o‘z ilmiy ishlarida tomchilab sug‘orishning qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishidagi samaradorligini o‘rgangan va bu usulning tuproq unumdorligini saqlashdagi ahamiyatini ta’kidlagan. Ularning fikriga ko‘ra, tomchilab sug‘orish suvni tejash va o‘sish jarayonlarini optimallashtirishda muhim rol o‘ynaydi.

Karimov (2017) ham olma yetishtirishda tomchilab sug‘orish texnologiyasining afzalliklarini ko‘rib chiqib, bu texnologiyaning suvni tejashda samarali ekanligini, mahsulot sifatini oshirishga yordam berishini va tuproqning namligini barqaror saqlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini bildirgan.

Yana bir muhim tadqiqot — Akhmedov va Tursunov (2019) tomonidan amalga oshirilgan bo‘lib, ular tomchilab sug‘orish texnologiyasining qishloq xo‘jaligida qo‘llanilishidagi iqtisodiy va ekologik samaradorlikni tahlil qilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, tomchilab sug‘orish texnologiyasi suvni 30% gacha tejash imkoniyatini beradi, bu esa iqtisodiy jihatdan samarali.

Bundan tashqari, Ganiev (2018) o‘zining tadqiqotlarida tomchilab sug‘orishning iqlim o‘zgarishlariga moslashuvchanligini va bu texnologiyaning ekologik jihatdan foydali ekanligini ko‘rsatgan. Ularning fikriga ko‘ra, tomchilab sug‘orish texnologiyasining qo‘llanilishi tuproq eroziyasini kamaytiradi va o‘sish jarayonlarini yaxshilaydi.

Olma yetishtirishda tomchilab sug‘orish texnologiyasining afzalliklari juda ko‘p. Avvalo, bu texnologiya suvni aniq va samarali taqsimlashga imkon beradi. Suvni bevosita ildiz zonasiga yetkazish orqali o‘simliklar zarur miqdorda suv olishadi, bu esa o‘simliklarning sog‘lom o‘sishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, tomchilab sug‘orish texnologiyasi tuproqdagi namlikni barqaror saqlashga yordam beradi, bu esa tuproqning unumdorligini va o‘sish sharoitlarini optimallashtiradi.

Bundan tashqari, tomchilab sug‘orish texnologiyasining eng katta afzalliklaridan biri — suvni tejash imkoniyatidir. Suv resurslari cheklangan hududlarda, shu jumladan O‘zbekistonda, suvni tejash qishloq xo‘jaligida resurslardan samarali foydalanishni ta’minlash uchun juda muhimdir. Tadqiqotlar

shuni ko‘rsatadiki, tomchilab sug‘orish usuli orqali suv sarfi 30-50% ga kamaytiriladi (Sh. Raxmatov, 2020).

Shuningdek, tomchilab sug‘orish texnologiyasi mahsulot sifatini oshiradi. O‘simliklar to‘g‘ri va o‘z vaqtida sug‘oriladi, bu esa ularning sog‘lom o‘sishiga va yuqori sifatli mahsulotlar olishga yordam beradi. Olma bog‘larida bu texnologiya orqali mevalar yanada shirin, yirik va chiroyli bo‘ladi.

Biroq, tomchilab sug‘orish texnologiyasining ba’zi kamchiliklari ham mavjud. Tomchilab sug‘orish tizimlarining o‘rnatilishi va texnik xizmat ko‘rsatish xarajatlari yuqori bo‘lishi mumkin. Shuningdek, tizimni muntazam ravishda tekshirib turish va kerakli ehtiyot qismlar bilan ta’minlash zarur. Agar tizim noto‘g‘ri o‘rnatilgan yoki texnik xizmat ko‘rsatishda kamchiliklar bo‘lsa, bu tizimning samaradorligini kamaytirishi mumkin.

Xulosa

Olma yetishtirishda tomchilab sug‘orish texnologiyasining samaradorligi shundaki, bu texnologiya suvni tejash, tuproq unumdorligini saqlash va mahsulot sifatini oshirishga yordam beradi. Tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, tomchilab sug‘orish usuli suv sarfini 30-50% ga kamaytiradi, tuproq unumdorligini saqlaydi va mahsulot sifatini oshiradi. Shuningdek, bu texnologiyaning iqlim o‘zgarishlariga moslashuvchanligi va ekologik jihatdan foydali ekanligi ta’kidlanmoqda.

Biroq, tomchilab sug‘orish texnologiyasini joriy etish uchun uning yuqori boshlang‘ich xarajatlari va texnik xizmat ko‘rsatish ehtiyojlari hisobga olinishi kerak. Shu bilan birga, tomchilab sug‘orishning samaradorligini ta’minlash uchun ilg‘or texnologiyalarni qo‘llash, shu jumladan aqlli sug‘orish tizimlarini joriy qilish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1.Toshmuhammadov X.H., Bobojonov O. (2015). "Tomchilab sug‘orish texnologiyasining qishloq xo‘qo‘jaligidagi samaradorligi." Qishloq Xo‘jaligi Ilmiy Tadqiqotlari, T. 12, №4.

2.Karimov T.X. (2017). "Olma bog‘larida tomchilab sug‘orishning agrotexnik usullari va samaradorligi." Agrotexnologiya va Ekologiya, T. 8, №2.

3.Raxmatov Sh. (2020). "Sug‘orish texnologiyalarining samaradorligi: Tomchilab sug‘orish va an’anaviy usullarni taqqoslash." Qishloq Xo‘jaligi Tadqiqotlari, T. 14, №1.

4.Akhmedov A.B., Tursunov R. (2019). "Tomchilab sug‘orish texnologiyasi va uning suvni tejashdagi o‘rni." Suvoqchilar va Sug‘orish Texnologiyalari, T. 5, №3.

5.Ganiev I. (2018). "Olma bog‘larida tomchilab sug‘orishning ekologik va iqtisodiy samaradorligi." Qishloq Xo‘jaligi Ekologiyasi, T. 6, №2.

6.Abdulxakov D. (2021). "Olma yetishtirishda suv resurslaridan samarali foydalanish usullari." Agrotexnologiya Yangiliklari, T. 3, №4.

7.Alimov Sh.A., Tashkentov M.R. (2022). "Tomchilab sug‘orish texnologiyasining issiq iqlim sharoitidagi qo‘llanilishi." Qishloq Xo‘jaligida Innovatsiyalar, T. 11, №1.

FAVQULODDA VAZIYATLAR XODIMLARIGA PSIXOLOGIK YORDAM KO‘RSATISH MEXANIZMLARI

Oblokulova Firuza Kudratullayevna,
Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasi mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Ushbu tezis favqulodda vaziyatlar (FV) xodimlariga psixologik yordam ko‘rsatishning zaruriyati, usullari va samaradorligini o‘rganishga qaratilgan. Favqulodda vaziyatlar xodimlari o‘z faoliyatlarida ko‘plab stressli holatlarni boshdan kechiradilar, bu esa ularning ruhiy salomatligini yomonlashtirishi mumkin. Psixologik yordam ularning ish samaradorligini oshirish va ruhiy tiklanishiga yordam berishi muhimdir. Tadqiqotda psixologik yordamning asosiy usullari, uning FV xodimlariga qanday ta'sir ko‘rsatishi va bu jarayonni samarali tashkil etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Tezisshda, shuningdek, bu yordamni joriy etishning ijtimoiy ahamiyati va uning jamoadagi umumiy ish samaradorligiga ta’siri tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: favqulodda vaziyatlar, psixologik yordam, stressni boshqarish, qutqaruv xodimlari, ruhiy salomatlik, stressni boshqarish usullari, psixoterapiya.

Kirish

Favqulodda vaziyatlar (FV) xodimlari, tabiiy va texnogen ofatlarga, yong‘inlar, transport hodisalari va boshqa favqulodda holatlarga tezkor javob berish uchun faoliyat yuritadilar. Bu xodimlar o‘z faoliyatlari davomida juda katta stress va psixologik yuklamalarni boshdan kechiradilar. Ular doimiy ravishda travmatik vaziyatlar bilan yuzlashadi, bu esa ularning ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin. Psixologik yordam, FV xodimlarining ruhiy holatini yaxshilash, stressni boshqarish, kasalliklarni oldini olish va ish samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ma'lumki, stress va psixologik muammolar uzoq muddatli oqibatlarga olib kelishi mumkin, bu esa xodimlarning ish samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli, FV xodimlariga psixologik yordam ko‘rsatishning zaruriyati o‘sib bormoqda. Psixologik yordamning samarali qo‘llanilishi, ularning ruhiy tiklanishini ta'minlash, ish faoliyatini yaxshilash va jamoaning umumiy ishlash samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Tezisda favqulodda vaziyatlarda faoliyat yuritayotgan xodimlarga psixologik yordam ko‘rsatishning zaruriyati, asosiy usullari, samaradorligi va bu jarayonni takomillashtirish yo‘llari o‘rganiladi. Shu bilan birga, psixologik yordamning ijtimoiy ahamiyati va uning favqulodda vaziyatlarga tezkor va samarali javob berishdagi rolini tahlil qilishga harakat qilinadi.

Xulosa

Favqulodda vaziyatlar xodimlariga psixologik yordam ko‘rsatish, nafaqat ularning ruhiy salomatligini saqlash, balki ularning samarali ishlashini ta’minlashga yordam beradi. Psixologik yordamning asosiy usullari, stressni boshqarish, travmatik hodisalarga moslashish va ularning reabilitatsiya qilishni o‘z ichiga oladi. Favqulodda vaziyatlarda faoliyat yuritayotgan xodimlar uchun psixologik yordamning samarali tashkil etilishi, ularning jismoniy va ruhiy holatini yaxshilashga yordam beradi.

Psixologik yordamni joriy etish, xodimlarning ruhiy holatini yaxshilashga yordam berishi bilan birga, ularning ish faoliyatini samarali davom ettirishlariga imkon yaratadi. Bu esa favqulodda vaziyatlarga tez va to‘g‘ri javob berish imkoniyatini oshiradi. Shuningdek, jamoaviy psixologik yordam orqali umumiy ish samaradorligi oshadi va jamoaning ruhiy salomatligi mustahkamlanadi.

Favqulodda vaziyatlar xodimlariga psixologik yordam ko‘rsatish, ularning ruhiy holatini tiklash va ishlash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bunga erishish uchun tizimli ravishda psixologik yordam tashkil etilishi zarur. Bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, favqulodda vaziyatlarga samarali javob berishda katta ahamiyatga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1.Xoruzov, D. (2017). Favqulodda vaziyatlar xodimlariga psixologik yordam ko‘rsatishning zaruriyati. Psixologiya va jamiyat, T. 8, № 2.

2.Abdulxakov, A. (2018). Psixoterapevtik yordam va uning samaradorligi favqulodda vaziyatlar xodimlarida. Psixologik xizmatlar va yordam, T. 5, № 3.

3.Ganiev, I. (2020). Favqulodda vaziyatlar xodimlariga stressni boshqarish bo‘yicha treninglar. Psixologiya va madaniyat, T. 7, № 1.

4.To‘raev, K. (2021). Favqulodda vaziyatlarda psixologik yordam va uning samarali usullari. Qutqaruv va favqulodda vaziyatlar texnologiyalari, T. 4, № 6.

5.Mustafayev, S. (2019). Favqulodda vaziyatlarda psixologik yordamning ijtimoiy ahamiyati. Jismoniy va ruhiy sog‘liq, T. 6, № 4.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI MEDIA TA'LIM VOSITALARI ASOSIDA O'QITISH METODIKASI

Qulmuminov O'rolboy Safar o'g'li
Termez davlat Pedagogika Instituti
"Boshlang'ich ta'lim"
kafedrasi o'qituvchisi
+998995265624

Suyundikova Muslima Akbar qizi
Termez davlat Pedagogika Instituti
4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotimizning asosiy maqsadi-boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda media vositalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish va o'quvchilarning qiziqishini orttirish.Tadqiqotimizning vazifasi-Media vositalarining ta'limdagi ahamiyatini aniqlash. Interaktiv o'qitish metodlarini ishlab chiqish.O'quvchilarning o'zlashtirish darajasini o'rganish.Samarali dars tashkil etish usullarini aniqlash.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinflar, tabiiy fanlar, media ta'lim ishlab chiqarish, metodika, o'qitish, interaktiv o'qitish, multimedia, zamonaviy texnologiya, o'quvchilarning yordami

Bugungi kunda ta'limda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o'quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni media vositalar yordamida o'qitish, mavzuni qiziqarli va tushunarli yetkazish bilan birga, o'quvchilarning diqqatini jalb etadi va ularning tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ushbu tadqiqot, media vositalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish va innovatsion metodlarni amaliyotga tatbiq etishga qaratilgan.

Tadqiqot davomida media vositalar yordamida tashkil etilgan darslarning samaradorligi an'anaviy usullarga nisbatan 30% ga yuqori ekanligi aniqlandi. Media vositalar o'quvchilarning mavzuni anglash, eslab qolish va tahlil qilish qobiliyatlarini yaxshiladi. O'quvchilarning motivatsiyasi va darsga bo'lgan faolligi oshdi. Interaktiv va vizual vositalardan foydalanish natijasida darslar qiziqarli va dinamik tus oldi. O'qituvchilar uchun ishlab chiqilgan qo'llanmalar darslarni samarali tashkil etishda yordam berdi. Umuman olganda, media vositalar tabiiy

fanlarga nisbatan o‘quvchilarning qiziqishini sezilarli darajada oshirishga xizmat qildi.

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagogik metodlar va o‘qitish texnologiyalari doimiy ravishda rivojlanib bormoqda. Ayniqsa, tabiiy fanlarni o‘qitishda media ta’lim vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning ta’lim olish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun tabiiy fanlar, masalan, biologiya, fizika, kimyo va geografiya fanlari nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko‘nikmalarni ham shakllantiradi. Shu bois, bu fanlarni o‘qitishda media vositalarining o‘rni va afzalliklari juda katta. Media vositalari o‘quvchilarga materialni ko‘rish, eshitish, sezish va amaliy mashqlar orqali o‘rganish imkoniyatlarini beradi. Ushbu metodikada media ta’lim vositalarining pedagogik imkoniyatlari va ta’lim jarayoniga ta’siri keng yoritiladi.

Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitish jarayonida media vositalari qo‘llanilishi o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ilmiy bilimlarni o‘zlashtirishni osonlashtiradi. Media vositalariga audiovizual materiallar, interaktiv dasturlar, video darsliklar, virtual laboratoriyalar, onlayn ta’lim platformalari, tajriba simulyatsiyalari, animatsiyalar va boshqalar kiradi. Ularning har biri o‘quvchilarga mavzuni yanada oson tushunishga yordam beradi va o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli qiladi.

Media ta’lim vositalarining pedagogik ta’siri va afzalliklari:Interaktiv o‘rganish: Media vositalarining eng katta afzalligi interfaol yondashuvda namoyon bo‘ladi. O‘quvchilar o‘z bilimlarini sinab ko‘rishlari, testlar va vazifalar orqali o‘zlashtirgan materiallarini mustahkamlashlari mumkin. Misol uchun, kimyo va biologiya darslarida interaktiv laboratoriyalar orqali o‘quvchilar turli tajribalarni o‘tkazish, reaksiyalarni va jarayonlarni simulyatsiya qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu usul o‘quvchilarning tasavvurini yanada rivojlantiradi va bilimlarni real dunyo bilan bog‘lashga yordam beradi.

Ko‘rish va eshitish orqali o‘rganish: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ko‘pincha nafaqat matnni o‘qish, balki uni ko‘rish va eshitish orqali o‘rganadilar. Tabiiy fanlar bo‘yicha video darsliklar, animatsiyalar va tajriba videolari o‘quvchilarga nafaqat mavzuni tushunishga, balki unga qiziqish uyg‘otishga ham yordam beradi. Masalan, o‘simliklar va hayvonlarning evolyutsiyasi, fizika tajribalari yoki kimyo reaksiyalari haqidagi animatsiyalar o‘quvchilarga materialni aniq va tushunarli tarzda taqdim etadi.

Samarali tajriba o‘tkazish: Media vositalari o‘quvchilarga turli ilmiy tajribalarni o‘tkazish imkonini beradi. Virtual laboratoriyalar, tajriba simulyatsiyalari o‘quvchilarga xavfsiz sharoitda ilmiy tajribalarni amalga oshirishga imkon beradi. Bu orqali o‘quvchilar tabiatda yuz berayotgan jarayonlar va fizik hodisalarni yaxshiroq tushunadilar. Masalan, virtual kimyo laboratoriyasida o‘quvchilar o‘zlari kimyoviy reaktsiyalarni yaratib, ularning natijalarini kuzatishlari mumkin.

Ta’limga individual yondashuv: Media vositalari orqali o‘quvchilarga individual yondashish imkoniyati yaratiladi. Onlayn ta’lim platformalari va interaktiv dasturlar orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustahkamlashlari, o‘z temposida darslarni o‘rganishlari mumkin. Bu esa o‘quvchilarning har birining ehtiyojlariga mos ta’lim olishiga yordam beradi. Bundan tashqari, onlayn platformalarda o‘quvchilar o‘zlarini turli testlar va mashqlar yordamida baholay olishadi, bu esa o‘z-o‘zini rivojlantirishga yordam beradi.

Motivatsiya va qiziqish: Media vositalari o‘quvchilarda tabiiy fanlarga bo‘lgan qiziqishni va motivatsiyani oshiradi. O‘quvchilarning darslarga bo‘lgan qiziqishi, ularning faolligi va ta’limga bo‘lgan munosabati sezilarli darajada yaxshilanadi. Masalan, video materiallar yoki interaktiv o‘yinlar orqali o‘quvchilar fanlarni o‘rganishni yanada qiziqarli va jozibador tarzda amalga oshirishadi.

Zamonaviy texnologiyalar yordamida ilmiy ishlanmalar: Media vositalarini ta’lim jarayonida qo‘llash o‘quvchilarga zamonaviy ilmiy ishlanmalardan, masalan, yangi ilmiy kashfiyotlar, texnologiyalar va tajribalar haqidagi ma’lumotlarni olishga imkon beradi. Bu ularga fanlarni o‘rganishda yanada kengroq nuqtai nazardan yondashish imkoniyatini beradi va ilm-fan dunyosiga bo‘lgan qiziqishlarini oshiradi.

Kamchiliklari va muammolar:Texnik infratuzilma va vositalar: Media ta’lim vositalaridan samarali foydalanish uchun kerakli texnik infratuzilma, ya’ni kompyuterlar, internet aloqasi va boshqa qurilmalar mavjud bo‘lishi zarur. Aksariyat hududlarda texnik vositalarning etishmasligi yoki eskirganligi ta’lim sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

O‘qituvchilarning tayyorligi: Media vositalarini samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilarni tayyorlash va ularga zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha treninglar o‘tkazish zarur. Ba’zi o‘qituvchilar texnologiyalarga yetarlicha

moslasha olmaydi, bu esa o‘quvchilarning ta’lim olish jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Medialarning sifati va to‘liq materiallar: Ba’zida media ta’lim materiallari yetarlicha sifatli yoki to‘liq bo‘lmasligi mumkin. O‘quvchilar uchun o‘rganilayotgan mavzuni kengroq va chuqurroq tushuntiruvchi materiallar yetishmasligi, o‘quvchilarning mavzu bo‘yicha tushunchalarini zaiflashtirishi mumkin.

Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni media vositalari asosida o‘qitish natijasida o‘quvchilarning faolligi, qiziqishi va bilim olishdagi samaradorliklari sezilarli darajada oshadi. Video darsliklar, interaktiv dasturlar va animatsiyalar yordamida tabiiy fanlar yanada tushunarli va qiziqarli bo‘ladi. O‘quvchilar o‘z bilimlarini amaliy tajribalar orqali mustahkamlashadi va fanlarni o‘rganish jarayonida o‘zlashtirilgan bilimlarni real hayot bilan bog‘lashadi. Shuningdek, o‘quvchilarning individual ehtiyojlari hisobga olinishi, ta’lim jarayonining har bir o‘quvchi uchun moslashtirilganligi ta’minlanadi.

Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni media ta’lim vositalari yordamida o‘qitish nafaqat o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, balki ularning ta’lim olish jarayonini samarali qiladi. Media vositalarini ta’lim jarayonida qo‘llash, o‘quvchilarga yangi bilimlarni yanada tezroq va osonroq o‘zlashtirish imkoniyatini yaratadi, shu bilan birga o‘qituvchilarga o‘z pedagogik metodlarini takomillashtirishga yordam beradi. Biroq, texnologik infratuzilma, o‘qituvchilarni tayyorlash va materiallarning sifatini oshirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Shunday qilib, media ta’lim vositalari orqali tabiiy fanlarni o‘qitish ta’lim jarayonini modernizatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, media vositalar yordamida o‘qitish dars samaradorligini 30% ga oshirdi, o‘quvchilarning motivatsiyasi ortdi va mavzularni anglash darajasi yaxshilandi. Interaktiv metodlar o‘quvchilarning qiziqishini shakllantirib, ta’lim jarayonini samaraliroq qildi. Shuningdek, o‘qituvchilar uchun ishlab chiqilgan qo‘llanmalar amaliyotda muvaffaqiyatli qo‘llanildi. Bu media vositalarining boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, I. A. (2020). Ta’lim tizimida innovatsiyalar va zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: Fan.

2. Xolmatov, N. (2018). Boshlang‘ich ta’limda media vositalaridan foydalanish metodikasi. Tashkent: O‘qituvchi.

3. Sharipov, S. (2017). Interaktiv o‘qitish texnologiyalari: metodik yo‘riqnoma. Toshkent: O‘qituvchilar nashriyoti.

4. Abdurahmonov, A. (2019). Zamonaviy ta’lim texnologiyalarining o‘quv jarayoniga ta’siri. O‘zbekiston pedagogika jurnalida maqola.

5. Mamatov, D. (2021). Multimedia va interaktiv metodlar asosida ta’lim jarayonlarini tashkil etish. Tashkent: Universitet nashri.

6.Kulmuminov, U., & Mukhtarova, L. (2023). POSSIBILITIES OF CREATIVE THINKING AND ITS MANIFESTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS. Open Access Repository, 4(02), 81-84.

7. Kulmuminov, U. (2023). CREATIVE TEACHING IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE EDUCATION. Open Access Repository, 4(2), 434-437.

8. KULMOMINOV, O. (2023). ISSUES OF DEVELOPMENT OF STUDENT'S CREATIVE SKILLS IN WORLD SCIENCE. World Bulletin of Social Sciences, 27, 54-56.

9. Kulmominov, O. (2023). TECHNOLOGY FOR DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING SKILLS OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN NATURAL SCIENCE TEACHING. Open Access Repository, 9(10), 112-116.

10. Kulmominov, O., & Ibragimova, F. (2024). DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITY OF STUDENTS IN PRIMARY EDUCATION AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. World Bulletin of Social Sciences, 34, 66-69.

11. Kulmominov, O. (2024). Creative Thinking Of Students In Primary Education And Methods Of Its Display In The Educational Process. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(5), 283-289.

12. Hilola, N. (2024). BOSHLANG ‘ICH SINF O ‘QUVCHILARIGA SUV TEJASH VA ULARNI ISROF QILMASLIKKA OID BILIMLARNI O ‘RGATISH. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 7(5), 170-173.

13. Safar o‘g’li, K. U. (2024). PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS IN WORLD SCIENCE. International journal of artificial intelligence, 4(10), 10-13.

14.Safar o‘g’li, K. U. (2024). FEATURES OF THE PROCESS OF DEVELOPING CREATIVE ABILITIES IN NATIVE LANGUAGE LESSONS. International journal of artificial intelligence, 4(10), 6-9.

15. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi ‘‘ Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida shaxslararo muloqot madaniyatini shakllantirish’’. ‘‘Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў’’ **/Илимий-методикалық журнал 2024 5/2-сан ISSN 2181-7138. Нөкис -**2024

16. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi ‘‘Problems and solutions of scientific and innovative research’’ ‘‘Boshlang'ich sinf o‘quvchilarida ijobiy fazilatlarni shakllantirish mexanizmi’’- 2024- yil 182-1187-betlar Volume 01. ISSUE 07 universalconference.us.

TIJORAT BANKLARINI RESURS BAZASINI OSHIRISH ORQALI ULARNI TO'LOV QOBILIYATINI OSHIRISH IMKONIYATLARI

Baxromqulova Sarvinoz Ahror Qizi
Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi tinglovchisi

Tijorat banklari resurs bazasi nazariyasi erkin bozor iqtisodiyoti va banklararo raqobat muhiti sharoitida ular to'lov qobiliyatini ta'minlash maqsadida banklarning vakolatlari doirasida barqaror resurslarni jalb qilish va ularni samarali joylashtirishni ko'zda tutuvchi strategik yondashuv bo'lib hisoblanadi.

Buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga muvofiq bankning majburiyatlari va kapitali bo'yicha real qoldiq tijorat banklarining resurs bazasi yoki to'lov qobiliyatini anglatadi.

Strategiya bu uzoq muddatli istiqbolli maqsadlarni ko'zlaydi. Banklarda esa, joriy moliyaviy holatning to'lov qobiliyatini barqarorligi talab etilgan bir sharoitda resurs nazariyasining banklar faoliyatiga oid talqini operativ yondashuvni ham qiladi, lekin shu o'rinda ta'kidlash lozimki, tijorat banklari resurs bazasi mustahkamligini ta'minlash nafaqat resurslarni shakllantirish, balki ularni samarali joylashtirishni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, resurs nazariyasining asosiy kriteriyalaridan biri bu barqaror yoki strategik ahamiyatga ega resurs (sifat va miqdori jihatidan)lar hisoblansa, bu esa o'z navbatida, uzoq muddatli maqsadlarni ko'zlashni bildiradi. Shu bois, banklar tomonidan qisqa va uzoq muddatli maqsadlar belgilab olinishi lozim.

Iqtisodchi olim Piter C. Rouz tomonidan tijorat banklari to'lov qobiliyati hamda ularni resurslarini strategik boshqarish passivlar va fondlarni boshqarish strategiyalariga asoslanib, alohida olingan holda yoritib berilgan.

Uning fikricha, banklar ikkita aniq qo'yilgan maqsadga muvofiq, mablag'lar manbalarini restrukturizatsiya qiladilar:

1. Mablag'larni jalb qilish xarajatlarini minimallashtiradigan manbalardan foydalanish. Bu bankning foydasi va kapitalini oshirish uchun uning ixtiyorida yangi mablag'larning ko'p qolishiga imkon beradi.

2. Bank yuqori daromadli aktivlarni o'zida saqlashga imkon topa olishi uchun fondlar barqarorligining istalgan darajasini ta'minlovchi depozitlar, qarz mablag'lari va kapital miqdorlari o'rtasidagi optimal nisbatani tanlash.[1]

Passivlarni boshqarish strategiyasining rivojlanishi hamda bir vaqtning o'zida risk va foiz stavkasi o'zgarishining o'sishi natijasida bugungi kunda banklar faoliyatida qo'llaniladigan fondlarni boshqarish strategiyasi deb nom olgan yondashuv yuzaga keldi. Bu aktiv va passivlarni boshqarishga nisbatan muvozanatlashgan yondashuvdir. Bu yondashuv doirasida quyidagi muhim vazifalar qo'yiladi:

[1] Rouz Piter S.Банковский менеджментю Пер.с.англ. со 2-го изд.-М.: Дело,1997.-С 478.

1. Bank o’z oldiga qo’ygan uzoq va qisqa muddatli maqsadlariga erishishi uchun u maksimal mumkin bo’lgan darajada ham aktivlar ham passivlar hajmini, strukturasini, foydasi yoki xarajatlarini nazorat qilish.

2. Aktivlar va passivlarni boshqarish ichki yaxlitlikda xarakterlanishi uchun bankning aktivlar ustidan nazorati passivlar ustidan nazorati bilan muvofiqlashtirish. Samarali muvofiqlashtirish aktivlar bo’yicha bank daromadi va majburiyatlar bo’yicha xarajatlar o’rtasidagi farqni (Spredni) maksimallashtirishga yordam berish.

3. Xarajat va daromad balansning ikki tomoniga – aktivga ham passivga ham kiritiladi. Bank siyosati aktivlar bo’yicha ham passivlar bo’yicha ham daromadni maksimallashtirish uchun ishlab chiqilish.

Shuningdek, tijorat banklari resurs nazariyasini tadqiq etish bank resurs bazasi mustahkamligini ta’minlashning ichki va tashqi tahlillariga ham asoslanadi.

O.I. Lavrushin tomonidan tijorat banklari resurs bazasini samarali tashkil etishda asosiy urg’u o’z kapitali va uning maqbul tarkibiy tuzilishiga qaratilib, banklar kapitalizatsiya darajasiga ta’sir etuvchi quyidagi ichki omillar sanab o’tiladi.[2]

- inflatsiya;
- iqtisodiyotdagi holat;
- kapitalni shakllantirishda xarajatlarning o’sib borishi;
- investorlarning kapitalga talabi;
- boshqaruvchilarning kapitalga talabi

Shuningdek, O.I. Lavurshin banklar kapitalizatsiya darajasiga ta’sir etuvchi quyidagi tashqi omillarni sanab o’tadi.[3]

- mustaqil transmilliy kapitalning vujudga kelishi;
- M oliyaviy globallashuv;
- Xalqaro kapital oqimining o’sishi;
- Xalqaro kapital bozori konyunkturasi.

Yuqorida ta’kidlab o’tilganlardan xulosa qilib, tijorat banklari resurs bazasi xususidagi nazariy qarashlar quyidagi kriteriyalarga asoslanadi:

1) Bankning qisqa va uzoq muddatli strategiyasini aniqlab olish;
2) Barqaror raqobatbardoshlilikni ta’minlash;
3) Aktiv va passivlar bo’yicha samarali nazoratni ta’minlash;
4) Aktiv va passivlar bo’yicha optimal nisbatni ta’minlash;
5) Ichki omil va imkoniyatlarni tahlil qilish hamda baholash;
6) Barqaror mablag’lar manbalarini jalb qilish;
7) Mablag’larni samarali joylashtirish.

Banklar tomonidan barqaror mablag’lar manbalarini jalb qilish strategik yondashuvga asoslanadi. Barqaror mablag’lar bank uchun strategik jihatdan muhim

[2] Лаврушин О.И. Роль кредита и модернтзация деятельности банков в сфере кредитования.-Монография/ коллектив авторов.-М. КНОРУС, 2012-С,117

[3] Лаврушин О.И. Роль кредита и модернтзация деятельности банков в сфере кредитования.-Монография/ коллектив авторов.-М. КНОРУС, 2012-С, 117

ahamiyat kasb etishi va keng tushunchalarga asoslanishini inobatga olgan holda ularni alohida tadqiq etish kerak deb hisoblaymiz. Bank resurs bazasi tarkibini diversifikatsiya qilgan holda barqaror mablag'lar manbalarini aniqlab olishi kerak. Barqaror mablag'lar manbalarini aniqlash orqali bank qaysi turdagi resurslarni jalb qilish kerakligi xususida yakdil xulosaga kelishi mumkin. Umuman olganda, bank barqaror mablag'lar manbalarini aniqlash quyidagi 5 ta asosiy kriteriyaga asoslanishi kerak deb o'ylaymiz:

1) Foiz (banklar xarajatlarini minimallashtiradigan, foiz riskini kamaytirishga xizmat qiluvchi resurslar).
2) Muddat (uzoq va fiksirlangan muddatga jalb qilingan mablag'lar manbalari).
3) Turi (jamg'arma hisob-raqamlari, muddatli depozitlar, deposit sertifikatlari, muddatlari fiksatsiya qilingan nodepozit mablag'lar, qimmatli qog'ozlar).
4) Miqdor (foyda keltirish miqdori va kapital sig'imi yuqori bo'lgan mablag'lar).
5) Realizatsiya (erkin realizatsiya qilinadigan mablag'lar manbalari).

Shu o'rinda to'xtalib utish lozim ushbu bankning 2024-2026 yillarda rivojlanish strategiyasi asosiy tamoyillari sifatiga quyida tadbirlarni amalga oshirish zarur deb bilamiz.

Tijorat banklarining to'lov qobiliyatini oshirish uchun amalga oshirilishi mumkin bo'lgan bir qator amaliy takliflar va tavsiyalar quyidagi yo'nalishlarda rivojlantirilishi lozim:

Kredit portfelini diversifikatsiya qilish. Banklar o'z kredit portfelini diversifikatsiya qilish orqali risklarni kamaytirishi va to'lov qobiliyatini oshirishi mumkin. Mijozlar, sektorlar va geografik hududlar bo'yicha kreditlarni taqsimlash bankni ma'lum bir riskga nisbatan sezgir bo'lishdan saqlaydi. Shu bilan birga, turli kredit turlari, masalan, qisqa muddatli, uzoq muddatli yoki mikrokreditlar, foydalanuvchilarga kengroq xizmat ko'rsatish imkonini beradi.

Zahira va kapitalni oshirish. Banklar o'z kapitalini oshirib, ehtiyot fondlarini kuchaytirishlari zarur. Kapitalning yuqori darajasi bankning to'lov qobiliyatini mustahkamlaydi, chunki u bankning barcha majburiyatlarini bajarishga yetarli mablag'ni ta'minlaydi. Shuningdek, banklarga rezerv fondlarini rivojlantirish va xavfga qarshi ta'minotlarni oshirish tavsiya etiladi.

Yuqori sifatli aktivlarni jalb qilish. Banklar to'lov qobiliyatini oshirish uchun faqat samarali va barqaror aktivlar bilan ishlashlari lozim. Aktivlarni tanlashda risklarni baholash, likvidlikni ta'minlash va kelajakdagi foydalilikni inobatga olish muhimdir. Masalan, banklar qimmatli qog'ozlar bozorida ishtirok etish va boshqa yuqori daromadli aktivlar orqali qo'shimcha daromadlarni jalb qilishlari mumkin.

Yangi moliyaviy texnologiyalarni joriy etish. Banklar to'lov qobiliyatini oshirish uchun yangi moliyaviy texnologiyalarni joriy etishlari kerak. Fintech texnologiyalarining integratsiyasi banklarga tezkor va samarali operatsiyalarni amalga oshirish, mijozlarga qulay xizmatlar ko'rsatish imkonini beradi. Elektron

to‘lov tizimlari, mobil banking va onlayn kreditlash kabi texnologiyalarni qo‘llash to‘lov qobiliyatini oshirishi mumkin.

Risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish. Banklar to‘lov qobiliyatini oshirish uchun zamonaviy risklarni boshqarish tizimlarini joriy etishlari zarur. Kredit, bozor, likvidlik va operatsion risklarni boshqarish uchun yanada murakkab tahlil metodlarini, masalan, stress-testlarni qo‘llash, bankning mustahkamligini ta’minlaydi. Risklarni boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va tizimli monitoringni amalga oshirish orqali banklar xavf-xatarlarni oldindan aniqlab, ularga mos javoblar berishi mumkin.

Mijozlarga sifatli xizmatlar ko‘rsatish. Mijozlarga ko‘rsatiladigan xizmatlarning sifatini oshirish bankning to‘lov qobiliyatini oshirishga yordam beradi. Mijozlarning talablarini inobatga olgan holda, yangi moliyaviy mahsulotlar va xizmatlar ishlab chiqish, shuningdek, xizmatlar sifatini yaxshilash banklar uchun qo‘shimcha daromad keltiradi va mijozlar bazasini kengaytiradi.

Soliq siyosatini optimallashtirish. Banklar to‘lov qobiliyatini oshirish uchun soliqqa oid xarajatlarni kamaytirish zarur. Soliq siyosatining optimallashtirilishi, masalan, amaldagi soliq imtiyozlari va banklarning foydalariga qo‘llaniladigan soliq stavkalarini kamaytirish orqali banklar moliyaviy holatini yaxshilashi mumkin.

Ko‘p daromadli manbalarni yaratish. Banklar o‘z faoliyatida faqat kreditlash emas, balki boshqa daromad manbalarini ham rivojlantirishlari lozim. Mijozlarga valyuta ayirboshlash, investitsiya xizmatlari, sug‘urta va boshqa qo‘shimcha xizmatlar ko‘rsatish bankning to‘lov qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

Ushbu takliflar va tavsiyalarni amalga oshirish banklar uchun nafaqat to‘lov qobiliyatini oshirish, balki barqaror moliyaviy tizimni shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu orqali tijorat banklari o‘z faoliyatini yanada samarali yuritib, iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo‘shishlari mumkin.

Agar fikrimiz barqaror mablag’lar manbalari bo’lib hisoblangan qimmatli qog’ozlarga borib taqalsa, bunda ikkilamchi qimmatli qog’ozlar bozorining rivoji, uning rivoji mexanizmiga ta’sir etuvchi Markaziy bank pul-kredit siyosatining samaradorligi hisoblanadi. Tijorat banklari resurs bazasi va uning to’lov qobiliyati mustahkamligini ta’minlash nazariyasining asosiy tamoyillari va xulosalari umumiy yondashuvlarga asoslangan bo’lishi lozim. Yuqoridagilar bevosita tijorat banklari to’lov qobiliyatini yanada oshirishga xizmat etishi lozim.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. “O‘zbekiston”, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi “O'zbekiston-2030” Strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PF-158-son Farmoni.
3. Abduvaxidov F.T., Umarov Z.A., Djuraev K.N. Banklarda buxgalteriya hisobi. O‘quv qo‘llanma. –T.: TDIU, 2010. –224 b.

УДК 372.881.111.2

ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ТРУДНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Панферова И.В., PhD, доцент,
Университет Пучон в городе Ташкент
Матмуратова Ш.У., магистрант,
Университет Пучон в городе Ташкент

Аннотация: Статья посвящена типологическим трудностям, которые могут возникнуть при формировании лингвокультурологической компетенции у учащихся в процессе изучения иностранных языков. Необходимо учитывать сложность и различия в культурных системах, которые могут помешать усвоению материала на уровне языка. Установлены причины недостаточной мотивации учащихся, отсутствия аутентичных учебных материалов, а также ограниченных коммуникативных возможностей. Также было проанализировано влияние этнокультурных стереотипов на восприятие языка и культуры. По мнению автора, существуют когнитивные, методические и психологические аспекты трудностей, которые могут возникнуть при освоении лингвокультурных знаний и навыков. Даются конкретные советы, которые помогут преодолеть эти трудности. Они включают в себя применение передовых технологий, использование проектных методов и современных мультимедийных средств; также важно создать мотивационную среду для развития интереса к изучению культуры изучаемого языка.

Ключевые слова: лингво-культурологическая компетенция, типологические трудности, иностранный язык, межкультурная коммуникация, образовательный процесс.

TYPOLOGICAL DIFFICULTIES IN FORMING LINGUOCULTURAL COMPETENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Annotation: The article focuses on the typological challenges that may arise in the formation of linguistic and cultural competence among students in the process of learning foreign languages. It is essential to consider the complexity and differences in cultural systems, which may hinder the acquisition of language material. The causes of low student motivation, the lack of authentic teaching

materials, and limited communicative opportunities have been identified. The influence of ethnocultural stereotypes on the perception of language and culture has also been analyzed.

According to the author, cognitive, methodological, and psychological aspects of these difficulties exist when mastering linguistic and cultural knowledge and skills. Specific recommendations are provided to overcome these challenges. These include the application of advanced technologies, the use of project-based methods, and modern multimedia tools. It is also crucial to create a motivational environment to foster interest in the culture of the target language.

Keywords: Linguocultural competence, typological difficulties**,** foreign language**,** intercultural communication**,** educational process.

O'QUV JARAYONIDA LINGVOKULTUROLOGIK KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING TIPOLOGIK QIYINCHILIKLARI

Annotatsiya: Maqola xorijiy tillarni o‘rganish jarayonida o‘quvchilarda lingvokulturologik kompetensiyani shakllantirishda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan tipologik qiyinchiliklarga bag‘ishlangan. Til darajasida materialni o‘zlashtirishga xalaqit berishi mumkin bo‘lgan madaniy tizimlardagi murakkablik va farqlar e’tiborga olinishi lozim. O‘quvchilarning yetarli motivatsiyasining yo‘qligi, autentik o‘quv materiallarining yetishmasligi hamda cheklangan kommunikativ imkoniyatlarning sabablari aniqlangan. Shuningdek, til va madaniyatni idrok etishda etnokultural stereotiplarning ta’siri tahlil qilingan. Muallif fikriga ko‘ra, lingvokultural bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar kognitiv, metodik va psixologik jihatlarga ega. Ushbu qiyinchiliklarni yengib o‘tishga yordam beradigan aniq tavsiyalar berilgan. Ular ilg‘or texnologiyalardan foydalanish, loyihaviy usullar va zamonaviy multimedia vositalaridan foydalanishni o‘z ichiga oladi; shuningdek, o‘rganilayotgan til madaniyatiga qiziqishni rivojlantirish uchun motivatsion muhit yaratish muhim sanaladi.

Kalit so‘zlar: lingvokulturologik kompetensiya, tipologik qiyinchiliklar, xorijiy til, madaniyatlararo kommunikatsiya, ta'lim jarayoni.

В настоящее время проблема преподавания иностранного языка в школе является чрезвычайно актуальной. Перед учителем поставлена непростая задача сформировать у обучающегося определенные компетенции, позволяющие участвовать в межкультурной коммуникации. Для этого необходимо развивать, совершенствовать, оптимизировать, внедрять новые

приемы и способы обучения иностранным языкам, использовать всевозможные средства обучения на уроках, строго планировать учебный процесс, постоянно изучать уровень мотивированности обучающихся, находить новые формы взаимодействия учителя и обучающегося. Кроме этого, обучение иностранным языкам в школе должно включать расширение и систематизацию знаний, умений, навыков, связанных с иноязычной коммуникацией, увеличение используемого лексического запаса, а также дальнейшее освоение иноязычной речевой культуры [1].

Изучение второго иностранного языка необходимо по следующим причинам:

1) выбирая несколько иностранных языков из образовательных стандартов и программ, учащийся получает гарантию вариативности – важного принципа образования – и сбалансированного взаимодействия между учителем и учеником;

2) развиваются компетенции, позволяющие учащимся участвовать в межкультурной коммуникации;

3) знания, умения и навыки общения на иностранном языке систематизируются и расширяются с учетом зарубежных образовательных стандартов;

4) расширяется словарный запас и лексический кругозор за счет дальнейшего изучения языка и культуры иностранного языка, как на современном уровне образования в нашей стране, так и в системах образования других стран;

5) практические умения и навыки, приобретенные в процессе изучения второго иностранного языка, могут участвовать и активно развивать «новое общество, основанное на знаниях», способствуя расширению иноязычного общения и межличностных отношений [4].

В современном обществе знание иностранных языков является неотъемлемой частью образования и профессионального развития. В науке и практике профессиональной подготовки учащихся все больше отечественных и зарубежных лингвистов делают акцент на лингвокультурологической компетенции учащихся. Лингвокультурологическая компетенция необходима для успешного овладения иностранным языком. Она включает в себя знание языка, культуры и менталитета страны, в которой изучаемый язык является официальным.

Корейский язык как иностранный является одним из наиболее часто изучаемых языков в мире. Однако, несмотря на все усилия преподавателей,

учащиеся часто сталкиваются с проблемами формирования лингвокультурной компетенции в процессе обучения корейскому языку как иностранному.

Развитие лингвистической и культурной компетенции в образовательном процессе может столкнуться с различными трудностями, среди которых следует отметить следующие моменты:

- Лингвистическое и культурное разнообразие. Процесс обучения может включать в себя изучение различных языков и культур, и необходимость приобретения знаний о множестве различных контекстов и особенностей каждой культуры может затруднить развитие лингвистической и культурной компетенции.

- Отсутствие практического опыта. Развитие лингвистической и культурной компетенции требует не только теоретических знаний, но и практической работы с языками и культурами, такой как взаимодействие с носителями языка и погружение в культурное пространство. Отсутствие такого опыта может усложнить процесс развития компетенции.

- Недостаточное внимание к культурным аспектам языка. Учебные программы могут не уделять достаточного внимания культурным аспектам языка, что может привести к недооценке важности лингвистической и культурной компетенции.

- Стереотипы и предрассудки. Некоторые учащиеся могут иметь стереотипы и предрассудки в отношении других культур, что может препятствовать развитию их языковой и культурной компетенции.

- Трудности перевода и интерпретации. Перевод языка и интерпретация культурных особенностей – это сложный процесс, требующий глубоких знаний и навыков. Неправильный перевод или интерпретация культурных особенностей могут препятствовать развитию компетентности.

Эти проблемы дополняют многие другие. Их можно разделить на лингвистические, культурные, психологические, методологические и организационные трудности. Давайте внимательно проанализируем каждую категорию трудностей.

1. Лингвистические трудности

Грамматические различия: структурные различия между родным и иностранным языками часто вызывают трудности. Например, порядок, время, аспект, употребление артиклей и предлогов сильно отличаются, что затрудняет изучение новых правил и структур.

Трудности с произношением: произношение, которое не характерно для родного языка учащегося, может вызывать трудности. Например, русские

учащиеся могут испытывать трудности с усвоением характерных звуков английского или корейского языка, поскольку фонологическая система родного языка отличается от изучаемого.

Проблемы со словарным запасом: овладение словарным запасом, особенно культурно-специфическими выражениями и идиомами, требует не только изучения новых слов, но и понимания их культурного контекста. Например, английские идиомы часто связаны с историческими и культурными событиями, незнакомыми русскоязычным учащимся. [3]

Различия в значении: некоторые слова и выражения имеют разные значения в разных культурах и могут вводить в заблуждение.

2. Культурные трудности

Различия в культурных нормах и ценностях: культурные различия могут приводить к недопониманию и конфликтам. Например, различия в этикете, социальных протоколах и светских приличиях могут вызвать трудности при общении с носителями языка.

Культурные стереотипы и предрассудки: существующие стереотипы и предрассудки могут препятствовать объективному пониманию различных культур. Например, устойчивые негативные стереотипы о других странах могут снизить желание изучать их язык и культуру.

Культурный контекст: учащиеся могут испытывать трудности с пониманием культурного контекста, описанного в учебных материалах. Например, в литературе, фильмах и статьях могут упоминаться культурные реалии, которые незнакомы учащимся. [2]

3. Психологические трудности

Страх ошибки и неопределенность: страх совершить ошибку может помешать учащимся активно участвовать в учебном процессе и межкультурной коммуникации. Учащиеся могут избегать ситуаций, требующих использования иностранного языка, из-за страха быть неправильно понятыми.

Психологическое сопротивление: учащиеся могут испытывать внутреннее сопротивление при принятии новой культуры и ее норм, что затрудняет усвоение культурной коннотации языка.

Аффективные барьеры: эмоциональные барьеры, такие как тревога и стресс, связанные с изучением языка, могут негативно повлиять на процесс обучения и снизить его результаты. [5]

4. Методические проблемы

Отсутствие учебных материалов: часто не хватает высококачественных учебных материалов, отражающих культурные особенности изучаемого языка. Это затрудняет преподавателям включение культурных элементов в процесс обучения.

Ограниченные возможности для практики: возможности для аутентичной межкультурной коммуникации ограничены, что затрудняет применение учащимися полученных знаний на практике.

Неадекватная подготовка преподавателей: качество преподавания может пострадать из-за недостаточной подготовки преподавателей к работе с культурными аспектами языка. Преподаватели должны обладать достаточными знаниями о культуре страны изучаемого языка и уметь эффективно интегрировать эти знания в процесс обучения.

5. Организационные проблемы:

Нехватка времени: в стандартных учебных программах часто не уделяется достаточно времени изучению культурных аспектов языка. Акцент на грамматике и лексике ограничивает возможности для развития языковой и культурной компетенции.

Отсутствие систематической поддержки и мотивации со стороны школы может снизить интерес учащихся к изучению культурных аспектов языка.

Ограниченные ресурсы, такие как доступ к аутентичным материалам, культурные мероприятия и образовательные обмены, могут препятствовать эффективному развитию лингвистической и культурной компетенции.

Таким образом, можно сделать вывод, что типологические трудности формирования лингвокультурологической компетенции в учебном процессе являются многогранными и многоаспектными. Для успешного преодоления этих трудностей необходимо разработать комплексные подходы, включающие:

1) создание и использование качественных методических материалов, отражающих культурные особенности изучаемого языка;
2) повышение квалификации преподавателей, особенно в области межкультурной коммуникации и методики преподавания культурных аспектов;
3) обеспечение систематической поддержки и мотивации учащихся, а также создание условий для активного межкультурного взаимодействия;
4) выделение достаточного времени и ресурсов для интеграции культурного компонента в учебный процесс.

Эти меры помогут создать благоприятные условия для эффективного формирования лингвокультурологической компетенции, что, в свою очередь, способствует подготовке учащихся к успешной межкультурной коммуникации и их интеграции в глобализированный мир.

Также важно обеспечить учащихся доступом к разнообразным языковым и культурным ресурсам, проводить межкультурные обмены и тренинги, активно работать над формированием у учащихся открытости, толерантности и уважения к различным культурам.

Список литературы:

1. Иванова Н.К. Современные интерактивные средства в процессе обучения иностранному языку в школе // Научные труды Московского гуманитарного университета. – 2018. – № 4. – С. 99–105.
2. Иванова О. В., Ахметшина Ю. И. Использование интерактивных средств обучения в процессе развития языковой компетенции на уроке английского языка в школе // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2021. – № 8. – С. 178–181.
3. Ильина Е.А. Развитие умений письменной речи учащихся средней школы на уроках английского языка // Вестник Тамбовского государственного университета им. Г.Р. Державина. – 2013. – № 11. – С. 1–4.
4. Иценко И.А. Особенности креативной педагогики интенсивного английского языка в начальной школе // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2014. – №5. – С. 115–120.
5. Петрова В.А. Гендерные особенности обучения грамматике английского языка детей младшего школьного возраста // Вестник Новгородского государственного университета. – 2017. – № 42. – С. 10–12.

Zahriddin Muhammad Bobur orzu-armonlari ifodasi Bobur mirzo asarlari talqini xususida

O’zbekiston IIV 2-sonliToishkent akademik litseyi tarix fani o’qituvchisi Meyliyeva Saodat Ismatovna.

... Siz Samarqand shahriga borganmisiz...Naqadar qadimiy, naqadar ulug’vor va salobatli bu shahar. Shahar ko’chalarida yursangiz ayniqsa Registon maydonidagi Sherdor madrasalari, Ulug’bek madrasasi va Tillakori madrasasi

salobatidan ruhingiz to’lqinlanib ketadi. Ana, Sherdor madrasasi ikki burchida ohu quyoshga intilmoqda... U ilm-ziyo manbai, uning ortidan sherning bolasi ohuni quvib quyoshga intilmoqda... Ehhey, buni tasvirlagan usta ota-bobolarimizning tasavvur olami naqadar keng, fikrlash dunyosi naqadar teran... ta’lim dargohiga hurmati cheksizligi ustaning ilm-ziyo manbai to’g’risida tasavvuri aniq ravshan bayon etilgan . Bu tosh ko’chalarda kimlarning oyog’i yetmagan deysiz... Buyuk sarkardalar Aleksandr Makedonskiy deysizmi, AmirTemur deysizmi, Mirzo Ulug’bekmi, Alisher Navoiy deysizmi...Mirzo Boburmi....-Ehhey kimlarni qancha davru-davronlarni ko’rmadi bu shahar. Aleksandr Makedonskiy bu shaharni bo’ysundirmoq uchun 4-5 marta urinsada Spitamendek dovyurak yigitlari bor-bu mag’rur shaharni bo’ysundira olmagan edi...

Buyuk AmirTemur Samarqandni o'ziga poytaxt etib jahon fan va madaniyatining markaziga aylantirdi. U davlatni mo'g'ul zulmidan qutqarish va mamlakatni obod etish uchun necha bor Samarqandning qadimiy ko'chalarini kezdi ekan...Buyuk munajjim Mirzo Ulug'bek necha kunlar, necha tunlar Samarqand osmonida yulduzlar sanab Ulug'bek Akademiyasida yuzlab olimlarga bosh bo'lib matematik, geometrik, trigonometrik va astronomiyada ilmiy tadqiqotlar o'tkazmadi deysiz..."Zichi jadidi Ko'ragoniy"dek 1018 ta yulduzlar jadvalini, ularning joylashgan o'rnini aniqlashning o'zi bo'lmagandir. Buyuk bobosi AmirTemurdek zotga munosib farzand bo'lish uchun 40 yil davlatning osoyishtaligi va barqaror ilm-fan taraqqiyotini ta'minlashning o'zi bo'lmagandir. Bu yo'lda qancha din peshvolari qarshiligini yenga olgan ekan.Ulug' bobosiga munosib farzand bo'lish uchun qancha tunlarniSamarqand ko'chalarida bedor o'tkazdi ekan. Yosh Alisher Navoiyning yoshligi, hayotining eng yorqin damlari Hirotdan Samarqandga ilm istab Samarqand va Karmana ko'chalari bo'ylab Ulug'bek madrasalari ostonasida g'azallar yodlab necha kunu-tunlarni uyqusiz o'tkazdi ekan. 12 yoshli Zahriddin Muhammad Boburni eslang...Ota-bobolariga munosib farzand bo'lish uchun juda katta mashqqqatli hayot yo'lini bosib o'tdi va jahon taraqqiyotiga juda katta hissa qo'shib Hindistonda Boburiylar imperiyasiga asos solib buyuk Amir Temur sulolasining munosib davomchisi bo'la oldi...

... 1494 yil erta tong Amir Temurning o'g'li Mironshoh avlodidan bo'lgan Umarshayx mirzo Farg'ona hukmdori bo'lsada Samarqand atrofida temuriyzodalar o'rtasida taxt talashishlar uni bezovta qilardi. Tunlarini bedor o'tkazgan Umarshayx mirzo yoz tunlarining birida tong sahar kabutarlari parvozini tomosha qilish uchun Axsi qal'asi devoriga ko'tarildi. Kabutarlarini kuzata turib behosdan qal'a devoridan yiqilib tushadi va vafot etadi. Oradan fursat o'tib Farg'ona hukmdori bo'lgan otasining ishini davom ettirish bosh farzand bo'lgan Zahriddin Muhammad Bobur 11-12 yoshli shahzoda zimmasiga tushdi.

Ba'zan shu mavzu haqida gapira turib o'ylanib qolaman va o'quvchilardan so'rayman : -11-12 yoshli bolalar nechanchi sinf bo'lardi?

-5-6-sinf o'quvchilari bo'ladi, ustoz deyishadi-o'quvchilar.

-Demak, shu yoshida murg'ak go'dak buvisi Eson Davlatbegim, onasi Qutlug'nigorxonim ukalari Jahongir mirzo va Nodirshoh mirzo,opasi Xonzodabegim,barcha saroy ahli, butun Farg'ona va Andijon xalqining tinchligi va xavfsizligini ta'minlashni o'z zimmasiga olgan ekan-a?

Ha bunday mas’uliyatni his etish faqat sheryurak kishilarga xos,uning uchun “Bobur” bo’lish kerak edi... Zamon shuni talab qilar edi. Yosh shahzodaning bolaligi allaqachon tugagan edi...

O’g’lining vafotidan kuyingan ,chorasiz qolgan Eson Davlatbegim Zahriddin Muhammadga murojaat qilib;-Bobongiz taxtini qutqaring bolam, bo’lmasa barchamizning hayotimiz xavf ostida qoladi. Hatto shoh otangizni taxti ham siz uchun omonat....Ukangiz Jahongir mirzo tarafdorlari undan umidvor..Yoki otangizni hududini ikkiga bo’lish kerak...

Katta onasining bu so’zi yosh Bobur mirzoni yurak bag’rini ezib yubordi.

_Yana bo’linishmi? Yo’q bo’linish emas, taxtni birshtirish, kengaytirish butun Movarounnahrni birlashtirish kerak, shunda barcha urushlarning oldi olinur.

“Taxtni birlashtirish kerak” deb o’ylardi Bobur mirzo....

Buvisi Eson Davlatbegim va onasi Qutlug’nigorxonimning bu iltijoli nidosi yosh Bobur mirzoni qandaydir chora ko’rishga undardi. U o’z tengdoshlari va yosh yigitlarni yig’ib tinmay harbiy mashqlar o’tkazar, ba’zan ikki yosh bolani ikki yelkasiga qo’yib qal’a bo’ylab yugurib mashq qilar, qilch o’ynatib o’rtoqlari bilan ot ustida tinmay nayzabozlik qilar edi...

Uning murg’ak qalbi o’z g’am-anduhlarini bu ojizalarga ayta olmasdi.U ham otasi kabi qo’liga qalam olib butun his hayajonlarini o’z ruboiy va g’azallarida bayon etdi .Keyinchalik bu daftaru-davotlari va qalami bir umr Z.M Bobur mirzoning hayot yo’llarida hamroxi eng yaqin sirdoshi bo’lib qoldi.....

Charxning men ko’rmagan jabru-jafosi qoldimu?

Xasta ko’nglim chekmagan dardu-balosi qoldimu?

Mani xor ettiyu qildi o’zni muddaiyg’a parvarish....

Dahru-dun parvarni o’zga muddaosi qoldimu?

(Davomi bor....)

Foydalanilgan adabiyotlar :

1.Z.M.Bobur “ Boburnoma” T-1993yil

2.P.Qodirov “Yulduzli tunlar”T -1972 yil

3.P.Qodirov “Humoyun va Akbarshoh” T-2015y

MOTIVATSIYA VA UNING SPORTCHILAR FAOLIYATIDAGI O‘RNI

Urganch Davlat Universiteti
Psixologiya yo‘nalishi Magistratura bosqichi
241 – guruh magistranti
Abdullayev Faxriddin Kamoladdin o‘g‘li

Bugungi kundagi zamonaviy sport faoliyati, milliy va xalqaro musobaqa jarayonlaridagi yuqori raqobat va muvaffaqiyatga erishish talablari ancha murakkab bo‘lgan muhitda yosh sportchilarning faolligini rag‘batlantirishda motivatsiya muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tezisda, motivatsiyaning sportchilar faoliyatiga ta’siri, uning turlari, o‘zbek hamda chet el psixologik adabiyotlari tahlili orqali bu masalaning ilmiy asoslari ko‘rib chiqiladi.

Motivatsiya - bu ichki va tashqi omillar ta’siri ostida sportchini harakatga keltiruvchi sabablar yig‘indisi. **Motivatsiya** insonning faoliyatini, xatti-harakatlarini va qaror qabul qilish jarayonlarini boshqaruvchi kuch sifatida tushuniladi. U turli xil motivlar, ehtiyojlar, qiziqishlar, intilishlar, maqsadlarni o‘z ichiga oladi. Motivatsiya ikki asosiy turga bo‘linadi:

1) Ichki motivatsiya

2) Tashqi motivatsiya

Ichki motivatsiya sportchini o‘z qiziqishlari, hissiyotlari va ehtiyojlari asosida harakat qilishga undovchi sababdir. Masalan, sport o‘yinlariga qiziqish, futbol o‘ynash, fitness klublariga qatnash.

Tashqi motivatsiya esa tashqi omillar, masalan, mukofotlar, e’tiroflar va turli imtiyozlar orqali sportchini harakatga undovchi motivatsiya turidir.

A.N.Leontev fikricha motiv inson faoliyatiga yo‘nalgan aniq ehtiyojlar va uni qo‘zg‘atadigan voqelik. A.Maslouning fikricha motiv bu – ehtiyojlar yig‘indisidir. Eng keng tarqalgan ta’riflarga ko‘ra motiv – bu kishini faoliyatga undovchi kuch, sabab yoki ehtiyojlar yig‘indisidir. **Ehtiyoj** kishilarning yashashi, mehnat qilishi va ma’lum ijtimoiy mavqega ega bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan mahsulotlar va xizmatlar, faoliyatlar yig‘indisidir.

Inson bir vaqtning o‘zida bir nechta ehtiyojlarga ega bo‘lishi mumkin. Ba’zi ehtiyojlar qisqa muddatda qondirilishi mumkin, ba’zilarini qondirish uchun esa yillar kerak bo‘ladi. Bunga sportchining 4 yilda bir marta bo‘ladigan jahon chempionatlarida qatnashishi va g‘alaba qozonishiga bo‘lgan ehtiyojini misol qilib keltira olamiz.

Yuqoridagi fikrlarga asoslangan holda sportchi faoliyatida motivatsiyaning asosiy rol o‘ynashini tushunishimiz mumkin . Biron bir bellashuv yoki mashg‘ulot oldidan ishtirokchilarga ya’ni sportchilarga murabbiy tomonidan motivatsiya beriladi. Bunda murabbiy yetarlicha bilim va ko‘nikmaga ega bo‘lgan o‘z ishining mutaxassisi bo‘lsa maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki kuzatuvchanlik va boshqaruvchanlik qobiliyati yaxshi bo‘lgan trenergina o‘zi ustozlik qilayotgan sportchining shaxsiy va irodaviy sifatlari, shu bilan birga motivatsiyasi haqida to‘liq bilimga ega bo‘ladi va sportchini sport mashg‘ulotlari yoki musobaqalarga to‘g‘ri yo‘naltira oladi. Boshqa tomondan biron bir jamoaviy o‘yinlar oldidan ham bu hodisani yaqqol ko‘rishimiz mumkin. Ko‘pincha o‘yin oldidan (asosan raqib jamoa kuchli bo‘lsa) murabbiy jamoaning jangovor holatini ko‘tarish, jamoadagi motivni kuchaytirish uchun suhbat o‘tkazadi va jamoani o‘yinga yoki musobaqaga tayyorlaydi.

Sport motivatsiyasi sportchi uchun sport muhitidagi raqobatga bardosh berish, o‘z imkoniyatlarini amalga oshirish va muvaffaqiyatga erishishda muhim ahamiyatga ega. Raqobat sportchilarning harakatlarini shaffoflashtirib, ularning motivatsiyasini kuchaytiradi. Garchi kuchli motivatsiya sportchilarning faoliyatini rag‘batlantirsa-da, bu ham ba’zi hollarda salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Motivatsiyaning oshishi hayajon va taranglikni kuchaytirishi mumkin, shuning uchun faqat motivatsiyaga tayanish muvaffaqiyat uchun yetarli emas.

N. B. Stambulovaning fikriga ko‘ra, motivatsiya uch darajali piramida sifatida tasvirlanishi mumkin. Bu piramidaning eng past qismida ehtiyojlar turadi, ular turli vaziyatlar motivlari bilan bog‘liqdir. Ehtiyoj va motivlar har qanday faoliyatni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ikkinchi darajada esa shaxsning moyilliklari, qiziqishlari, ideallari va qadriyatlari joylashgan. Bu daraja odamni sportga kirishga undaydi. Piramidaning yuqori qismida dunyoqarash va hayotiy maqsadlar joylashgan bo‘lib, bu to‘g‘ridan-to‘g‘ri insonning hayot tarzini belgilaydi.

Motivatsiya va maqsadlar sportchilarning faoliyatida muhim rol o‘ynaydi. N. B. Stambulovaning motivatsiya piramidasidan kelib chiqqan holda, sportchilarni rag‘batlantirish, ehtiyojlarini qondirish va o‘z qiziqishlariga asoslangan holda ularni muvaffaqiyatga erishishlarini ta’minlash mumkin. Motivasiyalarning ko‘plab jihatlari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, sportchilarni yuksak natijalarga erishishga, harakatlarda qat’iyatli bo‘lishga va murakkab vaziyatlarga qarshi tura olishga undaydi. Shu tarzda, sport motivatsiyasi nafaqat individual natijalar, balki sport faoliyati va undagi erishilgan maqsadlar orqali ham shakllanadi. Sportchilarning

psixologik xususiyatlari, irodaviy fazilatlari va motivatsiya darajalari muvaffaqiyatga olib boruvchi muhim omillar sifatida qabul qilinadi.

Sportchilar faoliyatida motivatsiyaning yana bir ko‘rinishi bu ulardagi muvaffaqiyatga erishish va muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivatsiyasidir. Muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi ustunlik qiladigan sportchilarda tashvishlanish darajasi past, maqsadlarga erishishda qat’iyatlilik darajasi yuqori, o‘z harakatlarining to‘g‘riligiga ishonch, mustaqillik, raqobatga intilish, qiyin vazifalarni bajarish va ularni hal qilish qobiliyati ustunlik qiladi. Muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi yuqori bo‘lgan sportchilar hujumkor harakatlarni bajarishni afzal ko‘radilar. Yuroqi malakali sportchilar orasida muvaffaqiyatga erishish motivi muvaffaqiyatsizlikdan qochish motividan ancha kuchliroq bo‘ladi.

Muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivatsiyasi ustunlik qiladigan sportchilarda esa tashvishlanish darajasi yuqori bo‘ladi. Bu sportchilar o‘zlariga nisbatan ishonchsiz va maqsadga erishish jarayonida o‘z faoliyatlarini to‘xtatish yoki cheklashga moyil bo‘ladilar. Bu motivatsiya darajasi yuqori bo‘lgan sportchilar o‘z natijalari orqali boshqalardan ortiqcha tanqid yoki salbiy fikrlar olishdan qo‘rqishadi. Bu holatlarda ular muvaffaqiyatga erishishga harakat qilsalar ham yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ichki salbiy hissiyotlar ularni tormozlanish holatlariga olib kelishi mumkin.

Yuqoridagi fikrlardan ko‘rinib turibdiki motivatsiya sportchilar faoliyatida katta ro‘l o‘ynaydi. Ularning doimiy ravishda sog‘lom psixologik muhitda bo‘lishlari muntazam sport mashg‘ulotlari bilan band bo‘lishlarida, o‘z ustida ishlashlarida va musobaqalarda yurori natijalarni egallashlarida muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. –T.; “Universitet”, 2010 y.
2. Ilyin E.P. Motivatsiya va motivlar. SPb: Piter, 2000 yil
3. Brayn Treysi Motivatsiya 2015 yil 5. Ilyin E.P. Psixologiya sporta 2008 yil
4. Abdullayeva, G. (2017). O‘zbek sportchilari uchun motivatsiya asoslari. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi.
5. Khaydarov, U. (2019). Sport psixologiyasi va uning ahamiyati. O‘zbekiston Milliy universiteti.
6. Weiner, B. (1992). Human Motivation: Metaphors, Theories, and Research. Newbury Park: Sage Publications.

Mahalliy budjet daromadlarini kengaytirishda raqamli transformatsion sharoitning zarurligi va ahamiyati

Zikirov Samandar Usmonovich

Termiz davlat universiteti magistratura bosqichi talabasi

«Mahalliy budjetlarning daromadlarini kengaytirish va tashkil qilishda asosan mahalliy budjetlar shakllanishi va foydalanishning barqarorligini ta’minlash masalalarini mustahkamlash»[1] , mahalliy moliyaviy manbalari oshirish bugungi kunda eng muxim hisoblanadi. «Mahalliy budjetlar umumdavlat iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarini amalga oshirishda, birinchi galda, davlat mablag‘larini taqsimlashda va ijtimoiy iqtisodiy infratuzilmani rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular mahalliy hokimiyatlarning faoliyat ko‘rsatishlarida asosiy moliyaviy manba bo‘lib, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini joylarda amalga oshirishda asosiy rolni o‘ynaydi»[2] .

Dastur o‘ziga qamrab olgan, o‘z vaqtida qabul qilingan hujjatlarda avvalo mamlakatimizning mahalliy budjetlarni moliyaviy hamda iqtisodiy, budjet, «bank-kredit tizimining barqaror ravishda hamda uzluksiz tizimda ishlashini ta’minlash, iqtisodiyotning real sektori tarmoqlari va korxonalarga yordam ko‘rsatish, aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlarning»[3] puxta ishlab chiqilgani o‘zining amaliy samarasini berdi, desak, ayni haqiqatda ham deb bejiz aytilmagan. O‘zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimida muhim tarkibiy qismni mahalliy budjetlar tashkil etadi[4] .

Hududiy mahalliy budjetlar O‘zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotining munosabatlarining shakllanishiga oid tub iqtisodiy islohotlar

[1] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[2] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[3] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[4] Toshmatov Sh.A. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishda davlat byudjeti daromadlari manbalarini kengaytirish yo`nalishlari // O`zbekistonda moliya sektorini rivojlantirishning ustuvor yo`nalishlari. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to`plami. 2017 yil 10 noyabrь. –T.: TDIU, 2017. -b.27-28.

o‘tkazilishini budjet tizimida, jumladan, mahalliy budjetlar ahamiyatini yanada oshiradi. Chunki hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi mahalliy budjetlarning moliyaviy barqarorligiga bog‘liqdir. Islohotlar chuqurlashishi bilan mahalliy budjetlar tomonidan moliyalashtiriladigan chora-tadbirlar hajmi oshaveradi, shuningdek, ular ixtiyoriga qoladigan daromadlar ham kengayaveradi. “Bizning respublikamiz sharoitida raqobatli muhitni shakllantirish avvaligi tizimdan bizga meros bo‘lib qolgan sun’iy monopol tuzilmalarni yo‘q qilish bo‘yicha qat’iy chora tadbirlarni amalga oshirish bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, unda asosan istagan tarmoq yoki korxona monopolist edi[5] .

«Mahalliy budjetlar tizimi mahalliy talab-ehtiyojlarni to‘laroq, qondirishni hamda davlatning markazlashgan tartibda amalga oshiradigan tadbirlarning bajarilishi bilan chambarchas bog‘langan holda ijro etishga imkon yaratib beradi»[6]

«Mahalliy budjetlar daromadlari asosan mahalliy soliqlar va umumdavlat soliqlaridan ajratmalar mahalliy budjet mablag‘larning egasi sifatida amaldagi me’yoriy hujjatlarga asoslanib»[7] , Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida mahalliy budjetlar va Toshkent shahar budjetlarining moliyaviy barqarorligini ta’minlash asosiy ahamiyatga ega. Jumladan, hududlarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, sanoatni rivojlantirish va xizmat kursatish hisobidan amalga oshirilayotgan loyihali ko’paytirish xam asosiy hisoblanadi.

Mahalliy budjet ob’ektiv iqtisodiy kategoriya bo‘lib, ikki tomonlama xususiyatga ega. Birinchidan, u iqtisodiyot tarmoqlarini moliyaviy ta’minlashga qaratilgan xarajatlardan iborat. O‘zbekiston Respublikasining davlat budjetini muvaffaqiyatli bajarishga imkon yaratadi. O‘zbekiston Respublikasi budjet tizimining har bir bo‘g‘ini u yoki bu ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish uchun mo‘ljallangan turli pul jamg‘armalarini tashkil etish, taqsimlash va ulardan foydalanishga qaratilgan o‘ziga xos vazifalarni bajaradi.

[5] https://lex.uz/docs/3255436
[6] http://elibrary.ru/item.asp?id=42215731
[7] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211

O‘zbekiston Respublikasi budjet tizimida tumanlar va shaharlar mahalliy budjet daromadlarida budjet tushimini ortishiga, balki mamlakat ishbilarmonlik muhiti hamda investitsion jonlanishiga turtki bo‘ladi. Bu borada davlat moliya organlari, investitsiya vazirligi organlari hamda moliya-kredit tashkilotlarining faoliyati muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Haqiqatdan ham, budjet «bu turli darajadagi markazlashtirilgan pul mablag‘lari fondini vujudga keltirish, taqsimlash va foydalanishga oid asosiy moliyaviy reja bo‘lib, u tegishli davlat yoki mahalliy hokmiyat tomonidan ishlab chiqilgan hamda taqsimlangan yuridik hujjatdan iborat»[8] deb ta’rif berilishida aynan mahalliy budjetlarning o‘ziga xos xususiyatlari namoyon bo‘ladi.

«Mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish hozirgi bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida respublika va uning hududlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi»[9] . «Mahalliy davlat hokimiyati idoralarining moliyaviy faoliyati moliyaviy masalalar sohasidagi qarorlar, farmoyishlar chiqarish, tegishli budjetlarni tasdiqlash va ijrosini ta’minlashdan iborat»[10] . Shuningdek, «O‘zbekistonda mahalliy budjet daromadlari va harajatlarini muvofiqlashtirish hozirgi bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida respublika va uning hududlarining rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi[11] .

Markazlashtirilgan rejalashtirish tizimidan bozor iqtisodiyotiga o‘tish birinchi navbatda boshqaruv tizimi tarkibini o‘zgartirishni va bu jarayonlar davomida mahalliy boshqaruv organlarining rolini oshirib borishni talab etadi. Mahalliy boshqaruv organlariga yuklatilgan vazifalarni samarali amalga oshirilishi ularning moliyaviy mablag‘larga ega bo‘lishlari bilan bog‘liq. Albatta, mahalliy boshqaruv organlari faoliyatining asosiy moliyaviy negizi-mahalliy budjetlar hisoblanadi.

[8] http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31489498&mode=p&age=2
[9] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211

[10] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[11] Mamanazarov A. Mahalliy byudjetlarni barqarorlashtirishda soliqlarning rolini oshirish masalalari: I.f.n. ilm. dar. ol. uch. yoz. diss. avtor. – T.: 2002. – 22 b

«O‘zbekiston Respublikasi jamlangan budjetining ko‘rsatkichlari yordamida mamlakatda tuziladigan va davlat moliyaviy balansida aks ettiriladigan moliyaviy resurslarni markazlashtirish darajasi aniqlanadi. Jamlangan budjet ko‘rsatkichlari hisobisiz moliyaviy rejalashtirishni umumlashtirish mumkin emas, chunki davlat moliyaviy balansini va hududiy moliyaviy balanslarning ko‘pgina ko‘rsatkichlari jamlangan budjetdan olinadi»[12] . «Mamlakatimizda budjet ijrosining amaldagi holatidan kelib chiqqan holda, mahalliy budjetlarning xukumatning iqtisodiy-ijtimoiy siyosatini amalga oshirishda mavqeini yanada ko‘tarishga sabab bo‘layotgan qator omillarni ajratib ko‘rsatish mumkin»[13] .

«Masalan, mahalliy moliya organlarining budjet ijrosidan manfaatdorligini oshirish va shuning asosida budjet xarajatlarini to‘g‘ri va oqilona tarzda sarflanishi va budjet tushumlarining yangi manbalarini qidirib topishga rag‘batlantirishni ta’minlashdir»[14] . «Rivojlangan mamlakatlarda mahalliy budjet mustaqil ravishda mahalliy soliqlar va yig‘imlar hisobiga shakllantiriladi. Bizning respublikamizda ham mahalliy budjet daromadlarini mahalliy soliqlar va yig‘imlar tashkil etadi»[15] . «Unitar tuzilishga ega bo‘lgan mamlakatlarda budjet tizimi ikki bosqichdan, davlat budjeti va mahalliy budjetlardan iborat. Federal tuzilishga ega bo‘lgan mamlakatlarda budjet tizimi uch bo‘g‘indan iborat. Mahalliy budjetlar davlatning moliya tizimini asosiy tarkibiy qismini tashkil etadi»[16] . Mahalliy budjetlar xarajatlarida asosiy o‘rinni ijtimoiy-madaniy tadbirlar xarajatlari egallaydi.

«Jamlangan budjetning ko‘rsatkichlari mamlakat markazlashtirilgan moliyaviy fondidan foydalanish va uni shakllantirishni tahlil qilishda muhim o‘rinni egallaydi»[17] . «Ayniqsa, budjet sohasida olib borilayotgan islohotlarni alohida ta’kidlab o‘tish mumkin.

[12] http://uz/denemetr.com/docs/769/index-111169-1.htmi
[13] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[14] http://uz/denemetr.com/docs/769/index-111169-1.htmi
[15] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[16] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[17] http://uz/denemetr.com/docs/769/index-111169-1.htmi

Har bir davlatning iqtisodiy qudrati shu davlatning mukammal budjetga ega ekanligi bilan ham ifodalanadi. Respublikamiz mustaqillikka erishganidan so‘ng mana shu o‘tgan davr ichida chuqur iqtisodiy siyosat negizida barqaror moliyaviy tizimni, shunindek, uning asosini tashkil etuvchi mahalliy budjetni shakllantirish va ijro qilish sohasida muayyan ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda»[18] . Chunki hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi mahalliy budjetlarning moliyaviy barqarorligiga bog‘liqdir. Mahalliy budjetlar tizimi mahalliy talab-ehtiyojlarni to‘laroq, qondirishni hamda davlatning markazlashgan tartibda amalga oshiradigan tadbirlarning bajarilishi bilan chambarchas bog‘langan holda ijro etishga imkon yaratib beradi[19] .

Shu o‘rinda, 2020 yilda Oliy Majlis Davlat budjetini Qonun shaklida qabul qildi. Mahalliy budjet daromadlari hamda budjet-soliq siyosatining asosiy yo‘nalishlarni tasdiqlashni nazarda tutuvchi yangi budjet taqvimi joriy qilinda. Bu vazirlik va idoralarga dasturlar va investitsion loyihalarni mahalliy budjet daromadlari rejalashtirish imkonini berib, investor va soliq to‘lovchilarga o‘zlarining biznes-rejalarini shakllantirishda asos bo‘lib xizmat qiladi.

Jumladan «mahalliy budjet harajatlariga mablag‘lar ajratish davlat hokimiyati, davlat boshqaruv organlari, moliya-kredit idoralari tizimi orqali tegishli mablag‘larga ehtiyoj sezilgan paytdan (moliya yilidan) boshlab ularni sarf xarajat qilgunga qadar bo‘lgan butun davr mobaynida yuz beradi»[20] .

«Mahalliy resurslarni samarali boshqarish, munitsipal iqtisodiyot sub’ektlarining o‘zaro aloqalarini muvofiq ravishda tashkil etish, ishbilarmonlik faolligini oshirish, hamda munitsipal xizmatlar ko‘rsatish uchun moliyaviy imkoniyatlarni kengaytirish imkonini beradi. Respublikamizda bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida har bir sohada iqtisodiy islohotlar»[21] ham amalga oshirilmoqda.

[18] http://uz/denemetr.com/docs/769/index-111169-1.htmi
[19] O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi «O`zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo`yicha Harakatlar strategiyasi to`g‘risidagi»gi PF-4947-sonli Farmoni.
[20] http://uz/denemetr.com/docs/769/index-111169-1.htmi

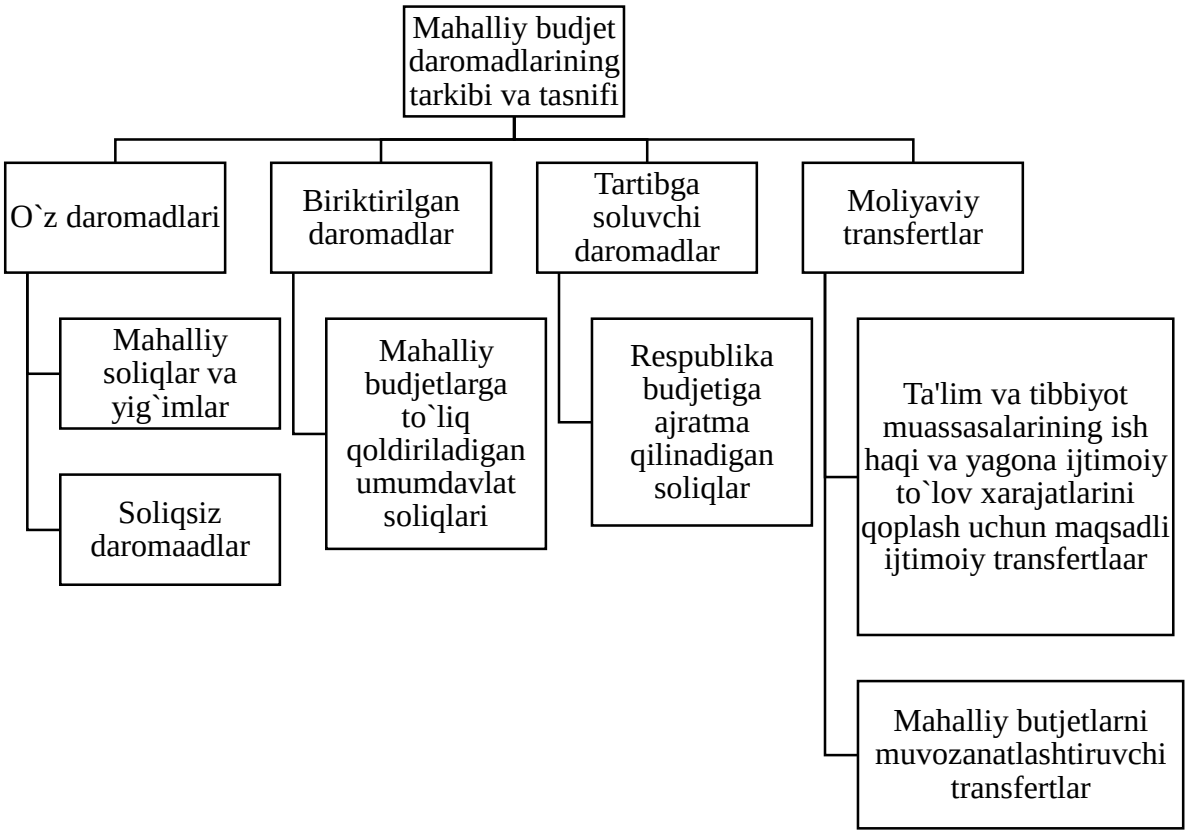
[21] http://uz/denemetr.com/docs/769/index-111169-1.htmi

Mahalliy iqtisodiyot integratsiyalashuvi jarayonida bozor iqtisodiyotining mamlakatimizda ham davlat moliyasini boshqarishni doimiy tarzda takomillashtirish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. Respublika va barcha mahalliy budjetlari o‘rtasidagi munosabatlarni, bog‘liqligini yanada takomillashtirish, shubhasiz regionlarni iqtisodiy rivojlantirishda ular o‘rtasidagi iqtisodiy nomutanosib raqobatbardoshlikka mumkin qadar barham berishdan iborat.

1.2.1-rasmda keltirilgan Mahalliy budjetlar daromadlarining tasnifi va tavsifida asosan davlat idoralari tomonidan undirilayotgan davlat boji, jarima va boshqa soliq bo‘lmangan yig‘imlar va boshqa tushumlarni amalga oshirish hisoblanadi. Shu sababli mahalliy budjet faoliyatini hamda mahalliy budjet daromadlari bazasini o‘rganib chiqish va tahlil qilish zarurdir. Yuqoridagi mazkur holatlar mahalliy budjetlarning daromad bazasini mustahkamlashning oqilona yo‘llar topishni taqoza etadi, bu tanlangan ilmiy tadqiqot ishimizning dolzarbligi ham ko‘rsatadi. Mahalliy budjetdan tushgan daromadlarini tartibga solish amaliyotini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, haligacha eski usuldan foydalanish bozor iqtisodiyotini o‘sishini sekinlashtiradi.

1.2.1-rasm.

Mahalliy budjetlar daromadlarining tasnifi va tavsifi[22]

“Ya’ni qat’iy soliqlar avval davlat budjetiga, undirilib, so‘ngra uning ma’lum bir foizi (har yili qayta ko‘rib chiqilgan holda) mahalliy budjetlar daromadlarini moliyalashtirishga yo‘naltirilmoqda. Bizningcha, umumdavlat soliqlaridan ajratmalar amalga oshirilayotgan davrda belgilangan foizlarga kamida 5 yil davomida o‘zgartirish kiritilmasligi lozim.

Bundan tashqari umumdavlat soliqlaridan tushadigan tushumning ulushi bu soliqlardan ajratiladigan foiz miqdori budjet daromadlarini mustahkamlanishi ta’minlanadi shundagina mahalliy hokimiyatlarning iqtisodiy manfaatdorligi oshib, ularning budjet daromadlari mahaliy budjetlar xarajatlarini rejalashtirishda O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rejadagi daromadlaridan kelib chiqadi, hududlar esa o‘z xarajatlarini rejalashtirishda ehtiyojlaridan kelib chiqiladi. Budjet jarayonida mahalliy budjetlarning eng maqbul bo‘lgan harajatlar rejasi aniqlanadi,

[22] Ilmiy tadqiqotlar natijasida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

bu reja esa mahalliy budjetning daromadlar ba'zasidan kelib chiqadi. Ba'zi kundalik takroriy salbiy holatlarni bartaraf etishda maqsadli mahalliy budjetlar xarajatlarni me'yor asosida amalga oshiriladi. Mahalliy budjetlar o'zini moliyaviy mustaqilligini ta'minlash uchun ularning ba'zaviy daromadlar bazasini ham mustahkamlash lozim. Buning uchun daromad olishni markazsizlashtirish lozim, «bu esa mahalliy boshqaruv organlarini iqtisodiy ba'zani rivojlantirishda va o'z o'rnida tegishli bo'lgan hududlarga investitsiya kiritishga xarakatlantiradi va natijada soliq tushumlarini ko'paytiradi. Shuningdek, mahalliy boshqaruv organlariga mahalliy soliqlar va tushumlar doirasida moliya siyosatini yurgizishda imkoniyat berilishi resurslarni samarali boshqarishga rag'bat uyg'otadi»[23] .

Mahalliy budjetlarni kreditli tizimga qo'yishda moliyaviy qarorlar qabul qilishi vaqtidagi har bir qaror, xoh u investitsiyalash, xoh moliyalashtirish yoki aylanma kapitalni boshqarish masalasi bo'lsin, muayyan ishlab chiqarish texnologiyasiga, shuningdek tadbirkorlik faoliyatini boshqarish tizimi, soliq tizimi va xo'jalik yurituvchi sub'ekt faoliyat yuritadigan raqobat muhiti kabi omillarga bog'liq. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt tanlaydigan moliyaviy siyosat variantlari ham bir-biri bilan uzviy bog'liqdir. Bundan tashqari, pul oqimlari to'g'risidagi hisobot daromad va xarajatlarni faqat moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotga kiritilgan ko'rsatkichlar asosida baholashga yo'l qo'ymaydi. Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot "hisoblash usuli" deb ataladigan buxgalteriya printsipi asosida tuziladiki, unga ko'ra har qanaqa daromadni pul mablag'lari tushumi deb bo'lmaydi va har qanday xarajat ham – pulni sarflash hisoblanmaydi. Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotda aks ettirilgan sof foyda summasi, ko'p jihatdan, kompaniyada shu ko'rsatkichni baholash uchun qabul qilingan yondashuvga, masalan, tovar-moddiy zaxiralarni baholash usullariga yoki firmaning moddiy va nomoddiy aktivlarga amortizatsiya hisoblashning normativ (me'yoriy) muddatlariga bog'liq.

[23] http://elibrary.ru/item.asp?id=22903436

Mahalliy budjetlarni o‘rta kreditli oqimlari to‘g‘risidagi hisobotda esa, unda ko‘rsatilgan ma’lumotlar xo‘jalik yurituvchi sub’ektda qabul qilingan hisob siyosatiga bog‘liq emas. Shunday qilib, ushbu ikki hisobot o‘rtasidagi farqni o‘rganar ekan, tahlilchi firmada qabul qilingan hisob siyosati firmaning moliyaviy ko‘rsatkichlariga qay darajada ta’sir qilishini aniqlashi mumkin.

«Mahalliy budjetlarni daromadlarini kengaytirish borasida mahalliy budjetlar daromad bazasini mustahkamlash, tuman va shaharlar kesimida budjetga tushumlar oshirish lozim»[24] :

1. «Mahalliy soliqlar bo‘yicha mahalliy davlat hokimiyati organlarining (shahar va tumanlar) budjet vakolatlarini aniq belgilash maqsadga muvofiq. Bunda, mahalliy soliqlarning qat’iy tumanlarga tushumi bo‘yicha qonuniy chegaralar belgilash lozim. Bu har bir mahalliy davlat hokimiyati organlarining hudud soliq bazasini kengaytirish, hudud budjet-soliq salohiyatini yuksaltirishdan manfaatdorligini oshiradi»[25] .

2. Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkalarini bosqichma-bosqich pasaytirish zarur. Stavkaning pasaytirish evaziga yalpi ichki mahsulotning oshishi natijasida yo‘qotilgan soliq tushumini qoplash imkoniyati mavjud bo‘ladi.

3. Real sektor korxonalarida yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulot ishlab chiqarishni ta’minlovchi investititsion faoliyatni jadallashtirish zarur. Ushbu holat QQS bo‘yicha soliq bazasini kengayishi uchun asos hisoblanadi.

4. Mahalliy budjet bazaga qayta qo‘shiluvchi xarajatlar tarkibini qisqartirish va yirik korxonalar uchun ixtiyoriy homiylik to‘lovlarini to‘liq foyda solig‘i bazasidan chegirish maqsadga muvofiq. Shuningdek, investitsion chegirmalarni tubdan qayta ko‘rib chiqish va takomillashtirish maqsadga muvofiq.

5. Hududlarda yirik real sektor korxonalarida asosiy vositalar qiymat yuqori ekanligida mol-mulk solig‘i stavkasining oshishi bilan soliq yuki oshib

[24] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[25] http://elibrary.ru/item.asp?id=22903436

borayotganligini e’tiborga olib, ushbu korxonalarda ishlab chiqarishda (tijorat maqsadida) foydalaniladigan va ishlab chiqarishda foydalanilmaydigan asosiy vositalardan kelib chiqqan holda mol-mulk solig‘i stavkalarini tabaqalashtirish maqsadga muvofiq. Bu orqali ishlab chiqarishda foydalaniladigan asosiy vositalarga investitsiya qilishni rag‘batlantirishga erishiladi.

6. Mahalliy budjetlar daromad bazasini mustahkamlashda sub’ektlari faoliyatini yanada jadallashtirish lozim. Kichik biznes sub’ektlari tomonidan yaratilgan har bir ish o‘rinlari uchun yagona ijtimoiy to‘lovning regressiv stavkalarini joriy etish va sug‘urta badalidan muddatli imtiyozlar tatbiq etish maqsadga muvofiq.

7. Hududlarda dam olish va turistik maskanlarni mavjudligi va bu borada salohiyatining yuqoriligini e’tiborga olib, turistik bazalarni, dam olish oromgohlarini tashkil etish uchun investitsiyalarni kengroq jalb etish maqsadga muvofiqdir.

Iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning o‘ziga xos xususiyatlari

Allamova Oyshajon G‘afurjon qizi
Psixologiya yo‘nalishi 241-guruh

Annotatsiya:

Iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Iqtidorli talabalar nafaqat yuqori akademik ko‘rsatkichlarga erishadilar, balki ijodiy fikrlash, innovatsion g‘oyalar yaratish va yangi yechimlar ishlab chiqishda ham o‘zlarining salohiyatlarini namoyon etadilar. Ushbu tezisda iqtidorli talabalarni aniqlashda foydalaniladigan psixologik va pedagogik metodlar, ularning o‘ziga xos xususiyatlari va ta'lim jarayonida qanday yondoshuvlarni qo‘llash kerakligi tahlil qilinadi. Maqola iqtidorli talabalar bilan ishlashda samarali yondoshuvlarni ishlab chiqishga qaratilgan bo‘lib, ta'lim tizimida iqtidorli talabalarni rivojlantirishga oid takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so‘zlar: ixtidorli talabalar, ta'lim jarayoni, psixologik metodlar, pedagogik yondoshuvlar, ijodiy fikrlash, salohiyatni rivojlantirish, innovatsion g‘oyalar, mustaqil ishlash, talaba xususiyatlari, individual yondoshuv.

Kirish:

Iqtidorli talabalar har bir ta'lim tizimining asosiy resurslaridan biri bo‘lib, ularning ilmiy salohiyatini to‘g‘ri aniqlash va rivojlantirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Iqtidorli talabalar nafaqat bilimlarni o‘zlashtirishda yuqori ko‘rsatkichlarga erishadilar, balki yangi g‘oyalar yaratish, innovatsion yechimlar ishlab chiqishda ham o‘z salohiyatlarini namoyon etadilar. Shu sababli, iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning o‘ziga xos xususiyatlarini tushunish, o‘qituvchilarga ularga mos pedagogik yondoshuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Iqtidorli Talabalarni Aniqlash:

Iqtidorli talabalarni aniqlash – ta'lim jarayonida ularning ilmiy salohiyatini baholashning muhim bosqichlaridan biridir. Iqtidorli talabalarni aniqlashda quyidagi omillarni hisobga olish zarur:

- **Yuqori intellektual salohiyat:** Iqtidorli talabalar o‘zlarining intellektual qobiliyatlari bilan ajralib turadilar. Ular tez o‘zlashtiradilar, murakkab masalalarni

tez va samarali hal qiladilar. Bunday talabalar har bir yangi ma'lumotni qabul qilishda yuqori tezlikka ega bo‘ladi.

- **Kreativlik va innovatsion fikrlash:** Iqtidorli talabalar oddiy va ko‘p ishlatiladigan yechimlardan tashqari, yangicha va innovatsion g‘oyalar ishlab chiqishadi. Ular yangi bilimlarni yaratishda va mavjud bilimlarni kengaytirishda yuqori darajaga erishadilar.
- **Mustaqil ishlash qobiliyati:** Iqtidorli talabalar o‘z bilimlarini faqat o‘qituvchi tomonidan berilgan materiallar asosida emas, balki mustaqil ravishda o‘rganishga ham qodir. Ular o‘zini o‘zi boshqarishda va o‘rganishda mustahkam ko‘nikmalarga ega.
- **O‘zini anglash va yuqori motivatsiya:** Iqtidorli talabalar o‘z salohiyatlarini yaxshi anglashadi va bu ularning bilim olish jarayonidagi yuqori motivatsiyasini shakllantiradi. Ular yangi bilimlarga intilishadi va ilmiy faoliyatga qiziqish ko‘rsatadilar.
- **Muammolarni hal qilish qobiliyati:** Iqtidorli talabalar mantiqiy fikrlashni rivojlantirgan holda, murakkab masalalarni hal qilishda o‘zlarining tahliliy va analitik qobiliyatlarini namoyon etadilar. Bunda ular mavjud axborotlarni tahlil qilib, yangi yondoshuvlarni ishlab chiqishadi.

Mavzuning Dolzarbligi

Iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish ta'lim tizimida dolzarb masala hisoblanadi. Bugungi kunda jamiyatda ilmiy, texnologik va madaniy rivojlanishning tez sur'atlar bilan davom etishi, yangi innovatsiyalarni yaratish va mavjud bilimlarni takomillashtirishga ehtiyojni kuchaytiradi. Shu nuqtai nazardan, iqtidorli talabalarni aniqlash va ularni ilmiy faoliyatga jalb qilish, yosh avlodning salohiyatini to‘liq amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

Iqtidorli talabalar ta'lim tizimining yuksalishiga turtki bo‘lib, yangi g‘oyalarni ilgari surish, ilmiy va amaliy sohalarda ilg‘or natijalarga erishish imkonini yaratadi. Buning natijasida nafaqat ta'lim sohasidagi o‘zgarishlar, balki butun jamiyatning rivojlanishi uchun muhim omillar shakllanadi. Iqtidorli talabalarni aniqlash va ularga mos pedagogik yordam ko‘rsatish, ularning intellektual salohiyatini to‘g‘ri rivojlantirishga yordam beradi. O‘qituvchilar va pedagoglar talabalarni faqat bilim darajasi bilan emas, balki ijodiy yondoshuv, mustaqil fikrlash va o‘z-o‘zini rivojlantirish qobiliyati kabi mezonlar bo‘yicha ham baholashlari kerak.

Iqtidorli talabalar jamiyatning kelajakdagi etakchilari bo‘lib, ularning ta'limdagi muvaffaqiyati jamiyatdagi ilmiy, texnologik va ijtimoiy sohalarda

yuksalishga olib keladi. Shuning uchun, iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning o‘ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, shuningdek, ilg‘or ta'lim metodlarini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Bugungi kunda o‘qituvchilarga talabalar salohiyatini aniq baholash va ular bilan individual ravishda ishlashni talab qiladigan pedagogik vazifalar qo‘yilmoqda. Iqtidorli talabalarni aniqlash, ularning salohiyatlarini rivojlantirish va ularni samarali yo‘naltirish, ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Shuning uchun bu mavzu nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb hisoblanadi.

Iqtidorli Talabalar O‘ziga Xos Xususiyatlari:

Iqtidorli talabalar o‘zlarining yuqori intellektual va ijodiy salohiyatlari bilan ajralib turadilar. Ularning ba'zi o‘ziga xos xususiyatlarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

- **Tez o‘zlashtirish va yuqori eslab qolish qobiliyati:** Iqtidorli talabalar yangi materiallarni tezda o‘zlashtiradilar. Ular o‘qilgan ma'lumotlarni uzun vaqt davomida eslab qolish va amaliyotda qo‘llashda ham muvaffaqiyatli bo‘ladilar. Shuningdek, ular yangi g‘oyalarni tushunishda yuqori tezlikka ega.
- **Ijodiy yondoshuv va o‘ziga xos fikrlash usullari:** Iqtidorli talabalar oddiy tushunchalarni chuqurroq tahlil qilish va boshqa sohalar bilan bog‘lash orqali ijodiy yondoshuvni ishlab chiqadilar. Ularning fikrlash jarayoni ko‘pincha an'anaviy shablonlardan tashqariga chiqadi.
- **Xavfni boshqarish va stressga chidamlilik:** Iqtidorli talabalar ilmiy izlanishlar va muammolarni hal qilishda ko‘pincha stressli vaziyatlarga duch kelishadi. Biroq, ular bu vaziyatlarni boshqarishda va bunday sharoitda muvaffaqiyatga erishishda chidamliligi bilan ajralib turadilar.
- **Keng qiziqish doirasi:** Iqtidorli talabalar ko‘pincha bir nechta fan sohalariga qiziqadilar. Ular o‘zlariga qiziqarli bo‘lgan sohalarda bilimlarni kengaytirishga intilishadi va turli fanlarni o‘rganishdan mamnun bo‘ladilar. Bunda ular yangi g‘oyalar va bilimlarni o‘zaro bog‘lash orqali rivojlanadilar.
- **Mustaqil fikrlash va o‘zini baholash:** Iqtidorli talabalar o‘z fikrlarini erkin ifodalashga va o‘z bilimlarini sinab ko‘rishga tayyor bo‘ladilar. Ular o‘zlarini baholash va o‘z salohiyatlarini rivojlantirishga intilishadi. Shuningdek, ular o‘zlarining muvaffaqiyatsizliklaridan saboq olishga tayyor bo‘ladilar.

Iqtidorli Talabalarni Aniqlashda Pedagogik Psixologik Asoslar:

Iqtidorli talabalarni aniqlashda pedagogik psixologik yondoshuvlar ham muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchilar va pedagoglar talabalar bilan shaxsiy aloqada bo‘lib, ularning psixologik holatini va bilim olishdagi motivatsiyasini tushunishlari

zarur. Talabalar psixologiyasini tushunish ularning qobiliyatlarini aniqlashda va ularni ilmiy faoliyatga jalb qilishda yordam beradi.

- **Psixologik testlar va metodikalar:** Iqtidorli talabalarni aniqlashda psixologik testlar va metodikalar yordamida talabalar qobiliyatlarini baholash mumkin. Bunda talabalar qobiliyatlari, ijodiy yondoshuvlari, mantiqiy fikrlash va ilmiy faoliyatga qiziqishlari o‘lchanadi.
- **Boshqaruv va rag‘batlantirish metodlari:** Talabalarni rag‘batlantirish va boshqarish orqali ularning ilmiy salohiyatlarini rivojlantirish mumkin. O‘qituvchilar iqtidorli talabalarni ijtimoiy va akademik faoliyatlarga jalb qilib, ularning qobiliyatlarini to‘g‘ri yo‘naltirishlari kerak.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning o‘ziga xos xususiyatlarini tushunish ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Iqtidorli talabalar jamiyatning intellektual resurslari bo‘lib, ularning salohiyatini to‘g‘ri yo‘naltirish va rivojlantirish jamiyatning ilmiy va texnologik rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi. Iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biridir. Iqtidorli talabalar o‘zlarining yuqori intellektual salohiyati, ijodiy fikrlash qobiliyatlari, yangi g‘oyalarni yaratish va murakkab masalalarni hal qilishdagi mahorati bilan ajralib turadilar. Ularni aniq va samarali aniqlash o‘qituvchilarga ularning salohiyatlarini to‘g‘ri rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Bunda individual pedagogik yondoshuvlar, zamonaviy o‘qitish metodlari va psixologik yondoshuvlar muhim rol o‘ynaydi.

Iqtidorli talabalarni aniqlashda faqat bilim darajasi emas, balki ularning ijodiy yondoshuv, mustaqil ishlash va innovatsion fikrlash kabi psixologik xususiyatlari ham inobatga olinishi zarur. Bunday talabalar o‘zlariga qiziqarli bo‘lgan fanlarga yuqori motivatsiya bilan yondashadilar va ilmiy faoliyatda yuqori natijalarga erishadilar. Shuning uchun ta'lim jarayonida iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning ehtiyojlariga mos ta'lim metodlarini ishlab chiqish jamiyatning ilmiy va texnologik rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

Takliflar:

1. **Differensial pedagogik yondoshuvni joriy etish**: Iqtidorli talabalarni aniqlashda individual pedagogik yondoshuvlarni tatbiq etish zarur. Har bir talabaga uning salohiyatiga mos ravishda ta'lim berish, ularning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish va ular bilan doimiy muloqotda bo‘lish ta'lim samaradorligini oshiradi.
2. **Psixologik va diagnostik metodlardan foydalanish**: Iqtidorli talabalarni aniqlashda psixologik testlar, intellektual va ijodiy salohiyatni baholash

metodikalarini kengroq qo‘llash kerak. Bu metodlar talabalarni aniqroq tahlil qilish va ularning salohiyatlarini to‘g‘ri baholashga yordam beradi.

3. **Ilmiy va ijodiy faoliyatni rag‘batlantirish:** Iqtidorli talabalarni ilmiy faoliyatga jalb qilish, ular uchun ilmiy konferensiyalar, tadqiqotlar va amaliyotlar tashkil etish zarur. Shuningdek, rag‘batlantiruvchi tizimlar (mukofotlar, stipendiyalar, ilmiy natijalar uchun taqdirlash) orqali ularning motivatsiyasini oshirish kerak.

4. **Ilmiy-tadqiqot faoliyatini integratsiya qilish**: Iqtidorli talabalarni ilmiy izlanishlarga yo‘naltirish va ularga innovatsion g‘oyalarni yaratishda amaliy yordam ko‘rsatish kerak. Shuningdek, talabalar o‘z salohiyatlarini ilmiy tadqiqotlar orqali kengaytirishlari va jamiyat uchun foydali yangi yechimlar taklif qilishlari mumkin.

5. **O‘qituvchilarni tayyorlash:** Iqtidorli talabalar bilan ishlashda o‘qituvchilarning o‘z bilim va ko‘nikmalarini yangilash, zamonaviy pedagogik metodlarni o‘rganishlarini ta'minlash zarur. O‘qituvchilarga individual yondoshuv va psixologik yordam ko‘rsatish imkoniyatlarini yaratish, ularning samarali ishlashiga yordam beradi.

6. **Talabalarning psixologik va shaxsiy rivojlanishiga ko‘maklashish**: Iqtidorli talabalar faqat ilmiy faoliyatda emas, balki shaxsiy rivojlanishda ham qo‘llab-quvvatlanishi kerak. Ularning o‘z-o‘zini anglash, psixologik chidamlilik va stressni boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. **Abdullaeva, D. (2018).** Pedagogik psixologiya: O‘qitish va o‘rganish jarayonlarining psixologik asoslari. Toshkent: O‘qituvchi.

2. **Ismailova, N. (2020).** Ta'lim tizimidagi iqtidorli talabalarni rivojlantirishning pedagogik asoslari. Tashkent: Science and Education.

3. **Kholmirzaeva, M. (2019).** Talabalarda ilmiy faoliyatni rivojlantirishning psixologik va pedagogik jihatlari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.

4. **Shukurov, F. (2021).** Pedagogika: Ilmiy yondoshuvlar va metodlar. Toshkent: Akademiya.

5. **O‘rtaeva, Z. (2022).** Iqtidorli talabalarni o‘qitish va rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning o‘rni. Tashkent: Fan va Ta'lim.

6. **Davlatov, A. (2017).** Pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi O‘qituvchilar va pedagoglarning malakasini oshirish instituti.

7. **Vygotsky, L. S. (1978).** Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.

8. **Gardner, H. (2006).** Multiple Intelligences: New Horizons. Basic Books.
9. **Sternberg, R. J. (2003).** Wisdom, Intelligence, and Creativity Synthesized. Cambridge University Press.
10. **Shirinov, T. (2020).** Innovatsion pedagogik metodlar va iqtidorli talabalar. Toshkent: Universitet nashriyoti.

Features of Measles Progression in Adults at the Modern Stage

Rakhmatullaeva Sh.B., Okhunjonova K.X.
Tashkent Medical Academy
Uzbekistan, Tashkent

Relevance: Measles remains a significant public health issue, particularly in countries with low vaccination coverage. In recent years, an increase in measles cases has been observed, including among adults, due to vaccine hesitancy and lack of immunity.

The aim of the study: To investigate the clinical and laboratory characteristics of measles in adults and identify differences compared to children.

Materials and methods: Observations were conducted on 208 patients (152 adults and 56 children) diagnosed with measles. Clinical, serological, and statistical analysis methods were utilized. Measles-specific antibody levels were determined using enzyme-linked immunosorbent assay (ELISA).

Results: Measles in adults is more severe compared to children: The proportion of severe cases among adults was 13.1% (compared to 8.9% in children). Mild forms were less frequent in adults, at 5.9% (compared to 35.7% in children). Adults showed more pronounced intoxication and febrile responses. Complications, such as bronchitis, were more common (69.7% of cases). Adults exhibited less severe catarrhal symptoms during the catarrhal stage, but these differences disappeared during the rash stage. A significant proportion of adults (60%) lacked confirmed information about their vaccination status, complicating the assessment of vaccine influence.

Conclusions: Measles in adults retains its typical symptoms but is characterized by more severe progression and a higher rate of complications compared to children. Diagnosis relies on clinical manifestations, epidemiological history, and laboratory testing. Vaccination remains a critical preventive measure; however, low vaccination coverage increases the risk of infection spread.

Practical Implications: The study emphasizes the importance of increasing vaccination coverage, particularly among adults, and the need for timely diagnosis and hospitalization to prevent severe cases and complications.

CONTENT AND METHODOLOGICAL MODEL OF IMPLEMENTING AN INTEGRATED CREATIVE APPROACH

Mamajonov Khoshimjon Abdumalikovich
Independent researcher at Chirchik State Pedagogical University

Abstract. This article analyzes the content and methodological model of an integrated creative approach. The importance of a creative approach in improving the effectiveness of education through interdisciplinary connections, the development of creative thinking, and the use of modern technologies is shown. The issues of improving the skills of teachers and modernizing the educational process are also discussed.

Keywords: integrated creative approach, methodological model, educational effectiveness, interdisciplinary connections, modern technologies.

The introduction of an integrated creative approach in the modern educational process is of great importance not only for enriching the content of education, but also for developing students' independent thinking and problem-solving skills through innovative approaches. Unlike traditional educational methods, this approach is aimed at ensuring the active participation of students and forming knowledge and skills aimed at in-depth study and practical application. The essence of the integrated creative approach is manifested in the systematic assimilation of knowledge and its direction in creative activity through a deeper understanding of the relationship between different disciplines and areas. One of the main principles of the integrated creative approach is the organization of the educational process based on interdisciplinary connections. This principle allows students to form a more comprehensive and rich knowledge base by combining different disciplines or topics. For example, by teaching mathematics and physics together, students have the opportunity to gain a deeper understanding of the mathematical foundations of certain physical phenomena. Also, by combining art and history, the skills of imagining the cultural environment of the era are developed. The importance of the creative approach is increasing in the modern education system. In addition to traditional methods of imparting knowledge, the use of innovative and creative methods is required in the educational process. Through a creative approach, students are instilled with the ability to think independently, the skills of finding unconventional solutions to problems, and scientific and creative interest. An integrated creative approach involves strengthening interdisciplinary connections,

combining knowledge from different fields and increasing the effectiveness of the educational process by applying them creatively.

The development of creative thinking is an integral part of an integrated approach. Students are formed with the skills of adapting existing knowledge to new situations, finding unconventional solutions, and implementing their own ideas. Through this approach, students not only acquire theoretical knowledge, but also acquire the ability to apply the acquired knowledge to solve practical problems. In this case, it is important for the teacher to create opportunities for students to approach different situations differently. The widespread use of modern technologies in the implementation of an integrated creative approach is an important condition for increasing the effectiveness of education. Virtual laboratories, multimedia tools, online platforms and distance learning systems help students work on themselves and develop individually. For example, with the help of virtual laboratories, students have the opportunity to carry out complex experiments in a safe environment. Multimedia tools, on the other hand, make the process of learning interesting and effective for students by explaining the topic in a visual way. The integrated creative approach aims to enrich the process of learning for students by combining multidisciplinary knowledge and practice. The following principles are at the heart of this approach:

1. Interdisciplinary: Understanding the connections between different disciplines and using them to consider issues in a broader context. For example, solving practical problems by combining physics and mathematics increases students' analytical and creative thinking skills.

2. Creative thinking: Developing students' desire to think differently and find innovative solutions. This process gives students the opportunity to try different approaches to the same question.

3. Application-oriented: Focusing on applying the knowledge learned to solve real-life problems. Through this, students gain a deeper understanding of how theoretical knowledge can be applied in practice.

The use of interactive methods in teaching methods increases the effectiveness of an integrated approach. Through problem-based learning, project work, team discussions, and game technologies, students become more active in the process of learning. These methods increase the activity and creative potential of students and strengthen their thinking skills. Project-based learning also provides students with the opportunity to develop real-life problem-solving skills. In assessing an integrated creative approach, it is important to use modern methods along with traditional assessment systems. Portfolio assessment, analysis of project

work, self-assessment, and assessment through students' creative work allow for a more accurate assessment of student development. These methods increase students' responsibility for independent work and encourage their active participation in the educational process. For the successful implementation of an integrated creative approach, it is important to improve the skills of teachers, prepare them to work with modern technologies, and direct them to master new methods. Teachers can become leaders in introducing innovative approaches to the educational process by participating in special training and advanced training courses. They also have the opportunity to further enrich their skills by participating in research and studying international experience.

In conclusion, an integrated creative approach is an important factor in increasing the effectiveness of the educational process, helping to develop students' creative potential, increase interest in the learning process, and shape them as successful individuals in the future. The full implementation of this approach in the education system will help increase the country's competitiveness in the field of education and will be an important step in raising a generation with modern knowledge.

References:

1. Biggs, J., & Tang, C. (2011). Teaching for quality learning at university: What the student does (4th ed.). Open University Press.
2. Dabbagh, N., & Kitsantas, A. (2012). Personal learning environments, social media, and self-regulated learning: A natural formula for connecting formal and informal learning. Internet and Higher Education, 15(1), 3-8. https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2011.06.002
3. Graham, C. R. (2006). Blended learning systems: Definition, current trends, and future directions. In C. J. Bonk & C. R. Graham (Eds.), The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs (pp. 3-21). Pfeiffer Publishing.
4. Kember, D. (2009). Understanding the nature of motivation and motivating students through teaching and learning in higher education. Routledge.

UDK: 634.64.1

IN VITRODA DONAKSIZ ANORNI KO‘PAYTIRISH TEXNALOGIYASI

Qarshi Davlat Universiteti Magistranti
Yusupova Vasila To`xtaniyozovna

Annotatsiya. Maqolada danaksiz anorning yuqori va sifatli ko’chatlarini in vitro sharoitida stimulyatorlar bilan to’yintirilgan MS muhitida o’stirib, o’simliklarni o’sishi, rivojlanishi ustida amalga oshiriladigan tatqiqot natijalari

Kalit so’zlar: Danaksiz anor, klon, in Vitro, ozuqa muhit, o’sish, rivojlanish, moslanuvchanlik

Аннотация . В статье представлены результаты исследований по росту и развитию высококачественных бессемянных сеянцев граната, выращенных на среде МС, насыщенной стимуляторами in vitro.

Ключевые слова: гранат без косточек, клон, in vitro, питательная среда, рост, развитие, адаптивность.

Abstract. The article presents the results of studies on the growth and development of high-quality seedless pomegranate seedlings grown on MS medium saturated with stimulants in vitro.

Key words: seedless pomegranate, clone, in vitro, nutrient medium, growth, development, adaptability.

Kirish Anor (*Punica granatum L.)* dunyo miqyosida qadimdan qimmatli mevali daraxt sifatida tanilgan bo‘lib, uning to‘yimli, shifobaxsh va tijorat ahamiyati yuqori. Anorning mevalari antioksidant, vitaminlar va minerallarga boy bo‘lib, inson salomatligini saqlashda katta ahamiyatga ega. Anor mevali daraxt bo’lib barglari mayda daraxt punicaceae oilasiga kiradi (Popenoe 1974). Bu farmatsevtika va oziq ovqat maqsadlarida foydalanish uchun mazali mevali bu daraxt dunyoning tropik va subtropik mintaqalarida o'sadigan iqtisodiy jihatdan muhim o'simlikdir (Jayesh va Kumar 2004). Uning vatani Eron, Afg'oniston, Pokiston va Hindiston hisoblanadi. Vaqt o'tishi bilan anor tarqalgan va Xitoy, Shimoliy Afrika va O'rta er dengizi Evropaga keng tarqalgan (Dekandolle 1967, Zukovskij 1950, Raj va Kamlesh 2010). Bangladeshda u anor nomi bilan tanilgan va faqat uy sharoitida yetishtiriladi. Ammo uning mazali xususiyatlari va gemoglobinni yaxshilash elementlari tufayli talab ortib bormoqda va bemorlar uchun yoqimli va ishtaha ochuvchi meva sifatida afzal ko'riladi.

Tadqiqot uslublari: In vitro laboratoryasida o‘simliklsrni kulturaga kiritish, kulturalarni ko‘paytirish, onalik materiallarni saqlash, inkubatsiyada o‘simliklarni o‘stirish, aklimda o‘simlikllarni aklimitizatsiyadan o‘tqazib tashqi muhit omillariga moslashtirish.

Sifatli ko‘chat yetishtirish: In-vitro texnologiyasi o‘simliklarning steril sharoitda, o‘zgarmas harorat va yorug‘lik ostida ko‘paytirilishini ta’minlaydi. Bu usul orqali sog‘lom va viruslardan xoli ko‘chatlar olinadi. Anor ko‘chatlari an'anaviy usullarda sekin o‘sadigan bo‘lsa, in-vitro usulida o‘sishni tezlashtirishga erishiladi.

Genetik xilma-xillikni saqlash: Anor navlarini in-vitro sharoitida ko‘paytirish usuli ularning genetik barqarorligini saqlashga yordam beradi. Bu ayniqsa noyob va yo‘qolib borayotgan navlarni muhofaza qilishda muhim ahamiyatga ega.

Danaksiz navlarni ko‘paytirish: Danaksiz anor navlari iste'molchilar orasida katta talabga ega. In-vitro texnologiyasi bunday navlarni tez va samarali ravishda ko‘paytirish imkonini beradi. Bu usul yordamida yangi danaksiz navlarning genetik modifikatsiyasiz shakllarini ko‘paytirish va ular sifatini nazorat qilish imkoniyati yaratiladi.

Ozuqa muhitining tarkibi ozuqa va organizmlarning o'sish sharoitlarini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Oziqlanish manbalari, shu jumladan mineral tuzlar (makro- va mikroelementlar), uglevodlar (masalan, saxaroza), vitaminlar va o'sish regulyatorlari (fitohormonlar) ozuqa muhitining asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Ba'zan qo'shimcha organik moddalardan (kazein gidrolizati, Hindiston yong'og'i suti, xamirturush ekstrakti, makkajo‘xori endospermi) foydalaniladi. Konsistensiya jihatidan, muhit qattiq yoki agar-formadagi va maqsadga qarab suyuq bo'lishi mumkin. Agar-agar qattiq muhit tayyorlash uchun qo'llaniladi. Ozuqa muhitida temir xelatlangan shaklda bo'lib, uning o'simliklar tomonidan samarali singishi ta'minlanadi. In vitro sharoitida yetishtirilgan o'simliklar o'zining hayotiy faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan vitaminlarni sintez qilish qobiliyatiga ega, lekin dastlabki bosqichda madaniyatga kiritilishidan oldin vitaminlar qo'shilishi zarur. O'sish regulyatorlari esa differentsiatsiya va morfogenezni boshqarishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular maqsadga muvofiq ravishda o'zgartiriladi.

Oziqlanishning asosiy manbai – uglevodlar, ular odatda 2-5% konsentratsiyadagi sukrozdan iborat bo'ladi. Muayyan o'simlik to'qimalarining pH darajasi muhit tarkibining barqarorligi va hazm bo'lishiga ta'sir qiladi, va ko'plab o'simlik to'qimalari uchun pH darajasi 5.0 dan 7.0 gacha bo'ladi. Ozuqa muhitini tayyorlashda pH 6.5-7.0 darajalarida bo'lishi zarur, chunki avtoklavlash jarayonida pH kamayishi mumkin. Oziq muhitini tez va qulay tayyorlash uchun makro- va

mikroelementlarning konsentrlangan eritmalarini oldindan tayyorlash tavsiya etiladi. Ushbu eritmalar saqlash uchun muzlatgichda 2-4°C haroratda, qorong'u idishlarda 4-6 hafta davomida saqlanadi. Vitaminlar va fitohormonlar eritmalari 1 mg/ml konsentratsiyada tayyorlanadi va muzlatiladi. Uglevodlar va organik qo'shimchalar to'g'ridan-to'g'ri ozuqa muhitiga qo'shiladi.

Ozuqa muhitining tayyorlanishi uchun zarur bo'lgan barcha komponentlar, shu jumladan makro tuzlar, mikroelementlar, vitaminlar va fitogormonlar, eritmalarining tarkibini empririk tarzda tanlash zarur. Bunday muhitlar o'simliklarning in vitro ko'paytirish va morfogenez jarayonlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi.

In vivo o‘simlik uchun kallus - bu sodir bo‘ladigan hujayralar guruh jarohatlar va shikastlanish joyini himoya qilish (yara parenximasi). Undaanatomik regeneratsiya uchun ozuqa moddalarini to‘plashtuzilmalar yoki yo‘qolgan organ.Kallus in vitro dan iborat to‘qimadir doimiy bilan tavsiflangan dedifferensial hujayralaruyushmagan o‘sish va ko‘payish.Tarkibida auksinlar yoki ularning ko‘p bo‘lgan ozuqaviy muhitdaeksplant hujayralarning sintetik analoglari ajratiladiva tarqalishiga o‘ting. Hujayralar avvalgi funksiyalarini yo‘qotadi va morfologiya. Bundan tashqari, hujayra tuzilmaviy va kimyoviy jihatdan qanchalik kam farqlansa, kallusni olish osonroq bo‘ladi.

Anorning yangi danaksiz shakllarini yaratish va ko‘paytirishda genetik mutatsiyalarni nazorat qilish, noxush o‘zgarishlarning oldini olish muhim ahamiyatga ega. In vitro ko‘paytirish jarayonining samaradorligini oshirish uchun o‘simliklar va ularning hujayralari uchun zarur bo‘lgan barcha kerakli ozuqaviy komponentlar to‘g‘ri tanlanishi zarur. O‘simliklarning in vitro ko‘paytirish jarayonida yangi danaksiz shakllarning yaratilishi, genetik xilma-xillikni oshiradi va yangi avlodlarni yaratishga imkon beradi. O‘simliklar va ularning hujayralarini yuqori darajada ko‘paytirish uchun muhitdagi fitohormonlar va ozuqa moddalarining konsentratsiyasini optimallashtirish talab qilinadi

ADABIYOTLAR

1. Amin MN and Akhter S (1993) Regeneration of plants in vitro from seedling explants of pummelo (Citrus grandis). Plant Tissue Cult. 3: 71-79.

2. Amin MN, Razzaque MA and Akhter S (1992) Axillary shoot proliferation and adventitious rooting in vitro of carambola (Averrhoa carambola L.). Plant Tissue Cult. 2: 7-13.

3. Amin MN, Islam MN and Azad MAK (1999) Regeneration of plantlets in vitro from the seedling explants of pomegranate (Punica granatum). Plant Tiss. Cult. 9(1): 53-61.

4. Bachake SS, Jadhav VB, Deshpande PP, Tele AA, Banda MA, Adki VS, Gopika MK, Karanjule PG, Birajdar SB, Karwa NN, Mundhewadikar DM and Singh NV (2019) Standardization of in vitro propagation protocol for pomegranate cv. Super Bhagwa. Journal of Pharmacognosy and Phytochemistry. 8(3): 2548-2553

TIBBIY YORDAM KO‘RSATISHNING O‘ZIGA XOS YANGI TIZIMI

Abduraxmanova Zamira Amirillayeva
Guliston Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi o’quv ishlar bo’yicha direktor o’rinbosari

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston Respublikasida tibbiy yordam ko‘rsatishga oid islohotlar va aholiga tibbiy yordam ko‘rsatishning yangi tizimi yaratilayotganligi haqida ma’lumot berildi.

Kalit so‘zlar: xirurgiya, kardiologiya, ko‘z mikroxirurgiyasi, urologiya, akusherlik, ginekologiya, pediatriya, endokrinologiya, terapiya, pulmonologiya.

Аннотация. В статье раскрыто о реформах, проведенных в сфере оказания и создании медицинской помощи в Республики Узбекистане.

Ключевые слова: хирургия, кардиология, глазной микрохирургия, урология, акушерство, гинекология, педиатрия, эндокринология, терапия, пульмонология.

Annotation. The article reveals about the reforms carried out in the field of providing and creating medical care in the Republic of Uzbekistan.

Keywords: surgery, cardiology, eye microsurgery, urology, obstetrics, gynecology, pediatrics, endocrinology, therapy, pulmonology.

O‘zbekiston Respublika Prezidenti Shavkat Mirziyoev rahnomaligidaRespublikada sog‘liqni saqlashni isloh qilish davlat dasturlari asosida yuqori texnologik ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam ko‘rsatishning prinsipial jihatdan yangi tizimi tashkil etildi. Respublikada ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlari, shu jumladan, xirurgiya, kardiologiya, ko‘z mikroxirurgiyasi, urologiya, akusherlik va ginekologiya, pediatriya, endokrinologiya, terapiya va tibbiy reabilitatsiya, dermatologiya va venerologiya, ftiziatriya va pulmonologiya sohasida zamonaviy asbob-uskunalar bilan jihozlangan va yuqori malakali vrachlar bilan to‘ldirilgan ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlari faoliyat ko‘rsatmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi aholisiga 2017 - 2021 yillarda ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam ko‘rsatishni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublakasi Prezidentining 2017 yil 17 iyundagi PQ-3071-sonli qaroriga asosan [1] quyidagi ishlar amalga oshirilmoqda: Respublikada va har bir mintaqada kasalliklar tendensiyasini o‘z vaqtida aniqlashni ta’minlaydigan tahliliy

va ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borilmoqda. Shuningdek, sog‘liqni saqlashning viloyat va tuman (shahar) tashkilotlari uchun profilaktik va davolash faoliyatining sxemalari ishlab chiqilgan;

- o‘z ixtisosligi bo‘yicha yagona metodik, texnologik, davolash va profilaktika siyosati amalga oshirilgan, zamonaviy tibbiyot uskunalari va texnologiyalarga, dori vositalari va tibbiy buyumlarga bo‘lgan ehtiyoji aniqlanib, klinik protokollar ishlab chiqilmoqda; shu jumladan, axborot va tushuntirish materiallarini nashr etish orqali mintaqalarda zarur profilaktika ishlari olib borildi;
- hududiy ixtisoslashtirilgan tibbiyot tashkilotlariga tashkiliy-metodik rahbarlik, ularning amaliyotiga tibbiy yordamning zamonaviy usullari va texnologiyalari joriy etildi;
- sayyor konsultatsiyalar, mahorat darslari, shuningdek, birinchi navbatda eng murakkab holatlarda hududiy ixtisoslashtirilgan tibbiyot tashkilotlarida operatsiyalar muntazam ravishda o‘tkazib borilmoqda.

Shuningdek, Toshkent vrachlar malakasini oshirish instituti bilan birgalikda muassasalarning o‘z tibbiyot xodimlari, ixtisoslashtirilgan hududiy tibbiyot tashkilotlar tibbiyot xodimlari malakasini tizimli oshirish, shuningdek, klinik ordinatura, bazaviy doktorantura va doktoranturada tor mutaxassis kadrlar tayyorlash masalalari; etakchi xalqaro tibbiyot markazlari, klinikalar va yuqori malakali xorijiy

mutaxassislar bilan, shu jumladan, konsultatsiyalar va mahorat darslari o‘tkazish uchun ularni respublikaga taklif etib, keng hamkorlik tashkil qilingan, sog‘liqni saqlashning mahalliy mutaxassislari chet eldagi ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlari va klinikalarida tajriba orttirishiga ko‘maklashilmoqda.

Xirurgiya sohasini rivojlantirish bo‘yicha muhim qaror qabul qilindi. Jumladan, 2021 yil 4 oktyabrdagi “Xirurgiya xizmatini transformatsiya qilish, hududlarda jarrohlik amaliyotlari sifatini oshirish va ko‘lamini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiton Respublikasi Prezidentining PQ-5254-sonli qarori qabul qilindi [2]. Unga asosan,

- akademik V.Voxidov nomidagi Respublika ixtisoslashtirilgan xirurgiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi - viloyat - tuman (shahar) tibbiyot muassasalari o‘rtasida uzviy bog‘liqlikni ta’minlash;
- hududlar va tuman (shahar) darajasida kam invaziv va yuqori texnologik jarrohlik amaliyotlarini keng joriy etish;
- Xirurgiya markazida transplantatsiya amaliyotlarini xorijiy mutaxassislar bilan hamkorlikda keng joriy etish;

- xirurg, anesteziolog, reanimatolog, nefrolog va boshqa mutaxassislarning salohiyatini oshirish, ularni nufuzli xorijiy tibbiyot muassasalari va markazlarida malaka oshirishi va stajirovka o‘tashini tashkil etish, zamonaviy simulyasion markazda mutaxassislar tayyorlashni yo‘lga qo‘yish;
- xirurgiya yo‘nalishida ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish, xodimlarning ilmiy salohiyatini oshirish; aholiga malakali tibbiy xizmat ko‘rsatish maqsadida Xirurgiya markazi, uning filiallari, tuman (shahar) tibbiyot birlashmalari xirurgiya, anesteziologiya-reanimatsiya bo‘limlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash belgilab berilgan.

Shuningdek, Sog‘liqni saqlash vazirligi hamda Moliya vazirligining quyidagi takliflariga rozilik berildi:

a) bolalarda tug‘ma yurak nuqsonlarini endovaskulyar yo‘l bilan davolashni keng joriy etish, ularni qisqa vaqt ichida to‘liq sog‘lomlashtirib, nogironlikdan chiqarish maqsadida: 2021 yilda yurak nuqsonlarini davolash uchun mo‘ljallangan 500 ta tibbiy buyum (okklyuder) xarid qilishga Sog‘liqni saqlash vazirligiga rivojlantirish dasturlari uchun ajratilgan mablag‘lar doirasida vazirlikka 10 milliard so‘m mablag‘ ajratish;

b) 2022 yildan boshlab esa ehtiyojdan kelib chiqib har yili o‘rtacha 2500 ta okklyuder xarid qilish uchun Davlat byudjeti parametrlarida

zarur mablag‘larni nazarda tutish;

c) O‘zbekiston Respublikasi respublika byudjetidan, shuningdek

Qoraqalpog‘iston Respublikasi byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlarining qo‘shimcha manbalaridan teng ulushda 2021 yilda Xirurgiya markazi filiallarini zamonaviy asbob-uskunalar bilan jihozlash uchun 42,5 milliard so‘m mablag‘ ajratish;

d)2022-2023 yillarda tumanlararo qo‘shma shikastlanish va o‘tkir

qon-tomir kasalliklari markazlariga biriktirilmagan 26 ta tuman (shahar) tibbiyot birlashmalarining xirurgiya, anesteziologiya-reanimatsiya bo‘limlarini zamonaviy asbob-uskunalar bilan jihozlash uchun 71,4 milliard so‘m yo‘naltirish masalalari muhim qilib belgilab berildi. Albatta, muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyov tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan ilohotlarimizda “Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari” tamoyili, aholi salomatligi hamma narsadan ustun ekanigi

yangilanayotgan O‘zbekiston uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa sifatida aytish joizi, bugungi kunda Xiva tibbiyot kollejida yoshlarni muhim kasb hunarga o‘rgatish, jumladan, xirurgiya sohasidagi islohotlar bilan

tanishtirish bilan bir qatorda kasalxonalarda xirurgiya sohasidagi tibbiyot amaliyotida talabalarini ishtirok etish masalalariga katta ahamiyat berilgan. Zeroki, tibbiyot sohasidagi amaliyot talaba-yoshlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqimizni dardi darmon bo‘lish, sog‘ligini tiklash har bir tibbiyot xodimining muqaddas

burchidir.

Adabiyotlar:

1. https://lex.uz/docs/3238680. 2017 yil 20 iyundagi “O‘zbekiston Respublikasi aholisiga 2017 - 2021 yillarda ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam ko‘rsatishni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublika Prezidentining PQ-3071-sonli qarori.

2. https://lex.uz/docs/5668623. 2021 yil 4 oktyabrdagi “Xirurgiya xizmatini transformatsiya qilish, hududlarda jarrohlik amaliyotlari sifatini oshirish va ko‘lamini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiton Respublikasi Prezidentining PQ-5254-sonli qarori.

O‘ZBEKISTON VA BIRLASHGAN MILLATLAR TASHKILOTI HAMKORLIGI TARIXIGA BIR NAZAR

Allaberganov Ollabergan Arslanbekovich
Ma’mun universiteti o‘qituvchisi
E-mail: allaberganov_ollabergan@mail.ru
https://orcid.org/0009-0002-8596-0926

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallif tomonidan O‘zbekiston va Birlashgan Millatlar Tashkiloti o‘rtasidagi hamkorlik aloqalari boshlanishi, rivojlanishi va sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarilish masalalari tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, BMT, strategiya, xalqaro shartnoma, assambleya, mintaqaviy xavfsizlik, sammit, sessiya, rezolyutsiya, tashabbus.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab, O‘zbekiston o‘z tashqi siyosatining ustuvor yo‘nalishi hisoblangan tinchlikni ta’minlash va xalqaro munosabatlarda teng huquqli davlat sifatida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikka katta ahamiyat qaratadi.

Ma’lumki, o‘tgan davr ichida O‘zbekiston Respublikasi tashqi siyosatini belgilovchi asosiy yo‘nalishlaridan biri - xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlash hisoblanib jumladan, BMT bilan aloqalari sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarildi.

Darhaqiqat, 1992-yil 2-mart kuni mustaqil O‘zbekiston davlati dunyodagi eng nufuzli tashkilot - Birlashgan Millatlar Tashkilotining teng huquqli a’zosi bo‘ldi, uning Nyu-York shahridagi qarorgohida mamlakatimizning davlat bayrog‘i hilpiray boshladi. 1992-yil 2-martda O‘zbekiston xalqaro munosabatlarning to‘la huquqli subyekti sifatida Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a’zo bo‘lib dunyo miqyosida tan olindi. Bu voqea Respublikaning mustaqil davlat sifatida xalqaro hamjamiyatda munosib o‘rin egallashida ham katta ahamiyatga ega bo‘ldi. 1993-yil fevral oyiga kelib Toshkentda BMT vakolatxonasi ochildi. Xolid Malik BMTning O‘zbekistondagi vakili etib tayinlandi [1].

O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov 1995-yil BMTning ellik yilligi munosabati bilan Bosh Assambleyaning maxsus tantanali yig‘ilishida so‘zlagan nutqida ham asosiy e’tiborni bu tashkilotning faoliyatini yanada kengaytirish bilan bir qatorda mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlik, ekstremizm, terrorizm, narkobiznesga qarshi kurash masalalariga qaratilgan edi.

2000-yil 8-sentyabrda BMT Bosh Assambleyasining “Ming yillik sammiti”da va 2010-yil sentyabrda BMT Bosh Assambleyasining “Ming yillik rivojlanish”ga bag‘ishlangan majlisida O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimovning ilgari surgan tashabbuslari O‘zbekistonning xalqaro miqyosdagi adolatparvar siyosatidan darak berdi[2].

2002-yil 18-20- oktyabr kunlari BMT Bosh kotibi Kofi Annan, 2010-yilning aprel oyida Pan Gi Mun, 2017-yilning iyun oyida Antoniu Guttereshlar respublikamizga tashrif buyurishlari ham O‘zbekiston va BMT aloqalarining yangi bosqichga ko‘tarilishi desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

2017-yil 19-sentyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida nutq so‘zladi. Mazkur nutq O‘zbekistondagi islohotlar, demokratiya, inson huquqlari, xalqaro xavfsizlik, mintaqaviy hamkorlik, ekologiya va umuman, 2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirish masalalarini qamrab oldi va BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan hamohang ekanligi namoyon bo‘ldi. Prezident Sh.Mirziyoyevning tashabbusi bilan “Ma’rifat va diniy bag‘rikenglik” rezolyutsiyasi qabul qilish taklifi kiritildi. O‘zbekistonning bu taklifi BMT tashkilotiga a’zo bo‘lgan 193 ta davlat tomonidan keng qo‘llab-quvvatlandi. Bu esa xalqaro maydonda O‘zbekistonning sa’y-harakatlariga berilgan yuksak e’tirofdir[3].

Prezident Sh.Mirziyoyev 2020-yil 29-dekabr kuni Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnomasida “Birlashgan Millatlar Tashkiloti, boshqa nufuzli xalqaro va mintaqaviy tuzilmalar bilan yaqin hamkorlikni rivojlantirish masalalari doimo e’tiborimiz markazida bo‘ladi”… Kelgusi yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti shafeligida “Inson huquqlari bo‘yicha ta’lim” global forumi, yoshlar huquqlariga bag‘ishlangan Butunjahon yoshlar anjumani, diniy erkinlik masalalari bo‘yicha mintaqaviy konferensiyalarni o‘tkazamiz. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining rezolyutsiyasi bilan har yili 30-iyul – Xalqaro do‘stlik kuni sifatida keng nishonlanadi. Shu bois ushbu sanani O‘zbekistonda “Xalqlar do‘stligi kuni” deb belgilashni taklif etaman...[4], deb alohida ko‘rsatib o‘tganligi O‘zbekistonning BMT doirasidagi xalqaro tashabbuslarida yangi tendensiyalarni namoyon qildi.

O‘zbekiston BMTni zamonaviy talablar asosida isloh qilishga qaratilgan sa’y-harakatlarini qo‘llab-quvvatlab kelmoqda. Yangi tashabbuslar va qo‘shma loyihalarni ilgari surish maqsadida O‘zbekiston tomonidan BMT bilan o‘zaro hamkorlikni yanada rivojlantirish bo‘yicha ishlab chiqilgan “Yo‘l xaritasi” izchil amalga oshirilmoqda. Ushbu hujjatdagi vazifalar to‘liq ro‘yobga chiqarilishi

mamlakatimizning BMT bilan munosabatlarini yanada yuqori bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Dunyoda kechayotgan hozirgi globallashuv jarayoni insoniyat taraqqiyotiga ijobiy ta’sir ko‘rsatish bilan birga, o‘zida turli tahdid va xavf-xatarlarni ham namoyon etmoqda. Ana shunday sharoitda davrimizning eng obro‘li xalqaro tuzilmasi - BMT bilan tinchlik va barqaror taraqqiyotni ta’minlash yo‘lida samarali hamkorlik qilish xalqimizning tub milliy manfaatlariga to‘liq mos keladi. Bugungi kunda O‘zbekistonda BMTning o‘ndan ortiq dasturlari, jamg‘armalari va agentliklari, bir qator ixtisoslashgan muassasalari faoliyat olib bormoqda.

Ta’kidlash joizki, 2020-yil 13-oktyabr kuni BMT Bosh Assambleyasi sessiyasida bo‘lib o‘tgan saylovda O‘zbekiston milliy davlatchiligimiz tarixida ilk bor mazkur xalqaro tuzilmaning Inson huquqlari bo‘yicha kengashi a’zoligiga uch yil muddatga - 2021-2023 yillarga saylandi. Mamlakatimiz uchun BMTga a’zo 191 davlatdan 169 tasi ovoz berdi. O‘zbekistonning teng huquqli a’zo sifatida Kengashning dastlabki uchrashuvida birinchi marta ishtirok etishi olamshumul va tarixiy voqelik bo‘ldi[5]. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Inson huquqlari bo‘yicha kengashning 46-sessiyasida so‘zlagan nutqida ilgari surilgan tashabbuslar bevosita O‘zbekiston va BMT doirasidagi ikki tomonlama hal etiladigan masalalarni o‘zida mujassamlashtirgan bo‘lib, shu tariqa O‘zbekiston hamda BMT o‘rtasidagi ko‘p qirrali hamkorlik muvaffaqiyat bilan ravnaq topmoqda[6].

2022-yil yanvar oyida qabul qilingan Yangi O‘zbekistonni 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan rivojlanish strategiyasida belgilab berilgan vazifalarni bajarish, respublikamizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlarni chuqurlashtirish jarayoni va barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish hamda ekologik muammolarni bartaraf etishga BMT va uning ixtisoslashgan muassasalarini faol jalb qilish hozirgi paytda mamlakatimizning BMTdagi doimiy vakolatxonasi oldida turgan muhim vazifalar sirasiga kiradi. Bu vazifalarning to‘la amalga oshirilishi, shubhasiz, mamlakatimizning BMT bilan o‘zaro manfaatli hamkorligi ko‘lamlarini kengaytirishi barobarida O‘zbekistonning xalqaro maydondagi o‘rnini yanada mustahkamlaydi[7].

O‘zbekiston BMTning teng huquqli a’zosi sifatida jahon miqyosidagi va mintaqaviy masalalarni hal etishda ushbu nufuzli xalqaro tashkilot bilan faol hamkorlik qilmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, O‘zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining asosiy maqsadi davlat suverenitetini himoya qilish, siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni to‘la qaror toptirish uchun xalqaro sharoitlarni yaratish, tinchlik, xalqaro va mintaqaviy xavfsizlikni ta’minlash uchun barcha davlatlar bilan

teng huquqli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish kabi maqsadlarni o‘zida mujassamlashtirgan bo‘lib, mustaqillikning dastlabki kunlaridan O‘zbekiston va BMT hamkorlik aloqalari ikki tamonlama manfaatlarning uyg‘unligiga asoslangan holda yo‘lga qo‘yilgan. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi va “O‘zbekiston -2030” strategiyasida mamlakatimiz dunyoning barcha mamlakatlari bilan manfaatli hamkorlik qilishga va BMT hamda uning institutlari bilan amaliy muloqotga hamisha tayyorligi yana bir bor o‘z tasdig‘ini topgan. O‘zbekiston va Birlashgan Millatlar Tashkiloti hamkorligi izchil davom etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xoliqova R.E. O‘zbekistonning eng yangi tarixi. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: 2021. 170-bet
2. R.H.Murtazayeva, D.M.Inoyatova va boshqalar. O‘zbekistonning eng yangi tarixi. – Toshkent, 2022. 249-bet
3.Rasulov M.F. Xalqaro munosabatlar va diplomatiya tarixi – Farg‘ona: Classik, 2023.156-bet
4. https://president.uz/oz/lists/view/4057
5.https://yuz.uz/uz/news/xalqaro-hamjamiyatning-ishonchi-ragbati-va-etirofi
6. https://yuz.uz/uz/news/ozbekiston-va-bmt-hamkorlikning-ustuvor-yonalishlari
7. https://namangan.adliya.uz/uz/news/detail.php?ID=55709

Biologiya darslarini tahlil qilishning pedagogik va ilmiy asoslari.

E.K.Egamov-TTA.Urganch Filiali Akademik litseyi biologiya fani o`qituvchisi,
Z.A.Ibragimova-Urganch shahar 4-son maktab biologiya fani o`qituvchisi,
O.X.Madyorova-Hazarasp tuman 43-son maktab biologiya fani o`qituvchisi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Biologiya darslarini tahlil qilishning pedagogik va ilmiy asoslarini tashkil etuvchi darsni kuzatishga tayyorgarlik, darsning borishini kuzatish, o'z-o'zini tahlil qilishni ta'minlash, dars tahlili va takliflar berishning me`yoriy tamoyillari sharhlangan.

**Kalit so`zlar:** Dars ,ilmiy tahlil. psixologik tahlil, metodik tahlil, didaktik tahlil. umumpedagogik tahlil, hikoya usuli, og`zaki bayon usuli, suhbat usuli.

Абстрактный. В данной статье излагаются нормативные принципы подготовки к наблюдению за уроком, наблюдения за ходом урока, обеспечения самоанализа, анализа урока и подачи предложений, которые составляют педагогическую и научную основу анализа уроков биологии. .

Ключевые слова: Урок, научный анализ. психологический анализ, методологический анализ, дидактический анализ. общепедагогический анализ, метод рассказа, метод устного изложения, метод беседы.

Abstract. In this article, the normative principles of preparing for observing the lesson, observing the progress of the lesson, ensuring self-analysis, analyzing the lesson and giving suggestions, which make up the pedagogical and scientific basis of the analysis of biology lessons, are explained.

Key words: Lesson, scientific analysis. psychological analysis, methodological analysis, didactic analysis. general pedagogical analysis, story method, oral presentation method, conversation method.

Kirish. Tabiat to‘g‘risidagi yetakchi fanlarning biri sanalgan biologiya zimmasiga o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda ancha mas’uliyatli vazifalar tushadi. Shu sababli, ham maktab biologiya o‘quv fanining mazmuni o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda katta imkoniyatlarga ega.Biologiyani o‘qitishda avvalo, o‘quvchilarni biologiyaning asosiy g‘oya, nazariya, qonuniyatlari va tushunchalari, amaliyot, xalq xo‘jaligining turli tarmoqlarida tutgan o‘rni, biologik bilimlarni o‘zlashtirishning ahamiyati bilan tanishtirish nazarda tutiladi va shu orqali o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish va insonning tabiat va jamiyatga ongli munosabatini tarkib toptirish

bilan uzviy bog‘langan holda ta’lim-tarbiyaviy tizim vujudga keltiriladi.Shu sababli har bir bo`lg`usi biologiya fanlari o`qituvchisi darsni kuzatish va tahlil qilishning me`yoriy asoslarini bilishi muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Dars kuzatish va tahlil qilish orqali o’quvchilarning umumiy tayyorgarligi, bilim olishdagi faoliyati, o’quv faniga bo’lgan qiziqishi, diqqat bilan ishlashi, matn, xarita, jadval, asboblar bilan mustaqil ishlay bilishi, o’qituvchiga bo’lgan munosabati aniqlanadi. Shu bilan birga o’qituvchining faoliyati ham tahlil qilinadi. Chunonchi, o’qituvchining o’quv dasturi materiallarini bilish darajasi, yangi mavzuni tushuntirish jarayonida asosiy fikrni ajratib olishi, ilmiylik va soddalik, ko’rgazmalilik tamoyillariga rioya qilishi, dars maqsadini to’g`ri qo’yishi, dars jarayonini to’g`ri rejalashtirishi, darsda hamkorlikka erisha olishi, bilim va ko’nikmalarni o’zlashtirishni nazorat etishi, o’quvchilar bilan yakka va jamoada ishlashni tashkil eta bilishi, dars mobaynida vaqtdan unumli foydalanishi va pedagogik muomala madaniyatini egallaganlik darajasi kabi jihatlar inobatga olinadi.

Ta’kidlash joizki, umumiy o’rta ta’lim maktab o’qituvchilarining darslarini tahlil qilishda ko’pincha kuzatuvchilar darsga yaxlit tizim sifatida qaramay ko’proq tashqi jihatlariga baho beradilar, darsning mazmun-mohiyati xususida yuzaki mulohaza yuritadilar. Shuningdek, dars tahlilida o’qituvchining ko’rsatmali qo’llanmadan foydalanishi, didaktik kartochkalar bilan ishlashi va hokazolar aytiladi-yu, ammo ulardan nima maqsadda, qaysi vaziyatda foydalanilgani, qanchalik samara berganligi, vaqt taqsimotiga to’g`ri amal qilinganligi, o’quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan-olmaganligi kabi masalalar to’g`risida fikr yuritilmaydi. Bundan tashqari yana bir jiddiy kamchilik o’qituvchining o’zini o’zi tahlil qilishiga e’tibor qaratmaslikdir. Shundan kelib chiqib darsni tahlil qilishning pedagogik va ilmiy asoslarini o`rganish muhim axamiyat kasb etadi.

Natija va munozara. Darslarni tahlil qilish faqatgina metodik ahamiyatga ega bo’lmay, balki maktabda o’quv-tarbiya jarayoniga rahbarlik va nazoratning muhim shakllaridan biridir. O’qituvchi darsini kuzatish va tahlil qilish amaliyotining tizimli amalga oshirilishi darslarni qiyoslash va yo’l qo’yilgan xatolarning bartaraf etilganligini aniqlash imkoniyatini beradi. O’qituvchilarning o’zaro dars kuzatishi tajriba almashinuv jarayoni bo’lib, dars o’tayotgan o’qituvchi bor mahoratini ishga solib, yuqori ishchanlik bilan faoliyat ko’rsatsa, tahlil qiluvchi o’qituvchi esa taklif va mulohazalar berish orqali tajribasini boyitadi, metodik malakasini oshiradi.

Dars tahlili o’quv mashg`ulotini kuzatish, o’rganish shaklida olib boriladi. Shu o’rinda savol tug`iladi. O’qituvchining darsi kim tomonidan kuzatilishi lozim?

Qanday maqsad bilan kuzatiladi va tahlil qilinadi? O'qituvchining darsi viloyat XTB, tuman, xalq ta'limi bo'limi, ta'lim muassasalari rahbarlari, xodimlari, metodistlar va o'qituvchilar tomonida kuzatiladi va tahlil qilinadi.

Buning uchun, eng avvalo, darsga kirishdan maqsad nimadan iborat ekanligini aniqlab olish zarur**.**

Dars quyidagi maqsadda kuzatiladi va tahlil qilinadi:

- ta'lim va tarbiya jarayoni sifatini aniqlash;
- o'qituvchining pedagogik mahoratini oshirishga yordam berish;
- ilg`or ish usullari va metodlarini o'rganish va ommalashtirish;
- o'qituvchilarning o'zaro tajriba almashishi;
- o'quvchilarning bilimi va tarbiyalanganlik darajasini aniqlash;
- ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirish;
- o'quvchilarning bilish faoliyatini o'rganish;
- dars jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xato va kamchiliklarning oldini olish, o'qituvchiga amaliy va metodik yordam ko'rsatish;
- ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilar psixologik xususiyatlarini o'ziga xosligini e'tiborga olish;
- darsda o'quvchilarni faollashtirish va mavzuni o'zlashtirishlarini e'tiborga olinganligi.

Dars - o'quv jarayonining juda ko'p ta'lim-tarbiya qirralarini hal qiluvchi asos hisoblanadi. Shunga ko'ra darsni kuzatuvchi va tahlil qiluvchilardan maxsus tayyorgarlik ko'rish talab etiladi.

Darsni tahlil qilish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi.

1.Darsni kuzatishga tayyorgarlik.

2.Darsning borishini kuzatish.

3.O'z-o'zini tahlil qilishni ta'minlash.

4.Dars tahlili va takliflar berish.

Darsni tahlil qilishda quyidagilarga e'tibor qaratish tavsiya etiladi.

1. Darsni kuzatishdan oldingi tayyorgarlik:

- dars kuzatishdan ko'zlanayotgan maqsad va vazifalarni shakllantirish;
- kuzatiladigan darsni aniq belgilab olish;
- dars kuzatish tuzilmasini tayyorlash;
- kerakli materiallarni tayyorlash; o'qituvchi bilan suhbatlashish.

2. Darsning maqsadlarini tahlil qilishda:

- o’quv fani va mavzuning o’ziga xos tomonlari, o’quvchilar yoshi va bilim darajasi e’tiborga olingan holda ta’lim-tarbiya maqsadining to’g`ri va asosli qo’yilganligi;
- o’quvchilarning tayyorgarligi, o’rganilayotgan mavzu bo’yicha darslar tizimidagi aynan shu darsning o’rnini hisobga olgan holda maqsad qo’yilishining to’g`riligi va asoslanganligi;
- dars asosiy g`oyasining to’g`ri qo’yilishi va o’quvchilarga maqsadning yetkazilishi, maqsadga erishish darajasi.

3. Dars tuzilmasi va darsning tashkil qilinishini tahlil qilishda:

- dars tuzilmasining dars maqsadlariga mosligi;.
- darsning turi, strukturasining puxta o’ylanganligi;
- dars bosqichlarining mantiqiy ketma- ketliligi va bir- biri bilan bog`liqligi;
- dars bosqichlari uchun vaqtning to’g`ri taqsimlanganligi;
- o’qitish shakllarining to’g`ri tanlanganligi;
- dars rejasining mavjudligi va uning o’qituvchi tomonidan bajarilishini tashkil qilish;
- dars jihozlari. O’qituvchi va o’quvchilarning mehnatini unumli tashkil qilish.

4. Dars mazmunini tahlil qilishda.

- dars mazmunining Davlat ta’lim standarti talablariga mosligi;
- materiallarning ishonchliligi, to’liqligi, tushunarliligi;
- bayon qilinayotgan materialning ilmiy darajasi;
- darsning tarbiyaviy yo’nalishi, ta’limiy ta’sir darajasi;
- darsni hayot, mehnat tarbiyasi va kasbga yo’naltirish bilan bog`lash;
- o’quvchilar tomonidan yangi bilimlarni qabul qilishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etish;
- yangi materialning asosiy g`oyasini ajratish. Yangi tushunchalarni shakllantirish. Tayanch bilimlarning muhimligini ko’rsatish.

5. O’quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil qilish

- Mashq va topshiriqlarning xususiyatlari, mustaqil ishlarning turlari, murakkablik darajasi, o’quvchilar tayyorgarlik darajasining hisobga olinganligi;
- o’qituvchi tomonidan tushuntirish ishlarining olib borilishi;
- o’qituvchining yordami. Yangi materialning o’zlashtirilganlik darajasi;

- yangi mavzuning oldingi mavzular bilan bog`langanligi. Takrorlash (tashkil qilish, shakllari, usullari, hajmi).

6. Dars o'tish metodikasini tahlil qilish

O'qitishning metod, vosita va usullarini tanlashda o'quv materialining mazmuniga, dars maqsadlariga, sinfning imkoniyatlariga mos tanlanganligi va asoslanganligi. O'qituvchi tomonidan darsning har bir bosqichida metod, usullarni to'g`ri qo'llaganligi, ishlatilayotgan metod va usullarning xilma- xilligi. Ko'rgazmali qurollar, tarqatma materiallar, texnika vositalaridan samarali foydalanilganligi. O'qituvchining metodik qurollanganligini va pedagogik texnikasini baholash.

7. O'quvchilarning darsdagi intizomi va ish faoliyatini tahlil qilish

Sinfga umumiy baho berish. Sinfning diqqati va faolligi. Fanga bo'lgan qiziqishi. O'quvchilarning dars bosqichlaridagi layoqati.

O'quvchilarning mustaqil o'quv faoliyatini tashkil qilish. O'quv faoliyati shakllaridan foydalanishning samaradorligi va maqsadga muvofiqligini baholash. Umumta'lim va maxsus ko'nikma hamda malakalarni shakllantirish. Yagona talablarning bajarilishi. Iqtidorli va qoloq o'quvchilar bilan yakka tartibda ishlash. Umumiy va yakka ishlash faoliyatni birgalikda olib borish. Sinfning intizomi va intizomni saqlash usullari.

8. O'qituvchining o'quvchilar bilan muloqati.

Pedagogik etikasi, nutqi, ahloqiy va psixolagik iqlimning tashkil etilishi.

9. O'quvchilar bilimini baholash

O'quvchilarga berilgan bilim, ko'nikma va malakaning sifati. Mustahkam va chuqur bilim berilishi.Foya va materiallarning asosiy tomonlarini ko'rsata olishi, amaliy ko'nikmalarning egallaganlik darajasi.

Tekshirish turlari. Baholarning jamlanganligi.

10. Uy vazifasini tahlil qilish

Uy vazifasini berishdan maqsad va hajmi. Sinfda bajarilgan ish bilan uyga berilgan vazifaning hajmi. Uyga berilgan vazifaning xususiyati (ijodiy, takrorlash, mustahkamlash, rivojlantirish), uy vazifasini berishda o'qituvchining izohi.

Darsni tahlil qilishni quyidagi turlarga bo'lish mumkin:

1. Ilmiy tahlil.
2. Psixologik tahlil.
3. Metodik tahlil.
4. Didaktik tahlil.
5. Umumpedagogik tahlil.

Ilmiy tahlil-berilayotgan bilimlarning ilmiy –nazariy jihatini, o'quvchi bajarayotgan mustaqil ishning maqsadga muvofiqligini aniqlash demakdir .

Dars kuzatuvchi har bir rahbar darsning ilmiy tahlilida asosan quyidagilarga e'tibor berishi maqsadga muvofiq bo'ladi :

1. O'qituvchining ilmiy jihatdan (o'zi mutaxassis bo'lgan fanni ilmiy asosda chuqur bilishi) qurollanganligi.
2. Shu kungi darsga ilmiy jihatdan tayyorgarlik holati.
3. O'z mutaxassisligiga oid eng yangi ilmiy –nazariy axborotlar bilan qurollanib borishi.
4. Dars jarayonida ilmiy qoida va ta'riflarning to'g`ri bayon etilishi hamda ilmiy atamalarning o'quvchilarga singdirib borilishi.
5. Darsda ta'limning o'ziga xos xususiyatlarining hisobga olinishi.
6. Darslik materiallarining qo'shimcha adabiyot materiallari bilan boyitilishi.
7. O'quvchi bajarayotgan laboratoriya , amaliy hamda mustaqil ishlarning ilmiy yo'nalish bo'yicha maqsadga muvofiqligi.
8. O'quvchilar xulosasining ilmiy jihatdan to'g`ri , qisqa va mukammal bayon etilishi hamda uni o'qituvchi tomonidan nazorat qilinishi.
9. Dars davomida , yangi mavzuni bayon etish jarayonida ta'lim- tarbiya bilan bog`lanishi.
10. O'qituvchi va o'quvchilarning ilmiy nutq madaniyati.

Metodik tahlil – o'qituvchining dars jarayonida qo'llagan usullarining maqsadga muvofiq ekanl igi ta'limning turiga va o'ziga xos xususiyatlariga qarab belgilanadi. O'quv materiallarini o'quvchilarga bayon qilish va tushuntirish jarayonida qo'llanilgan usullarning shu materialga mosligi yoki mos emasligi metodik tahlil davomida aniqlanadi.Shuni alohida ta'kidlash lozimki, o'qituvchi darsda qo'llagan usullarning samaradorligi, rang-barangligi, namunaviyligi uning o'tgan, yangi mavzu materialini o'quvchilarning qay darajada o'zlashtirib olganliklari bilan belgilanadi. Shu boisdan har bir dars kuzatuvchi (o'qituvchi, direktor , ilmiy bo'lim mudiri, inspektor yoki metodist) dars tahlilining bu

turiga alohida e'tibor bilan qarashi kerak. Dars metodlarini tahlil qilishda quyidagilarni hisobga olish maqsadga muvofiqdir:

1.Dars jarayonidagi o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatining tashkiliy shakllariga ko'ra:

a) hikoya usuli;

b) og`zaki bayon usuli;

v) suhbat usuli.

2. O'quvchilarning o'zlashtirishiga ko'ra:

a) o'qituvchilarning so'zlash usuli;

b) ko'rsatmali qurollardan foydalanish usuli;

v) darslik, konturli karta, diagramma yoki jadvallar bilan ishlash usuli;

g) laboratoriya asboblari bilan ishlash usuli;

d) texnika vositalaridan (informatika elektron hisoblash texnikasi, kinofilm, diafilm, radio, televizor kabilar) foydalanish usuli;

ye) sinf doskasidan, botanika, ekologiya yoki zoologiyaga tegishli bo'lgan turli ko`rgazmadalardan foydalanish usuli kabilar.

Xulosa.O'qituvchining darsini bir necha marta kuzatish va tahlil qilish, uning pedagogik mahorati, ish tizimi, o'quvchilarining o'zlashtirishi, bilim darajasi kabi sohaviy va kasbiy layoqati yuzasidan xulosa chiqarish imkonini beradi. Shu bilan birga o'zini-o'zi tahlil qilish tamoyili o'qituvchining o'z faoliyatidagi yutuq va kamchiliklarini aniqlash va bartaraf etishga oid maqsadli yo'lni belgilab olishiga asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.Ғофуров А.Т., Толипова Ж.О., Файзуллаев С.С., Азимов И.Т., Ахмадалиева Б. Биологияни ўқитишнинг умумий методикаси. Т., 2005 й.

2.Толипова Ж.О., А.Т.Гафуров. Биология ўқитиш методикаси. Методик қўлланма. Академик лицей ва коллежлари учун. Т., 2004 й.

3.Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent,2006 y.

4.Tolipova J.O., A.T.Gafurov. Biologiya o'qitish metodikasi. Biologiya bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalari uchun darslik. T., 2012 y.

5.S.X.Sulliyeva,Q,G`.Zokirov. Biologiya o'qitish metodikasi.O`quv qo`llanma. Toshkent,2020 y.

THE METHOD OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN ELEMENTARY SCHOOL MOTHER TONGUE CLASSES THROUGH INTERACTIVE METHODS

Quldosheva Ug‘iloy
TISU 2-kurs magistranti

Annotation: In this article, it is mentioned about the method of organizing extra-curricular activities in elementary school mother tongue classes through interactive methods.

Key words: Interactive methods, primary class, mother tongue lessons, extracurricular activities, methodology

Organizing extracurricular activities in elementary school mother tongue classes through interactive methods is an effective way to engage students, enhance their language skills, and encourage a love for learning. Here are some key strategies to incorporate interactive methods:

1. Storytelling and Role-Playing

Activity Idea: Have students create and perform short stories or skits in their mother tongue.

How it works: Organize the class into small groups, each tasked with creating a story based on a theme. Students can take on roles, practice speaking in the target language, and engage in dialogue with peers.

Benefits: Enhances verbal communication skills, builds vocabulary, and promotes teamwork.

2. Language Games and Puzzles

Activity Idea: Use games like word searches, crossword puzzles, or memory matching games in the mother tongue.

How it works: Provide students with a set of cards or worksheets that they can work on in pairs or small groups. This can include matching pictures with words or solving puzzles that require the use of the language.

Benefits: Encourages problem-solving, reinforces vocabulary, and makes learning fun.

3. Cultural Days or Language Festivals

Activity Idea: Organize a cultural event where students showcase aspects of their heritage through language.

How it works: Each student or group prepares a short presentation, song, or poem in their mother tongue. This could be part of a larger event that includes displays of food, art, or traditional dress.

Benefits: Builds cultural pride, encourages active language use, and promotes community building.

4. Interactive Storybooks and Apps

Activity Idea: Integrate digital tools like interactive storybooks or language-learning apps that allow students to engage with the language in a fun way.

How it works: Use a projector or tablets to display interactive storybooks, where students can click on objects or characters to hear the words or phrases in the language. Apps can also have games that help with grammar, spelling, and vocabulary.

Benefits: Engages tech-savvy students, offers personalized learning experiences, and can track progress.

5. Language-based Scavenger Hunts

Activity Idea: Organize a scavenger hunt where students search for objects or clues based on instructions in the mother tongue.

How it works: Students are given a list of items or tasks to find, read, or perform, all in their native language. This can be done indoors or outdoors and can include solving riddles or completing language challenges.

Benefits: Encourages critical thinking, increases interaction with the language in different contexts, and adds excitement to learning.

6. Peer Learning and Group Work

Activity Idea: Pair students up or organize small groups where they can teach each other new vocabulary, phrases, or grammar.

How it works: Students can take turns explaining concepts, reading stories, or creating dialogues together. Teachers can facilitate and offer guidance, but the focus is on student-to-student interaction.

Benefits: Reinforces language skills, builds confidence, and promotes collaborative learning.

7. Interactive Language Songs and Rhyme

Activity Idea: Incorporate singing and rhyming activities that are in the mother tongue.

How it works: Teach the students simple songs, rhymes, or chants in their native language, allowing them to act out or dance along.

Benefits: Improves pronunciation, enhances memory through melody, and makes learning enjoyable.

8. Creative Arts Integration

Activity Idea: Use visual arts, like drawing, painting, or crafting, to reinforce language concepts.

How it works: Students can create posters, flashcards, or illustrations related to vocabulary words or stories they are learning. For example, after reading a story in the mother tongue, students can draw scenes from it and label the drawings in the language.

Benefits: Reinforces vocabulary visually, promotes creativity, and connects language with other forms of expression.

9. Language Challenges or Competitions

Activity Idea: Host friendly competitions like spelling bees, poetry recitations, or language trivia.

How it works: Organize competitions where students can compete individually or in teams to demonstrate their skills in spelling, vocabulary, and understanding of the language. Winners can earn small prizes or certificates.

Benefits: Motivates students to improve their language skills and fosters a sense of achievement.

10. Interactive Classroom Discussions

Activity Idea: Hold group discussions on simple topics where students can practice speaking and listening in the target language.

How it works: Organize discussions around age-appropriate topics like family, hobbies, or animals. Encourage students to share their opinions, ask questions, and listen to their peers.

Benefits: Enhances conversational skills, encourages listening comprehension, and improves fluency.

Implementation Tips:

Keep activities age-appropriate: Tailor the complexity of the activity to the students' language proficiency and age group.

Encourage active participation: Make sure every student gets involved in the activities and has the chance to speak, listen, or contribute.

Use diverse materials: Incorporate multimedia, physical props, and interactive resources to keep students engaged.

Celebrate achievements: Recognize the efforts of students in their language learning, whether through verbal praise, certificates, or small rewards.

By combining interactive activities with language learning, students are more likely to develop a deeper connection to their mother tongue while having fun and collaborating with their peers.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dewey, J. (1938). "Experience and Education"
2. Vygotsky, L. S. (1978). "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes"
3. Bruner, J. (1966). "Toward a Theory of Instruction"
4. Piaget, J. (1973). "To Understand Is to Invent: The Future of Education"
5. Ellis, R. (2003). "Task-based Language Learning and Teaching"
6. Tharp, R. G., & Gallimore, R. (1988). "Rousing Minds to Life: Teaching, Learning, and Schooling in Social Context"
7. Cameron, L. (2001). "Teaching Languages to Young Learners"
8. Harmer, J. (2007). "The Practice of English Language Teaching"

O‘yin texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi ahamiyatini tushuntirish

Ahmedova Sevaraxon Hamdambek qizi
Urganch Ranch texnologiyalar universiteti magistranti

Annotatsiya: O‘yin texnologiyalari bugungi kunda ta’lim jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilarning ijodiy faolligini oshirish, o‘zaro hamkorlik va muammoni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. O‘yinlar orqali o‘qitish nafaqat qiziqarli, balki samarali bo‘lib, ilmiy tushunchalarni amaliyotda qo‘llash imkonini beradi. O‘yin texnologiyalari o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, chunki ular interaktiv va qiziqarli tajribalarni taklif etadi. Har bir o‘yin ish jarayonlarini o‘zlashtirishga yordam beradi, shuningdek, xatolarni qilish va ulardan saboq olish imkonini yaratadi. Natijada, o‘quvchilar o‘zlarini ko‘proq ishtirok etadigan, ijodiy fikrlaydigan va o‘zlashtirish uchun faolroq qatnashadigan muhitda topadilar.

Ushbu tezisda ta’lim jarayonida o‘yin texnologiyalarining ahamiyatini yoritib, ularning o‘quvchilar uchun qanchalik foydali ekanligini ko‘rsatadi. O‘yinlar orqali ta’limni rivojlantirish, yangi avlod uchun ta’lim jarayonlarida interaktiv va innovatsion yondashuvlarni kiritishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: o‘yin texnologiyalari , ta’lim jarayoni, motivatsiya, interaktiv o‘qitish, o‘zaro hamkorlik, muammoni hal etish, ijodiy faoliyat, amaliyotga o‘qitish , qiziqish , o‘quv jarayonida ishtirok, innovatsion yondashuv, o‘zlashtirish , xatolarni tahlil qilish, rivojlanish, o‘quvchilarning ko‘nikmalari

Аннотация:

Игровые технологии в настоящее время играют важную роль в образовательном процессе. Эти технологии помогают развивать творческую активность учащихся, навыки сотрудничества и решения проблем. Обучение через игры не только увлекательно, но и эффективно, так как позволяет применять научные концепции на практике. Игровые технологии повышают мотивацию учащихся, предлагая им интерактивный и увлекательный опыт. Каждая игра помогает осваивать рабочие процессы, а также создает возможность совершать ошибки и учиться на них. В результате учащиеся оказываются в среде, где они более активно участвуют, думают творчески и принимают участие в учебном процессе с большей вовлеченностью.

В данном тезисе рассматривается значение игровых технологий в образовательном процессе и их полезность для учащихся. Развитие образования через игры имеет важное значение для внедрения интерактивных

и инновационных подходов в образовательные процессы для нового поколения.

Ключевые слова: игровые технологии, образовательный процесс, мотивация, интерактивное обучение, сотрудничество, решение проблем, творческая активность, обучение на практике, интерес, участие в учебном процессе, инновационные подходы, усвоение материала, анализ ошибок, развитие, навыки учащихся.

Annotation:

Game technologies play a significant role in the modern educational process. These technologies help enhance students' creative activity, improve collaboration, and develop problem-solving skills. Teaching through games is not only engaging but also effective, as it allows students to apply scientific concepts in practice. Game technologies increase students' motivation by offering interactive and enjoyable experiences. Each game helps students master work processes and provides opportunities to make mistakes and learn from them. As a result, students find themselves in an environment where they are more actively involved, think creatively, and participate more actively in the learning process.

This thesis highlights the importance of game technologies in the educational process and demonstrates how beneficial they are for students. Developing education through games plays a crucial role in introducing interactive and innovative approaches in educational processes for the new generation.

Keywords: game technologies, educational process, motivation, interactive teaching, collaboration, problem-solving, creative activity, practical learning, interest, participation in the learning process, innovative approaches, mastery, analysis of mistakes, development, students' skills.

Kirish: O‘yin texnologiyalari zamonaviy ta’lim jarayonini yangilashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilarni faolroq jalb etishga, ularga ta’lim mazmunini qiziqarli va samarali tarzda o‘rganish imkonini beradi. O‘yinlar orqali o‘quvchilar o‘zaro hamkorlik qilish, muammolarni hal etish, ijodiy fikrlash va o‘rganish jarayonida ko‘proq ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

O‘yin texnologiyalarining asosiy maqsadi ta’limni qiziqarli va motivatsion holga keltirishdir. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularni o‘rganish jarayonida faol ishtirok etishga undaydi va o‘z-o‘zini o‘rganishga rag'batlantiradi. O‘yinlar orqali

o‘quvchilar o‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llash, xatolaridan o‘rganish va o‘z natijalarini yaxshilash imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

Shu sababli, o‘yin texnologiyalari ta’lim jarayonida faqatgina ko‘ngil ochish vositasi sifatida qolmay, balki o‘qitish va o‘rganish samaradorligini oshiradigan muhim pedagogik instrument hisoblanadi.

Asosiy qism: O‘yin texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi ahamiyati bir necha asosiy jihatlardan iborat:

1. Motivatsiya va qiziqish

O‘yin texnologiyalari o‘quvchilarni o‘rganishga rag'batlantiradi. O‘yinlar qiziqarli va raqobatbardosh muhit yaratadi, bu esa o‘quvchilarning darslarga qiziqishini oshiradi. Ularning faol ishtiroki va o‘qish jarayoniga nisbatan ijobiy munosabati ta’lim mazmunini o‘zlashtirishda samarali yo‘l bo‘ladi.

2. Amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish

O‘yinlarda o‘ynash jarayonida o‘quvchilar amaliy ko‘nikmalarni rivojlantiradilar. Muvaffaqiyatli strategiyalar ishlab chiqish, muammolarni hal etish, va tez qarorlar qabul qilish kabi ko‘nikmalar o‘yin jarayonida tabiiy ravishda shakllanadi. Bu, albatta, o‘z bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkonini beradi.

3. Hamkorlik va ijtimoiy ko‘nikmalar

Ko‘p o‘yinlar jamoaviy o‘ynashni talab qiladi, bu esa o‘quvchilarni bir-biri bilan muloqot qilishga va hamkorlikka o‘rgatadi. O‘quvchilar o‘zaro tajriba almashish, fikr almashish va jamoa bo‘lib ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Bu ijtimoiy ko‘nikmalar kelajakda ularning professional hayotida muhim rol o‘ynashi mumkin.

4. O‘z-o‘zini baholash va fikr yuritish

O‘yin jarayonida o‘quvchilar o‘z xatolaridan dars olishlari, natijalarini tahlil qilishlari va o‘zaro munosabatlarni baholashlari mumkin. Bu jarayon o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi va o‘quvchilarga o‘zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashda yordam beradi.

5. Diferenatsiyalangan o‘qitish

O‘yin texnologiyalari o‘qitish jarayonini shaxsiylashtirish imkonini beradi. Har bir o‘quvchi o‘z tezligida o‘rganishi va o‘ziga mos keladigan o‘yin turini tanlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu, o‘z navbatida, har bir o‘quvchining ehtiyojlariga mos kelishini ta’minlaydi.

Umuman olganda, o‘yin texnologiyalari ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlashga va o‘z-o‘zini rivojlantirishga yordam beradi. Ular ta’limni yanada jozibador va samarali qilish uchun kuchli vosita sifatida xizmat qiladi.

Muhokama: O‘yin texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi ahamiyatini muhokama qilish, o‘qituvchilar, o‘quvchilar, va ota-onalar o‘rtasida qiziqarli

munozaralarga olib keladi. Ushbu texnologiyalarning ta’limga ta’siri va imtiyozlarini baholashda bir necha jihatlar ko‘rib chiqilishi kerak:

1. Eng yaxshi amaliyotlar

O‘yin texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi tartibga solish va amaliyotlar ustida ishlab chiqilayotgan tadqiqotlar va tajribalar muhimdir. Qanday o‘yinlarni qaysi maqsadlar uchun qo‘llash samaraliroq? O‘qituvchilar o‘z darslarida o‘yin texnologiyalari qanday qilib yanada rivojlanishiga yordam berishi mumkinligini muhokama qilishlari zarur.

2. Muammolar va cheklovlar

O‘yin texnologiyalarini ta’limda qo‘llagan paytda paydo bo‘ladigan ba’zi muammolar va cheklovlar ham mavjuddir. Misol uchun, ba’zi o‘quvchilar o‘yinlar orqali o‘qishga qiziqmasa, yoki o‘yinlarni boshqarish uchun texnik bilim va ko‘nikmalar yetishmasligi mumkin. Ushbu masalalarga yechimlarni topish muhokama qilish uchun muhim ahamiyatga ega.

3. O‘qituvchilarning roli

O‘qituvchilarning o‘yin texnologiyalarini muvaffaqiyatli qo‘llashi uchun kerakli bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari zarur. O‘qituvchilar o‘yinlarni qanday qo‘llash, faoliyatlarni qanday tashkil etish, va o‘quvchilarni qanday rag'batlantirish bo‘yicha fikr almashishlari muhimdir.

4. Natijalar va tahlil

O‘yin texnologiyalarini joriy qilganidan so‘ng ta’lim jarayonida qanday natijalarga erishilganini baholash ham muhim. O‘quvchilarning bilim darajasi, motivatsiya va o‘zaro munosabatlar o‘zgarishlarini qanday tahlil qilinganini muhokama qilish, ularning samaradorligini aniqlashga yordam beradi.

5. Boshqa texnologiyalar bilan integratsiya

O‘yin texnologiyalari boshqa ta’lim texnologiyalari bilan birlashtirilganda qanday foydalanish mumkin? Masalan, virtual haqiqat, sun'iy intellekt yoki ijtimoiy tarmoqlar bilan integratsiya qilish orqali ta’limni yanada rivojlantirishga erishish mumkin. Bunday integratsiyasi muhokama qilish o‘quv jarayonini qanchalik boyitishi haqida qiziqarli fikrlarni olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, o‘yin texnologiyalarining ta’limda qanday o‘rni borligi, ularning imtiyozlari va muammolarini muhokama qilish, ta’lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish yo‘lida muhimdir. Har bir fikr va qarash, o‘qituvchilar, o‘quvchilar va ta’lim tizimlari uchun qimmatlidir.

Xulosa: O‘yin texnologiyalari ta’lim jarayonini yanada qiziqarli, samarali va interaktiv qilishda muhim vosita hisoblanadi. Ular o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi, bilimlarni amaliyotda qo‘llashga yordam beradi, shuningdek,

talabalarning motivatsiyasini oshiradi. O‘yin texnologiyalarining ta’limda qo‘llanilishi, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro aloqani yaxshilash, muammolarni birgalikda hal qilish va yangi bilimlarni olishda samarali yondashuvlarni yaratadi. O‘yin texnologiyalari ta’limda innovatsion yondashuvlarni kiritish va interaktiv o‘qitishni amalga oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Takliflar:

1. **O‘yin texnologiyalarini o‘quv dasturlariga integratsiya qilish:** Ta’lim jarayonida o‘yin texnologiyalarini yanada kengroq va samarali qo‘llash uchun ularni o‘quv dasturlariga integratsiya qilish zarur. O‘qituvchilar o‘yinlarni darslarga mos ravishda yaratib, o‘quvchilarning ijodiy va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam berishlari kerak.
2. **O‘yin texnologiyalari bo‘yicha o‘qituvchilarni o‘qitish va tayyorlash:** O‘qituvchilarni o‘yin texnologiyalarini ta’lim jarayonida samarali qo‘llash uchun maxsus treninglar va kurslar orqali tayyorlash zarur. Bu o‘qituvchilarga yangi pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirish va o‘quvchilarga yanada samarali ta’lim berish imkonini yaratadi.
3. **Interaktiv va masofaviy o‘yinlarni rivojlantirish:** O‘quvchilarning masofaviy ta’limda ham muvaffaqiyatli o‘qishi uchun interaktiv o‘yinlar va onlayn platformalar orqali ta’limni davom ettirish zarur. Bu talabalar uchun o‘quv jarayonini qiziqarli va motivatsion qiladi.
4. **Gamifikatsiyani keng qo‘llash:**
   O‘yin texnologiyalarini gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) usuli bilan ta’limga kiritish, o‘quvchilarda o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Muammolarni yechishda o‘quvchilarni rag'batlantirish uchun o‘yinlashgan tizimlar va mukofotlash mexanizmlarini ishlab chiqish lozim.
5. **Ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar olib borish:**
   O‘yin texnologiyalarining ta’limdagi samaradorligini o‘rganish va ular orqali o‘quvchilarning ijodiy va kognitiv rivojlanishini yanada chuqur tahlil qilish maqsadida ilmiy tadqiqotlar olib borish zarur.

Foydalanilga adabiyotlar:

1. Karimov A., Soliyev B. "Ta’limda innovatsion texnologiyalar" – Toshkent, 2020.
2. O‘rozov I., Mahmudov N. "Interfaol o‘yin metodlari" – Toshkent, 2018.
3. Qosimova G. "Ta’lim jarayonida o‘yin texnologiyalari" – Toshkent, 2019.
4. Yuldasheva S. "Pedagogik texnologiyalar va o‘yin metodlari" – Samarqand, 2021.

MILLIY HUNARMANDCHILIKNI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI VA ISLOHOTLAR

Egamberdiyeva Nafosat
“O'zbekistonning eng yangi tarixi masalalarini muvofiqlashtiruvchi metodik markaz” tayanch doktoranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda milliy hunarmandchilikni rivojlantirish bosqichlari va amalga oshirilayotgan islohotlar yoritilgan. Hunarmandchilikning tarixiy ildizlari, uning mustaqillik davridan keyingi rivoji hamda sohani qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha davlat tomonidan amalga oshirilgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Xalqaro hunarmandchilik festivallari, innovatsiyalar va turizm bilan uyg‘unlashgan loyihalar misolida milliy hunarmandchilikning bugungi kundagi ahamiyati ko‘rsatib berilgan. Yosh avlodni hunarmandchilikka jalb qilish va ustoz-shogird an’anasi orqali bu sohani kelajakda rivojlantirish istiqbollari ham ko‘rib chiqilgan. Maqola hunarmandchilikning milliy madaniyat va iqtisodiyotdagi o‘rnini kengroq anglashga yo‘naltirilgan.

Kalit so‘zlar: milliy hunarmandchilik, islohotlar, tarixiy rivojlanish, ustoz-shogird an’anasi, xalq amaliy san’ati, hunarmandlar uyushmasi, innovatsion texnologiyalar, xalqaro festivallar.

Milliy hunarmandchilik har bir xalqning madaniyati, tarixi va urf-odatlarining ajralmas qismi bo‘lib, asrlar davomida shakllangan va rivojlanib kelgan boy merosdir. Hunarmandchilik nafaqat moddiy boylik yaratish vositasi, balki xalqning milliy o‘ziga xosligini saqlash va avlodlar o‘rtasida ma’naviy rishtalarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda milliy hunarmandchilikni rivojlantirish jarayonlari ko‘plab mamlakatlarda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan bo‘lib, O‘zbekiston ham bu borada sezilarli yutuqlarga erishib kelmoqda. O‘zbekiston hududida hunarmandchilikning ilk belgilari qadimgi davrlarga borib taqaladi. Arxeologik tadqiqotlar natijasida topilgan buyumlar bu yurtlarda kulolchilik, zargarlik, yog‘och o‘ymakorligi, to‘quvchilik va boshqa sohalar rivojlanganidan dalolat beradi. Ayniqsa, Buyuk ipak yo‘li davrida O‘zbekiston shaharlarida hunarmandchilik gullab-yashnagan. Bu davrda Samarqand, Buxoro, Xiva va Qo‘qon kabi shaharlarda o‘ziga xos hunarmandlik maktablari shakllangan. Hunarmandlar nafaqat o‘z mahalliy bozorlarini, balki xalqaro savdo orqali boshqa mamlakatlarni ham o‘z mahsulotlari bilan ta’minlaganlar.

O‘tgan asrning 20-asr boshlariga kelib, hunarmandchilikning rivojlanishi murakkab davrni boshdan kechirdi. Sovet davrida hunarmandchilik asosan davlat nazorati ostida bo‘lib, ko‘plab sohalar an’anaviy shaklda emas, zavod va fabrika usulida rivojlandi. Biroq bu jarayon hunarmandchilikning qator tarmoqlarini zaiflashtirib, ba’zi qadimiy texnologiyalar va usullarni yo‘qotishga olib keldi. Shunga qaramay, mahalliy hunarmandlar o‘z san’atini saqlash va avlodlarga yetkazish uchun turli yo‘llarni izlab topdilar. Shu tariqa, xalq amaliy san’ati ko‘rinishida ayrim an’ana va texnologiyalar davom ettirildi. Mustaqillik yillarida milliy hunarmandchilikni rivojlantirish masalasi davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan so‘nggi yillarda ushbu sohani rivojlantirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Xususan, 2017-yilda Hunarmandlar uyushmasi tashkil etilib, hunarmandlarga keng imkoniyatlar yaratildi. Ushbu tashkilot milliy hunarmandchilikni tiklash, rivojlantirish va xalqaro miqyosda targ‘ib qilishda muhim o‘rin egalladi. Hunarmandlar uchun imtiyozli kreditlar ajratilishi, soliqlardan ozod qilish va ularning mahsulotlarini eksport qilishda qulay sharoitlar yaratish bu sohaga yangicha ruh bag‘ishladi.

Shuningdek, milliy hunarmandchilikni rivojlantirish bo‘yicha qabul qilingan davlat dasturlari va islohotlar hunarmandlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, ular uchun maxsus ko‘rgazma va yarmarkalar tashkil qilishga qaratilgan. Har yili Buxoroda xalqaro "Ipak va ziravorlar" festivali, Qo‘qonda esa "Xalqaro hunarmandchilik festivali" o‘tkazilishi hunarmandlarning nafaqat mahalliy, balki xalqaro maydondagi nufuzini oshirishda muhim omil bo‘lmoqda. Bu kabi tadbirlar orqali nafaqat turli davlatlarning hunarmandlari tajriba almashmoqda, balki milliy hunarmandchilikni dunyo bo‘ylab targ‘ib qilish imkoniyati ham yaratilmoqda. Hunarmandchilikning ayrim sohalarida qadimiy an’analar zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashmoqda. Misol uchun, zargarlik mahsulotlarini yaratishda 3D texnologiyalarni qo‘llash yoki to‘quv mahsulotlarini ishlab chiqarishda innovatsion usullardan foydalanish ushbu mahsulotlarning sifatini oshirish va raqobatbardoshligini ta’minlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, hunarmandlarning mehnatini qadrlash va ularni xalqaro miqyosda rag‘batlantirish maqsadida milliy mahsulotlarga "Made in Uzbekistan" yorlig‘ini berish amaliyoti keng joriy etilmoqda.

Milliy hunarmandchilikni rivojlantirish islohotlarining yana bir muhim yo‘nalishi bu – yosh avlodni ushbu sohaga qiziqtirish va ularni hunarmandchilik sir-asrorlariga o‘rgatishdir. Xususan, maxsus hunarmandchilik maktablari va o‘quv markazlarining tashkil etilishi, ustoz-shogird an’anasini qayta tiklash bo‘yicha qabul

qilingan dasturlar kelajak avlodning hunarmandchilik sohasida yetuk mutaxassis bo‘lishiga xizmat qilmoqda. Bugungi kunda o‘zbek xalq amaliy san’ati bo‘yicha xalqaro mukofotlarga sazovor bo‘layotgan yosh hunarmandlarning ko‘plab muvaffaqiyatlari ushbu islohotlarning samaradorligini isbotlamoqda. Milliy hunarmandchilikni rivojlantirish jarayonida turizm ham muhim omil sifatida ko‘rilmoqda. O‘zbekistonning tarixiy shaharlari va qadimiy obidalari turistlarni jalb etishda katta rol o‘ynasa, mahalliy hunarmandchilik mahsulotlari ularga milliy madaniyat va an’analarning yorqin namunasi sifatida taqdim etilmoqda. Bu borada suvenir mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va hunarmandchilikni turizm bilan integratsiya qilish iqtisodiy jihatdan ham samarali hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, milliy hunarmandchilikni rivojlantirish bosqichlari va islohotlar O‘zbekistonning milliy madaniyatini saqlash va rivojlantirishda asosiy yo‘nalishlardan biriga aylangan. Bu soha faqatgina iqtisodiy daromad manbai emas, balki xalqning ma’naviy boyligini ko‘rsatib beruvchi, uni dunyoga tanituvchi muhim omildir. Kelgusida amalga oshiriladigan chora-tadbirlar bu sohani yanada rivojlantirishga xizmat qiladi va O‘zbekistonning xalqaro maydondagi mavqeini mustahkamlashda o‘z hissasini qo‘shadi. Shu sababli, milliy hunarmandchilik nafaqat bugungi kun uchun, balki kelajak avlodlar uchun ham bebaho boylik hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I. A. (1993). O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li. Toshkent: O‘zbekiston.
2. Mirziyoyev, Sh. M. (2018). Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lmog‘i lozim. Toshkent: O‘zbekiston.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2017). Hunarmandchilikni rivojlantirish va hunarmandlarni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida [Farmon]. Prezident matbuot xizmati.
4. Hasanov, R. (2020). O‘zbek xalq amaliy san’ati: Rivojlanish bosqichlari va bugungi kundagi dolzarb masalalar. O‘zbekiston madaniy merosi jurnali, 15(2), 45–58.

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA MUSTAQIL IJODIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Muxammadiyeva Dinora Tursunpo’latovna
TISU 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’limda mustaqil ijodiy faoliyatni rivojlantirish metodikasi haqida batafsil to’xtalib o’tilgan.

Kalit so’zlar: boshlang’ich sinf, mustail, ijod, faoliyat, rivojlantirish

Nima uchun o‘quvchilarda nostandart fikrlashni shakllantirish muhim hisoblanadi?

Nostandart fikrlash o‘quvchilarning tajribalarini, harakatlarini, voqealarni yangi va shaxsan mazmunli talqin qilishlarini qo‘llab-quvvatlash orqali ularning ilmiy qiziqishi va yutuqlariga, o‘z-o‘zini anglashi va ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Sinfdan tashqari, ijodiy fikrlash o‘quvchilarga doimiy va tez o'zgaruvchan dunyoga moslashishga yordam beradi. O‘quvchilarning ijodiy fikrlashlarini qo‘llab-quvvatlash ularga o‘zlari yashayotgan jamiyatning bugungi va kelajakdagi ishchilari sifatida rivojlanishiga hissa qo‘shishga yordam beradi: dunyodagi turli tashkilotlar va jamiyatlar yuzaga kelayotgan murakkab muammolarni hal qilish uchun innovatsiyalar va bilimlarni yaratishga tobora ko‘proq tayanib, jamoaviy uyushma sifatida innovatsiyalar va ijodiy fikrlashga ahamiyat bermoqda.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisini nostandart faoliyatini ob’yektiv va ilmiy asosda nazorat qilish va baholash vazifasini hal qilish, bu sohada rivojlangan davlatlar to‘plagan tajribaga tayanib ish ko‘rishni taqozo etadi. Ilmiy-pedagogik adabiyotlar, dissertasiyalar va avtoreferatlarni o‘rganish orqali o‘quvchi nostandart faoliyatini nazorat qilish va baholashning quyidagi usullari bayon qilingan edi:

1-5 – ballik an’anaviy tizim; 2. 12-ballik tizim; 3. 100-ballik yoki ko‘p ballik tizim; 4. Testlar o‘tkazish; 5. Reyting – xolis baholash tizimi.

Boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarining nostandart faoliyatini, sifatini, qobiliyatini, bilimdonlik faoliyatini nazorat qilish va baholashda test usulidan foydalanish qulaylik va samarali normalarni berishi mumkin:

1. zaruriy jihozlar va tavsiyalarning odiyligi;
2. test o‘tkazish jarayonida olingan natijalarni o‘sha zahotiyoq qayd qilish mumkinligi;
3. tekshirilayotgan guruhlar bilan yakka va yalpi tartibda test o‘tkazish imkoniyatlarining ko‘pligi;

4. nazorat o‘tkazilishi jarayonida olingan ma’lumotlarni matematik jihatdan qayta ishlash, umumlashtirish va xulosalashning mavjudligi;

5. qisqa vaqtda keng ko‘lamda test o‘tkazish imkoniyatlarining mavjudligi;

6. test topshiriqlarining aniqligi, keng mazmunligi;

7. qisqa nomlanishi, o‘rganilgan bilimlarni, ko‘nikma va malakalarni takrorlashi va yangi ma’lumotlar bera olishi, nostandart faoliyatni ilmiy uslubiy va nazariy jihatdan asoslanishini bildiradi.

Yuqoridagilar bilan bir qatorda test sinov usuli o‘quvchilarning bilimi hamda nostandart faoliyatini tahlil qilish va tekshirish ko‘lamining boshqa baholash mezonlariga nisbatan keng qamrovligi bilan ham tavsiflanadi. Tekshirilayotgan ob’yektda nazariy bilimlarni o‘zlashtirish darajasini namoyon qilish bilan cheklanmasdan, balki turli xil umumtexnologik, xususiy va kasbiy malaka, ko‘nikmalar-ning shakllanish darajalarini ham aniqlay olish imkoniyatlariga ega bo‘lishi lozim.

Test - psixologik ma’noda uning bajarilishiga qarab, o’quvchining psixologik, shaxsiy sifatlari xususida hukm chiqarish vositasidir. Pedagogik ma’noda esa o’quvchilarning o’quv materiali yoki o’quv fanini o’zlashtirish darajasini tekshirish vositasi hisoblanadi.

Shu o’rinda test shakllari va ulardan foydalanish haqida ma’lumot keltirib o’tmoqchimiz. Testning rivojlanish tarixi va uning ijobiy tomonlari, test (ingl. - sinov) birinchi marta 1864 yilda Buyuk Britaniyada J.Fisher tomonidan ta’lim oluvchilarning bilim darajasini tekshirish uchun qo’llanilgan. Test sinovlarining nazariy asoslarini keyinchalik ingliz psixologi F.Gamelton ishlab chiqdi. Test sinovlari dastlab psixologiya fani doirasida rivojlandi. XX asr boshida esa test sinovlarini ishlab chiqishda psixologik va pedagogik yo’nalishlar bir-biridan mustaqil ajrala boshladi. Pedagogik test sinovlari birinchi marta amerikalik psixolog E. Torndayk tomonidan yaratilgan. Psixologiya va pedagogikada test sinovlarining rivojlanishi matematik uslublar ham qo’llashni taqozo qildi. Bunday uslublar o’z navbatida testlarni ishlab chiqishga ijobiy ta’sir ko’rsatdi. XIX asr oxiri XX asr boshlarida test sinovlariga talabalarning o’quv qobiliyatlarini baholash vositasi sifatida qarash ancha kuchaydi.

Aynan shu davrdan boshlab test sinovlari ikki asosiy yo’nalish: aqliy (intellektual) rivojlanish darajasini aniqlash testlarini yaratish va qo’llash hamda ta’lim oluvchilarning o’qish qobiliyatlarini va bilimlarini baholashga mo’ljallangan pedagogik testlarni yaratish va ulardan foydalanish sohalari rivojlana boshladi. Test tuzuvchilar turli odamlarda ta’sirga javob berish vaqti bir xil emasligini aniqladilar,

bu esa odamlarning aqliy qobiliyatlarini o'rganish zarurligi va turli darajadagi testlar yaratish usuli bo'yicha amaliy ishlar olib borish lozimligiga olib keladi.

Test sinovlarining asosiy maqsadi: ham o'tilgan darslarni o'zlashtirish darajasi to'g'risida, ham navbatda o'rganilishi lozim bo'lgan dars hajmi to'g'risida o'qituvchiga axborot berish; o'qituvchiga o'qitish uslubini tanlashda yordam berishdan iborat deb hisoblangan. O'quvchilar bilimlarini baholashning turli usullarini tahlil etib, testlarni guruhlarga ajratishga ham urinib ko'rilgan.

CH.Grin (1926) o'zining «Тест нового типа» (Yangi turdagi test) nomli monografiyasida ilgari yaratilgan va ishlatib ko'rilgan testlarning afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilib quyidagi tavsiyalarni berdi. Test sinovlari uchun mo'ljallangan material hajmini aniq belgilash va uning tarkibidagi eng muhim qismlarini ajratib olish; mazkur material uchun test sinovlarining eng maqbul shaklini tajriba yo'li bilan aniqlash; talabalarning test sinovlari vaqtida javob berishlari o'rtacha tezligi to'g'risidagi amaliy ma'lumotlarni e'tiborga olgan holda, test sinovlarining davom etish vaqtini belgilash; test sinovlardagi fikrlarni bayon qilinish tilining to'g'riligini va mantiqqa muvofiqligini tekshirish; topshiriqlarni murakkabligi ortib borish tartibida joylashtirish, to'g'ri va noto'g'ri javoblarning doim bir navbatda almashinishiga yo'l qo'ymaslik. CH.Rassel test sinovlarining natijalarini o'rganishni davom ettirib, test sinovlarining maqsadi to'g'risidagi savolga javob berishga erishdi. Rasselning fikricha, test sinovlarining maqsadi talabalarning bilimlarini baholash yoki ularning aqliy rivojlanishi darajasini aniqlash bilan cheklanmaydi va testlarni quyidagi hollarda:

- qaysi materialdan boshlab o'rganish zarurligini ta'minlashda;
- talabalarni guruhlarga taqsimlashda;
- o'qitish jarayonida sodir bo'ladigan qiyinchiliklarni oldindan aniqlashda;
- shuningdek, mamlakatning turli hududlaridagi o'quv yurtlarida muayyan yosh davridagi yoshdagi o'quvchilarning yutuqlarini taqqoslashda qo'llash mumkin.

Inson erishgan yutuqlarni xolisona baholash uchun testlashtirishdan ommaviy suratda foydalanish, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda test sanoati va testlar bozorini vujudga keltirdi. AQSHda to'rt yuzdan ortiq markaz o'zaro raqobat ostida turli-tuman testlarni ishlab chiqmoqdalar. SHuningdek, testlarni tuzish va ularni qo'llash bo'yicha yaxshi mutaxassisliklar yuqori darajada qadr topganlar. 1992 yilda ular AQSHdagi eng nufuzli 20 ta faoliyat yo'nalishlari ro'yxatida 8-o'rinni egallaganlar. O'ta qadrlanadigan tizimlar bo'yicha tahlil, marketing, sog'liqni saqlash, ekologiya, oziq-ovqat maxsulotlarini taqsimlash va компьyuter texnologiyasi ixtisosliklari esa, tegishli tarzda 15-20-o'rinlarga joylashtirilgan. Mustaqil O'zbekistonda MDH davlatlari ichida birinchi bo'lib, 1993 yildan

testshunoslikdan foydalanishga keng yo’l ochib berildi. Pedagogik testlar keng miqyosda, dastlab o’rta ma’lumot yakunida, oliy o’quv yurtiga kiruvchilarni qabul qilishda qo’llanila boshlandi. Pedagogik testlarning zamonaviy nazariyasi pedagogika, psixologiya, mantiq, o’lchovlar nazariyasi, matematik statistika, matematika, axborot nazariyasi; kibernetika va bir qator fanlarning tutash chegaralarida rivojlanmoqda. SHuningdek, testlar ilmiy asoslangan, eng ishonchli pedagogik o’lchovlar quroli sifatida etirof etilmoqda. Pedagogik testlar insoniyat tafakkuri erishgan muvaffaqiyatlardan biri bo’lib, ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. SHuning uchun ham kelajak avlod psixologik, pedagogik va kasbiy testlar me’yor bo’lib qolgan davrda yashab, faoliyat ko’rsatadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Mansurova, D.** (2015). Boshlang‘ich ta'limda ijodiy faoliyatni rivojlantirish. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. **Isroilov, F.** (2012). Boshlang‘ich ta'limda o‘quvchilarni ijodiy faoliyatga jalb qilish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. **Raxmatov, U.** (2018). Ijodiy fikrlash va mustaqil faoliyat: Boshlang‘ich ta'limda samarali metodik yondashuvlar. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
4. **Tojiboyeva, N.** (2016). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy yondashuvlarni shakllantirish. Toshkent: Ta'lim.
5. **Xolmatov, Sh.** (2017). Pedagogik texnologiyalar va ijodiy faoliyat: Boshlang‘ich ta'limda yangi yondashuvlar. Toshkent: Ma'naviyat.
6. **Zaynalov, M.** (2019). Boshlang‘ich sinfda ijodiy faoliyatni qo‘llashda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.

.

SKOLIOZ O‘QUVCHILARNI SOG‘LOMLASHTIRISH MASHG‘ULOTLARIDA IPPOTERAPIYANING O‘RNI

Ibodullayev Daston Rashidovich
Jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlar instituti
O‘zbekiston, Chirchiq shahri
E-mail: ibodullayevd101@gmail.com

РОЛЬ ИППОТЕРАПИИ В ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ СО СКОЛИОЗОМ

Ибодуллаев Дастон Рашидович
Научно-исследовательский институт физического воспитания и спорта
Узбекистан, г.Чирчик
E-mail: ibodullayevd101@gmail.com

Annotatsiya
Ushbu berilgan maqolada skoliz bo‘lgan bolalarni jismoniy holati hamda funksional holatini yaxshilash uchun jismoniy holatidan kelb chiqib maxsus mashqlar majmuasi tuzildi.

Аннотация
В данной статье создан комплекс специальных упражнений для улучшения физического и функционального состояния детей со сколиозом.

Annotation
In this article, a set of special exercises was created to improve the physical condition and functional condition of children with scoliosis.

Kalit so‘zlar: *Ippoterapiya, skolioz, ot yordamida sog‘lomlashtirish, kasallik turlari, jismoniy rivojlanish, muvozanat, noan'anaviy davolash.*

Ключевые слова: *Иппотерапия, сколиоз, лечение с помощью лошадей, виды заболеваний, физическое развитие, баланс, нетрадиционное лечение.*

Key words: *Hippotherapy, scoliosis, from yordamida sog'lotlashtirish, kasallik turlari, jismoniy rivozhlanish, movozanyat, noan'anaviy davolash.*

Kirish. Skolioz dunyo bo‘ylab ko‘p uchraydigan umurtqa deformatsiyasi hisoblanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, bu kasallik ayniqsa bolalar va o‘smirlar orasida keng tarqalgan. Skolioz nafaqat tashqi ko‘rinishdagi o‘zgarishlarga, balki nafas olish, yurak-qon tomir tizimi va umuman hayot sifatining pasayishiga ham olib keladi.

Bugungi kunda skoliozni davolashda jarrohlik, fizioterapiya va boshqa an’anaviy usullar keng qo‘llanilmoqda. Biroq, bunday usullarning qimmatligi,

ba’zida individual xususiyatlari va uzoq davom etadigan tiklanish jarayonlari muqobil terapiya usullarini izlash zaruratini tug‘dirmoqda.

Ippoterapiya (ot minish terapiyasi) – noan'anaviy davolash usuli sifatida e'tibor qozonmoqda. Ushbu metod skoliozga ega bo‘lgan bemorlarning mushaklarini kuchaytirish, postural muvozanatni yaxshilash va ruhiy holatni barqarorlashtirishda samarali hisoblanadi. Otning harakatlari bemorda tabiiy va ritmik harakatlar uyg‘otib, umurtqa pog‘onasidagi qiyshiqlarni kamaytirishga yordam beradi.

Mazkur tadqiqot skoliozning 1 va 2 darajasidagi bemorlar uchun ippoterapiya mashg‘ulotlarining samaradorligini o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, bu usulning salbiy ta’sirlarining minimal darajada ekanligini va uzoq muddatli natijalarni ta’minlash imkonini taqdim etadi.

Tadqiqotning maqsadi: Skoliozning 1 va 2 darajasida bo‘lgan bemorlar uchun ippoterapiya yordamida samarali reabilitatsiya dasturini ishlab chiqish va uning natijalarini baholash.

Tadqiqotning vazifalari:

- Skoliozning 1 va 2 darajasida bo‘lgan bemorlarning xususiyatlarini tahlil qilish.

- Maxsus ippoterapiya mashqlari dasturini ishlab chiqish va uni sinovdan o‘tkazish.

- Ippoterapiya jarayonida mushak kuchi va postural muvozanat o‘zgarishlarini baholash.

Skolioz – umurtqa pog‘onasining yon tomonga qiyshayishi bilan ifodalanadigan patologik holatdir. U odatda umurtqa bo‘g‘imlarining rotatsion deformatsiyasi bilan birga kechadi va asosan ko‘krak, bel yoki ko‘krak-bel sohalarida namoyon bo‘ladi. Skoliozning 1 va 2 darajalari nisbatan yengil hisoblanadi va ular murakkab jarrohlik amaliyotlarini talab qilmaydi, ammo to‘g‘ri davolanmasa, yanada og‘irlashib ketishi mumkin.

Sabablari:

Genetik omillar;

Tug‘ma nuqsonlar;

Asosiy skelet tizimidagi muvozanatsizlik;

Asab tizimi buzilishlari;

Yomon holatda o‘tirish yoki faoliyat bilan bog‘liq odatlar.

Oqibatlari:

Umurtqa shaklining buzilishi;

Mushaklarning asimmetrik rivojlanishi;

Ichki organlarning funksional o‘zgarishlari (nafas olish va yurak-qon tomir tizimi faoliyati);

Estetik noqulaylik va ruhiy holatga ta’sir.

Ippoterapiya – bu terapevtik ot minish jarayoniga asoslangan usul bo‘lib, reabilitatsiya, fizioterapiya va psixoterapiya elementlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu terapiya otning tabiiy harakatlariga va bemorning u bilan interaktsiyasiga asoslanadi.

Ippoterapiyaning fiziologik ta’siri:

Postural muvozanatni yaxshilash: Otning yurishi jarayonida yuzaga keladigan uch o‘lchovli harakatlar bemorning umurtqa va tanasini barqarorlashtirishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, skoliozga chalingan bemorlarda postural muvozanatni tiklashda muhim rol o‘ynaydi.

Mushaklarni kuchaytirish: Ot ustida o‘tirish vaqtida bemor passiv va aktiv holatda mushaklarni ishlatadi. Bu asimmetrik mushaklar faoliyatini muvozanatlashishga olib keladi.

Sensor-motor rivojlanish: Otning ritmik harakatlari asab tizimiga foydali ta’sir ko‘rsatib, mushak va asab koordinatsiyasini yaxshilaydi.

Ruhiy ta’siri: Ippoterapiya nafaqat jismoniy, balki ruhiy jihatdan ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ot bilan o‘zaro aloqa bemorda o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi, stressni kamaytiradi va ijobiy hissiy holatni rag‘batlantiradi.

Ippoterapiya skoliozning dastlabki darajalarida samarali ta’sir ko‘rsatadi:

Bu usul umurtqaning qiyshayishini kamaytirishda va mushaklarni simmetrik ishlashini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Ruhiy va jismoniy ta’sirlar birgalikda olib boriladi:

Ippoterapiya mashqlari ruhiy holatni yaxshilash hamda bemorning o‘ziga ishonchini oshirish uchun ham foydalidir.

1-rasm

Skolioz insonlar uchun ippoterapiya mashg‘ulotlarini qo‘llanilishi (12-15 yoshdagilar uchun)

№	Mashqlarni bajarish mazmuni	Mashqlarni ish me’yori	Tashkiliy-uslubiy ko‘rsatmalar	Hajm a birlikda (soat)	Tashkiliy atmalar
1.	tni ustida o‘tirgan holda qo‘llarni yoyib, o‘ng tomonga 90^0 keyin chap tarafga 90^0 buriladi.	$\frac{8x4/5/6}{7/8}$	Mashq dastlab otda ustida n holatda (otning harakatisiz) ladi, so‘ngra otni odimlatib urgan holda bajariladi.	120	
2.	t ustida o‘tirgan holatda birinchi a engashib, o‘ng qo‘lning kaftini ensasiga tekkiziladi, keyin o‘ng lini otning orqa chap sag‘iriga tekkiziladi.	$\frac{8x8/9/10}{10/15}$	shq dastlab ot ustida o‘tirgan otning harakatisiz) bajariladi, tni odimlatib yurgan holatida bajariladi.	216	
3.	Otda o‘tirgan holda tovonni arta tashqi tomonga va 10 marta chki tomonga aylantiriladi.	$\frac{8x4/5/6}{10/15}$	Mashq dastlab otda ustida an holda (otning harakatisiz) adi, keyin ot odimlab yurgan holatida bajariladi.	120	
4.	da o‘tirgan holda oldinga, otning yonboshiga egiladi, keyin orqaga dumg‘azaga engashiladi.	$\frac{8x2/3/4}{10/15}$	Ushbu mashq chavandoz asining cho‘zilishiga yordam i. Mashq dastlab otda ustida an holda (otning harakatisiz) adi, keyin ot odimlab yurgan holatida bajariladi.	72	
5.	da o‘tirgan holda (kolso) halqani stika tayoqchasiga tashlash (o‘ng qo‘l bilan)	$\frac{8x4/5/6}{10/15}$	Ushbu mashqni bajarish onida halqani iloji boricha stika tayoqchasiga tushurish kerak.	120	

Izoh: *Ushbu jadvalda keltirilgan mashqlarni bajarish me’yori sur’atda takrorlashlar oralig‘i yani bir xaftada 2 marta bir oyda 8 marta har bir mashqni 4/5/6 marta takrorlaydi dam olish oralig‘i maxrajda ko‘rsatilgan yani 10/15*

sekunddan iborat, va bular Hajm yagona birlikda, yani 8x4=32 8x5=40 8x6=48 bir oyda bajarilgan (soat 120) ni tashkil qiladi

Yuqorida keltirilgan maxsus mashqlar skoliozning 1 va 2 darajalari uchun maxsus ishlab chiqilgan. Har bir mashq bemorning jismoniy, fiziologik va ruhiy xususiyatlarini tahlil qilgan holatda tanlangan.

Xulosa. Shu bilan birga, ippoterapiyaning skolioz davolashdagi samaradorligini yanada oshirish uchun ilgari surilgan tavsiyalarni amalga oshirish zarur, jumladan uzoq muddatli va kengroq miqyosdagi tadqiqotlar o'tkazish, davolash jarayonini boshqa fizioterapiya usullari bilan taqqoslash.

Umuman olganda, ippoterapiya skoliozni davolashda samarali va xavfsiz yondashuv bo‘lib, jismoniy va psixologik holatni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Bu usul, ayniqsa, skoliozning 1 va 2 darajasidagi bemorlarga yordam beradi, ularning holatini yaxshilash uchun ajoyib imkoniyat yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ахмедов Ф.Қ., Атамуродов Ш.О. ва бошқалар. Бошланғич синфларда жисмоний тарбия. Услубий қўлланма. Т., “Истиқлол”, 2013. - 112 б.
2. Ахмедов Ф.Қ., Атамуродов Ш.О. Бошланғич синфларда жисмоний маданият дарслари. ўқув-услубий қўлланма. Т.: 2017. - 144 б.
3. Allamuratov.SH.SH maktabda jismoniy tarbiya sog‘lomlashtirish va ommaviy-sport tadbirlarini tashkil etish masalalari jurnal. T. 2021- B.4-6
4. Богданов Г.П. Темпы возрастного развития разных двигательных качеств у школьников //Проблемы здоровья, физического развития и безопасности детей и учащейся молодежи Севера. Мурманск, 1993. - С.69-70
5. Зокиров А. "Талим муассасаларида болаларни соғломлаштириш". Илмий методик журнал. 5/2005. – Б. 6-8.
6. Керимов Ф.А. Спорт соҳасидаги илмий тадқиқотлар // Спорт соҳасидаги илмий тадқиқотлар. – Т.: “Zar qalam” – 2018. – 334 б.

7. Коваль В.И., Родионова Т.А. Гигиена физического воспитания и спорта учебник / В.И. Коваль, Т.А.Родионова.– М.: Academia, 2010. – 320 с.

8. Pulatova, G. (2022). Exercise in childhood benefits those with cerebral palsy in later life. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*, *1*, 150-152.

9. Mirjamolov, M. X., & Pulatova, G. D. (2021). The Mental Health of People with Disabilities. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, *1*(6), 654-656.

Инновационные пути укрепления экономического участия Узбекистана в Центральной Азии

Ширин Фатхуллаевна Аббосхужаева
Исследователь
Ташкентский государственный университет востоковедения,
Узбекистан

Аннотация. Статья посвящена исследованию инновационных путей укрепления экономического участия Узбекистана в Центральной Азии. В условиях глобализации и изменяющейся геополитической ситуации Узбекистан стремится укрепить свои позиции в регионе, используя экономическую дипломатию как ключевой инструмент для достижения устойчивого развития и региональной интеграции. Особое внимание уделено анализу внешнеэкономических стратегий, направленных на расширение торговых связей, привлечение иностранных инвестиций и развитие инфраструктуры. В статье рассмотрены перспективные направления сотрудничества с соседними странами, такими как Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан и Туркменистан, а также значимость создания эффективных транспортных и энергетических коридоров. Автор выделяет роль инновационных технологий в сельском хозяйстве, энергетике и промышленности, а также акцентирует внимание на необходимости реформирования институциональной среды и усиления институциональных связей для создания благоприятных условий для долгосрочного экономического роста. В заключении подчеркивается важность активной политики Узбекистана в области экономической дипломатии для повышения конкурентоспособности страны в Центральной Азии и на глобальной арене.

Ключевые слова: Узбекистан, Центральная Азия, экономическая дипломатия, региональная интеграция, внешнеэкономическая стратегия, торговые связи, инвестиции

В последние десятилетия Узбекистан активизировал разработку стратегии экономической дипломатии, которая должна способствовать укреплению его позиций в Центральной Азии и более глубокой интеграции в региональные и международные процессы. Стране видна значимость инновационных подходов в меняющейся геополитической обстановке и решения экономических вызовов для реального участия в экономической

жизни региона. Предметом статьи является анализ ключевых факторов и инновационных путей участия экономики Узбекистана в Центральной Азии.

Один из важнейших инструментов, через которые Узбекистан пытается укрепить свои позиции в Центральной Азии, - это экономическая дипломатия. ЭтоApproach, integrating various methods of foreign trade, investment policy, and new economic relationships with neighbors in an effort toward long-term, sustainable growth and regional integration. Contrasting the more traditional diplomatic approach, economic diplomacy focuses on actual economic interests through creating mutually favorable conditions for partnership and investing in strategic branches of the economy.

Примером эффективной экономической дипломатии является политика Узбекистана, ориентированная на улучшение торговых и инвестиционных отношений с соседними государствами, такими как Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан и Туркменистан. В последние годы активно развивается проект по созданию и модернизации транспортных и логистических коридоров, что способствует улучшению взаимной торговли и транспортной связи между странами Центральной Азии. Эти проекты активно поддерживаются международными организациями, такими как Всемирный банк (World Bank, 2021), и частными инвесторами, что способствует укреплению экономической связности региона (Asian Development Bank, 2020). Узбекистан активно внедряет высокие технологии для повышения эффективности сельского хозяйства, применения возобновляемых источников энергии и модернизации промышленности, что способствует росту производства и экологической устойчивости региона.

В области энергетики, например, Узбекистан значительно увеличивает объемы инвестиций в возобновляемые источники энергии, такие как солнечная и ветровая энергия. Это поддерживается международными партнерами и корпорациями, что способствует укреплению позиций Узбекистана как лидера в Центральной Азии по внедрению экологически чистых технологий (UNDP, 2021).

В сфере инфраструктуры Узбекистан активно развивает ключевые транспортные проекты, включая модернизацию дорог, железнодорожных сетей и создание новых логистических хабов, что улучшает условия для международной торговли и сотрудничества. Всемирный банк и другие международные финансовые организации играют важную роль в поддержке этих проектов, оказывая как финансовую, так и техническую помощь (World

Bank, 2021). Одним из наиболее ярких инновационных направлений является использование новых технологий в таких стратегических отраслях, как сельское хозяйство, энергетика и промышленность. Узбекистан обладает огромным потенциалом для развития этих секторов, и внедрение инноваций здесь играет ключевую роль. В сельском хозяйстве, например, активно внедряются методы умного земледелия, которые позволяют повышать урожайность, снижать затраты на водные ресурсы и улучшать экологическую ситуацию в регионе. Такие технологии помогают значительно увеличить эффективность сельского производства, что важно для обеспечения продовольственной безопасности страны. Применение технологий, таких как датчики и автоматизированные системы управления, помогает точно определять потребности в воде, удобрениях и других ресурсах, минимизируя их использование и снижая нагрузку на окружающую среду ([World Bank, 2021](https://www.worldbank.org)).

В энергетической сфере Узбекистан активно развивает проекты по строительству новых мощностей, основанных на возобновляемых источниках энергии, таких как солнечные и ветряные станции. Это позволяет не только снижать зависимость от традиционных источников энергии, но и продвигать страну в качестве лидера по использованию экологически чистых технологий в Центральной Азии. Примечательно, что Узбекистан стремится занять ведущие позиции в сфере устойчивой энергетики, активно инвестируя в солнечные и ветровые проекты, что способствует снижению углеродных выбросов. Важным шагом в этом направлении является сотрудничество с международными финансовыми и экологическими организациями, которые поддерживают реализацию проектов в области зеленой энергетики ([United Nations Development Programme, 2021](https://www.uz.undp.org)).

Узбекистан тесно сотрудничает с соседними странами в решении вопросов создания общей энергетической инфраструктуры, способствующей не только повышению энергетической безопасности, но и расширению внешнеэкономических связей. Страна подписала ряд соглашений с соседними государствами о совместных энергетических проектах, которые дают возможность эффективного использования имеющихся природных ресурсов и снижения затрат на энергоснабжение ([Asian Development Bank, 2020](https://www.adb.org)).

В инфраструктурной составляющей данной стратегии Узбекистан уже активно реализуетambitiousинфраструктурные проекты - дороги,

железнодорожные пути, портовые объекты. Это уже привело к существенному ускорению развития транспорта и процессов интеграции Центральной Азии в глобальную экономику. Included in this will be new logistical hubs, transboundary infrastructure improved to better integrate Uzbekistan into border regions, opening new routes of trade. Вложения в инфраструктуру способствуют не только улучшению логистики, но и созданию новых рабочих мест, что положительно влияет на экономическое развитие ([World Bank, 2021](https://www.worldbank.org).

Узбекистан предпринимает все больше усилий, чтобы создать благоприятный инвестиционный климат для укрепления своего экономического влияния в Центральной Азии. В последние годы были проведены значительные реформы, направленные на улучшение бизнес-среды, улучшение системы налогообложения и развитие правовых механизмов, обеспечивающих защиту инвесторов. Улучшение инвестиционной привлекательности страны связано с либерализацией внешней торговли, упрощением процедур для иностранных инвесторов и развитием частного сектора ([United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2020](https://www.unescap.org)).

Одним из ключевых факторов, способствующих увеличению иностранных инвестиций, является улучшение связей с международными финансовыми организациями и активное участие Узбекистана в международных форумах и выставках. Узбекистан активно представляет свои возможности для инвестиций на различных международных платформах, что позволяет наладить связи с потенциальными инвесторами, заинтересованными в развитии Центральной Азии. В этом контексте страна занимает центральное место в вопросах экономической кооперации с соседними государствами ([World Economic Forum, 2020](https://www.weforum.org)).

Партнеры, заинтересованные в инвестициях в Центральную Азию, рассматривают Узбекистан в качестве стабильного и перспективного партнера, который с уважением относится к взаимовыгодному созданию условий ведения бизнеса. Большой шаг вперед был сделан, когда несколько важнейших соглашений было заключено с самыми крупными международными корпорациями, государственными и частными инвесторами братьев-соседей и дальнего зарубежья по вопросам целевой направленности в разных отраслях экономики, включающих электроэнергетику, сельское

хозяйство, транспорт и инфраструктуру. Это позволяет укрепить экономику страны, привлечь новые финансовые ресурсы и повысить конкурентоспособность национальных отраслей на международных рынках ([International Monetary Fund, 2020](https://www.imf.org).

Следовательно, новаторские пути укрепления экономического участия Узбекистана в Центральной Азии включают развитие инфраструктуры, привлечение иностранных инвестиций, внедрение новых технологий, внутренние экономические реформы, активное развитие экономической дипломатии. Узбекистан, взяв на себя роль регионального экономического лидера, способствует не только росту собственного благосостояния, но и созданию условий для устойчивого развития всего Центральноазиатского региона. В перспективе это может привести к созданию нового экономического порядка в Центральной Азии, в котором Узбекистан станет основным драйвером изменений и лидером региональной интеграции.

Список источников:

1. Asian Development Bank. (2020). Central Asia energy security: Managing shared resources for sustainable growth. ADB. https://www.adb.org

2. United Nations Development Programme. (2021). Renewable energy development in Uzbekistan: Strategic priorities. UNDP Uzbekistan. https://www.uz.undp.org

3. World Bank. (2021). Infrastructure and regional integration in Central Asia. World Bank Reports. https://www.worldbank.org

4. United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. (2020). Regional integration in Central Asia: Uzbekistan’s role in fostering economic cooperation. ESCAP. https://www.unescap.org

5. World Economic Forum. (2020). Uzbekistan's economic reforms and foreign investment opportunities. WEF Insights. https://www.weforum.org

6. International Monetary Fund. (2020). Uzbekistan: Managing growth and investment climate. IMF Reports. https://www.imf.org

PANCREATIC PATHOLOGIES: UNDERSTANDING THE INTERPLAY BETWEEN CHRONIC DISEASES AND METABOLIC DYSFUNCTION

A.A.Umerov, N.Q.Niyozov
Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

The pancreas has important exocrine and endocrine functions, producing hormones (insulin, glucagon, somatostatin, and pancreatic polypeptide) and a number of extremely powerful digestive enzymes. Therefore, diseases of the pancreas have a significant impact on the body as a whole, resulting in severe complications and a high mortality rate. At the same time, diagnostics are not always successful, which is partly due to the retroperitoneal location of this organ and the vagueness of clinical and biochemical symptoms. The exocrine part of the pancreas is represented by acinar cells that produce digestive enzymes (most of them in the form of proenzymes packed in zymogenic granules) and a system of ducts that remove enzymes into the duodenum. Diseases of the exocrine part of the pancreas include cystic fibrosis, congenital malformations, acute and chronic pancreatitis, and neoplasms [1].

Chronic pancreatitis (CP) is a disease of the pancreas (PG) in which recurrent inflammation leads to the replacement of the gland parenchyma with fibrous tissue, resulting in progressive exocrine and endocrine insufficiency. CP can significantly negatively affect the quality of life, leading to severe complications. The prevalence of pancreatic diseases increases every year, and their social significance is determined by their significant prevalence among the working population, leading to significant losses in both temporary and permanent working capacity, as well as high levels of disability and mortality [2].

Diseases of the digestive system are the fourth leading cause of death in Russia, and the proportion of deaths from them is growing. By 1990, the proportion of deaths was 3%, whereas by 2016, it increased to 3.8% (51.8 cases per 100,000

population). In terms of prevalence in 2016, diseases of the digestive system occupied third place at 9.74%, and among older people, second place at 10.10%. Recently, the incidence and prevalence of pancreatic diseases have increased significantly. The incidence of chronic pancreatitis in European countries is 4-8 cases per 100,000, and the prevalence is around 25 cases per 100,000. According to studies in Russia, the incidence rate of pancreatic pathology in 2012 was 226 cases per 100,000 of the population, with a prevalence of 2471 per 100,000. Primary disability in this type of pathology reaches 15%, ranking second after disability in patients with liver diseases.

Diabetes mellitus (DM) is a chronic metabolic syndrome characterized by prolonged hyperglycemia caused by either insulin secretion disorders, a lack of sensitivity of the cells to insulin, or both. Several reports show that long-term hyperglycemia can lead to serious complications. Moreover, diabetes can exert adverse effects on the male genital system, with complications including erectile dysfunction, male infertility, abnormal spermatogenesis, and oligospermia. The occurrence of testicular injury in male diabetic patients can significantly affect their quality of life. Therefore, the development of appropriate strategies to prevent the loss of testicular germ cells and restore the integrity of testicular tissue structures could present an indispensable approach to preserving or improving the fertility of young or adult male patients [3].

In modern conditions of intensive animal husbandry, many integral components of technological regimes are natural stressors for animals. These include reduced physiological comfort (dense housing, limited movement, physical inactivity), transportation, group formation, and regrouping. Physical inactivity is one of the leading stress factors that negatively affect not only the functional state of all organs and systems but also the productive and reproductive qualities of

animals. In addition, prolonged hypodynamia can lead to a decrease in the animal's resistance, disruptions in metabolic processes, and shifts in the immune system [4].

Diabetes mellitus (DM), or more precisely, hyperglycemia, leads to lesions of the peripheral and central nervous systems. Damage to the central nervous system is determined by both the direct effect of hyperglycemia on cerebral structures and rapid atherosclerotic changes in the brain's blood vessels. Neuropathies and pathological changes in various organs and tissues develop. A number of studies have shown that in experimental diabetes, characterized by absolute or relative insulin deficiency, various metabolic processes become disrupted. This leads, among other things, to the development of vascular pathology. Under the influence of stress, including high altitude, diabetes mellitus decompensates with an increase in counter-insular hormone activity, exacerbating the disease course [5].

The obtained data indicate the absence of gross morphological changes in the structure of the pancreas during acute exposure to tetrachloromethane. In addition, the complex compound of oxymethyluracil with succinic and fumaric acids had virtually no protective effect on the pancreas during toxic damage, and its effect was weaker than that of the drug Heptor [6].

References

1. Pathological structuring of the patient’s digestive system under stress- Arsakhanova Gayna Abdullovna, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Histology and Pathological Anatomy, Medical Institute, Chechen State University - 17 [1]

2. CHANGES IN THE STRUCTURE AND FUNCTION OF PANCREAS OF RATS DURING PROLONGED OCCLUSION OF THE PANCREATIC DUCT- Krylova O. Candidate of Medical Sciences, Senior Researcher, Endoscopist, Family Health and Rehabilitation Center Helios, LLC "Sky-Winner ", Dnipro, Ukraine Rudenko A. Candidate of Biological Sciences, Senior Researcher, Head of the Laboratory of Pathophysiology, State Institution “Institute of Gastroenterology

of National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine Gaidar Yu. MD, Senior Researcher, Head of the Laboratory of Pathomorphology, State Institution "Institute of Gastroenterology of National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine Karachinova V. Candidate of Biological Sciences, Senior Researcher of the Research Sector of Biochemistry, State Institution "Institute of Gastroenterology of National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine- 36 [2]

3. Islet Transplantation Attenuating Testicular Injury in Type 1 Diabetic Rats Is Associated with Suppression of Oxidative Stress and Inflammation via Nrf-2/HO-1 and NF-κB Pathways "Xiandong Zhu , Feixia Guo,Hengjie Tang,Chongchu Huang, Gangyin Xie, Tingting Huang, Yonglin Li, Chengyang Liu, Hongwei Wang and Bicheng Chen" -2 [3]

4. MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE WEIGHT OF THE PANCREAS AND THE WEIGHT OF RATS UNDER THE INFLUENCE OF HYPOKINESIA, HIGH TEMPERATURE AND INSOLATION "Marina Mirzaraximova (PhD) Assistant department of normal physiology Andizhan State Medical Institute Abdugafur Kadirov Associate Professor, Department of Normal Physiology, Andijan State Medical Institute, Republic of Uzbekistan, Andijan" -44 [4]

5. Морфологические изменения в мозге и поджелудочной железы у крыс с сахарным диабетом на Фоне ишемии мозга при реадаптации а.в. Корнеева КРСУ, г. Бишкек, Кыргызская Республика -64 [5]

6. MORPHOLOGICAL CHANGES IN THE PANCREAS STRUCTURE OF EXPERIMENTAL ANIMALS EXPOSED TO TOXICANTS AND PREVENTIVE CORRECTION - Repina E.F.1, Timasheva G.V. , Khusnutdinova N.Yu., Baigildin S.S., Karimov D.O. , Mukhammadieva G.F., Valova Ya.V. , Musina L.A. -149 [6]

Институционализация тюркских организаций: история создания, механизмы сотрудничества и перспективы интеграции

Фарагат Тагаева
преподаватель кафедры Международные отношения, бизнес и экономика.
Университет Дипломат, Узбекистан

Аннотация. Статья посвящена институционализации тюркских организаций, включая Организацию тюркских государств (ОТГ), Международную организацию тюркской культуры (ТЮРКСОЙ) и Тюркскую академию. Рассматриваются история их создания, механизмы взаимодействия и перспективы интеграции. Анализ подчеркивает роль данных структур в координации политического, экономического и культурного сотрудничества между тюркскими странами. В статье выделены ключевые этапы их формирования, проекты в сфере транспортной инфраструктуры, цифровизации и культурной дипломатии, а также научные инициативы, способствующие укреплению регионального взаимодействия. Показан вклад данных организаций в формирование единой тюркской идентичности и перспективам дальнейшей интеграции.

Ключевые слова: Организация тюркских государств, ТЮРКСОЙ, Тюркская академия, институционализация, региональная интеграция, культурная дипломатия, тюркский мир, устойчивое развитие, цифровизация, транспортная инфраструктура.

Образование Организации тюркских государств, Международной организации тюркской культуры (ТЮРКСОЙ) и Тюркской академии знаменует собой важный этап в развитии межгосударственного сотрудничества среди тюркоязычных стран. Эти структуры стали ключевыми инструментами для укрепления культурных, научных и экономических связей между участниками. Тезис посвящён анализу методов их взаимодействия, исторического пути развития и вклада в региональную интеграцию.

Создание **Организации тюркских государств** (ОТГ) началось с подписания Нахичеванской декларации в 2009 году[1], которая заложила основу

[1] Вступление Узбекистана в Тюркский совет – отражение естественных исторических процессов. https://www.un.int/uzbekistan/news.

для структурного сотрудничества тюркоязычных стран. С течением времени ОТГ превратилась в важного международного игрока, содействуя развитию транспортных коридоров, цифровизации и культурного обмена. Саммиты, такие как встречи в Алматы (2011)[2], Бишкеке (2012)[3], Габале (2013)[4] и Астане (2015)[5], служат платформой для выработки общих стратегий и согласования позиций участников. ОТГ активно работает над интеграцией стран-участников в различные области, включая экономику, науку, образование и культуру. Это позволяет странам-членам координировать свои действия на международной арене и выступать единым блоком по ключевым вопросам.

Продолжая эту линию сотрудничества, **Международная организация тюркской культуры (ТЮРКСОЙ)**, которую называют ЮНЕСКО тюркского мира[6], была основана в 1993 году, в результате соглашения министров культуры Азербайджана, Казахстана, Кыргызстана, Узбекистана, Туркменистана и Турецкой Республики, стала ключевым звеном в сохранении и популяризации тюркского культурного наследия. Её проекты, такие как Молодёжный камерный оркестр[7] и культурные программы, направлены на сближение народов через искусство. Узбекистан, присоединившийся к ТЮРКСОЙ в 2023[8] году, активно участвует в инициативах, таких как программа «Хива – культурная столица тюркского мира»[9] и многочисленные культурные мероприятия. Также ТЮРКСОЙ активно сотрудничает с ЮНЕСКО, что позволяет расширить международное признание и поддержку тюркской культуры. Молодёжные инициативы, такие как создание хоровых коллективов и организация фестивалей, способствуют укреплению культурных связей между молодыми поколениями тюркоязычных народов.[10]

[2] В Алматы состоялся I Саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств. https://azertag.az/ru/xeber/v_almaty_sostoyalsya_i_sammit_soveta_sotrudnichestva_tyurkoyazychnyh_gosudarstv_v_sammite_prinyal_uchastie_prezident_azerbaidzhana_ilham_aliev-759244.
[3] В Бишкеке открылся II Саммит Совета тюркоязычных государств. https://tengrinews.kz/sng/bishkeke-otkryilsya-ii-sammit-soveta-tyurkoyazyichnyih-219207/.
[4] В Габале состоялся III саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств. https://president.az/ru/articles/view/9013.
[5] V саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств (ССТГ, Тюркский совет), 11 сентября 2015 года, Астана. http://tarih-begalinka.kz/ru/history/independent/history/page3515/.
[6] История ТЮРКСОЙ. https://www.turksoy.org/ru-RU/istoriya-tyurksoj.
[7] Под эгидой ТЮРКСОЙ было создано три творческих коллектива: оркестр национальных инструментов ТЮРКСОЙ, молодежный камерный хор ТЮРКСОЙ и молодежный камерный оркестр ТЮРКСОЙ.. https://www.turksoy.org/ru-RU/tvorcheskie-kollektivy.
[8] Узбекистан — ТЮРКСОЙ: развитие культурной дипломатии для продвижения великого наследия предков. https://uzbekistan.org/ru.
[9] В Узбекистане открылась программа «Хива – культурная столица тюркского мира 2020». https://www.aa.com.tr/ru.
[10] Творческие коллективы. https://www.turksoy.org/ru-RU/tvorcheskie-kollektivy.

Тюркская академия[11], учреждённая в 2010 году, играет важную роль в научном исследовании и популяризации истории и культуры тюркских народов. Издание более 50 научных работ и создание специализированной библиотеки с фондом более 32 тысяч изданий подтверждают её вклад в академическое развитие региона. Академия также способствует формированию единого научного подхода к изучению общего прошлого и культурного наследия. Её деятельность включает проведение научных конференций, издание монографий и разработку образовательных программ. В 2022 году Узбекистан стал наблюдателем при Тюркской академии, что открыло новые возможности для углубления научного сотрудничества.[12]

Эти структуры взаимодействуют через регулярные заседания, совместные проекты и обмен специалистами. Например, ТЮРКСОЙ организует культурные фестивали, а Тюркская академия инициирует научные конференции и публикует ключевые исследования. ОТГ, в свою очередь, служит платформой для координации этих усилий, усиливая синергетический эффект от работы каждой организации. Кроме того, создание специальных рабочих групп, таких как координационные советы по экологии, культуре и транспорту, позволяет странам-участницам согласовывать свои действия и быстрее реализовывать совместные инициативы. Методы сотрудничества этих организаций включают проведение совместных мероприятий, реализацию международных проектов и активное участие в межправительственных инициативах. Например, проекты по цифровизации, такие как «Цифровой Тюркский мир»[13], способствуют интеграции технологий и обмену опытом между странами-членами. ТЮРКСОЙ активно занимается продвижением культурного туризма, включая программы «Табаррук зиерат»[14], которые популяризируют священные места тюркского мира. Тюркская академия, в свою очередь, организует научные экспедиции и исследования, направленные на изучение древних памятников и рукописей.

[11] О Тюркской Академии. https://turkicacademy.org/ru/about/ob-akademii.
[12] Узбекистан получил статус наблюдателя международной организации Тюркской академии. https://turkicacademy.org/ru/smi/uzbekistan-poluchil-status-nablyudatelya-mezhdunarodnoj-organizacii-tyurkskoj-akademii.
[13] Мирзиёев предложил создать концепцию «цифрового тюркского мира». https://www.spot.uz/ru/2024/11/06/ots-digital/.
[14] Постановление
Президента Республики Узбекистан
О мерах по ускоренному развитию сотрудничества с тюркскими государствами в сфере туризма
. https://lex.uz/uz/docs/6137071.

Для анализа развития Организации тюркских государств, ТЮРКСОЙ и Тюркской академии использовался **междисциплинарный подход.** Исследование основывалось на контент-анализе официальных документов, включая декларации, резолюции и отчёты, а также на сравнительном анализе деятельности организаций. Были использованы исторический и аналитический методы для выявления ключевых этапов их формирования и развития. Интервью с экспертами и представителями стран-участников дополнили исследование практическими примерами сотрудничества. Прогнозирование развития организаций проводилось на основе современных трендов в региональной интеграции, учитывая текущие вызовы и возможности.

Организация тюркских государств (ОТГ) представляет собой международную структуру, объединяющую тюркоязычные страны для координации политического, экономического и культурного сотрудничества. ТЮРКСОЙ создана для сохранения и популяризации культурного наследия тюркских народов. Тюркская академия занимается изучением истории, языка, литературы и культуры тюркских народов. Взаимодействие организаций создаёт синергетический эффект, при котором совместные усилия дают больший результат, чем работа каждой из них по отдельности.

Исследователи, такие как Мария Колесникова[15], анализирующая итоги саммитов ОТГ, Владимир Живалов, изучающий взаимодействие ОТГ с Евразийским экономическим союзом, и Екатерина Чимирис, сосредоточившаяся на политических аспектах интеграции, внесли значительный вклад в изучение этой тематики. Турецкие учёные Ахмет Давутоглу, исследующий геополитические стратегии Турции[16], и Мехмет Озкан, анализирующий роль тюркской дипломатии[17], предоставляют глубокую оценку роли Турции в рамках ОТГ. Азербайджанские учёные Нагдалиева Шамс Ариф кызы[18], изучающий вопросы культурной дипломатии, и И.Гусейнова, специализирующаяся на региональной интеграции[19], также

[15] Организация тюркских государств: взгляд на перспективу (по итогам саммита в Бишкеке). https://interaffairs.ru/news/show/48786.
[16] Потенциал Организации тюркских государств в обеспечении безопасности тюркского мира. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2955438.
[17] Turkish Foreign Policy towards the Arab Revolutions. https://ozkanmehmet.com/yhoamsoo/2021/05/2013_Turkish-Foreign-Policy-Towards-the-Arab-Revolutions.pdf.
[18] Внешняя культурная политика Азербайджанской Республики. https://www.dissercat.com/content/vneshnyaya-kulturnaya-politika-azerbaidzhanskoi-respubliki.
[19] Трансформация государственного суверенитета в спектре процесса глобализации. https://aak.gov.az/upload/dissertasion/siya/siya_n_mki_27_02_14.pdf.

внесли важный вклад. Тимур Алиев[20] сосредоточился на экономических аспектах интеграции тюркских государств, тогда как Алексей Чеснаков[21] и Рустам Надыров[22] уделяют внимание геополитическим и культурным аспектам, включая концепцию «Великого Турана». Их работы формируют основу для дальнейшего анализа влияния тюркских организаций на региональную и международную политику. Результаты исследования показывают следующее:

Во-первых, Организации тюркского сотрудничества, такие как ОТГ, ТЮРКСОЙ и Тюркская академия, занимают ключевую позицию в укреплении взаимодействия между странами-участницами. ОТГ демонстрирует свою эффективность через координацию политических и экономических инициатив, что способствует созданию транспортных коридоров, цифровизации и реализации экологических программ.[23]

Во-вторых, деятельность ТЮРКСОЙ и Тюркской академии направлена на сохранение культурного наследия и развитие научного потенциала. Эти организации дополняют работу ОТГ, концентрируясь на культурной дипломатии и образовании. Их вклад позволяет решать задачи региональной интеграции, что особенно важно в условиях глобальной конкуренции.

В-третьих, совместная работа всех трёх организаций создает синергетический эффект. Это выражается в создании благоприятных условий для устойчивого развития и формирования единой тюркской идентичности, что укрепляет позиции тюркских стран на мировой арене.

В-четвёртых, в перспективе ожидается рост числа совместных проектов, таких как международные образовательные платформы и другие инициативы.

В целом сохранение культурного наследия остаётся важной задачей. Активизация работы культурных организаций, создание архивов и библиотек, объединяющих исторические материалы, способствует формированию общей идентичности и популяризации культурного наследия тюркских народов.

[20] Организация тюркских государств: перспективы развития и риски для Евразийского экономического союза. https://cwejournal.hse.ru/article/view/18283.
[21] Пантюркизм в общественнополитической жизни Азербайджана и тюркоязычны х стран Центральной Азии (90-е годы XX - начало XXI в.). https://new-disser.ru/_avtoreferats/01002832197.pdf.
[22] Тюркский фактор в международных отношениях в Центральной Азии (1992-2019 гг.). https://www.dissercat.com/content/tyurkskii-faktor-v-mezhdunarodnykh-otnosheniyakh-v-tsentralnoi-azii-1992-2019.
[23] ОТГ: факторы, способствующие конструктивному развитию региональной экономики. https://kknews.uz/173240.html.

Список использованной литературы:

1. В Алматы состоялся I Саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств. https://azertag.az/ru/xeber/v_almaty_sostoyalsya_i_sammit_soveta_sotrudnichestva_tyurkoyazychnyh_gosudarstv_v_sammite_prinyal_uchastie_prezident_azerbaidzhana_ilham_aliev-759244.
2. В Бишкеке открылся II Саммит Совета тюркоязычных государств. https://tengrinews.kz/sng/bishkeke-otkryilsya-ii-sammit-soveta-tyurkoyazyichnyih-219207/.
3. В Габале состоялся III саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств. https://president.az/ru/articles/view/9013.
4. В Узбекистане открылась программа «Хива – культурная столица тюркского мира 2020». https://www.aa.com.tr/ru.
5. Внешняя культурная политика Азербайджанской Республики. https://www.dissercat.com/content/vneshnyaya-kulturnaya-politika-azerbaidzhanskoi-respubliki.
6. Вступление Узбекистана в Тюркский совет – отражение естественных исторических процессов. https://www.un.int/uzbekistan/news.
7. История ТЮРКСОЙ. https://www.turksoy.org/ru-RU/istoriya-tyurksoj.
8. Мирзиёев предложил создать концепцию «цифрового тюркского мира». https://www.spot.uz/ru/2024/11/06/ots-digital/.
9. О Тюркской Академии. https://turkicacademy.org/ru/about/ob-akademii.
10. Организация тюркских государств: взгляд на перспективу (по итогам саммита в Бишкеке). https://interaffairs.ru/news/show/48786.
11. Организация тюркских государств: перспективы развития и риски для Евразийского экономического союза. https://cwejournal.hse.ru/article/view/18283.
12. ОТГ: факторы, способствующие конструктивному развитию региональной экономики. https://kknews.uz/173240.html.
13. Пантюркизм в общественнополитической жизни Азербайджана и тюркоязычны х стран Центральной Азии (90-е годы XX - начало XXI в.). https://new-disser.ru/_avtoreferats/01002832197.pdf.
14. Под эгидой ТЮРКСОЙ было создано три творческих коллектива: оркестр национальных инструментов ТЮРКСОЙ, молодежный камерный хор ТЮРКСОЙ и молодежный камерный оркестр ТЮРКСОЙ.. https://www.turksoy.org/ru-RU/tvorcheskie-kollektivy.

15. Потенциал Организации тюркских государств в обеспечении безопасности тюркского мира. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2955438.

16. Творческие коллективы. https://www.turksoy.org/ru-RU/tvorcheskie-kollektivy.

17. Трансформация государственного суверенитета в спектре процесса глобализации. https://aak.gov.az/upload/dissertasion/siya/siya_n_mki_27_02_14.pdf.

18. Тюркский фактор в международных отношениях в Центральной Азии (1992-2019 гг.). https://www.dissercat.com/content/tyurkskii-faktor-v-mezhdunarodnykh-otnosheniyakh-v-tsentralnoi-azii-1992-2019.

19. Узбекистан — ТЮРКСОЙ: развитие культурной дипломатии для продвижения великого наследия предков. https://uzbekistan.org/ru.

20. Узбекистан получил статус наблюдателя международной организации Тюркской академии. https://turkicacademy.org/ru/smi/uzbekistan-poluchil-status-nablyudatelya-mezhdunarodnoj-organizacii-tyurkskoj-akademii.

21. Turkish Foreign Policy towards the Arab Revolutions. https://ozkanmehmet.com/yhoamsoo/2021/05/2013_Turkish-Foreign-Policy-Towards-the-Arab-Revolutions.pdf.

22. V саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств (ССТГ, Тюркский совет), 11 сентября 2015 года, Астана. http://tarih-begalinka.kz/ru/history/independent/history/page3515/.

QANDLI DIABET BILAN OG'RIGAN BEMORLARDA TISHLARNI UZGANDAN KEYIN MAHALLIY ASORATLARNI OLDINI OLISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Muratova Saodat Kadirovna
Urunova Dilrabo Khujamuradovna -2-kurs magistratura rezidenti

Dolzarbligi. Zamonaviy klinik stomatologiyaning muammolaridan biri bu ikkilamchi immunitet tanqisligi fonida yuzaga keladigan og'iz bo'shlig'ining yallig'lanish kasalliklarining o'sishidir. Immunitet reaktsiyasiga ta'sir qiluvchi ichki omil - bu endokrin tizim bo'lib, u gomeostazni neyrokrin tartibga solish kompleksiga kiradi. Turli tish kasalliklarining etiopatogenezida immun, asab va endokrin tizimlar o'rtasidagi murakkab ko'p funktsiyali munosabatlar muhim rol o'ynaydi. Tish kasalliklarining endokrinologik jihatlari bir qator fundamental ilmiy tadqiqotlarda o'z aksini topgan bo'lib, ular og'iz bo'shlig'i organlari tizimlari kasalliklarining endokrin sistema patologiyasi bilan yaqin aloqadorligini ko'rsatadi. Qandli diabet bilan endokrin tizimining eng keng tarqalgan kasalliklaridan biri

Tadqiqot materiallari va usullari. Samarqand shahar tibbiyot birlashmasida statsionar davolanayotgan 39 yoshdan 65 yoshgacha bo‘lgan 18 nafar bemorning 21 tishi olib tashlandi. Ushbu aralashuvga ko'rsatmalar quyidagilar edi: maxillofasiyal hududning to'qimalarining murakkab yallig'lanish kasalliklari. Asosiy guruh 13 nafar bemordan, nazorat guruhida esa xuddi shunday klinik ko‘rinishga ega bo‘lgan 8 nafar bemordan iborat edi. Operatsiyadan oldin ikkala guruhdagi bemorlar endokrinolog bilan maslahatlashib, tegishli davolanishni buyurdilar. Jarrohlik aralashuvi kerakli darajada amalga oshirildi. Asosiy guruhdagi bemorlar uchun tishlarni olib tashlash va antiseptik davolashdan so'ng, "Vikasol" preparati bilan doka turunda 1-2 daqiqa davomida teshikka AOK qilinadi, so'ngra teshik "Bioplast-dent" shimgichni bilan bo'shashmasdan to'ldiriladi. ". Qandli diabet bilan og'rigan bemorlarda og'iz bo'shlig'iga jarrohlik aralashuvlar odatda qon ketish bilan kechishini hisobga olsak, "Vikasol" preparatini qo'llash qon ketishining oldini olishni ta'minladi va Hemoben va xlorheksidin bilan bioplast-dent kırıntıları gemostatik preparatni qo'llashning davomiyligini ta'minladi. Nazorat guruhidagi bemorlar gemostatik agent gemoben va xlorheksidin bilan bioplast-dent crumbs (200-1000 mikron) foydalanish tashqari, shunga o'xshash davolash oldi.

Natijalar Klinik kuzatishlar natijasida ikkala guruhdagi bemorlar operatsiyadan keyingi davrda ijobiy dinamikani ko'rsatdilar. Asosiy guruhdagi

bemorlarda 1-2 kundan keyin shikoyatlar yo'q edi. Chiqarilgan tishning uyasi sohasidagi shilliq qavat biroz giperemik yoki normal rangda edi; bu sohadagi o'tish qavatining palpatsiyasi og'riqsiz edi. 4 kundan keyin yara yuzasi to'liq epitelizatsiya qilinadi. Nazorat guruhida ikkinchi kuni bemorlar rozetka sohasidagi noqulaylik yoki kichik og'riqlardan shikoyat qilishdi. Shilliq qavat giperemik va shishgan, rozetka sohasidagi o'tish burmasining palpatsiyasi sezgir, turunda esa rozetkada qolgan. Ular tekshiruv o'tkazdilar, antiseptik eritmalar bilan dori-darmonlar bilan davolashdi, kerak bo'lsa turundani erkin in'ektsiya qilishdi va ikki kundan keyin qaytib kelishlarini tavsiya qilishdi. Turunda olib tashlandi, kapillyar qon ketishini rag'batlantirish orqali pıhtı hosil bo'ldi va 2 kundan keyin keyingi tekshiruv rejalashtirilgan. 5-kuni rozetka devorlarida yosh granulyatsiya to'qimalari mavjud. Bir hafta o'tgach, rozetka sohasidagi shilliq qavat normal rangda, soket epitelizatsiyalangan. Nazorat guruhidagi bemorlarda operatsiyadan keyingi davrning davomiyligi o'rtacha 7 kungacha.

Xulosa. Shunday qilib, olingan natijalar qandli diabet bilan og'rigan bemorlarning endokrinologi tomonidan majburiy tekshiruv va konsultatsiya zarurligini ko'rsatadi, qondagi qand miqdorini to'g'rilash va jag' suyaklarining osteomiyelitlari, osteoflegmonalar, sepsis va boshqalar kabi jiddiy asoratlarni oldini olish uchun tayyorgarlik gemostatik agent gemoben va profilaktikasi sifatida ishlatiladigan xlorheksidinli bioplast-dent parchalari (200-1000 mikron) tavsiya etilgan kompleksda qandli diabet bilan og'rigan bemorlarda tish chiqarish paytida yuzaga keladigan asoratlar, katakdan qon ketishini, alveolitning rivojlanishini oldini oladi va ushbu populyatsiyada tishlarni olib tashlash bo'yicha operatsiyalar paytida stomatologik jarroh amaliyotida foydalanish uchun tavsiya etiladi.

ABDURAHMON JOMIY TALQINIDA HARF TURKUMINING O'ZIGA XOS JIHATLARI ("FAVOIDU-Z-ZIYOIYA" ASARI MISOLIDA)

Oriental universiteti
Lingvistika (sharq tillari bo'yicha) yo'nalishi
2-kurs magistranti
Axror Abduraxmonov

Annotatsiya: XV asr o'zbek mumtoz adabiyotining muhim asarlaridan biri - Abdurahmon Jomiyning "Favoidu-z-ziyoiya" asarida "harf" mavzusining yoritilishi masalasi o'rganilgan. Asar arab tilshunosligiga bag'ishlangan bo'lib, unda arab tili qonun-qoidalari tolibi ilmlarga qulay tarzda bayon etilgan. Asardagi harflar talqini, ularning ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati hamda lingvistik xususiyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Favoidu-z-ziyoiya, Abdurahmon Jomiy, arab tili, harf, grammatika, tilshunoslik.

Kirish. VIII asrning ikkinchi yarmidan boshlab Movarounnahr va Xuroson hududida arab tili ilm-fan tili sifatida keng tarqala boshladi. Abdurahmon Jomiyning "Favoidu-z-ziyoiya" asari arab nahvshunosligiga bag'ishlangan muhim manbalardan biri hisoblanadi. Asar arab tili grammatikasini o'rganishda asosiy darslik sifatida xizmat qilgan. Unda arab tilining qonun-qoidalari o'quvchilarga tushunarli tarzda bayon etilgan. Asar Misr, Saudiya Arabistoni, Pokiston, Hindiston, Turkiya kabi davlatlarning oliy o'quv yurtlari va ilmiy markazlarida asosiy ilmiy manba sifatida foydalanib kelinmoqda.

Asosiy qism. "Favoidu-z-ziyoiya" asarida harflar talqini masalasi bir necha yo'nalishda ko'rib chiqiladi. Birinchi navbatda, asar muallifi arab alifbosidagi harflarning zohiriy ma'nolari va ularning yozilish tartibiga e'tibor qaratadi. Har bir harf shakli va yozilishi orqali ma'lum bir ma'naviy-axloqiy tushunchani ifodalashga harakat qiladi. Jomiy harflarning arab grafikasi tizimidagi o'rnini, ularning shakl xususiyatlarini hamda yozuv jarayonidagi ahamiyatini batafsil yoritib bergan.

Asarda harflarning tasavvufiy talqini alohida ahamiyatga ega. Muallif har bir harfni ma'lum bir tasavvufiy maqom yoki holatning ramzi sifatida talqin qiladi. Masalan, "alif" harfi to'g'rilik va poklikni, "mim" harfi ma'rifat va muhabbatni ifodalashi ta'kidlanadi. Harflarning bunday ramziy ma'nolari orqali muallif tasavvufiy g'oyalarni ifodalashga intilgan.

Abdurahmon Jomiy harflarni talqin qilish jarayonida Qur'oni Karim oyatlari va hadisi shariflardan keng foydalanadi. U harflarning muqaddas manbalardagi o'rni va ahamiyatini ochib beradi. Shuningdek, muallif o'z davrining ilg'or ilmiy-falsafiy qarashlarini ham harflar talqiniga singdirgan. Bu esa asarning diniy-ma'rifiy ahamiyatini yanada oshiradi.

Asarda harflarning grammatik xususiyatlari ham chuqur tahlil etilgan. Jomiy harflarning so'z tarkibidagi o'rni va vazifalarini, so'z yasalishidagi ishtirokini hamda gap tarkibidagi sintaktik funksiyalarini batafsil yoritib beradi. U harf turkumiga kiruvchi yordamchi so'zlarning grammatik ma'nolarini misollar orqali tushuntiradi. Muallif harflarning arab tili grammatik tizimidagi o'rniga alohida e'tibor qaratadi.

"Favoidu-z-ziyoiya"da harflarning badiiy-estetik jihatlari ham e'tibordan chetda qolmagan. Muallif harflarning go'zal yozilishi va ularning she'riy san'atlardagi o'rniga ham alohida to'xtalib o'tadi. Harflarning xattotlik san'atidagi ahamiyati, ularning badiiy bezak sifatidagi o'rni hamda she'riy asarlarda qo'llanilish usullari tahlil etilgan.

Asarda harflarning irfoniy ma'nolari ham keng yoritilgan. Har bir harf ma'lum bir ma'rifat bosqichini va ruhiy kamolot darajasini ifodalashi ta'kidlanadi. Jomiy harflar orqali insonning ma'naviy-ruhiy kamolot bosqichlarini ifodalashga harakat qiladi. Bu orqali muallif tasavvufiy ta'limotning muhim jihatlarini ochib beradi.

Abdurahmon Jomiy arab tili grammatikasini o'qitishning o'ziga xos uslubini ishlab chiqqan. U arab tili grammatik masalalarini yoritishda yangicha yondashuvlarni qo'llagan. Asarda grammatik istilohlarning semantikasi, ularning matndagi qo'llanilish usullari chuqur tahlil etilgan. Muallif boshqa arabshunos olimlarning asarlarida uchramaydigan o'ziga xos terminlarni ham kiritgan.

"Favoidu-z-ziyoiya" asari Movarounnahr arab tilshunoslik maktabining muhim yodgorligi sifatida qimmatlidir. Unda harflar mavzusi bilan bog'liq ko'plab lingvistik masalalar o'zining ilmiy yechimini topgan. Asar arab tili grammatikasini o'rganishda asosiy manba bo'lib xizmat qilmoqda. Jomiyning grammatik qarashlari va uning harflar talqiniga doir ilmiy merosi hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q.

Jomiyning "Favoidu-z-ziyoiya" asarida harflarning grammatik tasnifi masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Muallif arab tilidagi harflarni xususiyatlariga ko'ra bir necha guruhlarga ajratib o'rganadi. Jumladan, harflarni ma'noli va ma'nosiz, asl va zoid, amaliy va noamaliy kabi turlarga bo'lib tahlil qiladi. Bu tasnif arab tili grammatikasining o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga xizmat qilgan.

Asarda harflarning so'z yasalishidagi roli alohida o'rganilgan. Jomiy harflar yordamida yangi so'zlar yasalish usullarini misollar bilan ko'rsatib beradi. U ayniqsa, harflarning so'z o'zagi tarkibida kelishi va ularning so'z ma'nosiga ta'siri masalasiga katta e'tibor qaratadi. Har bir harfning so'z yasalishdagi vazifasi va o'rni batafsil yoritib berilgan.

Muallif arab tilining gap qurilishida harflarning o'rniga ham alohida to'xtaladi. U harflarning gap tarkibidagi sintaktik funksiyalari, ularning boshqa so'z turkumlari bilan aloqasi va gapda bajaradigan vazifalarini tahlil qiladi. Ayniqsa, bog'lovchi harflar, ko'makchilar va yuklamalarning gap tarkibidagi o'rni hamda vazifalari batafsil yoritilgan.

"Favoidu-z-ziyoiya"da harflarning talaffuz xususiyatlari ham o'z aksini topgan. Jomiy har bir harfning talaffuz o'rni, hosil bo'lish usuli va fonetik belgilarini tushuntirib beradi. U harflarning talaffuzidagi o'ziga xos jihatlar, ularning tovush tizimidagi o'rni va ahamiyatini misollar orqali ko'rsatadi.

Xulosa. "Favoidu-z-ziyoiya" asarida harflar mavzusining yoritilishi XV asr Movarounnahr arab tilshunosligining yuksak namunasi hisoblanadi. Asarda harflarning nafaqat zohiriy va botiniy ma'nolari, balki grammatik xususiyatlari ham mukammal tahlil etilgan. Bu esa asarning ilmiy-nazariy ahamiyatini belgilaydi.

Asar arab tili grammatikasini o'rganishda asosiy darslik sifatida xizmat qilib kelmoqda. Unda harflar bilan bog'liq grammatik masalalar tizimli va tushunarli tarzda bayon etilgan. Asarning ilmiy uslubi, grammatik kategoriyalarning mukammal sharhlanganligi uning amaliy qiymatini oshiradi.

Adabiyotlar ro’yxati

1. Абдуллаев М. Жомийнинг тилшуносликка оид қарашлари. Тошкент: Фан, 2018.
2. Болтабоев Ҳ. XV аср Мовароуннаҳр илмий-адабий муҳити. Тошкент: Ўқитувчи, 2019.
3. Исмонов К. Абдурраҳмони Ҷомӣ ва "Ал-Фавоид-уз-Зиёия". Душанбе, 2019.
4. Комилов Н. Тасаввуф ва тилшунослик. Тошкент: Маънавият, 2017.
5. Сирожиддинов Ш. Ўзбек мумтоз адабиётида лингвистик анъаналар. Тошкент, 2020.
6. Эмомов А. Linguistic and literary value of "Al-Favoid az-Ziyaiyya". Dushanbe, 2020.
7. Berthels E.E. Jami, epoch, life and works. Moscow: Nauka, 1965.
8. Schimmel A. Classical Arabic Grammar Studies. Leiden, 2011.

PERSONALLY-ORIENTED EDUCATION OF STUDENTS BY MEANS OF COMPREHENSIVE INTERACTION OF ARTS

Mukhamedova Regina Sukhrobovna
Ph.D., Doctor of Philosophy Ph.D.
Senior Lecturer
Branch of the Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education "All-Russian State University of Cinematography named after S.A. Gerasimov" in Tashkent

Abstract: In modern state educational policy, the priority of the personality of the subject and object of education is proclaimed; criteria of the modern personality are formed, among which the most important are spirituality, comprehensive development, healthy interests and needs (especially cognitive, value-oriented, intellectual and creative, self-educational, self-actualization and self-realization).

Keywords: personality, interest, art, culture, potential, artistic creativity.

The problem of improving the personality of the modern generation, especially teenagers, is extremely relevant, socially in demand, socially significant, state-guaranteed, provided with methodological guidelines, theoretical and methodological positions, modern pedagogical provisions and guidelines.

Student age is the age of development of thinking, complex emotions, this is the period of formation of a deeply thinking person, emotionally and intellectually developing. It is during student age that imaginative thinking, judgments about art, artistic taste, aesthetic needs and ideals are formed, interest in art history knowledge is manifested. Students are characterized by the search for value guidelines, stable interests, especially in the field of art, including simultaneously to various types of artistic creativity, achieving and strengthening on this basis a higher status, authority in the team, a certain society. They are distinguished by acute perception, subtle observation, fairly logical thinking. Therefore, it is important to pay attention to their emotional sphere, potential-intellectual capabilities, and, of course, motivational attitude. Emotional culture and intellectual potential of students are especially activated under the influence of interest in art, a complex of arts. Here it is important to direct this interest to the interrelation of arts, first of all, literature and fine arts, to satisfy it (interest) by means of highly artistic works - on the basis of their complex perception. Targeted pedagogical efforts are necessary so that students properly comprehend the patterns, specificity and interrelation of arts. Pedagogically

appropriate presentation of literary and fine material is necessary - with the activation of emotions, feelings, experiences, imagination and fantasy of students. The main thing is their need-creative interest in the perception of literature and art. Thus, in improving the personality of students through interest in literature and art, first of all, it is necessary to pay attention to the problem of interest in the perception of art, it is important to interest them in the creative aspect of this perception, the prospect of developing emotional culture, imagination, thinking, and finally, artistic culture in this process. In order to form the students' interest under study, the object of perception is offered the material that primarily meets the educational goals: educational and literary text – works of fine art related to it; works of writers – works of artists consonant with them; illustrations of famous artists to works of classical literature. In order to enrich and improve the students' interest under study, such options for the relationship between literary and visual material are also used as the study of: works, critical articles of writers (poets) devoted to fine art; visual creativity of writers – self-portraits, self-illustrations, paintings; the circle of communication of classics of Russian literature with famous contemporary artists. Thus, the scope of educational and literary material is expanded, its broad horizon, multifaceted objectivity is revealed, various aspects and sides are studied. The statement of the famous scientist Zis A. Ya. is appropriate here: "The versatility of the objective world, its diverse sides cannot be fully revealed by means of art alone" [83, 199]. In addition, the arts complex promotes the development of artistic-aesthetic, moral-aesthetic and intellectual feelings, the formation of students' worldview (which is especially effective in extracurricular work). So, what does interest in literature and fine arts give to students?

The interrelated study of literature and fine arts evokes a range of diverse experiences, emotions and feelings - emotional culture is improved; the possibility of multifaceted knowledge of a particular phenomenon, object, educational material as a whole; expands the scope of educational and literary knowledge.

Study of portraits of A.S. Pushkin by artists
O. Kiprensky and V. Tropinin

For example, in the mutual complementarity of the educational-textual and portrait characteristics of great writers, the ideas about the socio-public, personal-psychological, ideological-worldview, moral, physical and external-aesthetic appearance of the writer, about his attitude to himself, the environment, life and reality are enriched. Thus, the personality of the writer is assimilated in its holistic representation.

For example, the purposeful use of works of fine art of landscape, genre and other genres, consonant with biographical material, expands ideas (to visual) about

the habitat, environment, social and public conditions, historical situation of the writer's time. In addition, there is: knowledge of the features and specifics of the arts, their organic relationship (literature = fine art). This interest, its enrichment contributes to the improvement of aesthetic taste, expansion of artistic horizons, improvement of logical thinking, creative imagination, mastering the practice of simple and complex - complex artistic perception - signs of high aesthetic culture. Students' interest in literature and art in their relationship contributes to the formation of aesthetic consciousness, which is a certain form of social consciousness (with such types as: aesthetic = feelings, contemplation, perception, ideas, judgment, views, ideal, activity). Under the influence of students' interest in true aesthetic artistic values, interest in the process of their purposeful complex perception - comprehension - analysis - evaluation - attitude - reflection is especially aggravated and developed. Under the influence of interest formed in the process of studying literature in conjunction with fine art, on the basis of activated aesthetic consciousness, conditions are created for the formation and enrichment of students' aesthetic worldview - an important factor in personal development.

In order to activate the studied interest of students, it is necessary: pedagogical and creative use of literary and visual material in their parametric relationship, according to a scheme, model, in a certain system; search for optimal forms of class and extracurricular activities; new technologies, effective methods and techniques for the relationship of both materials; taking into account specific principles and optimizing conditions; orientation of students to diverse activities according to interest - cognitive, value-oriented, artistic and analytical, intellectual and creative, educational.

References:

1. Концепции развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года» за № УП-5847 от 8 октября 2019 года.
2. Постановлении Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему развитию системы высшего образования» за № ПП- 2909 от 20 апреля 2017 года.

3. Мардонов Ш.К., Закирова У. Духовно-эстетическое воспитание педагогических кадров на художественном наследии// Scientific Jornale Impact Factor. 2020. С.378 – 387.
4. Алижанова М.Р. Национальные ценности узбекского народа в духовном и социальном развитии молодежи молодёжи // Universum: общественные науки : электрон. научн. журн. 2021. 10(78). URL: https://7universum.com/ru/social/archive/item/12443 (дата обращения: 23.09.2024).
5. Мухитдинова Ф.А., Агзамходжаева С.С. Идеи и учения концепции духовно-нравственного воспитания подрастающего поколения в Узбекистане//Евразийский Союз ученых. 2019.№ 4-8

ОСОБЕННОСТИ КОГНИТИВНЫХ И ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ У ПАЦИЕНТОВ С ПЕРВИЧНЫМ ГИПОТИРЕОЗОМ НА РАННИХ ЭТАПАХ ЗАБОЛЕВАНИЯ

Шерматова Н.А., Саидходжаева С.Н.
Ташкентский педиатрический медицинский институт
Ташкент, Узбекистан.

Актуальность. Неврологические изменения, обусловленные дефицитом гормонов щитовидной железы (ЩЖ), в настоящее время считаются одной из наиболее актуальнейших проблем здравоохранения многих стран мира и в особенности стран с недостаточным йод-обеспечением. Со стороны нервной системы дефицит гормонов ЩЖ в большинстве случаев приводит к развитию гипотиреоидной энцефалопатии, проявляющейся изменениями высших корковых и психо - эмоциональных функций [1,2].

Цель исследования. Определить степень выраженности когнитивных и эмоциональных расстройств на ранних стадиях гипотиреоза.

Материалы и методы исследования. Было обследовано 45 пациентов с диагнозом первичный гипотиреоз (ПГ) в возрасте 18-55 лет. Длительность заболевания составляла от 2 до 5 лет. Группа контроля формировалась из лиц не имеющих гормональных отклонений со стороны ЩЖ.

Результаты исследования и их обсуждение. Согласно результатам комплексного нейропсихологического обследования, у пациентов с ПГ, лёгкие когнитивные нарушения определялись в – 31,2% больных, которые характеризовались преимущественно снижением скорости сенсомоторных реакций, быстрой утомляемостью и повышенной отвлекаемостью. Когнитивные расстройства умеренной степени были диагностированы у 16,1% больных, их проявления отличались более значимыми нарушениями, выходящими за рамки среднестатистической возрастной нормы. Изучая отдельные домены, было установлено, что чаще наблюдались расстройства вербальной памяти, направленного внимания и мышления ($p<0,05$). По данным шкалы Спилбергера Ч.Д. у большего числа пациентов выявлялось наличие умеренного уровня личностной (52,7%) и ситуативной тревоги (40,9%). По ходу исследований нейроспецифических белков S100 и NSE в сыворотке крови установлено их повышенное содержание (0,8мкг/л и 20,5мкг/л соответственно). По результатам корреляционного анализа

взаимосвязи белков и MoCA – теста, а также белков и теста на тревожность были установлены заметные корреляционные связи – (p <0,001*).

Выводы. Согласно полученным результатам проведённых тестирований, показателей содержания белков S100 и NSE, а также установленных корреляционных связей, можно говорить о наличии когнитивных и эмоциональных нарушений при ПГ уже на ранних этапах болезни. Описанные изменения когнитивных функций напрямую связаны с эмоциональным состоянием. Так высокий уровень ситуативной тревожности может оказывать тормозящее и дезорганизующее влияние на функционирование процессов внимания, памяти и мышления.

Список литературы.

1. Korovkina E.V. Patogeneticheskie aspekty kompleksnoy terapii kognitivnykh narusheniy u bolnykh pervichnym gipotireozom [Pathogenetic aspects of complex therapy for cognitive impairment in patients with primary hypothyroidism]. Dnevnik Kazanskoy meditsinskoy shkoly - Diary of the Kazan Medical School, 2019, No. 1 (23), pp. 186-191.
2. Malev A. L. Kognitivno-psikhometricheskie pokazateli patsientov s pervichnym gipotireozom do i posle lecheniya [Cognitive-psychometric parameters of patients with primary hypothyroidism before and after treatment]. Mezhdunarodnyy nauchno-issledovatelskiy zhurnal - International scientific research journal, 2017, No. 8 (62), pp. 128-131.

HISTORY OF THE LANGUAGE DEVELOPMENT STAGES OF THE UZBEK LANGUAGE

The student of Termiz university of economic and service.Philology and teaching English language 3-23 group Raupova Parvina
Ilmiy rahbar:To'rayeva Umida

ABSTRACT: Languages changes over time and their evolution is studied by historical linguistics.The Uzbek language belong to the Turkish language family,holds a prominent position in Central Asia .This article provides an in-depth exploration of the historical development of the Uzbek language,tracing it's evolution from its Turkish roots to it's modern form.The article examines the linguistic significance of Uzbek, including its influences, dialect variations,and its role in shaping the cultural and social identity of Uzbek people.Through a comprehensive analysis of historical records, linguistic studies,and cultural factors ,this article sheds light on the rich history and importance of the Uzbek language.

INTRODUCTION

The Uzbek language,with its roots in the Turkic language family,has a fascinating history that spans centuries.This section provides an overview of the significance of studying the history of the Uzbek language and outlines the objectives of the article.

ORIGINS AND EARLY DEVELOPMENT.

The origins of the Uzbek language can be traced back to the ancient Turkic language spoken in Central Asia.The Turkic language family is part of the larger Altaic language family,which includes other languages such as Turkish, Kazakh.The early development of the Uzbek language took place as various Turkic tribes migrated and settled in the region of present day Uzbekistan.These tribes including the Karluk,Oghuz, and Kipchak brought their own dialects and linguistics influences contributing to the formation of the Uzbek language.The Uzbek language particularly its dialects maintains close ties with neighboring Turkic languages such as Kazak and Karakalpak.The linguistic connection between the Turkic speaking peoples in the region.

MODERN STANDARD UZBEK

The emergence of modern standard Uzbek as the official language of Uzbekistan marked a significant milestone in the linguistic development of the Uzbek language.This development was influenced by historical and political factors, particularly during the Soviet era.the process of standardizing Uzbek began in the

early 20 century, during the period of Soviet rule.Linguistics and schoolars worked to create a unified literary language based on the dialects spoken in the region.This standardization process involved selecting a specific dialect as the basis for the standardized language,adopting certain grammatical norms, and establishing a standard vocabulary.Linguistic reforms were implemented to enhance the clarity and affectiveness of communication in Uzbek.these reforms aimed to simplify the grammar improve the writing system and ensure consistency in usage across various domains.The goal was to create a language that could be used in education administration media and literature.One significant change during the Soviet era was the adoption of the Cyrillic script for writing Uzbek replacing the Arabic script that had been used for centuries.The Cyrillic script was seen a more suitable for representing the phonetic features of the Uzbek language.However following Uzbekistans independence in 1991, there was a shift toward reclaiming the cultural and historical heritage of the Uzbek language.As a result ,in 1993 Uzbekistan transitioned to the latin script which was more closely aligned with the original Turkic writing system.In independent Uzbekistan, language planning efforts have focused on preserving and developing the Uzbek language.Efforts have been made to promote the use of Uzbek in education media and public instructions ensuring its continued grows and vitality.Language policies aim to balance the preservation of cultural heritage with the need for linguistic modernization and adaptation to contemporary needs.

DIALECTS AND RAGIONAL VARIATIONS

The Uzbek language exhibits dialectical variations across different regions, influenced by geographical, historical and cultural factors.These dialects reflect the linguistic diversity within the Uzbek speaking community and contribute to the rich tapestry of the language.While there are several Uzbek dialects the major ones include northern Uzbek, southern Uzbek and central Uzbek.

Northern Uzbek dialects are spoken in the northern regions of Uzbekistan, including Tashkent, Samarkand and Bukhara.These dialects have been influenced by the surrounding Turkic language such as Kazak and Karakalpak.Northern Uzbek dialects features vowel harmonization and spasific phonetic characteristic and distinguish them from other dialects.

Southern Uzbek dialects are spoken in the southern regions of Uzbekistan including Surkhandarya Kashkadarya.These dialects have been influenced by Persian and Tajic language, resulting in a significant number of loanwords.Southern Uzbek dialects often exhibits distinct phonetic variations and lexical differences compared to other dialects.

Central Uzbek dialects form a transitional zone between the northern and southern dialects and are spoken in regions such as Navoi, Jizzakh and Syrdarya.Central Uzbek dialect display a mixture of features from both the Northern and southern dialects, making them a bridge between the two

ROLE OF UZBEK LANGUAGE IN CULTURAL IDENTITY

The Uzbek language holds a crucial position in the cultural and social identity of the Uzbek people.It serves as a vehicle for the vehicle for the expression and preservation of cultural heritage traditions and values.Literatire has played a particulary important role in shaping the cultural identity of Uzbek-speaking communities.Prominent Uzbek poets and writers such as Alisher Navoiy,Chulpan and Abdullah Qadiriy have contributed immensely to Uzbek literature creating works that reflect the Uzbek cultural ethos and historical experiences.Uzbek literature encompasses various genres, including poetry, novels,plays and folklore and provides a platform for exploring and celebrating the Uzbek identity.Music and performing arts also rely heavily on the Uzbek language to convey emotions ,stories and cultural themes.Traditional Uzbek music such as maqom and shashmaqom,often incorporates lyrics in Uzbek exploring themes on love,nature and devotion.Folklore, including proverbs,tales and epic poems, showcases the linguistic richness and oral storytelling traditions of the Uzbek people.

CONCLUSION

The scientific article summarizes the historical development of the Uzbek language,from its Turkic origins to its modern form.It highlights the linguistic significance of Uzbek,its influences, dialect variations,and its role in shaping the cultural and social indetity of the Uzbek people.By understanding the rich history of the Uzbek language,scholars, linguistic and policymakers can gain valuable insights into the linguistic diversity and cultural heritage of Central Asia.

REFERENCES

1.Collection of settled works.Tashkent,1960

2.Tursunov,Yarbayev.B,Aliyev A , History of Uzbek literary language, Tashkent 1995.

3.Karimov.G, history of literature Tashkent 1987

Orzu,armonlari ifodasi yoxud Bobur mirzo izidan
(Shoh va shoir Z.M.Bobur tavalludining 542 yilligiga bag'ishlanadi.)

Muallif: O'zbekiston Respublikasi IIV 2-sonli Toshkent akademik litseyi tarix fani o'qituvchisi Meyliyeva Saodat Ismatovna.

...Samarqand nechta hukmdorlar uchun orzu ,armon bo'lgan bu shahar. XV-XVI asrlarda buyuk Amir Temur va temuriylar poytaxti bo'lgan bu shahar jahonning ko'zi gavhari edi... Balki,

"Samarqand sayqali ro'yi zamin ast ,
Buxoro mash'ali islomi din ast ." -degan ta'riflar o'sha davrlarda yozilgandir.

...Tarixda shunisi qiziqki buyuk bobosi Amir Temurning poytaxti bo'lgan bu shaharni egallash va butun Movarounnahrni temuriylar bayrog'i ostida birlashtirib yagona davlatga aylantirish barcha temuriyzodalar Bobur mirzoning amakisi Sulton Ahmad mirzo va uning farzandlari bo'lgan Boysunqur mirzo va Sulton Ali mirzolar ,shu jumladan Sulton Ahmadning jiyani bo'lgan Bobur mirzoning ham bir umrlik orzusi edi... Samarqand orzusi yo'lida 15-16 yoshida yigitlikning eng balog'at davrlarida yosh Bobur mirzo qancha mashaqqatlar chekmadi deysiz....

Olloh borki ,hayot doimo g'oliblarni taqdirlaydi va o'zi suygan bandalarining bardoshini azob-uqubatlar bilan sinaydi. Shuni aytmoq joizki,yosh Bobur mirzo necha bor Samarqand sari intilgan bo'lsa barchasida buyuk bobosi yurtini egalladi. Ammo uning bardoshi or-nomusi,vijdoni hayot sinovlariga duchor bo'ldi va barchasiga mardlarcha dosh bera oldi.

1495-1496 yil qish fasli Bobur Mirzo Buxoro va Hisor sultonlari bilan birlashib Samarqandni qamal qildi.Lekin qamal natija bermay sultonlar iziga qaytdilar, Bobur mirzo esa oxirigacha kurashdi. Samarqand sulton Boysunqur mirzoga tegishli bo'lib ,bu sulton Muhammad Shayboniyxon bilan ittifoq tuzadi

.Qozoq xoni unga yordamga kelganda uning o'zidan cho'chigan Boysunqur mirzo ittifoqchisini shaharga kiritmaydi .Konigilda to'xtagan hafsalasi pir bo'lgan Muhammad Shayboniyxon Turkistonga qaytib ketadi, 1497 yil may oyida Bobur mirzo Samarqandni egalladi. Boysunqur mirzo qochib ketadi. Yom qishlog'ida qarorgoh qurgan Bobur mirzo Samarqandni jangsiz egalladi va 100 kun boshqardi .Yosh Bobur mirzoning sabr-toqati shu tariqa mukofotlandi. Boysunqur mirzoning ukasi Sulton Ali mirzo esa Qarshi va Buxoro atroflarini egallagan edi.Bobur mirzoga Andijonda fitna qo'zg'alishi ukasi Jahongir mirzo tarafdorlarining hokimiyat uchun kurashi ,amakisi Sulton Ahmad mirzoning Farg'onaga hujumi og'ir zarba bo'ldi.Ota yurtidan mahrum bo'lish qayg'usi Bobur mirzoni Samarqanddan ketishiga sabab bo'ldi .Taqdir inoyatini qarangki, Bobur mirzo Andijon tomon yo'lga chiqsin,xuddi shu vaqtda Farg'ona Quvasoyda yog'och ko'prikdan qo'shini bilan o'tayotgan keksa Sulton Ahmadxon eski ko'prikdan yiqilib vafot etadi ,Farg'ona va Andijon yurti yana Bobur mirzo ixtiyorida qoldi.... Bobur mirzo ukasi Jahongir mirzo atrofidagilar bilan oralarida nifoq bo'lishini istamas edi.Bobur mirzoning sodiq amirlari bosh vazir Qosimbek qavchin,Shayx Mazidbek va Boboquli,Boboalibeklar doim uni qo'llab turdilar ,lekin amirlaridan Ahmad tanbal va Uzun Hasan uning Samarqandda ekanligidan foydalanib Andijon taxtiga ukasi Jahongir mirzoni o'tqizadilar.Kichik ukasi Nodir mirzo tarafdorlari Andijonga yurish uyushtirib shaharni egallaydilar va Andijonni Bobur mirzoga topshiradilar. 1500 yil fevralida Bobur mirzo Jahongir mirzo tarafdorlari bilan sulh tuzadi.Sirdaryoning shimoli va Axsi qal'asini ukasi Jahongir mirzoga berdi .O'zi esa Sirdaryoning janubi va Andijon hukmdori bo'ldi.

1500 yil kuzi Movarounnahr hukmdori bo'lgan Sulton Ali mirzo akasi Boysunqur mirzoning xatosini takrorlab onasi Zuhrabegim orqali Bobur mirzoga qarshi yashirincha Muhammad Shayboniyxon bilan ittifoq tuzadi .Samarqand shahrini hiyla yo'li bilan jangsiz egallagan Muhammad Shayboniyxon va'dasida turmay Sulton Ali mirzoni qatl etib ,Sulton Ahmadxonning rafiqasi Zuhrabegimni 5 xotinli qassob amirga hadya qilib yuboradi .Bu temuriyzodalar uchun juda katta nomussizlik edi .Samarqand shayxulislomi Abulmakorim yana Bobur mirzoga elchi yuborib uni Samarqandni egallashga undaydi... Urushlar tufayli Bobur mirzoning 240 askari qolgan edi.Sulolasi manfaatlariga sodiq bo'lgan Z.M.Bobur mirzo 1500 yil kuzida Samarqandga qo'shin tortadi va yana Samarqndni ikkinchi bor egallaydi.Bobur mirzo endi 19 yoshda edi.Samarqand ahli Bobur mirzoga o'z sadoqatini izhor etadi.Bobur mirzo katta kuch yig'ib 1501 yil Saripul degan joyda M.Shayboniyxon bilan ikkinchi bor to'qnashdi Lekin jangda yengiladi va Samarqandga chekinadi.Keyin amakisi Xuroson hukmdori sulton Husayn Boyqaro va Qoshg'ardagi tog'asi sulton Mahmudxondan yordam so'raydi. Olti oylik

qamaldan so’ng Muhammad Shayboniyxon Boburning opasi Xonzodabegimga sovchi yuboradi va sulh taklif qiladi,50 yoshli bu nomussiz hukmdorning befarosatligi yosh Bobur mirzoning qahr-g’azabini keltiradi.Lekin qamaldan omon chiqishning boshqa iloji yo’q edi.Buvisi Eson Davlatbegim,boburiylar oilasi taqdiri ,saroy ahli,qolaversa qolgan qo’shinning hayoti,omonligi evaziga vaziyatni Bobur mirzoning onasi Qutlug’nigorxonim va opasi go’zal Xonzodabegimga tushuntiradi.Bobur mirzoning rozi bo’lmasligini sezib opasi Xonzodabegim qolganlar omonligi evaziga bu nikohga rozilik beradi.

Shunday qilib Bobur mirzo Farg’ona yo’li orqali Pomir tog’lari orqali Qobulga oa meros mulkiga ketishga majbur bo’ladi . Bobur mirzoning qizi Gulbadanbegim (1523-1603 y) “Humouyunnoma”asarida yozishicha “ ...Jami: 250 ga yaqin kishi Bobur mirzo izidan Surxon dashtlari bo’ylab bir vaqtlar bobosi Abu Said mirzo Boburning otasi Umarshayx mirzoga mulk qilib bergan Qobulga va Badaxshon sari yo’l oldilar ....Yo’l olis,otlar horigan ,oziq-ovqat yetishmasdi .Hamrohlari ichida ayollar,bolalar bor edi ,O’z taqdiridan xafa bo’lib ketgan Surxon dashtlarini yalang oyoq kezgan Bobur mirzoning quyidagi g’azali balki shu davrda yozilgandir:

Kim ko’ribtur, ey ko’ngul, ahli jahondin yaxshilig’,
Kimki ondin yaxshi yo’q ,ko’z tutmaondin yaxshilig’.
Gar zamonni naf’i qilsam, ayb qilma, ey rafiq.
Ko’rmadim hargiz, netayin , bu zamondin yaxshilig’.

Adabiyotlar :

1.Z.M.Bobur " Boburnoma" T-2017 yil
2.M Mo'minov"Samarqand tarixi .1-qism.T."Fan" nashriyoti .1971 yil.
3.A Qayumov "Zahriddin Muhammad Bobur "T."Fan" nashriyoti .2008 yil.

BO‘SH VAQT HODISASINING IJTIMOIY MAZMUNI VA QIYMATI.

Rustamov Farrux Rustam o‘g‘li, f.f.f.d.(PhD), dotsent

Annotatsiya. Maqolada bo‘sh vaqtning ijtimoiy mazmuni, uning mohiyati, ijtimoiy jamiyat uchun hayotiy zarurat ekanligi, bo‘sh vaqtning jamiyat manfaatlari bilan uyg‘unlashish jarayonida namoyon bo‘lish holati, bo‘sh vaqtni mazmunli tashkil etishga oid Sharq allomalarining pedagogik qarashlari talqini, hamjihatlikka erishish jarayonida shaxsning rivojlanishi uchun yuzaga keladigan imkoniyatlar haqida ilmiy tahliliy ma’lumot va nazariyalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘sh vaqt, ijtimoiy jamiyat, hayotiy zarurat, jamiyat manfaatlari, hamjihatlik.

Аннотация. В статье излагается социальное содержание досуга, его сущность, жизненная необходимость для социального общества, состояние проявления досуга в процессе гармонизации с интересами общества, интерпретация педагогических взглядов восточных ученых на содержательную организацию досуга, научные аналитические сведения и теории о возможностях, возникающих для развития личности в процессе достижения гармонии.

Ключевые слова: досуг, социальное общество, жизненная необходимость, интересы общества, сплоченность.

Annotation. The article describes the social content of free time, its essence, the fact that it is a vital necessity for Social Society, the state of manifestation of free time in the process of harmonizing with the interests of society, the interpretation of the pedagogical views of Eastern allomas on the meaningful Organization of free time, scientific analytical information and theories about the opportunities

Keywords: leisure, social society, vital necessity, the interests of society, harmony.

Kirish.

O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng yoshlarga e'tibor va g‘amxo‘rlik ko‘rsatish, ularning jamiyat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi faolligini oshirish borasida muhim shart-sharoitlar yaratildi. «Mamlakatimiz aholisining qariyb yarmini tashkil etadigan yoshlar bilan ishlash masalasi, bundan buyon ham eng asosiy vazifalarimizdan biri bo‘lib qoladi»[1] . Hozirda jamiyatni harakatlantiruvchi «lokomotiv»ga aylangan yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga daxldorlik ruhida tarbiyalash, bandlik, bo‘sh vaqtdan samarali foydalanish, ularning kundalik

hayotidagi muammolarni o‘rganish tadqiqot mavzusining dolzarbligidan dalolat beradi.

Mavzuning dolzarbligi.

O‘zbekiston Respublikasining 2016 yil 14 sentyabrdagi “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”, 2017 yil 5 iyuldagi PF-5106-sonli “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston Yoshlar Ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”, 2018 yil 27 iyundagi PF-5466-sonli “Yoshlar kelajagimiz” davlat dasturi to‘g‘risida”, 2018 yil 25 sentyabrdagi PF-5545- sonli “O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi mutaxassislarni xorijda tayyorlash va vatandoshlar bilan muloqot qilish bo‘yicha «El-yurt umidi» jamg‘armasi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi farmonlari va shu sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda yoshlarning bo‘sh vaqtlarini to‘g‘ri tashkil etish to‘g‘risida vazifalar belgilab berilgan.

Asosiy qism: Bo‘sh vaqtning ijtimoiy mazmuni ishlab chiqarish yoki hayotiy zarurat masalalari bilan band bo‘lmagan vaqtni jamoa, jamiyat manfaatlari bilan uyg‘unlashish jarayonida namoyon bo‘ladi. Ayni vaqtda jamiyat va jamoadagi yakdillik hamda hamjihatlikka erishish jarayonida shaxsning rivojlanishi uchun ham katta imkoniyat yuzaga keladi.

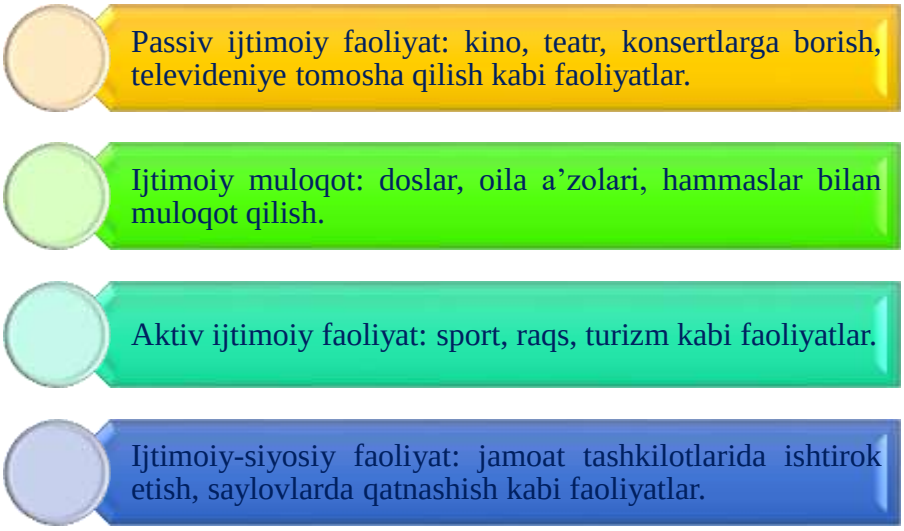
Bo‘sh vaqtning ijtimoiy mazmuni dam olish muddati maydonidan konstruktiv foydalanish, mavjud imkoniyatlarni samarali ro‘yobga chiqarishda namoyon bo‘ladi. Hordiq hodisasi esa natijaviy ma’noga ega bo‘lib, dam olishdan nechog‘li foydalanishni ifoda etadi.

Bo‘sh vaqt[1] - bu insonning ishlash, uxlash, ta’lim olish vaqtidan tashqari, ijtimoiy faoliyat va o‘zaro munosabatlarga ajratilgan vaqt bo’lib, uning shakllantirilishi shartlilik, erkinlik, tanlov kabi o’ziga xos talablar bilan belgilanadi. Bunda:

- ✓ shartlilik: bo‘sh vaqt ijtimoiy aniq mehnat faoliyati bilan bog‘liq emas.
- ✓ erkinlik: bo‘sh vaqt ijtimoiyni inson o‘zining xohishiga ko‘ra tashkil etadi.
- ✓ tanlov: bo‘sh vaqt ijtimoiyda inson o‘zini erkin his qiladi va qanday faoliyat bilan shug‘ullanishini o‘zi tanlaydi.

Bo‘sh vaqt quyidagicha tuzilishga ega (1-rasmga qarang).

[1] Mualliflik yondasuvi

1-rasm. Bo‘sh vaqt quyidagicha tuzilishi

Bo‘sh vaqtning ijtimoiy hayotdagi o’rni va ahamiyati:

✓ ijtimoiylashtirish: bo‘sh vaqt ijtimoiy insonning jamiyatga kirishishi va ijtimoiy normalarni o‘zlashtirishiga yordam beradi.

✓ hissa qo‘shish: bo‘sh vaqt ijtimoiy insonning jismoniy va ruhiy salomatligini yaxshilaydi.

✓ o‘zini o‘zi rivojlantirish: bo‘sh vaqt ijtimoiy insonning ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantirishiga yordam beradi.

✓ ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish: bo‘sh vaqt ijtimoiy insonning doslar, oila a’zolari va hammaslar bilan aloqalarni rivojlantirishiga yordam beradi.

✓ madaniy merosni saqlash va rivojlantirish: bo‘sh vaqt ijtimoiy insonning madaniy merosni saqlashi va rivojlantirishiga yordam beradi.

Ta’kidlash joizki, har bir kishi bo‘sh vaqtni o‘z xohishiga ko‘ra tasarruf etadi. Bo‘sh vaqtlarda inson har qanday faoliyatga, xususan, ijodiyot, iste’molchi, konstruktiv, bandlik, halokatli faoliyat bilan mashg‘ullik va boshqalarga berilishi kuzatiladi.

Buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiy asarlarida bo‘sh vaqtning mazmuni va qiymati kasbiy faoliyatdagi va bevosita mehnat jarayonlariga oqilona yondashishni baholash negizida tasniflangan.

Xususan, «Majolis ul-nafois» tazkirasida Alisher Navoiy o‘z davridagi taniqli shaxslarning bilim darajasi, axloqi, dunyoqarashi, mehnatga munosabatini tavsiflab, ularning bo‘sh vaqtida nimalar bilan va qanday tarzda mashg‘ul bo‘lishi kabi jihatlarga alohida e’tibor qaratgan. Har bir shaxsga tavsif berish jarayonida uning bo‘sh vaqtda yaratgan ijodidan namunalar ham keltirib, ularning qiziqishlariga alohida ahamiyat qaratgan. Mutafakkir bo‘sh vaqtdan oqilona me’yorga rioya qilgan

holda foydalanishga da’vat etib, mabodo me’yor chegarasi buzilgudek bo‘lsa, inson hayotining mazmuni va shakli o‘zgarib ketishi mumkinligini ta’kidlaydi. Navoiy ayrim zamondoshlarining qiziqishi ustun kelib, ko‘p yillik tirikchilik manbai bo‘lgan kasbi korini ham o‘zgartirganligi haqida ma’lumot bergan49.

Ma’lumki, musiqa — insonning ma’naviy kamolotida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bo‘sh vaqtni musiqaga bag‘ishlash keng yoyilgan. Musiqa shaxsning jamiyatga ijtimoiylashuviga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Alisher Navoiy musiqaning inson ruhiyatini yuksaltirishni ta’kidlab, uning xotirjamlik va jangovarlikka, sokinlik va jo‘shqinlikka yetaklashi, yig‘latishi va kuldirishi, kayfiyatini ko‘tarishi xususiyatlarini tahlil qiladi. Bu holatlar insonni ruhiy, aqliy va jismoniy chiniqtirishi, charchog‘ini chiqarishi, unga hordiq bag‘ishlashi ulug‘ mutafakkir tomonidan qilingan aniq tasnifda namoyon bo‘ladi.

Navoiy musiqa bobida 18 nafar ijodkorni qayd etib ulardan to‘rt nafariga alohida to‘xtaladi. Xususan, Xoja Abdulvafoyi Xorazmiyning musiqiy salohiyati haqida shunday fikrlar bayon etadi: «Xorazm xalqi g‘oyat malakiy sifotlig‘idin Xojani «yer farishtasi» derlar erdi va Xoja ulumi zohiriy va botiniyni takmil qilib erdi. Va tasavvufda yaxshi musannofoti bor va mashhurdurkim, ulumi g‘ariba ham bilur erdi. Advor va musiqiy ilmida dag‘i mahorati bor erdi»50.

Binobarin, hazrat Navoiy nazarida she’riyat-ruhiy kamolotning o‘ziga xos darajasini namoyon qiluvchi, insonning tuyg‘ularini junbushga keltiruvchi, ma’naviy ozuqa beruvchi ne’mat hisoblanadi.

Xususan Alisher Navoiy ulug‘ mutafakkir Ustod Qulmuhammad haqida shunday fikr berib, uning ruhiy dunyosining nechog‘li kengligiga e’tibor qaratadi: «Tolibi ilmliqqa dag‘i mashg‘uldur. O‘zga ushoq fazoyili ham bor: ma’rifati taqvimdek, naqqoshlikdek, xatdek. Ammo ud va g‘ijjak va qo‘buzni asrida oncha kishi chala olmas va muammo qavoidin ham mazbut bilur»51.

Shuningdek, ulug‘ mutafakkir Alisher Navoiy Xoja Kamoliddin Husayn haqida ham fikr yuritib, bo‘sh vaqt insonning nafaqat ruhiy kamolotini ta’minlaydi, balki inson ta’bi, estetik saviyasi, didiga ham ta’sir ko‘rsatishni ta’kidlaydi: «nechuk kim, ul vazir erdi, bu vazorat mansabin tay qildi va holo ashrofi oliy martabasida mutamakkindur. O‘zi muloyim yigitdur. «Noma» xatin yaxshi bitir. Va derlarki, musiqiyda ham daxli bor va ba’zi naqshlarni anga mansub qilurlar. Tab’i yaxshidur»

Ma’lumki, sport insonni jismoniy hamda ruhiy va aqliy salomatligini mustahkamlaydi. Shaxsni chiniqtirib, kamolotga yetkazadi. Shu boisdan ham sport bo‘sh vaqtni o‘tkazishda muhim omil bo‘lib hisoblanadi. Sport turlari orasida aql gimnastikasi hisoblangan shaxmat ko‘p asarlik, uzoq tarix ega. Qadimda shatranj

nomi bilan mashhur bo‘lgan ushbu mashg‘ulotning bo‘sh vaqtdagi o‘rni haqida Alisher Navoiy shunday yozadi:

«Mir Murtoz kecha tong otquncha va kunduz oqshom bo‘lg‘uncha ishi mutolaa erdi va shatranjg‘a andoq mag‘lubdurkim, bir harif ilgiga tushsa, xalos bo‘la olmas. Bu jihatdin hariflar andin qocharlar. Mashhurdurkim, agar ikki harif ilgiga tushsa, biri bila o‘ynab, yana birining etagin berk tutib o‘ltururkim, biri qochsa, bori biri ilgida bo‘lg‘an. Ba har taqdir andoq benazir kishi oz bo‘lg‘ay»53.

Alisher Navoiyning insonni takomillashtirish maqsadi pirovard nuqtada bo‘sh vaqt imkoniyatlarini keng ochish va shaxsni jamoaga ijtimoiylashuviga olib keladi. Shuningdek, Alisher Navoiy asosiy mehnat faoliyatidan tashqaridagi vaqt tasarrufini aql omili va me’yorga rioya qila olish tamoyili bilan bog‘laydi.

Shuningdek, buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiy bir qancha asarlarida hordiqni bo‘sh vaqtdan olinadigan ijtimoiy foyda ma’nosida qo‘llab, undan samarali foydalanish yuzasidan o‘z qarashlarini bildirib o‘tgan. Jumladan, Alisher Navoiyning «Mahbub ul-qulub» («Qalblar mahbubi») asarida «safar» so‘zi sayr, sayohat, ziyorat qilish, qadamjo va yaqin qarindoshlarining qabrlarini, ustoz va ulug‘ shaxslarni tavof qilish kabi sifatlar bilan e’tirof etilgan. Asarning uchinchi qismidagi «Safar manofii zikrida» nomli 108-tanbehda safar ma’naviy ruhi sust odamlarni faollashtiruvchi, xom odamlarni pishiruvchi va tanovul etilgan taomlarni singdiruvchi, odamlarni olam ajoyibotlaridan bahramand etuvchi, g‘aroyibotlar dunyosidan xabardor qiluvchi omil sifatida ta’riflangan. Aziz kishilarning mozorlarini ziyorat qilish, fayzli ulug‘ zotlar xizmatida izzat va hurmat topmoq ham safarligi ta’kidlangan. Safar ko‘ngil vayronligini tuzatib, ruh ko‘zgusini ravshan qilishi aytilib, quyidagi fikrlar keltirilgan: «Har kishvarning oroyishini va har manzilning osoyishini safar ahlidin so‘r va musofirdin ko‘r. Safar qilmag‘on orom farog‘atin qayda bilsun va g‘urbat chekmagan vatanda komraf ohiyatin ne nav’ ma’lum qilsun... ».

Hordiqning birinchi va eng muhim qiymati **jismoniy kuch va aqliy muvozanatni** tiklashga xizmat qiladigan **harakat deb** baholasak, inson yo‘qotgan energiyasini, ya’ni, asosiy ehtiyojini qondirmasdan turib, ikkilamchi ehtiyojlar ro‘yobi bo‘yicha harakatning murakkabroq shakllariga o‘ta olmaydi. Odatda, dam olib bo‘lgan odam ijtimoiylashishning yengil shakllari, ya’ni, do‘stlar davrasi, muloqot, o‘yin-kulgiga bo‘lgan tabiiy ehtiyojni sezadi. Yurish, sayohat qilish, suhbatlashish, o‘qish, sport va yopiq o‘yinlar, kino, teatrga borish va turli xil sevimli mashg‘ulotlar bilan bandlikni hordiqning keyingi bosqichi deyish mumkin.

Ijodkorlik — bu eng erkin faoliyat turi. Inson hayoti ijodkorlik, ijodiy faoliyat uchun joy bo‘lgan taqdirdagina to‘la bo‘lishi mumkin. Chunki aynan ijodda inson

o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqaradi. Dam olishning keyingi uchinchisi **tafakkurdir.** Tafakkur qilish lahzalarida odam o‘zini dunyo bilan birligini, undagi o‘rnini anglaydi. Tafakkur yuritish, o‘ylash, mulohaza qilish insonni nafaqat kamolotga undaydi, balki tinchlantiradi, muvozanatni saqlaydi. Tafakkurning fantaziyali tafakkur, tarixiy tafakkur va o‘z taqdiri ustida o‘ylash kabi turlari mavjud. Tafakkur qilishning ekzistensial muhiti ham yolg‘izlik muhitida yuz beradi. Lekin odam uzoq vaqt yolg‘iz qolishi mumkin emas.

Hordiqning to‘rtinchi bosqichi **ma’rifatdir**. Ma’rifat keng ma’noda bilim, kasb, voqelik sirlarini puxta o‘zlashtirish va boshqalarga uzatishni ifoda etadi. Boshqalarni ma’naviy-intellektual yoxud kasbiy boyitishga yo‘nalmagan intellekt – ma’rifat bo‘la olmaydi. Ma’rifat klassik madaniy meros, birinchi navbatda fan, san’at, falsafa qadriyatlarini o‘zlashtirish va yoyishda namoyon bo‘ladi. Insonni ma’rifiy yo‘l bilan ijtimoiylashtirishning eng muhim elementlaridan biri bo‘lgan bayramlar, ma’raka va marosimlar hordiqning beshinchi bo‘g‘inidir. Zero,bayramlar jamoat, birodarlik tuyg‘usini yaratadi.

Xulosa. Bo‘sh vaqtdan ongli foydalanish qadriyatlar tizimi va qadriyatlar iyerarxiyasini tarkiban va mazmunan shakllantiradi. Bunda odam oddiy shakllardan murakkabroq shakllarga, iste’mol qilish va madaniyatni o‘zlashtirishdan – ijodkorlikka, tor guruh, oilaviy faoliyatdan – ijtimoiy va madaniy yo‘nalishga o‘tadi. Dam olishning har bir bosqichi dam olish va hordiqiy faoliyatni tanlash bo‘yicha farq qiladi. Eng muhimi, hordiqni tashkil etishda maxsus dominant manfaat omili yashirin mujassamlashgan bo‘lib, u yoki bu qiymatni o‘zida ifoda etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, «O‘zbekiston» nashriyoti 2017 y. 485bet.

2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qadriyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1- jild.-Toshkent –«O‘zbekiston», 2017. 295 bet.

3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent – «O‘zbekiston». – 2017. 47 bet.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017 yil 19 sentyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida nutqi.

5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: «O‘zbekiston» nashriyoti, 2021. 464 bet.

6. Argonov V. Yu. The Pleasure Principle as a Tool for Scientific Forecasting of Human Self-Evolution (англ.)// Journal of Evolution and thechnology: journal. 2014.-Vol. 24. P. 63-78.

BIR TOMONLAMA CHAYNASH VA PSIXOEMOTSIONAL ZO'RIQISHNING TISH-JAG' TIZIMIGA TA'SIRI

Axtamova Irodaxon Akbarovna
Klinik fanlar kafedrasi assistenti
Alfraganus universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Rezyume. Tish- jag' tizimida nuqsonlar mavjud bo'lganda, bemorlarda ustun tomonda emas, balki moslashgan chaynashning yangi odati paydo bo'lishi kerak, bu esa pastki jag'ning harakatlanishining yangi yo'nalishini yaratadi. Bu esa chaynov muskullari, chakka-pastki jag' bo'g'imi va tishlarning paradont holatining odatdagi faoliyatiga ta'sir qiladi, bu esa o'z navbatida turli asoratlarga olib keladi.

Kalit so'zlar: chakka mushagi, chaynov mushagi, eletromiografiya

Maqsad. o'smirlarda chakka va chaynov mushaklarining yetakchi qo'l va chaynashning yetakchi tomoni bilan o'zaro mosligi aniqlash va taqqoslash.

Tekshiruv materialli va usullari: Tadqiqotda 13-15 yoshdagi 97 nafar bemor shu bo'limga ortodontik davolanish maqsadida murojaat qilgan o'smir bolalar qatnashish uchun tanlangan. Tadqiqotda 3 ta guruh yaratildi: yetakchi o'ng qo'li bo'lgan bemorlar, yetakchi chap qo'li bo'lgan bemorlar va ambidekstor bemorlari - ikkala qo'lning funktsiyalarini teng rivojlantiradigan shaxslar.

Tadqiqotga ob'ektlarni tanlab olishda ortognatika tishlovi bor bilan to'liq tish qatoriga ega, jismoniy zo'riqishga chidamli bo'lgan, hamda tadqiqotda ishtirok etishga rozilik berish kabi mezonlarga asoslandi. Tadqiqotdan chetlashtirishda esa tish qatori nuqsonlari mavjudligi, paradont, yuz -jag' sohasi yumshoq va qattiq to'qimalari kasalliklari, ichki a'zolarning surunkali kasalliklari sabab bo'ldi.

Elektromiografiya uchun yuzaki bipolyar elektromiografiya usuli qo'llanilgan. Ushbu usulning afzalligi mushaklar traktsiyasining profilini, chaynov mushaklarining vaqt faolligi davrlarini, mushaklar harakatini rivojlantirishning magnitudasini baholashni, shuningdek mushaklarning charchashining boshlanishi va darajasini aniqlash qobiliyatidir.

Tadqiqot natijalari. Chaynash paytida chaynov va chakka mushaklari o'rtacha amplitudalarining qiymatlari jag'larning markaziy okklyuziyasida va «zo'riqish» yuklar ostida tish qatorning maksimal aloqasiga erishilgunga qadar yopish paytida chaynov va chakka mushaklarining o'rtacha amplitudasi qiymatlariga qaraganda eng past bo'lgan. Shunday qilib, chaynash paytida o'ng "yetakchi" qo'li o'smirlarda (30,09±0.54 mkV) bo'lgan bemorlar chap chakka mushakning Acp qiymati 85,7% ga kam bo'lgan jag'larning markaziy okklyuziyasida tish

qatorlarining maksimal kontaktida va chap chakka mushagining Acp qiymatiga (189.93) qadar yopish vaqtida chap chakka mushagining Acp qiymati (210,32±1.95 mkV± 1,12 mkV) «zo'riqish» yuklar ostida 84,2% ga kamligi aniqlandi. O'ng chakka mushagining Acp qiymati (35,57±0,79 mkV) chaynashda 84,5% kamga bo'lib jag'larning markaziy okklyuziyasida tish qatorlarining maksimal kontaktiga va o'ng chakka mushagi Acp qiymatiga (198,74±1,1) qadar yopish vaqtida o'ng chakka mushagining Acp qiymatlari (229.06±2.25 mkV 8mkV) «zo'riqish» yuklar ostida 82,1% ga kam. Chaynash 74,8% kamga bo'lganda o'ng "yetakchi" qo'li o'smirlarda chap chaynov mushagining Acp qiymati (67,10±0,63 mkV) chap chaynov mushagining Acp qiymatidan (67,10±0,63 mkV) chaynash 74,8% kam bo'lganda jag'larning markaziy okklyuziyasida tish qatorlarining maksimal kontaktiga va chap chaynov mushagining Acp qiymatiga erishilgunga qadar yopish vaqtida o'ng "yetakchi" qo'li o'smirlarda o'ng chaynov mushagining (265,82±2,15 mkV) Acp qiymatlari (209,80±2,26 mkV) «zo'riqish» lar ostida o'ng "yetakchi" qo'lli o'smirlarda 68% ga kamligi aniqlandi. O'ng "yetakchi" qo'li bo'lgan bemorlar «zo'riqish» yuklamalar paytida o'ng "yetakchi" qo'l bilan o'ng chaynov mushagining Acp qiymati 258, 68±2,01 mkV, bu chap chaynov mushagining Acp qiymatidan 18,9% ga yuqori (209,80±2,26 mkV). «zo'riqish» yuk ostida o'ng va chap chakka muskullar biopotensiallarining o'rtacha amplitudasi qiymatlari past (198,74±1,18 mkV va 189,93±1,12 mkV mos ravishda), o'ng va chap chaynov mushagining o'rtacha amplitudlari qiymatlari bilan solishtirganda (258,68±2,01 mkV va 209,80±2,26 mkV mos ravishda). Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, jismoniy mashqlar paytida asosiy ishni chaynashning ishchi tomonidagi mushaklar, balanslashtirish tomonida pastki jag'ning kengaytmasi kuzatiladi, okklyuziya kuchining asosiy qismi chakka mushaklari tomonidan yaratiladi.

Tekshiriluvchi o'ng "yetakchi" qo'l bilan chaynaganda, o'ng chaynov mushagi Acp qiymati eng yuqori bo'lgan va 71,83±0,97 mkV tashkil etdi, bu ko'rsatkich chaynash paytida chap chaynov mushagi Acp qiymatidan (67,10±0,63 mkV) 6,6% ga ko'proq. Chaynash paytida chap chakka mushagining Acp qiymati 30,09±0±54 mkV bo'lib, chaynash paytida o'ng chakka mushagining (35,57±0,79 mkV) Acp qiymatidan 15,4% kam bo'lgan.

Elektromiografik tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'ng "yetakchi" qo'lga ega bo'lgan o'smirlar o'ng tomonda chaynov mushagi va chakka mushagining o'rtacha amplitudalarining qiymatlari kattaroq bo'lib, bu o'ng mushaklarning chap tomondan ustunligini ko'rsatadi. Bu pastki jag'ning biroz ko'chib ketishi bilan chaynashning odatdagi tomonidagi tish qatorlarining zich yopilishiga olib keladi.

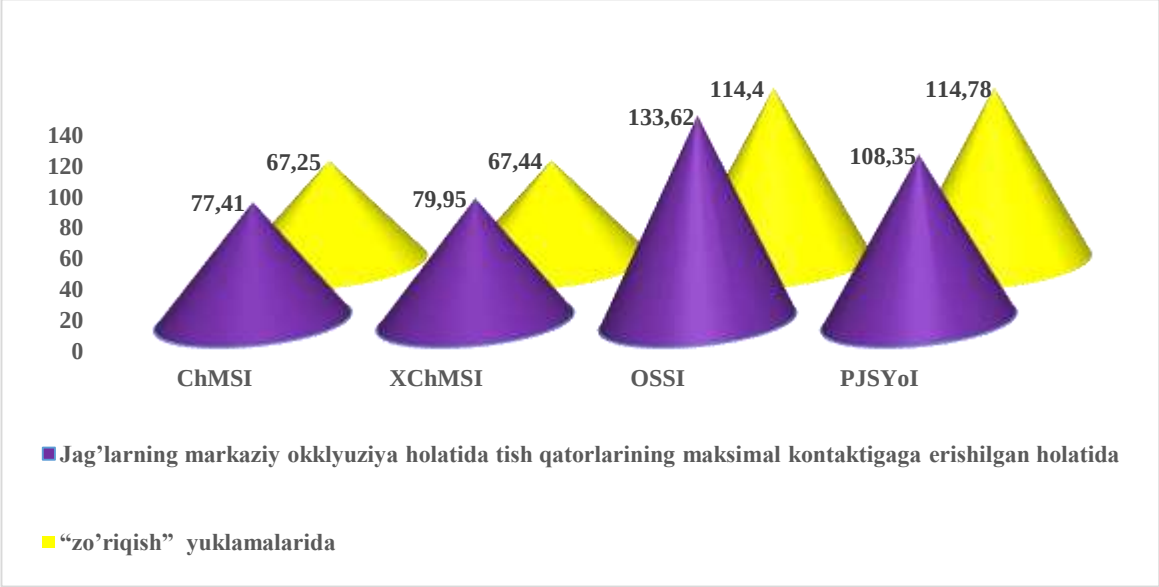
Shu bilan birga, bu narsa tishlarga yukni noto’g’ri taqsimlanganligi sababli juda noqulay.

Tadqiqotning keyingi bosqichi o'ng "yetakchi" qo'l bilan bemorlar chakka va chaynov mushaklarining simmetriya indekslarini aniqlashdan iborat bo'ldi. EMG ma'lumotlariga ko'ra olingan natijalarni tahlil qilishda, o’smirlar jag'larning markaziy okklyuziyasida tish qatorlarining maksimal kontaktiga erishilgunga qadar va «zo’riqish» yuklamalari paytida bu indekslarning kamayishiga qadar yopishish vaqtida chakka va chaynov mushaklarining simmetriya indekslari oshganligini ko'rsatdi (3,5-jadval).

O'ng "yetakchi" qo'lli o’smirlar jag'larning markaziy okklyuziyasida tish qatorlarining maksimal kontaktigacha yopilish vaqtida chakka mushaklarning simmetriya indeksi 77,41±2,05%, bo'lib, «zo’riqish» yuklar davridan 13,1% ga ko'proqdir (67,25,25±1,22%). Bu «zo’riqish» yuklamalar ostida chakka mushagining simmetrik ishlarining kamayishini ko'rsatadi. Vaqtinchalik mushaklar okklyuziya o'qining yo'qolishidan so'ng, ko'proq qisqarish tufayli pastki jag'ini tekislashga harakat qiladi.

XChMSI jag'larning markaziy okklyuziyasida tish qatorlarining maksimal kontakti holatida 79,95±2,23% ga, «zo’riqish» vaqtida yopish vaqtida 67,44±1,95%ga, bu jag'larning markaziy okklyuziyasidagi tish qatorlarining maksimal kontaktiga erishilgunga qadar yopishish vaqtidadan 15,6% ga kam. Bu esa chaynov mushagining simmetrik ishlarining kamayishini, shuningdek, «zo’riqish» yuklamalari ostida chakka mushagini ko'rsatadi (3.2.3-rasm).

«Zo’riqish» yuklar ostida ChMSI va XChMSI markaziy okklyuziyada tish qatorlarining maksimal aloqasiga erishilgunga qadar yopish paytidagi ChMSI va XChMSI ko'rsatkichlariga qaraganda kamroq qiymatlarga ega. Bu esa tananing pastki jag'ni oldinga surish va "chaynashning ishchi segmenti" tufayli kontaktlarni kamaytirish orqali inson tanasining ishini «zo’riqish» yuklar ostida muvofiqlashtirish harakat qilishini ko'rsatadi. Bu esa pastki jag'ni kamroq kuch bilan barqarorlashtirish masalasini yechishga imkon beradi.

3.2.3-rasm – O'ng "yetakchi" qo’lli o’smirlar muskullarning turli funktsional holatlaridagi ayrim indekslari ko'rsatkichlari

Jag'larning markaziy okklyuziyasida tish qatorlarining maksimal kontakti yetilgunga qadar yopishish vaqtida o'ng "yetakchi" qo'li bo'lgan bemorlar OSSI ning qiymati 133,62±2,63% ga teng bo’lib, bu «zo’riqish» yuklar ostidagi qiymatidan 114,40±2,18 % dan, ya’ni 14,4% ni ko'pga teng. «zo’riqish» yuklar paytida, chakka mushaklar ustidan chaynov mushagining ustunligi ba'zi mushaklarning boshqalarga kompensatorlik o'rnini bosuvchi ishi tufayli kamayadi. Natijada, ChMSI va XChMSI indekslarini tenglashib, u insonning tayanch – harakat tizimi pastki jag'ning barqarorlashuvi tufayli «zo’riqish» yuklar paytida muvozanatli ishlashga intilishi bilan tasdiqlanadi. Oldinga o'tishda «zo’riqish» yuk hosil bo'ladi.

Jag'larning markaziy okklyuziyasidagi tish qatorlarining maksimal kontaktiga erishilgunga qadar yopish vaqtida o'ng "yetakchi" qo'li bo'lgan bemorlar PJSYoI indeksi 108,35±2,41% ga teng bo’lib, bu «zo’riqish» yuklar ostida PJSYoI ga nisbatan 5,6% kam (114,78±2,12%). Bu yuklamalarni bajarishda jag'ning oldinga siljishini ko'rsatadi. Pastki jag' okklyuzion o'qining aniqlanishi va tekislanishi uchun o’qni izlaydi va yangi hosil bo’lgan okklyuziyani shakllantirishga harakat qilishini ko’rsatadi.

Tish qatorlarining markaziy okklyuziyasida tish maksimal darajada kontaktida chap "yetakchi" qo'lli o’smirlarda elektromiyografik o'rganish natijalariga asosan chap va o'ng tomondagi chakka va chaynov mushaklarining bioelektrik faolligi "stressli" yuklarda va chaynashda elektromiyografiya ma'lumotlariga nisbatan oshganligini ko'rsatdi (3,6-jadval). Chap tomonlama chakka va chaynov mushaklarining o'rtacha amplituda qiymatlari o'ng tomonda tomonlama

chakka va chaynov mushaklarining o'rtacha amplituda qiymatlaridan ko'proqligi aniqlandi.

Jag'larning markaziy okkluziyasida tish qatorlarining maksimal kontaktiga erishilgunga qadar yopish vaqtida chap "yetakchi" qo'l bilan bemorlar o'ng chakka mushagining Acp qiymati 213.81±2.59 mkV ga teng bo'lib, bu jag'larning markaziy okklyuziyasida tish qatorlarining maksimal aloqasiga erishilgunga qadar yopilish vaqtida chap "yetakchi" qo'l bilan bemorlar chap chakka mushagining Acp qiymatidan (217,67±2,08 mkV) sezilarli darajada kam bo'lmagan. Yopilish paytida o'ng chaynov mushagining Acp qiymati jag'larning markaziy okklyuziyasida tish qatorlarining maksimal kontaktiga erishish holatida 246,39±2,48 mV ni tashkil etdi, bu ko'rsatkich chap chaynov mushagi Acp qiymatidan (257.21±2.11 mkV) 4,2% ga (3.2.4-rasm) kam bo'lgan. O'rganilgan mushaklarni chap "yetakchi" qo'l bilan bo'lgan shaxslarda solishtirganda, chap chaynov mushagining Acp qiymatlari va chap chakka mushagining Acp qiymatlari o'ng chaynov mushagi va o'ng chakka mushagi Acp qiymatlaridan katta ekanligi ma'lum bo'ldi.

Shunday qilib, elektromiografiya bo'yicha chaynov va chakka mushaklarini tekshirib, ovqatlanish odatlari, yumshoq ovqatlarni iste'mol qilish sut emizishidan boshlab, chaynov mushaklarning rivojlanishi va shakllanishida muhim rol o'ynaydi, deb aniqlandi. Bu esa o'z navbatida kelgusida chaynash amali bilan shug'ullanuvchi "ishchi segment"ga yuklamasining ko'chib ketishi tabiatiga ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Астанов, О. М. (2023). Чакка-пастки жағ бўғими касалликларида комплекс даволаш усулларининг самарадорлигини баҳолаш. Журнал стоматологии и краниофациальных исследований, 4(2).

2. Астанов, О. М. (2022). Improving the healing of the jaw is a pain syndrome of the lower jaw associated with a number of dental defects. Журнал стоматологии и краниофациальных исследований, 3(1).

3. Астанов, О. М. (2022). Hissiy buzilishi mavjud bo 'lgan bemorlarda chakka pastki bo 'g 'imi kasalliklarini davolash usullari. Журнал стоматологии и краниофациальных исследований, 3(4).

4. Astanov O. M., Gafforov S. A. Diagnosis and Treatment of Patients with Maxillary-Mandibular Joint Dysfunction without Pathology of Inflammatory-Dystrophic Origin // Annals of the Romanian Society for Cell Biology. Romanian, - 2021. – Vol. 25, Issue 1, 2021, P. 5721-5737. (Scopus Q2)

5. Astanov O.M. Diagnosis of patients with temporomandibular joint pain dysfunction syndromes // "International congress on modern education and untegration" India, – 2020. Vol.5, P.137-139.

6. Astanov O.M. Morphological structure and biomechanics of the temporomandibular system // International conference on Agriculture Sciences, Environment, Urban and Rural Development. 28 December. Morocco, - 2021. P.62-63

7. Astanov O.M. The morphological structure and biomechanics of the temporomandibular system // Novateur publications Journal NX- A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal. India, – 2021. 4230 VOL. 7, P. 184-187.

8. Astanov O.M. Tish qatorlari nuqsoni bilan bog‘liq chakka pastki jag bo‘g‘imi og‘riqli sindromini davolashni takomillashtirish // Jurnal stomatologii i kraniofatsialnых issledovaniy. Samarkand, – 2022. – №1(03). – S.60-64.

9. Astanov O.M. TMJ dysfunction a fairly common pathology // Actual problems of children’s dentistry scientific practical conference. International Engineering Journal For Research & Development. India, - 2020. P.8-9.

10. Astanov O.M., Gaffarov S.A. Chak-statistical analysis of dental examinations of activity disorders in the lower jaw // World Bulletin of Social Sciences. Germaniya, – 2021. Vol. 3. P. 129-132. (Impact factor = 7,545)

11. Astanov O.M., Gafforov S.A. Chakka – pastki jag‘ bo‘g‘imi faoliyati buzilishidagi og‘riqli simptomlarini kompleks davolash usullari // Metodicheskie rekomendatsii. – Buxoro, - 2021. 16 b.

12. Astanov O.M., Gafforov S.A. Tish qatori va chaynov yuzasi nuqsonlari asoratidan shakllangan chakka – pastki jag‘ bo‘g‘imi faoliyatidagi og‘riqli sindromlarga tashxis qo‘yishni mukammallashtirish // Metodicheskie rekomendatsii. – Buxoro, - 2021. 16 b. Gafforov S.A.,

13. Astanov O.M., Idiev G.E., Chin-The Algorithm of Diagnosis in Pathologies of Lower Jaw Activity and the Effectiveness of Komplex Treatment Methods // Middle european scientific bulletin. Czechia, – 2021. Vol.16, P.106-118.

14. Астанов О.М. Диагностики и лечения болных с дисфункции высочно-нижнечелюстного сустава без патологии восполительно-дистрофические приосхождение // “Actual problem spediatric dentistry” – Бухара, - 2021. P. 17-20

15. Астанов О.М. Дисфункции высочно-нижнечелюстного сустава без патологии восполительно-дистрофические происхождение // Научно-практической конференции «Актуалные проблемы стоматологии». Фергана, - 9 – 2021 г. С.21-22.

16. Гаффоров С.А., Астанов О.М. Диференциальная диагностика больных с синдромами болевой дисфункции височно-нижне челюстного

сустава // Тиббиётда янги кун. Ташкент, - 2020. – №.3 (31). – С.289-295. (14.00.00, №22)

17. Гаффоров С.А., Астанов О.М. Методы диагностики и лечения больных с дисфункцией ВНЧС // Stomatologiya. Ташкент, – 2020. – №.4 (81). – С.52-55. (14.00.00, №12)

18. Гаффоров С.А., Идиев Г.Э., Астанов О.М. Междисциплинарный подход к лечению пациентов с синдромом болевой дисфункции высочно-нижнечелюстного сустава // Universum: Медицина и фармакология. Россия, – 2021. – №. 11 (82). – С.10-18.

CYTOKINE LEVELS IN HIV-INFECTED CHILDREN WITH VIRAL DIARRHEA

Sh.Z. Otajanov
Urgench branch Tashkent medical academy, Urgench, Uzbekistan

Actuality. Diarrhea occurs in 30-60% of patients with HIV in developed countries, while in low- and middle-income countries, nearly 90% of people living with HIV suffer from diarrhea. Intestinal infections are considered the primary cause of diarrhea in these regions [Wondmieneh A, Gedefaw G, Alemnew B. *Intestinal parasitic infections and associated factors among people living with HIV/AIDS in Ethiopia*].

The aim of the study was to investigate changes in cytokine levels in children with viral diarrhea who are infected with HIV.

Materials and methods. The study was conducted from 2020 to 2024 at the Tashkent city specialized Infectious diseases hospital under the Republican AIDS Center. A total of 110 pediatric patients with HIV infection and viral diarrhea were selected for the study.

Results. An analysis of cytokine levels in patients revealed a decrease in the levels of IFN-alpha and IFN-gamma, which are essential components of innate antiviral immunity, in 77% and 67% of cases, respectively. An increase in IL-1beta, a marker of intoxication, was recorded in 69% of cases.

Conclusion. The decrease in cytokine levels (IFN-α, IFN-γ) and the increase in interleukin 1-beta levels indicate the progression of an acute infectious process and a deficiency in the adaptive interferon system. These findings suggest the need for interferon therapy as a treatment approach. This study underscores the importance of monitoring cytokine profiles in HIV-infected children with viral diarrhea to better understand disease mechanisms and develop targeted therapeutic approaches.

IMMUNOLOGICAL CHANGES IN HIV-INFECTED CHILDREN WITH VIRAL DIARRHEA

Khudaykulova G.K., Muminova M.T., Sh.Z. Otajanov,
Urgench branch of Tashkent medical academy, Urgench, Uzbekistan

Actuality. Diarrhea is a common condition among 30–60% of HIV-infected patients in developed countries, whereas in low- and middle-income countries, almost 90% of individuals with HIV suffer from diarrhea. Intestinal infections are the main cause of diarrhea in these populations [Wondmieneh A, Gedefaw G, Alemnew B. Intestinal parasitic infections and associated factors among people living with HIV/AIDS in Ethiopia. PLoS One. 2020].

The aim of the study. To investigate the immunological changes in HIV-infected children with viral diarrhea.

Materials and Methods. The study was conducted from 2020 to 2024 at the Republican AIDS Center and the Specialized Infectious Diseases Hospital of Tashkent. **Study sample**: 110 HIV-infected children diagnosed with viral diarrhea.

Results. Immunological Indicators: Moderate immunosuppression (CD4 count: 350–499 cells/μL): observed in 24.7% of cases. Severe immunosuppression (CD4 count: 200–349 cells/μL): 2.2 times more frequent compared to moderate immunosuppression ($P<0.05$). Viral Load Analysis:- 15.5% of patients (17 out of 110) had undetectable HIV RNA in their blood. - 77.3% of patients (85 out of 110) had a viral load of less than 1000 copies/mL.

Higher viral loads: - 1000–10,000 copies/mL: observed in 1.8% of cases. -10,000–100,000 copies/mL: 1.8% of cases. - 500,000–1,000,000 copies/mL: 1.8% of cases. Differences in higher viral load groups were not statistically significant ($P>0.05$).

Conclusion. Immunosuppression levels vary significantly among HIV-infected children with viral diarrhea, with severe immunosuppression being 2.2

times more frequent than moderate levels. Viral load data showed that most patients had low viral loads (<1000 copies/mL), while higher viral loads (>10,000 copies/mL) were rare but present. The findings emphasize the importance of continuous monitoring of CD4 counts and viral load to assess the progression of immunosuppression and its clinical impact on these patients. This study provides valuable insights into the immunological status and viral dynamics of HIV-infected children with diarrhea, highlighting the need for targeted interventions and improved management strategies.

WISDOM IN "BYGONE DAYS": A LINGVOCULTURAL ANALYSIS OF ABDULLA QADIRI'S WORK

Kuchkorova Dilnozakhon Shukhratbekovna, Phd doctorant of National university of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek. Mobile: +998 97 277 00 93. Mail: adilnoza920@gmail.com

Abstract. Abdulla Qadiri, one of the pioneering figures in Uzbek literature, holds a unique place in the cultural and intellectual history of Central Asia. His work, particularly the novel "Bygone Days" ("O'tgan Kunlar"), offers profound insights into the complexities of human relationships, social norms, and moral dilemmas. This article explores the themes of wisdom in Bygone Days, analyzing the linguistic and cultural elements that contribute to its enduring legacy. Written in the early 20th century, Bygone Days reflects a period of transition in Uzbek society, marked by the decline of traditional feudal structures and the rise of modernist ideologies. This era witnessed the tension between old and new, with individuals grappling to reconcile deeply rooted customs with emerging societal changes. Qadiri masterfully captured this dynamic, embedding it within the personal and societal conflicts faced by his characters.

Key words: wisdom, linguistic elements, lingvocultural analysis, culture, proverbs.

Introduction. Abdulla Qadiri (1894–1938) was a prominent Uzbek writer, playwright, and one of the founders of modern Uzbek literature. His novel "Bygone Days" (O'tgan kunlar), written in 1925, is widely regarded as the first full-fledged Uzbek novel. It is a classic of Uzbek literature, notable for its portrayal of the social and cultural life of 19th-century Uzbekistan under the rule of the khanates. The novel tells a love story set against a backdrop of political intrigue and societal norms. Through vivid characters and detailed depictions of traditional Uzbek life, Qadiri highlighted issues such as love, loyalty, and the impact of rigid social customs on personal freedom. Bygone Days remains a cornerstone of Central Asian literature, celebrated for its contribution to Uzbek identity and literary heritage.

METHODS. Historical Context of Abdulla Qadiri's Work. To appreciate the wisdom conveyed in Qadiri's writing, one must first understand the socio-historical backdrop of his work. Written in the early 20th century, Bygone Days reflects a period of transition in Uzbek society, marked by the decline of traditional feudal structures and the rise of modernist ideologies. This era witnessed the tension between old and new, with individuals grappling to reconcile deeply rooted customs

with emerging societal changes. Qadiri masterfully captured this dynamic, embedding it within the personal and societal conflicts faced by his characters.

DISCUSSIONS. The Theme of Wisdom in Bygone Days. Wisdom in Bygone Days manifests through various dimensions: personal introspection, interpersonal relationships, and societal norms. Qadiri's portrayal of wisdom is deeply intertwined with the cultural and linguistic fabric of Uzbek society, where proverbs, allegories, and poetic expressions serve as vessels of collective knowledge.

Wisdom Through Characters. The protagonist, Otabek, embodies the struggle to balance traditional values with modern ideals. His journey is marked by a series of moral and emotional challenges that demand careful deliberation and introspection. Otabek's decisions often reflect a deep understanding of the complexities of human nature and societal expectations, showcasing wisdom not as an innate trait but as a cultivated virtue. For instance, his relationship with Kumush highlights the importance of loyalty, empathy, and communication. Through their interactions, Qadiri underscores the value of listening and understanding as essential components of wisdom. Contrastingly, other characters, such as Yusufbek Hajji, represent the older generation's steadfast adherence to tradition, offering a counterpoint to Otabek's more nuanced perspective.

Wisdom in Language. Uzbek language, rich in proverbs and idiomatic expressions, plays a crucial role in conveying wisdom in Bygone Days. Qadiri's use of aphorisms serves as a linguistic bridge connecting the reader to the cultural heritage of Central Asia. For example, the proverb "Tilni tiygan boshni saqlaydi" ("He who restrains his tongue saves his head") encapsulates the value of discretion and foresight, themes recurrent throughout the novel. The poetic dialogues and soliloquies within the text further enrich its wisdom. Qadiri's eloquent use of metaphor and symbolism transforms mundane interactions into profound reflections on life's deeper meanings. Such linguistic artistry not only enhances the narrative's emotional depth but also reinforces the cultural identity embedded within the text.

Cultural Dimensions of Wisdom. Culturally, Bygone Days serves as a repository of Uzbek traditions, ethics, and societal norms. The novel's depiction of mahalla (community) life, family structures, and rites of passage provides a vivid snapshot of the cultural context in which wisdom is cultivated and transmitted. Qadiri portrays wisdom as a communal attribute, emerging through shared experiences and collective memory. One notable aspect is the role of elders as custodians of wisdom. Characters like Yusufbek Hajji and other senior figures are depicted as moral guides, whose advice and admonitions reflect centuries of

accumulated knowledge. However, Qadiri also critiques the rigidity of traditional authority, suggesting that wisdom must evolve to remain relevant in changing times.

ANALYSIS. Lingvocultural Analysis. A lingvocultural analysis of Bygone Days reveals how language serves as both a medium and a marker of cultural identity. Qadiri's meticulous attention to linguistic detail reflects his deep respect for Uzbek heritage while also addressing universal themes of love, honor, and resilience.

Symbolism and Allegory. Symbolism is a cornerstone of Qadiri's narrative technique. For instance, the recurring motif of the mulberry tree symbolizes endurance and continuity, mirroring the resilience of Uzbek culture amid external pressures. Similarly, the imagery of water, often associated with purification and renewal, underscores the transformative power of wisdom.

The Interplay of Tradition and Modernity. Qadiri's language captures the tension between tradition and modernity, employing both archaic expressions and contemporary idioms. This linguistic duality mirrors the novel's thematic exploration of generational conflicts and societal evolution. The juxtaposition of formal, poetic language with colloquial speech highlights the fluidity of wisdom as it adapts to new contexts.

Gendered Perspectives on Wisdom. The portrayal of female characters in Bygone Days offers a nuanced perspective on wisdom. Characters like Kumush and Zaynab exemplify strength, resilience, and emotional intelligence, challenging patriarchal norms and expanding the traditional understanding of wisdom. Through their voices, Qadiri underscores the importance of empathy and intuition as vital components of wise decision-making.

Enduring Legacy. Bygone Days remains a cornerstone of Uzbek literature, celebrated for its timeless exploration of human nature and societal values. Its portrayal of wisdom transcends cultural and temporal boundaries, resonating with readers across generations. Qadiri's work continues to inspire discussions on the interplay of tradition and progress, individual and community, and the enduring quest for moral clarity.

REZULTS. Here are more examples of notable quotations from Bygone Days (O'tgan Kunlar) that reflect the wisdom, cultural values, and social dynamics explored in Abdulla Qadiri's novel:

1. Wisdom in Silence and Discretion

A prevalent theme in the novel is the importance of restraint, especially in the context of interpersonal relationships and societal conduct.

"Tilni tiygan boshni saqlaydi"

("He who restrains his tongue saves his head.")

This proverb encapsulates the wisdom of knowing when to remain silent. It is often invoked in situations where characters are tempted to speak impulsively but are reminded that discretion is a virtue that prevents conflict and maintains one's reputation. In the novel, this concept often guides the actions of characters like Otabek, who learns the value of patience in his relationships.

2. Wisdom in Personal Growth and Reflection

Otabek's character development throughout the novel is marked by his growing self-awareness and his reflections on his actions.

"Insonga do'stlik, mehr, va samimiylik kerak, lekin eng muhimi, o'zini anglashdir."

("A person needs friendship, love, and sincerity, but most importantly, self-awareness.")

Otabek's internal journey centers around learning the wisdom of understanding oneself – without which true connections with others cannot be formed. This quote highlights the central theme of emotional intelligence in the narrative, as Otabek strives to balance his desires with his moral obligations.

3. The Importance of Patience

In Bygone Days, many characters emphasize the need for patience as a key component of wisdom, particularly in the face of adversity.

"Vaqt o'zining ishini qiladi, sabr qilgan inson hech qachon zarar ko'rmaydi." ("Time does its work; a patient person will never suffer harm.")

This reflection captures the novel's belief in the power of time and patience to heal wounds and resolve conflicts. Characters who are able to wait and endure hardships, such as Kumush and Yusufbek Hajji, often find peace and resolution in the end.

4. Generational Wisdom and Advice

The wisdom of elders is a recurring theme in Bygone Days. The older generation, represented by characters like Yusufbek Hajji, often provides guidance to younger characters who are still navigating the complexities of life.

"Yoshlar hamisha o'zlarini bilmasdan to'g'ri yo'lni tanlashga harakat qilishadi. Ammo faqat vaqt o'tgach, ular o'z xatolarini anglashadi." ("Young people always try to choose the right path without truly understanding it. But only after time passes do they realize their mistakes.")

This quote, attributed to Yusufbek Hajji, reflects his belief that youth must make mistakes to learn, but wisdom comes with age and experience. It also emphasizes the generational divide in Bygone Days, with the older generation

offering wisdom that is often misunderstood or resisted by the younger generation at first.

5. Wisdom in Facing Hardships

Many characters in Bygone Days experience personal loss, societal pressure, and other forms of hardship. Their ability to endure these challenges is often framed as a form of wisdom.

“Insonning yuragi yengil bo‘lsa, u to‘g‘ri yo‘lni topadi, lekin yuragi og‘ir bo‘lsa, hech qanday yo‘lni topolmaydi.”

(“If a person’s heart is light, they will find the right path; but if their heart is heavy,

they will not find any path.”)

This quotation highlights the importance of inner peace and clarity in guiding one’s actions. It suggests that wisdom is not only about intellect or knowledge but also about emotional balance. Characters who are burdened by anger, jealousy, or regret often find themselves lost or unable to make wise decisions.

6. Wisdom in the Role of Women

Female characters in Bygone Days, such as Kumush and Zaynab, demonstrate a different kind of wisdom—one rooted in emotional resilience, intuition, and understanding of human nature.

"Ayolning kuchi, uning sabrida va mehrida. Bir ayolning yuragi butun dunyodan kuchliroqdir."

(“A woman’s strength is in her patience and love. A woman’s heart is stronger than the whole world.”)

This quote highlights the often unrecognized but deeply powerful wisdom embodied by women in the novel. It reflects the emotional intelligence and depth of understanding that women like Kumush display, often guiding the men around them through their empathy and nurturing care.

7. **Wisdom in Observing the Past**

Abdulla Qadiri often uses the theme of history and reflection to impart wisdom. The older generation in the novel frequently encourages the younger generation to learn from the past in order to avoid making the same mistakes.

“O‘tgan kunlar ko‘p narsani o‘rgatdi, ammo yoshlar doimo yangi yo‘llar izlashadi.”

(“The past has taught us many things, but the youth are always searching for new paths.”)

This quotation speaks to the tension between tradition and innovation. While the older generation believes that wisdom comes from learning from the past, the

younger generation seeks to forge new ways of thinking and living, sometimes disregarding the wisdom passed down to them. This dynamic is a key theme throughout Bygone Days.

8. Wisdom in the Value of Family

Family is a central theme in the novel, and many of the decisions made by the characters are influenced by their sense of duty to family and tradition.

"Oilaviy rishtalar eng muhimdir, chunki ular insonga kuch beradi." ("Family ties are the most important because they give strength to a person.") This quote reflects the wisdom of familial bonds, emphasizing how strong family connections provide individuals with the emotional and moral support needed to face life's challenges. In Bygone Days, the characters often turn to their families for guidance, protection, and strength.

9. The Wisdom of Accepting Fate

Acceptance of fate is another form of wisdom explored in the novel. Some characters, particularly those who are older or more experienced, come to accept the forces beyond their control.

"Hayotda hamma narsani o'zgartirib bo'lmaydi, ba'zan faqat kutish va qabul qilish kerak."
("In life, not everything can be changed; sometimes one must just wait and accept.")

This piece of wisdom suggests that there are moments in life when resisting change or fighting against fate is futile. Instead, one must learn to accept what cannot be altered, a key lesson in patience and resilience.

10. Wisdom in Understanding One's Role

Throughout the novel, the characters grapple with their roles in society and family. Wisdom is often associated with an understanding of one's position and the responsibility that comes with it.

"Har kim o'zining joyini bilishi kerak, va faqat o'sha joyda u haqiqatan ham baxtli bo'la oladi."

("Everyone must know their place, and only in that place can they truly be happy.")

This quote reflects the wisdom of understanding one's role in life. It emphasizes the idea that fulfillment and happiness come from accepting one's responsibilities and contributing to the greater whole, whether within the family or the community.

CONCLUSION. The wisdom found in Bygone Days is deeply embedded in the characters' reflections, dialogues, and decisions. Abdulla Qadiri uses both direct quotations and subtle nuances to explore timeless themes of moral and emotional intelligence, generational conflict, the balance between tradition and change, and the

importance of family and community. These quotes reveal how wisdom in the novel is not just about knowledge but about emotional maturity, understanding one's place in the world, and learning from the past. Abdulla Qadiri's Bygone Days is more than a literary masterpiece; it is a testament to the enduring power of wisdom as a guiding principle in human life. Through its rich linguistic texture and cultural depth, the novel invites readers to reflect on the complexities of morality, the importance of empathy, and the value of tradition in shaping a just and harmonious society. By analyzing its lingvocultural elements, we gain a deeper appreciation of the intricate tapestry of wisdom that Qadiri wove into his timeless narrative.

REFERENCES:

1. V.Rahmon. "O'zbek romanchiligining shoh asarlari" T., 2004 y.).
2. M. Rahmon. Qodiriyni qo'msab. "To'g'riso'z ustoz" T., 1994-y.
3. I.Qo'chqortoyev "A.Qodiriy asarlarining tili haqida" (O'zbek tili va stilistikasi", T.1972 y.
4. A. Qodiriy "Diyori bakr" kichik asarlar to'plami. « Yangi asr avlodi », 2007-y.
5. U. Normatov. « Qodiriyning so'nggi iltijosi" T., 2014-y.

"ADHERENCE TO ANTIRETROVIRAL THERAPY IN HIV-POSITIVE CHILDREN AND ADOLESCENTS: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR IMPROVEMENT"

Laziz N. Tuychiev., Gulnara K. Khudaykulova., Khumoyun Mirzo A.Sadikov.
Tashkent medical academy

Relevance:

HIV remains a significant global health challenge, particularly among vulnerable populations such as children. Despite advancements in antiretroviral therapy (ART), adherence among children and adolescents is suboptimal, leading to treatment failure and the risk of viral resistance. Addressing barriers to adherence is essential to improving clinical outcomes and ensuring long-term success in managing pediatric HIV.

Introduction:

Adherence to ART, defined as taking at least 95% of prescribed medications, is critical for viral suppression and preventing drug resistance. However, children face unique challenges related to adherence, including age-specific and psychosocial factors. This study investigates the influence of gender and age on ART adherence among HIV-positive children in Uzbekistan.

Materials and Methods: This observational cross-sectional study included 695 HIV-positive children aged 0–18 years, receiving care at a specialized clinic affiliated with the Republican AIDS Center. Data were collected through patient surveys and medical record analysis from 2021 to 2024. Inclusion criteria were a confirmed HIV diagnosis, ART treatment for at least six months, and complete medical records. The study analyzed ART adherence levels (categorized as high, moderate, or low) in relation to gender, age, and socio-demographic factors. Descriptive statistics, correlation analysis, and logistic regression were performed using SPSS v.25.

Results:

The study revealed that 59.1% of children achieved high adherence, 25.2% had moderate adherence, and 15.7% exhibited low adherence. Gender was not found to significantly affect adherence levels, consistent with findings from similar studies. However, older adolescents (15–18 years) faced greater adherence challenges compared to younger children. This trend reflects age-related psychosocial factors,

including a desire for independence and concerns about stigma, despite healthcare system efforts to provide support.

Conclusion:

The findings highlight the need for targeted interventions addressing age-specific challenges, particularly for older adolescents. Strategies such as educational programs, psychosocial support, and confidentiality measures are critical to improving ART adherence and preventing treatment failure in pediatric populations.

Zoologiya darslarini o`qitishda keys-stadi ta`lim texnologiyasidan foydalanish

K.R.Yo'ldashev -UrDU biologiya kafedrasi dotsenti, b.f.f.d.,
G.K.Isakova- Urganch jamoat salomatligi texnikumi biologiya fani o`qituvchisi,
M.O.Atayeva- UrDU biologiya yonalishi IM talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Zoologiya darslarida "Suyakli baliqlar sinfi" bobiga oid mavzularni keys-stadi texnologiyalaridan foydalanib o`tishning afzalliklari haqida fikr-mulohazalar bayon qilingan.

**Kalit so`zlar:**Keys-stadi,ta`lim texnologiyasi, real vaziyat, muammoli vaziyat,sabab,yechim,ta`lim uslubi.

Абстрактный. В данной статье представлены мнения о преимуществах использования тематических технологий по темам, связанным с «Классом костистых рыб», на занятиях зоологии.

Ключевые слова: Case-study, образовательная технология, реальная ситуация, проблемная ситуация, причина, решение, метод обучения.

Abstract. In this article, opinions about the advantages of using case-study technologies in the topics related to the "Class of bony fishes" in zoology classes are presented.

Key words: Case-study, educational technology, real situation, problematic situation, cause, solution, educational method.

Kirish.Kadrlar tayyorlash milliy dasturining amaldagi ikkinchi sifat bosqichi ta'lim muassasalarida o'qitiladigan barcha o'quv fanlarini ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlashni ko'zda tutadi. Shu sababli barcha o'quv fanlari kabi biologiyani o'qitishda ham pedagogik texnologiyalardan foydalanish zamon talabi sanaladi. Pedagogik texnologiya – o'qitish shakllarini optimallashtirish maqsadida o'qitish va bilimlarni o'zlashtirish jarayonida inson salohiyati va texnik resurslarni qo'llash, ularning o'zaro ta'sirini aniqlashga imkon beradigan tizimli metodlar o'quv qo'llanmasidir. Bu yerda, inson salohiyati deyilganda, o'qituvchining pedagogik va o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati, texnik resurslar deganda o'qitish metodlari va vositalari nazarda tutilmoqda. Boshqa fanlar kabi biologiya fanlarini o`qitishda turli xil zamonaviy metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar qo`llanilmoqda Ana shunday texnologiyalardan biri keys-stadi texnologiyasi hisoblanadi.

Keys-stadi inglizcha cese- aniq vaziyat, study – ta`lim so`zlarining birikuvidan hosil qilingan bo`lib, aniq vaziyatlarni o`rganish, tahlil etish va ijtimoiy ahamiyatga ega natijalarga erishishga asoslangan ta`lim uslubidir. Mazkur metod muammoli ta`lim metodidan farqli ravishda real vaziyatlarni o`rganish asosida aniq qarorlar qabul qilishga asoslanadi. Agar u o`quv jarayonida ma`lum bir maqsadga erishish yo`li sifatida qo`llansa, metod xarakteriga ega bo`ladi, biror bir jarayonni tadqiq etishda bosqichma-bosqich, ma`lum bir algaritm asosida amalga oshirilsa, texnologik jihatni o`zida aks ettiradi.

Natija va munozara.Bu tenologiya asosida mini keyslardan foydalanish samarali natija beradi.Mini keyslardan o`rta maktab,litsey,kollej va oliy ta`lim muassalarida foydalanish mumkin.Bunda muammoli vaziyat o`quvchilar (talabalar) orasida muhokama qilinadi.O`qituvchi vaziyatni 45 minutlik yoki 90 minutlik darsga moslashi mumkin.

Muammoli vaziyat

Xordalilar tipiga kiruvchi sinflar ichida tur sonining ko‘pligi jihatdan baliqlar sinfi oldingi o‘rinda tursa ham keyingi yillarda yovoyi baliqlarning soni juda kamayib ketgan. O‘zbekistonda ayrim tur baliqlar umuman yo‘qolib ketish arafasida turibdi. Buning yechimini topish juda dolzarb muammolardan biridir.

Sabablar

Birinchidan. Baliqlar va boshqa suvda yashovchi organizmlar uchun ular yashayotgan,muhit, ya’ni suv muhiti o‘ta toza va tarkibi normal holatda bo‘lishi kerak. Keyingi yillarda daryo, ko‘l va boshqa tabiiy suv havzalariga turli xil ishlab chiqarish korxonalaridan ajralib chiqayotgan iflos oqava suvlar turli yo‘llar orqali oqib tushmoqda. Bu esa suvdagi kislorod miqdorini kamaytirib, suvdagi oziq moddalar tarkibini o‘zgartirmoqda, hatto zaharlamoqda.

Ikkinchidan. Qishloq xo‘jalik ekinlarini ekish maqsadida tabiiy suv havzalari, ko‘llar va chuchuk suvli botqoqliklar ekin maydonlariga aylantirilmoqda. Natijada baliqlar ko‘payib rivojlanadigan, tuxum qo‘yadigan va yashirinadigan makonlar yo‘qolib bormoqda. Baliqlarning tabiiy yashash muhiti qisqarmoqda, bu esa ularning sonini nihoyatda kamayishiga olib kelmoqda.

Uchinchidan. Orol dengizining (O‘zbekiston) suv sathining haddan ziyod kamayib ketishi, suv va tuproq sho‘rlanishining me’yoridan ortib ketishi natijasida chuchuk suvlardagi mineral tuzlar miqdorining nihoyatda ortib ketishi kuzatilmoqda. Amudaryo, Sirdaryo va boshqa yirik suv havzalarida tabiiy ko‘llarda tuzning miqdori xatto 7-9 % ga yetgan.

To‘rtinchidan. Ovlanadigan baliqlarning ovlash mavsumining belgilanishiga

qaramasdan har yili minglagan tonna baliqlar ovlanadi. Maxalliy ko‘l va suv havzalarida baliqlarning rejasiz, keragidan ortiq ovlanishi, hatto brokanerlarning yashirincha yo‘llar bilan baliqlarni ovlashi, maxalliy aholini iqtisodiy foyda ko‘rish maqsadida yoki rejasiz asosda voyaga yetmagan mayda baliqlarni (chavaqlarni) nobud qilishi buning yaqqol misolidir.

Beshinchidan. Ixtiologiya fani rivojlanib borishiga qaramasdan ko‘plab ilmiy adabiyotlarni nashr qilinishiga qaramasdan ba’zi tur baliqlarning tur tarkibi, biologiyasi, ekologiyasi va ko‘paytirish yo‘llari to‘liq o‘rganilgan emas.

Oltinchidan. O‘zbekistonning ko‘plab hududlarida baliqlarni ko‘paytirish va muhofaza qilish tadbirlari aniq reja asosida to‘liq ishlab chiqilmagan.

Sayyoramizda garchand suv bilan egallangan maydon quruqlikka nisbatan ikki barobar ko‘p bo‘lsada, uning ekologik muammosining yechimini topish juda dolzarbdir

Guruhlarga beriladigan savollar:

1. Sizning fikringizcha ushbu matnda muallif qanday muammoni ko‘tarib chiqqan?
2. Matnda muammolarni tasdiqlovchi qanday dalillar mavjud?
3. Vaziyatdagi beparvolik, loqaydlik tufayli vujudga kelgan salbiy illatlarni ajratib oling hamda ushbu muammoning kelib chiqish sababi nimada deb o`ylaysiz?
4. Matnda muammoni oldini oldish yo‘llari qanday bayon etilgan?
5. Sizning fikringizcha ushbu muammoni qanday yechish mumkin?

Amaliy vaziyatni bosqichma-bosqich tahlil qilish va hal etish bo‘yicha talabalarga metodik ko‘rsatmalar

Keys-stadini yechish bo‘yicha individual ish yo‘riqnomasi

1.Avvalo, keys-stadi bilan tanishing. Muammoli vaziyat haqida tushuncha hosil qilish uchun bor bo‘lgan butun axborotni diqqat bilan o‘qib chiqing. O‘qish paytida vaziyatni tahlil qilishga harakat qiling.

2.Birinchi savolga javob bering.

3.Ma’lumotlarni yana bir marotaba diqqat bilan o‘qib chiqing. Siz uchun muhim bo‘lgan satrlarni quyidagi harflar yordamida belgilang:

“D” harfi – muammoni tasdiqlovchi dalillar,

“S” harfi – muammo sabablarini,

“O.O.Y.” harflari – muammoni oldini olish yo‘llari.

4.Ushbu belgilar 2,3,4 savollarga yechim topishga yordam beradi.

5. Yana bir bor savollarga javob berishga harakat qiling.

Guruhlarda keys-stadini yechish bo‘yicha yo‘riqnoma

1.Individual yechilgan keys-stadi vaziyatlar bilan tanishib chiqing.

2. Guruh sardorini tanlang.

3. Vatman qog‘ozlarda quyidagi jadvalni chizing

Muammoni tahlil qilish va yechish jadvali

Muammoni tasdiqlovchi dalillari	**Muammoni kelib chiqish sabablari**	**Muallif tomonidan taklif qilingan yechim**	**Guruh yechimi**

4.Ishni yakunlab, taqdimotga tayyorlang.

Dars davomida har bir kichik guruh talabalari muammoli vaziyatni tahlil qiladilar va yechimini izlab topadilar.Muammo yechimini og`zaki,ko`rgazmalar yoki taqdimot asosida bayon qiladilar.

Xulosa. Dars davomida bunday interfaol usullarni qo`llaganda,mini keyslardan foydalanganda talabalarning(o`quvchilarning) mustaqil va erkin fikrlashini, fanga nisbatan qiziqishini yanada ortishini, o‘z shaxsiga nisbatan mas’uliyatlilik hissining kuchayganligini, sohaga oid (baliqchilik sohasi) ilmiy manbalarga qiziqishini va eng muhimi jamoa bo‘lib ishlash ko‘nikmasining shakllanishini rivojlanishiga olib kelganligini kuzatish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.Dadayev S., Saparov Q. Umurtqalilar zologiyasi. Toshkent. Turon-Iqbol nashriyoti, 2019 yil. 720 b.

2.O’zbekiston Respublikasi Qizil kitobi . “Chinor ENK” nashiriyoti Toshkent.2019y.

3.Ғофуров А.Т., Толипова Ж.О., Файзуллаев С.С., Азимов И.Т., Ахмадалиева Б. Биологияни ўқитишнинг умумий методикаси. Т., 2005 й.

4.Tolipova J.O., A.T.Gafurov. Biologiya o‘qitish metodikasi. Biologiya bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik. T., 2012 y.

5.S.X.Sulliyeva,Q,G`.Zokirov. Biologiya o‘qitish metodikasi.O`quv qo`llanma. Toshkent,2020 y.

Zoologiya darslarida “Suyakli baliqlar sinfi” bobi mavzularni o`qitishda Nilufar guli metodidan foydalanish

K.R.Yo’ldashev -UrDU biologiya kafedrasi dotsenti, b.f.f.d.
S.B.Otabayeva- Urganch agrotexnologiyalar texnikumi biologiya o`qituvchisi,
M.O.Ro`zmetov- UrDU biologiya yonalishi IM talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Zoologiya darslarida “Suyakli baliqlar sinfi” bobiga oid mavzularni Nilufar guli metodidan foydalanib o`tishning afzalliklari haqida fikr-mulohazalar bayon qilingan.

**Kalit so`zlar:** Nilufar guli, markaziy to`rt burchak, sakkizta to`rt burchak, g`oya,vazifa,grafik organeyzer, tabiiy turdagi baliqlar.

Абстрактный. В данной статье представлены мнения о преимуществах использования метода цветка лилии для освещения тем, связанных с «Классом костистых рыб», на занятиях зоологии.

Ключевые слова: цветок лилии, центральные четыре угла, восемь четыре угла, идея, задание, графический органайзер, природный вид рыб.

Abstract. In this article, opinions about the advantages of using the Lily flower method to cover the topics related to the "Class of bony fishes" in zoology classes are presented.

Key words: Lily flower, central four corners, eight four corners, idea, task, graphic organizer, natural type of fish.

Krish. Xalq pedagogikasi metodlaridan foydalanishga asoslangan pedagogik texnologiyalar shaxs kamoloti va tabiiy rivojlanishi ta’lim-tarbiya jarayonining uzviyligiga asoslanadigan tarbiya texnologiyalaridan iborat. Biologiyani o‘qitishda ushbu texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarni mustaqillik prinsiplari va Ona-Vatanga sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ular qalbi va ongiga milliy istiqlol g‘oyalarini singdirish imkonini beradi.

Pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonida lokal (modul) va xususiy metodik darajada qo‘llaniladi. Biologiya o‘qituvchisi o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarishni takomillashtirish maqsadida avval darsning ma’lum bosqichida lokal (modul) darajada qo‘llashi maqsadga muvofiq. Bunda avval yangi mavzu o‘rganilib, o‘quvchilarning o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma malakalarini nazorat qilish va baholashda nazorat

testlari, turli o‘yin mashqlar, musobaqa, trening o‘tkazadi. O‘quvchilarning bu faoliyatga kirishishi va muayyan ko‘nikma va malakalarni egallagandan so‘ng, pedagogik texnologiyalarga asoslangan darslarni o‘tkazishi, ya’ni xususiy metodik darajada qo‘llashi mumkin. Mazkur texnologiyalar asosida o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlari, darsda o‘quvchilarning bilishi lozim bo‘lgan o‘quv topshiriqlari, o‘quvchilarning o‘zlashtirgan bilimini nazorat qilish va baholash yo‘llarini belgilashi lozim.Ana shunday texnologiyalardan biri muammoli ta`lim texnologoyasi bo`lib,o`z ichiga bir necha interfaol metodlarni qamrab oladi.Bunday metodlardan biologiya fanlariga oid darslarda foydalanish muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Natijalar va muhokama

1.Ma’lumotlarni tarkiblashtirish va tarkibiy bo‘lib chiqish, o‘rganilayotgan aloqadorlikni o‘rnatishning yo‘l va vositalari.

2.Ma’lumotlarni tahlil qilish, solishtirish va taqqoslashning yo‘l va vositalari.

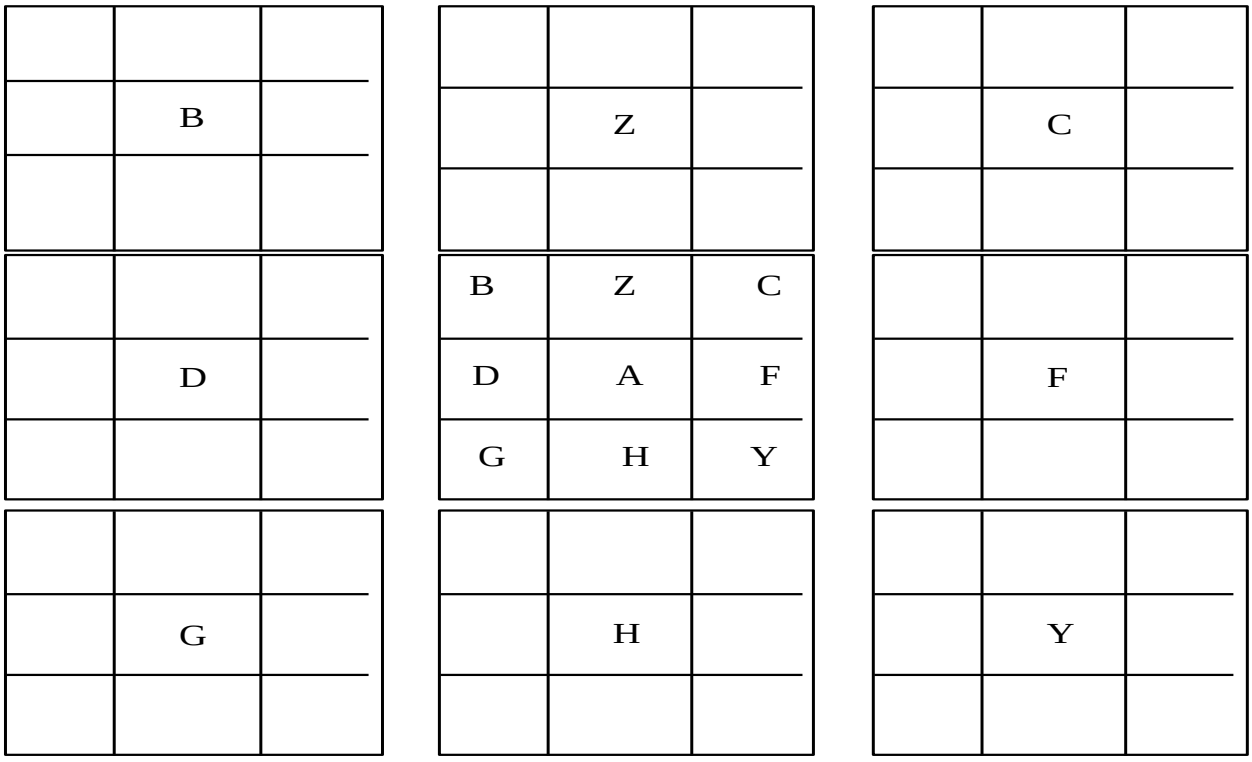
3.Muammoni aniqlash, tahlil qilish va uni hal etishni rejalashtirishning yo‘l va

Natijalar va muhokama

Talabalar dastlab chizmani tuzish qoidalari bilan tanishadilar.Aloxida kichik guruxlarda chizma tuzadilar:to`rt burchak markazida avval asosiy muammoni (g`oya,vazifa) yozadilar.Uning yechish g`oyalarini esa markaziy to`rt burchakning atrofida joylashgan sakkizta to`rt burchaklarga yozadilar.Markaziy to`rt burchakning atrofida joylashgan sakkizta to`rt burchaklarga yozilgan g`oyalarni,atrofda joylashgan sakkizta to`rtburchaklarning markaziga yozadilar,y`ani gulnig bargiga olib chiqadilar. Shunday qilib,uning har biri o`z navbatida yana bir muammodek ko`riladi.Har bir to`rt burchak muammosi alohida guruhlar tomonidan yechiladi va oxirida muammo yechimlari umumlashtiriladi.

“Nilufar guli”chizmasi

– fikriy jarayonlarni ko‘rgazmali taqdim etish vositasi asoslagan uslublar

Asosiy to`rtburchga yozilgan muammo va g`oyalar.

A.Keyingi yillarda O`zbekistonda tabiiy holatda tarqalgan baliqlarning turlari kamayib ketgan.

B.Tabiiy suv havzalarinig qisqarib ketganligi sababli.

D.Baliq kasalliklaring ko`payishi hisobiga.

G.Oqova suvlar hisobiga toza suvlarnig ifloslanishi.

Z.Baliq ozuqasining etishmasligi.

C.Brokenarlarning ko`payishi.

F.Baliqlarni rejasiz ovlash.

H.Tabiiy turdagi baliqlarni ko`paytiradigan buyrtmaxonalarinig kamligi.

Y.Baliqlarni muxofoza qilish chora tadbirlarining mukammal emasligi.

Bunda kichik guruhlardagi talabalar Nilufar guli tarkibidagi asosiy to`rt burchak atrofidagi qo`shimcha to`tburchaklardagi muammolarni bartaraf qilish yo`llari va yechimi haqida fikr mulohazalar yuritadilar hamda o`z g`oyalarini taklif qiladilar.

Xulosa. Dars davomida bunday interfaol usullarni qo`llaganda talabalarning mustaqil va erkin fikrlashini, fanga nisbatan qiziqishini yanada ortishini, o‘z shaxsiga nisbatan mas’uliyatlilik hissining kuchayganligini kuzatish mumkin. O`quvchilar sohaga oid mavjud muammoni tushungan holda uning yechimini

izlashga astoydil harakat qiliadilar.Eng muhimi tabiiy turdagi hayvonlarni kamayib ketishini hisobga olib ularni asrab –avaylash hamda muxofaza qilish chora tadbirini izlaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.Dadayev S., Saparov Q. Umurtqalilar zologiyasi. Toshkent. Turon-Iqbol nashriyoti, 2019 yil. 720 b.

2.O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobi . "Chinor ENK" nashiriyoti Toshkent.2019y.

3.Ғофуров А.Т., Толипова Ж.О., Файзуллаев С.С., Азимов И.Т., Ахмадалиева Б. Биологияни ўқитишнинг умумий методикаси. Т., 2005 й.

4.Tolipova J.O., A.T.Gafurov. Biologiya o'qitish metodikasi. Biologiya bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalari uchun darslik. T., 2012 y.

5.S.X.Sulliyeva,Q,G`.Zokirov. Biologiya o'qitish metodikasi.O`quv qo`llanma. Toshkent,2020 y.

OIV bilan zararlangan bemorlarda patogen ichak infeksiyalarining tarqalishi va antibiotiklarga sezuvchanlik omillari

Saidova B.S

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Dolzarbligi: Odam immunitet tanqisligi virusi bilan kasallangan bemorlarda diareya dolzarb muammolardan biri. OIV infeksiyasining o'sib borishi bilan bakterial infeksiyalar ko‘p uchraydi. Ichakdagi eng ko'p bakterial patogenlar Escherichia.coli, Shigella, Campylobacter va Salmonella turlari keng tarqalgan va Campylobacter infektsiyalari OIV bilan zararlangan bemorlarda OIV bilan zararlanmagan bemorlarga qaraganda 40 baravar ko‘p uchraydi.

Tadqiqot maqsadi: OIV bilan zararlangan bemorlarda ichak bakterial patogenlarining tarqalishi va antibiotiklarga sezuvchanligini aniqlash.

Materiallari va usullari: 2024-yilda Xorazm viloyat yuqumli kasalliklar shifoxonasida davolangan bakterial diareya tashxisi qo’yilgan OIV infeksiyasi mavjud 20 nafar bemorlarning “Statsionar bemorning tibbiy kartalari” tahlili o‘tkazildi. Demografik va klinik ma’lumotlar yarim tuzilgan so‘rovnoma yordamida to‘plandi. Najas namunalari Butzller muhiti va ksiloza lizin deoksixolat (XLD) agari kabi selektiv muhitda ekildi. Antimikrob qarshilik modeli Kirby-Bauer disk diffuziya usullaridan foydalangan holda baholandi .

Natijalar: Ushbu tadqiqotda jami 20 nafar bemor ishtirok etdi, ularning 51,7 foizi ayollar. Tadqiqot ishtirokchilarining o'rtacha yoshi 27,4(±15.6) edi. Ichak patogenlarining umumiy tarqalishi 14,7% ni tashkil etdi. Shigella spp eng keng tarqalgan bakteriya edi. CD4 musbat hujayralari soni <200 hujayradan iborat bo`lsa, diareya uzoqroq davom etishi statistik jihatdan bog'langan. Umuman olganda, ichak bakteriyalarining 98,4% Meropenemga sezgir, 82,5 % esa ampitsillinga chidamli edi. Ichak bakteriyalarining 49,2 foizida ko'p dori vositalariga chidamlilik aniqlangan.

Xulosa: Biz ichak bakteriyalari immuniteti zaif bemorlarda diareyaning keng tarqalgan qo'zg'atuvchisi ekanligini aniqladik. Dori-darmonlarga chidamlilikning yuqori darajasi mikroblarga qarshi vositani buyurishdan oldin mikroblarga qarshi sezuvchanlik testini kuchaytirishni talab qiladi.

JAMIYAT TARAQQIYOTIDA ICHKI ISHLAR HODIMLARINING MAS'ULIYATI

Ramazonov Jasur Elmurodovich
Buxoro Davlat Universtiteti, tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada jamiyat taraqqiyotida ichki ishlar xodimlarining mas'uliyati va ularning huquqni muhofaza qilishdagi o'rni keng yoritilgan. Xodimlarning ijtimoiy mas'uliyati, fuqarolar bilan samarali muloqot o'rnatish, profilaktik ishlar olib borishdagi faoliyati va ularning psixologik barqarorligi muhokama qilingan. Ichki ishlar organlari faoliyatining samaradorligi davlat va jamiyatning qo'llab-quvvatlashiga hamda xodimlarning professional rivojlanishiga bog'liq ekani ta'kidlangan. Ushbu tadqiqot jamiyatda xavfsizlikni ta'minlash va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: ichki ishlar xodimlari, mas'uliyat, ijtimoiy barqarorlik, profilaktika, jamiyat taraqqiyoti, xavfsizlik.

Ichki ishlar organlari xodimlari jamiyatda muhim rol o'ynaydigan, tinchlik va Jamiyat taraqqiyoti inson hayotining turli jabhalarida xavfsizlik, barqarorlik va huquqiy muhitning ta'minlanishiga bog'liqdir. Bu jarayonda ichki ishlar organlari xodimlari alohida o'rin tutadi, chunki ularning faoliyati nafaqat jinoyatchilikka qarshi kurashish, balki fuqarolar huquq va erkinliklarini himoya qilish, ijtimoiy tartibni saqlash va mamlakat rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratishga qaratilgan. Ichki ishlar xodimlarining mas'uliyati, jamiyatda ularning roli va vazifalarining ahamiyatini chuqur anglash bugungi kunda global darajada muhim masala bo'lib qolmoqda. Ichki ishlar organlari xodimlarining mas'uliyati deganda, ularning o'z xizmat vazifalarini qonun doirasida halollik, adolat va professionallik bilan bajarishi tushuniladi. Bunda ularning nafaqat amaliy ko'nikmalari, balki psixologik tayyorgarligi, axloqiy qarashlari va jamiyat ehtiyojlarini anglash darajasi ham katta ahamiyatga ega. Xodimlarning o'z mas'uliyatini to'liq anglab yetishi va faoliyatida ushbu mas'uliyatni amalga oshira olishi jamiyatda huquqiy tartibni mustahkamlash, fuqarolar orasida davlat organlariga nisbatan ishonchni oshirish hamda ijtimoiy rivojlanishga hissa qo'shishga xizmat qiladi.

Jamiyatning rivojlanishi va ichki ishlar xodimlarining mas'uliyati bir-biriga chambarchas bog'liq. Xavfsiz va barqaror muhit bo'lmasa, jamiyatda iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyotga erishish qiyin bo'ladi. Shuning uchun ichki ishlar xodimlari nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organ sifatida, balki davlatning aholi

bilan muloqot qiluvchi asosiy vakillari sifatida ham faoliyat olib boradilar. Ular har bir fuqaroga daxldor bo‘lgan masalalar bilan shug‘ullanadi va jamiyatdagi har qanday ziddiyat yoki muammolarni hal qilishda asosiy vositachi hisoblanadi. Ichki ishlar organlari faoliyati bevosita qonuniylikni ta’minlash va ijtimoiy adolatni qo‘llab-quvvatlash bilan bog‘liq. Bu jarayon xodimlardan yuksak ma’naviy va axloqiy tamoyillarga amal qilishni, har bir qarorini chuqur o‘ylab qabul qilishni talab qiladi. Masalan, jinoyatchilikka qarshi kurashish chog‘ida xodimlar qonunbuzarlarga nisbatan qat’iylik bilan yondashishi, lekin ayni vaqtda inson huquqlariga hurmat ko‘rsatishi lozim. Ularning faoliyati qonuniylik va insoniylik tamoyillari asosida olib borilishi jamiyatdagi huquqiy tizimning samaradorligini ta’minlaydi.

Ichki ishlar organlari xodimlarining mas’uliyati, avvalo, ularning shaxsiy fazilatlariga va kasbiy mahoratiga bog‘liq. Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar va global axborot oqimining rivojlanishi ichki ishlar organlari xodimlaridan nafaqat an’anaviy xizmat vazifalarini bajarishni, balki zamonaviy usullarni qo‘llashni, o‘z bilim va ko‘nikmalarini doimiy ravishda yangilab borishni talab qilmoqda. Xodimlar nafaqat jinoyatchilikka qarshi kurashishda, balki profilaktika ishlarini olib borishda ham faollik ko‘rsatishlari kerak. Bu borada ular maktablarda, jamoat joylarida targ‘ibot va tushuntirish ishlarini olib borib, yosh avlodni huquqiy ongli shaxs sifatida shakllantirishga hissa qo‘shadi. Ichki ishlar organlari xodimlarining mas’uliyatini oshirishda davlat va jamiyatning roli muhimdir. Davlat organlari ularning professional tayyorgarligi, moddiy-texnik ta’minoti va ijtimoiy himoyasini yaxshilashga qaratilgan choralarni ko‘rishi lozim. Shu bilan birga, jamiyat ham ichki ishlar organlari faoliyatiga faol yordam berishi, qonunlarga rioya qilishda xodimlar bilan hamkorlik qilishga tayyor bo‘lishi kerak. Bu holat davlat va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro ishonchni mustahkamlaydi va xavfsizlikni ta’minlashga qaratilgan sa’y-harakatlarning samaradorligini oshiradi. Ichki ishlar organlari xodimlarining mas’uliyati jamiyat taraqqiyotining asosi bo‘lib, ularning faoliyati fuqarolarning hayot sifati, xavfsizligi va huquqiy madaniyatining shakllanishiga bevosita ta’sir qiladi. Shu sababli ichki ishlar organlari faoliyatining samaradorligini oshirish uchun xodimlarning mas’uliyatini chuqur anglash, ularning shaxsiy va professional fazilatlarini doimiy rivojlantirishga e’tibor qaratish lozim. Bu esa jamiyat va davlat o‘rtasidagi ishonchli munosabatlarni shakllantirib, ijtimoiy barqarorlikni ta’minlaydi.

Ichki ishlar organlari xodimlarining jamiyatdagi o‘rni va mas’uliyati o‘zining ko‘lamli va ko‘p qirrali xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ular nafaqat huquqiy tartibni saqlash va jinoyatchilikka qarshi kurashishda, balki jamiyatdagi tinchlik va

barqarorlikni ta’minlashda asosiy omil hisoblanadi. Bu bo‘limda ichki ishlar xodimlarining mas’uliyati va faoliyatining turli jabhalari hamda ularning jamiyat taraqqiyotiga ta’siri keng muhokama qilinadi. Ichki ishlar organlari xodimlarining asosiy vazifalaridan biri bu huquqni muhofaza qilish va qonuniylikni ta’minlashdir. Jamiyatdagi har bir fuqaroning huquqlari va erkinliklari himoya qilinishi, har qanday qonunbuzarlikka qarshi kurash olib borilishi davlatning barqarorligini mustahkamlaydi. Bu jarayonda ichki ishlar xodimlari nafaqat jinoyatchilikka qarshi kurashadilar, balki jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantirishga ham hissa qo‘shadilar. Ularning faoliyati, ayniqsa, jinoyatlarning oldini olish, ularni aniqlash va fosh etishda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, ichki ishlar xodimlari ko‘pincha o‘ta nozik va murakkab vaziyatlarda ishlaydi. Masalan, favqulodda holatlar, ommaviy noroziliklar yoki terrorizm xavfi mavjud bo‘lgan sharoitlarda ular qonuniy tartibni saqlash bilan birga, fuqarolarning xavfsizligini ta’minlash uchun katta mas’uliyatni zimmasiga oladi. Bunday vaziyatlarda xodimlardan tezkor qaror qabul qilish, puxta reja tuzish va shaxsiy matonat talab qilinadi.

Ichki ishlar organlari xodimlarining mas’uliyati nafaqat huquqni muhofaza qilish bilan cheklanadi, balki ijtimoiy muammolarni hal qilishda ham namoyon bo‘ladi. Xodimlar jamiyatdagi turli guruhlar, ayniqsa, yoshlar, kam ta’minlangan oilalar va ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslar bilan ishlashda muhim vazifalarni bajaradilar. Ularning faoliyati natijasida nafaqat jinoyatchilik darajasi pasayadi, balki jamiyatda sog‘lom ijtimoiy muhit shakllanadi. Ichki ishlar xodimlarining fuqarolar bilan samarali muloqot o‘rnatishi ularning ijtimoiy mas’uliyatini namoyon etuvchi muhim omildir. Fuqarolar bilan yaqin hamkorlikda ishlash, ularning muammolarini tushunish va hal qilishga yordam berish ichki ishlar organlariga nisbatan ishonchni oshiradi. Ayniqsa, og‘ir ijtimoiy vaziyatlarda ichki ishlar xodimlarining qo‘llab-quvvatlashi va mas’uliyatli yondashuvi fuqarolar uchun katta ahamiyatga ega.

Ichki ishlar organlari xodimlaridan yuqori darajadagi hissiy intellekt va psixologik barqarorlik talab qilinadi. Ular har kuni turli xil stressli vaziyatlar bilan duch keladilar, shu sababli hissiyotni boshqarish va vaziyatni baholash qobiliyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, zo‘ravonlik bilan bog‘liq holatlarda yoki jamoat tartibini buzuvchi ommaviy tadbirlarda ichki ishlar xodimlari professional va ehtiyotkor yondashuvni namoyon etishi kerak. Hissiy intellektning rivojlanganligi ichki ishlar organlari xodimlariga faqat qonuniy choralarni qo‘llash bilan cheklanmasdan, fuqarolar bilan samarali aloqa qilish va ularning muammolarini hal etishda yordam beradi. Bundan tashqari, xodimlarning psixologik

tayyorgarligi ularning kasbiy faoliyatida samaradorlikni oshiradi va ularni xizmat vazifalarini muvaffaqiyatli bajarishga tayyor bo‘lishini ta’minlaydi.

Jinoyatchilikning oldini olish ichki ishlar organlari faoliyatining asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Xodimlar turli xil profilaktika tadbirlarini amalga oshirib, yoshlar o‘rtasida huquqiy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan ishlarni amalga oshiradilar. Masalan, maktab va kollejlar, oliy ta’lim muassasalarida o‘tkaziladigan huquqiy savodxonlik bo‘yicha seminarlar va treninglar orqali yosh avlodda qonunlarga hurmatni shakllantirish maqsad qilingan. Profilaktika ishlari, shuningdek, jinoyat sodir etishga moyilligi bo‘lgan shaxslarni erta aniqlash va ular bilan individual ishlashni ham o‘z ichiga oladi. Bunday yondashuv jamiyatda jinoyatchilik darajasini kamaytirishda samarali usul hisoblanadi. Shu bilan birga, ichki ishlar organlari tomonidan ommaviy axborot vositalarida targ‘ibot ishlarini olib borish, aholini huquqiy bilimlar bilan ta’minlash ham ijobiy natija beradi.

Ichki ishlar organlari faoliyatining samaradorligi ularning davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi va jamiyat bilan o‘zaro hamkorlik darajasiga bog‘liqdir. Davlat ichki ishlar xodimlarining kasbiy tayyorgarligini oshirish uchun zarur sharoitlarni yaratishi, ularga moddiy va ma’naviy yordam ko‘rsatishi kerak. Masalan, zamonaviy texnologiyalar bilan ta’minlash, malaka oshirish kurslarini tashkil etish va xodimlarning ijtimoiy himoyasini ta’minlash bu sohadagi asosiy vazifalardan hisoblanadi. Jamiyat esa ichki ishlar organlariga faol yordam berishi, qonunlarga rioya qilish va huquqiy madaniyatni shakllantirishda o‘z hissasini qo‘shishi kerak. Xususan, fuqarolar tomonidan huquqni muhofaza qilish organlariga nisbatan ishonchni oshirish, ularning faoliyatini qo‘llab-quvvatlash jamiyat va davlat o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni mustahkamlaydi.

Xulosa. Ichki ishlar organlari xodimlarining jamiyat taraqqiyotidagi mas’uliyati ulkan ahamiyatga ega bo‘lib, ularning faoliyati nafaqat jinoyatchilikni kamaytirish, balki barqaror va xavfsiz ijtimoiy muhitni yaratishga ham qaratilgan. Ularning huquqiy, ijtimoiy va psixologik mas’uliyatni chuqur anglashlari, fuqarolar bilan samarali muloqot qilishlari va profilaktik ishlarni olib borishlari jamiyat taraqqiyotiga bevosita hissa qo‘shadi. Shu sababli ichki ishlar organlarining faoliyatini yanada samarali tashkil etish uchun davlat va jamiyatning o‘zaro hamkorligi, xodimlarning professional va shaxsiy rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Големан, Д. Эмоциональный интеллект: Почему он может значить больше, чем IQ / Д. Големан. — Нью-Йорк: Бантам Букс, 1995.
2. Лазарус, Р. С., Фолкман, С. Стресс, оценка и копинг / Р. С. Лазарус, С. Фолкман. — Нью-Йорк: Спрингер, 1984.
3. Маслоу, А. Х. Теория человеческой мотивации // Психологический обзор. — 1943. — Т. 50, № 4. — С. 370–396.
4. Бар-Он, Р. Модель эмоционально-социального интеллекта (ESI) / Р. Бар-Он // Psicothema. — 2006. — Т. 18, № 1. — С. 13–25.
5. Шнайдер, Б., Смит, Д. Б. Личность и организации / Б. Шнайдер, Д. Б. Смит. — Лоуренс Эрлбаум Ассошиэйтс, 2004.
6. Роббинс, С. П., Джадж, Т. А. Организационное поведение / С. П. Роббинс, Т. А. Джадж. — Бостон: Пирсон Эдьюкейшн, 2019.

The Importance of Export Development for National Economic Growth

Kholmuminov Ziyadulla Amirovich
PhD, Independent researcher

Export activities serve as a driving force for economic stability and growth in any nation. They provide local industries with access to global markets, enabling them to expand their production capabilities and integrate into the international economy. For Uzbekistan, a country rich in natural resources and with a burgeoning industrial sector, export development is a strategic priority that can unlock significant economic potential. This article delves into the diverse benefits of export activities, their challenges, and their role in driving Uzbekistan's socio-economic transformation within the context of the modern global economy.

Exports play an indispensable role in the economic framework of any country. One of the primary benefits of exports is the inflow of foreign exchange, which strengthens a nation's financial reserves and enhances its ability to manage external debts. According to the World Bank, developing countries that increase their export volume by 10% typically experience GDP growth of 2-3%, underscoring the vital role of international trade in economic development.

Another critical contribution of exports is their ability to stimulate domestic production and industrial growth. The rising demand for export-oriented goods encourages local manufacturers to invest in advanced technologies, expand production facilities, and improve workforce skills. For instance, in Uzbekistan, the textile and agricultural sectors have significantly benefited from export expansion, creating thousands of new jobs and increasing rural income levels.

Moreover, exports act as a catalyst for innovation and technological progress. Competing in international markets requires adherence to stringent quality standards and the adoption of modern production processes. This not only enhances the competitiveness of national products but also facilitates knowledge transfer and technological upgrades across various industries, strengthening the overall economic ecosystem.

Uzbekistan's export portfolio reflects its unique natural and industrial potential. Key export commodities include cotton, gold, natural gas, textiles, and agricultural produce such as fruits and vegetables. However, over the past decade, the government has focused on diversifying its export structure by emphasizing value-added products and industrial goods. In 2023, industrial goods accounted for over 40% of total exports, compared to just 25% in 2015.

The establishment of free economic zones (FEZs) in regions like Navoi, Jizzakh, and Fergana has been instrumental in boosting export capacity. These zones provide export-oriented businesses with tax incentives, simplified administrative procedures, and access to modern infrastructure. For example, the Navoi Free Economic Zone reported a 30% increase in exports of high-tech goods in 2022 compared to the previous year.

Despite these advancements, challenges remain. Uzbekistan's exports are heavily concentrated in a few neighboring countries, such as China, Russia, and Kazakhstan, leaving the economy vulnerable to regional market fluctuations. Additionally, logistical inefficiencies and outdated transportation networks often hinder the timely delivery of goods, while meeting international quality standards remains a persistent challenge for many producers.

The growth of exports has far-reaching implications for macroeconomic stability. Firstly, export revenues contribute significantly to balancing trade deficits and reducing dependence on foreign loans. For Uzbekistan, export earnings have become a vital component of the national budget, accounting for nearly 20% of GDP in 2023.

Secondly, export activities play a crucial role in reducing unemployment and fostering inclusive economic growth. According to Uzbekistan's Ministry of Employment, export-oriented industries created over 70,000 new jobs between 2019 and 2023, with a significant portion of these opportunities benefiting women and youth in rural areas.

Lastly, export growth helps stabilize national currencies by increasing foreign exchange reserves. This, in turn, reduces inflationary pressures and creates a favorable investment climate, attracting both domestic and international investors. Such a positive feedback loop further accelerates economic growth and enhances the nation's resilience to external shocks.

While Uzbekistan has made commendable progress in expanding its export capacity, several challenges need to be addressed to sustain this growth trajectory. One major obstacle is the limited diversification of export markets. Over 60% of Uzbekistan's exports are directed to just three countries, highlighting the need for broader market outreach.

Additionally, the country's transportation and logistics infrastructure requires substantial upgrades. Inefficient customs procedures, limited freight capacity, and outdated rail and road networks increase costs and reduce the competitiveness of Uzbek products in international markets. Furthermore, small and medium

enterprises (SMEs), which form the backbone of the economy, often lack the financial and technical resources to compete globally.

Opportunities, however, abound. The increasing global demand for organic and sustainably produced goods presents a unique niche for Uzbekistan's agricultural sector. Similarly, the digital transformation of trade processes and the adoption of blockchain technology can enhance transparency and efficiency in export transactions. By capitalizing on these trends, Uzbekistan can further strengthen its position in global markets.

To maximize the benefits of export activities, Uzbekistan should consider the following strategic measures:

1. Diversifying Export Markets. Establish trade agreements with regions such as the European Union, Southeast Asia, and Africa to reduce reliance on traditional partners.
2. Enhancing Infrastructure. Invest in modernizing transport networks, developing efficient logistics hubs, and adopting digital trade facilitation platforms.
3. Promoting Value-Added Exports. Shift focus from raw materials to high-value industrial and processed agricultural products through targeted subsidies and incentives.
4. Capacity Building. Develop specialized training programs for exporters, focusing on international trade compliance, quality management, and marketing.
5. Fostering Innovation. Encourage SMEs to adopt advanced technologies and tap into niche markets with unique product offerings.
6. Environmental Sustainability. Promote the production of eco-friendly goods to meet the growing global demand for sustainable products.

Exports are a cornerstone of economic development, driving innovation, creating jobs, and integrating nations into the global economy. For Uzbekistan, the strategic development of export activities offers a pathway to sustainable growth, increased competitiveness, and improved living standards. By addressing existing challenges and leveraging emerging opportunities, Uzbekistan can unlock its full export potential and secure its position as a dynamic player in the global marketplace.

XALQARO ATROF-MUHIT HUQUQI BO‘YICHA TAHLIL

Miraxmedova Fazilat Xokim qizi

Annotatsiya

Ushbu tezisda atrof-muhit muammolarining global inqirozga aylanishi natijasida xalqaro atrof-muhit huquqining shakllanishi va rivojlanishi tahlil qilinadi. Global isish, ozon qatlamining yemirilishi va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi muammolarning xalqaro shartnomalar va huquqiy me’yorlarning ahamiyatini oshirganligi ko‘rsatiladi. Shuningdek, iqtisodiy globallashuv va chegaradan tashqari ifloslanish kabi omillarning ushbu huquq sohasiga qo‘shgan hissasi muhokama qilinadi. Tadqiqot, xalqaro hamkorlikning kuchaytirilishi va savdo raqobatini muvozanatlashtirish orqali atrof-muhitni muhofaza qilish masalalarining ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so‘zlar: Global isish, ozon qatlamining yemirilishi, biologik xilma-xillik, xalqaro huquqiy me’yorlar, iqtisodiy globallashuv, xalqaro hamkorlik.

Kirish

Global ekologik muammolar, jumladan, global isish, ozon qatlamining yemirilishi va biologik xilma-xillikning kamayishi xalqaro miqyosdagi hamkorlik zaruratini oshirdi. Milliy choralarning chegaralangan ta’siri va iqtisodiy globallashuv ekologik standartlarni uyg‘unlashtirish ehtiyojini yuzaga keltirdi. Natijada, xalqaro atrof-muhit huquqi ekologik muammolarni hal etish va global savdo raqobatini muvozanatlashtirishda muhim vositaga aylandi.

Xalqaro Atrof-Muhit Huquqining Tarixiy Rivojlanishi

Atrof-muhit muammolarining global tus olishi natijasida, 1972-yilda o‘tkazilgan Stokgolm konferensiyasi xalqaro atrof-muhit huquqining boshlang‘ichi sifatida tan olingan. Turli konvensiyalar va deklaratsiyalar atrof-muhitni himoya qilishga qaratilgan huquqiy asosni shakllantirdi.

Xalqaro Atrof-Muhit Huquqining Manbalari

Xalqaro atrof-muhit huquqi shartnomalar, xalqaro odatlar va umumiy huquqiy tamoyillardan iborat manbalar tizimiga ega. Bu manbalar davlatlarning atrof-muhit uchun mas’uliyatlarini tartibga solib, global hamkorlikka asos yaratadi.

Xalqaro Tashkilotlar

Birlashgan Millatlar Tashkiloti va uning quyi tuzilmalari atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan xalqaro hamkorlikni qo‘llab-quvvatlovchi asosiy faol

subyektlardir. Ayniqsa, UNEP global ekologik siyosatlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Nodavlat Tashkilotlar

WWF va Greenpeace kabi nodavlat tashkilotlar ekologik ongni oshirish va davlatlarni o‘z ekologik majburiyatlarini bajarishga undashda faol ishtirok etadi. Bu tashkilotlar jamoatchilik fikrini shakllantirish va kampaniyalar orqali samarali ta’sir ko‘rsatadi.

Xalqaro Atrof-Muhit Huquqining Rivojlanish Perspektivlari

Barqaror rivojlanish maqsadlari xalqaro atrof-muhit huquqining kelajakdagi yo‘nalishlarini belgilovchi muhim asosni taqdim etmoqda. Texnologik yangiliklar va yashil energiya investitsiyalari ekologik muammolarni hal etishda hal qiluvchi omillardan biri bo‘ladi.

Xulosa

Xalqaro atrof-muhit huquqi global ekologik muammolarni hal etish va barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu huquq sohasining rivojlanishi xalqaro hamkorlik va davlatlar o'rtasidagi kelishuvlarga asoslanib amalga oshmoqda. Kelajakda, texnologik innovatsiyalar va yashil iqtisodiyotga o'tish xalqaro ekologik me'yorlarni yanada takomillashtirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Birnie, P., Boyle, A., & Redgwell, C. (2009). International Law and the Environment (3rd ed.). Oxford University Press.
2. Sands, P. (2012). Principles of International Environmental Law (3rd ed.). Cambridge University Press.
3. United Nations Environment Programme (UNEP). (2020). Global Environmental Outlook (GEO-6): Healthy Planet, Healthy People. Cambridge University Press.
4. Chinkin, C., & Baillie, L. (2011). International Law: A Contemporary Introduction. Palgrave Macmillan.
5. Taylor, P. (2017). International Environmental Law: A Critical Introduction. Routledge.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA SO‘ZNING MORFEMIK TARKIBINI O‘RGANISH METODIKASI

Bamulloyeva Shodiyona
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Boshlang'ich ta'lim yo‘nalishi 10- 23-guruh talabasi

Annotatsiya: So'zning morfemik tarkibi tilshunoslikning muhim sohalaridan biri bo'lib, u tilni tashkil etuvchi eng kichik ma'no birligi bo'lgan morfemalarning tahlili bilan bog'liqdir. Morfemika so'zning tuzilishini, uning qismlarini va ularning qanday ishlashini o'rganadi. Boshlang'ich sinflarda so'zning morfemik tarkibini o'rgatish, o'quvchilarning nutq va fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Asos morfema, affiks morfema, so'z yasovchi morfema, shakl yasovchi morfema.

Kirish. Morfema — bu so'zning ma'no va vazifasini belgilovchi eng kichik birlikdir. Morfemalar so'zlarni tashkil etadi va har biri o'zining o'ziga xos ma'nosini ifodalaydi. Morfemalar ikkiga bo'linadi:

1. **Bosh morfemalar** (yoki "root morfemalar") – bu so'zning asosiy qismini tashkil etadi va uning ma'nosini belgilaydi.
2. **Qo'shimchalar** – bu morfemalar so'zni kengaytirish, shaklini o'zgartirish va yangi ma'no hosil qilish uchun ishlatiladi.

Morfemik tarkibni o'rganish o'quvchilarga so'zlarni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi va ularga yangi so'zlar yasashni o'rganishga imkon yaratadi.

Boshlang'ich sinflarda morfemik tarkibni o'rgatishning ahmiyati

Boshlang'ich sinflarda so'zning morfemik tarkibini o'rgatish o'quvchilarga quyidagi foydalar keltiradi:

- **So'z boyligini oshiradi**: Morfemik analiz yordamida o'quvchilar yangi so'zlar yasashni o'rganadilar, bu esa ularning lug'aviy boyligini oshiradi.
- **Yozish va o'qish qobiliyatlarini rivojlantiradi**: O'quvchilar so'zlarni to'g'ri yozish va o'qish, ularning ma'nolarini anglashda yaxshilanadi.
- **Grammatika va til qoidalariga oid bilimlarini mustahkamlaydi**: So'zning morfemik tarkibi yordamida o'quvchilar grammatik qoidalarni tushunishadi, bu esa ular uchun tilni o'zlashtirishni osonlashtiradi.

Morfemik tarkibni o'rgatish usullari

Boshlang'ich sinflarda so'zning morfemik tarkibini o'rgatishda quyidagi metodik usullar qo'llanilishi mumkin:

1. **Ta'limiy tasvirlar va misollar orqali tushuntirish**: Morfemik tarkibni o'rgatishda o'qituvchi so'zlarni tasvirlash va turli misollar keltirish orqali o'quvchilarga so'zlarning morfemalarini aniqlashni o'rgatishi mumkin. Masalan, "kitob", "kitoblar", "kitobxona" so'zlarining morfemik tahlilini o'rgatish orqali, o'quvchilarga morfemalar orasidagi farqlarni tushuntirish mumkin.
2. **So'zlarning morfemik tahlilini amalga oshirish**: O'quvchilarga so'zlarni morfemik tahlil qilishni o'rgatish uchun, ularga so'zlarning tarkibini ajratib ko'rsatish kerak. Misol uchun, "bog'bon" so'zi "bog'" (asosiy morfema) va "-bon" (ishlovchi morfema) qismlariga bo'linadi.
3. **O'quvchilarga o'yinlar va mashqlar taklif etish**: So'zlarning morfemik tarkibini o'rganishda interaktiv metodlarni qo'llash muhimdir. Masalan, o'quvchilarni so'zlarni morfemik tarkibiga ajratishga chaqiruvchi o'yinlar, krossvordlar, yoki morfemalarni to'g'ri joylashtirish mashqlari ularga ma'lumotni qiziqarli va samarali tarzda o'rganishga yordam beradi.
4. **Qo'llanmalardan foydalanish**: Morfemik tarkibni o'rgatishda ilmiy va metodik qo'llanmalar, maxsus kitoblar yordamida o'quvchilarga amaliy mashqlarni bajarishga ko'maklashish mumkin. Bu qo'llanmalar turli misollar va qiyin so'zlarning morfemik tahlilini o'rganishga yordam beradi.
5. **So'z yasash va tahlil qilish**: O'quvchilarga morfemalarni o'zaro kombinatsiya qilish orqali yangi so'zlar yasashni o'rgatish mumkin. Masalan, o'quvchilarga "kitob" so'ziga "-xon" qo'shimchasini qo'shib, yangi so'z "kitobxona" yaratish vazifasini berish mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi va tahlil natijalari . Morfema- so'zning eng kichik qismi bo'lib, bo'laklarga bo'linmaydigan ma'noli qismiga aytiladi. Morfema 2 turga bo'linadi. Ular o'zak morfema ya'ni asos va affiksal morfema qo'shimchalar. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar morfemikani o'rganishlari juda muhim chunki, ular morfemikani o'rganishlari bilan birgalikda o'quvchilar so'zlarni asos va qo'shimchaga ajratish orqali so'zlar qaysi so'z turkumiga oidligini bilishlari oson bo'ladi. Boshlang'ich sinflarda ona tili darsligida so'zning morfemik tarkibini o'rganish metodikasi 3 - sinfda o'quvchilarga o'rgatilib boriladi. Boshlang'ich sinfning oxirgi ya'ni 4 - sinfda morfemika o'quvchilarga yana mustahkamlanishi uchun mustaqil so'z turkumlari bilan birga o'rgatiladi. O'zak morfema bu asos bo'lib so'zning doimo boshida bo'ladi, qatnashadi va leksik ma'no ham albatta anglatadigan morfema. Masalan: kitobxonlik, suvchi, mehnatsevar, guldon, soatsoz, to'plam, suzma so'zlarida kitob -asos morfema, suv-asos morfema, mehnat - asos morfema,

gul - asos morfema, soat- asos morfema, to'p - asos morfema, suz - asos morfema hisoblanadi. Morfemalarning qo'shilishi bir-biriga ta'sir qiladi, bundan tashqari, ko'pgina o'zak va so'z yasovchi qo'shimchalar ko'p ma'noli. Shunga qaramay, ko'p so'zlarning leksik ma'nosini uning morfemik tarkibiga qarab aniqlash qiyin, bu maqsadda so'zni morfemalarga ajratishdan foydalanishga to'g'ri keladi. O'quvchilar so'zning morfemik tarkibini va so'z yasalishini o'rganishlariga qarab, so'zni morfemalarga ajratishdan ongli foydalana boshlaydilar. Ular yasama so'zlarning leksik ma'nosini so'zlarning semantik o'xshashligiga qarab bilib oladilar. Affiksal morfema – mustaqil holda leksik ma'no anglatmay, so'zning leksik va grammatik ma'nolari shakllanishi uchun xizmat qiladigan morfema. Masalan: Suvsa, mardlarcha, sana, stollarni, gulla, ruchkani, suhbatlar, oilada kabi so'zlarda Suv - asos morfema, sa- affiks morfema Mard-asos morfema, larcha-affiks morfema Son -asos morfema, a- affiks morfema Stol-asos morfema, lar- affiks morfema Gul- asos morfema, la- affiks morfema Ruchka-asos morfema, ni-affiks morfema Suhbat-asos morfema, lar-affiks morfema Oila-asos morfema, da- affiks morfema hisoblanadi. Affiks qo'shimchalar ham o'z ichida 2 turga bo'linadi ular so'z yasovchi qo'shimcha, shakl yasovchi qo'shimchalar. So'z yasovchi qo'shimchalar o'zak morfemaning leksik ma'nosini shakllantirish uchun xizmat qiladi. So'z yasovchi qo'shimchalar: li, loq, la, sa, ser, chi, va boshqalar kiradi. Shakl yasovchi qo'shimchalar- bu qo'shimchalar so'zlarni gramatik jihatdan shakllantirib, unga turli grammatik ma'nolarni yuklaydi. Masalan: Gullarimizni so'zida lar, imiz, ni shakl yasovchi qo'shimchalar bo'lib, lar ko'plik ma'nosini, imiz egalikning I shaxs ko'plik ma'nosini, ni tushum kelishigini ma'nosini bildiradi. O'quvchilarga morfemikani o'rgatishning bir qancha metodikasi bo'lib. Buni o'qituvchi o'z usulidan kelib chiqgan holda o'rgatishi mumkin, qanday o'rgatish esa o'qituvchining o'ziga bog'liq. Avvallo o'qituvchi asos morfemani tushuntiradi, keyin affiksal morfemani o'rgatadi. Keyin turli mashqlar orqali o'quvchilarning bilimlarini sinab ko'radi. Doskaga 4 ta varoq yopishtirilib, o'qituvchi 2 ta varoqga asos morfema va affiks morfemalar aralashtirib yozib chiqadi. Ikkita bo'sh varoqga esa o'quvchilardan tashkil topgan guruh jamoasi birinchi varoqga asos morfemani, ikkinchi guruh esa varoqga affiks morfemalarni topib yozishi kerak bo'ladi

Xulosa . Boshlang'ich sinflarda so'zning morfemik tarkibini o'rgatish, o'quvchilarga tilni to'liq o'zlashtirishga yordam beradi. Morfemik tahlil orqali o'quvchilar nafaqat yangi so'zlar yasashni, balki tilning ichki strukturasini tushunishni ham o'rganadilar. Bu metodika o'quvchilarning yozish, o'qish, va nutq qobiliyatlarini rivojlantiradi hamda ularning tilga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Umuman olganda, so'zning morfemik tarkibini o'rgatish boshlang'ich ta'limda til o'rganishni yanada samarali va qiziqarli qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Axmedova G.M. O‘zbek tili darslarida o‘quvchilar nutqini yasama so‘zlar bilan boyitishning metodik asoslari: ped.fan.nom. …diss. – Toshkent, 2007.
2. Haydarova M.E. va boshqalar. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. – Toshkent.: Fan va texnologiya, 2009.
3. M.A.Kenjayeva. 5-6-sinf o‘quvchilarida lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi: ped.fan.dok (PhD). …diss. – Toshkent, 2021.
4. Ona tili va adabiyot fanini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar o‘quv moduli. – Toshkent. 2017. -110-b.
5. Toshpo‘latova, N. (2023). BOSHLANG 'ICH SINFLARDA O 'QUVCHILAR ILMIY DUNYOQARASHINI SHAKLLANTIRISHDA SINFDAN TOSHQARI ISHLARNI TOSHKIL ETISH TURLARI. *Pedagogika fanlarining shakllanishida nazariy jihatlar* , *2* (8), 77-83.
6. Toshpo‘latova, N. va Norboyeva, Z. (2023). MAKTAB O‘QUVCHILARINING EKLOVIY MADANIYATINI SHAKLLANISHNING MOHIYATI. *Jahon menejment va huquq byulleteni* , *21* , 38-40.
7. Toshpo‘latova, N. (2023). BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARIDA ILMIY DUNYOQARASHNI FANLARARO SHAKLLANTIRISH MAZMUNI. *Sharh va tadqiqot* , *1* (1).
8. Toshpulatova, N. (2023). PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF THE USE OF THE SPIRITUAL HERITAGE OF EASTERN SCIENTISTS IN THE ORIENTATION OF STUDENTS TO THE PROFESSION. *Science and innovation*, *2*(B4), 273-278.
9. Eshboeva, S. K. Q. (2021). Use of people's oral creativity in the formation of ecological concepts of primary school students on a creative basis. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(10), 763-769.
10. Eshboyeva, S. (2022). Didactic possibilities of creative approach in forming ecological concepts in primary class students. Conferencea, 200-205.
11. Eshboeva, S. (2022). Creative approach to forming ecological concepts in primary class students.
12. Eshboyeva, S. Q., & Mirzaliyeva, Z. (2024, January). KREATIVLIK TUSHUNCHASINING TIPLARI VA IJODKORLIKNING O‘ZIGA XOS

XUSUSIYATLARI TALQINI. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MEDICINE, SCIENCE, AND EDUCATION (Vol. 1, No. 1, pp. 114-119).

13. BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING AQLIY SALOHIYATINI HAMDA KREATIVLIGINI OSHIRISHDA MENTAL ARIFMETIKANING O'RNI

M Ziyaqulova, S Ashurova, N Toshpulatova - Development and innovations in science, 2023

14. The importance of riddles in the development of students creativity in the learning process

ZMS Qizi - Asian Journal Of Multidimensional Research, 2021

15. BOSHLANGICH SINF OQUVCHLARINING LUGATLAR BILAN ISHLASH JARAYONIDA KREATIVLIGINI OSHIRISH

MSQ Ziyaqulova, HIQ Raxmatova - … : Innovative, educational, natural and social sciences, 2021

16. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi ‘‘Boshlang'ich sinf o'quvchilariga axloqiy tarbiya berishda hadislarning ahamiyati’’ TA'LIM FAN VA INNOVATSIYA . - ISSN 2181-8274, 2024-yil.

17. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi ‘‘ Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida shaxslararo muloqot madaniyatini shakllantirish’’. ‘‘Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў’’ **/Илимий-методикалық журнал 2024 5/2-сан ISSN 2181-7138. Нөкис** -2024

18. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi ‘‘Problems and solutions of scientific and innovative research’’ ‘‘Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijobiy fazilatlarni shakllantirish mexanizmi’’- 2024- yil 182-1187-betlar Volume 01. ISSUE 07 universalconference.us.

O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillar

Tursunova Dilbar Zafarovna, Jizzax davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi
O‘roqov Sulaymon Turgunboy o‘g’li, Jizzax davlat pedagogika universiteti talabasi

Anontatsiya: O‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyati ta'lim jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Biroq, turli psixologik omillar ularning bu qobiliyatini cheklashi mumkin. O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi asosiy psixologik omillarga qo‘rquv, ichki tanqid, ijtimoiy ta'sirlar va stress kabi faktorlar kiradi. Bu omillar o‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin ifodalashiga, xatolardan o‘rganishiga va tanqidiy yondashishga to‘sqinlik qiladi. Tezisda, bu psixologik to‘siqlarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llari haqida so‘z boradi. O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undash va ularni o‘z fikrlariga ishonch hosil qilishga yordam berish muhim vazifa sifatida ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Qo‘rquv, Ichki tanqid, O‘ziga bo‘lgan ishonchsizlik, Ijtimoiy ta'sir, Xato qilishdan qo‘rqish, Stress, Tashqi bosim, Ijtimoiy norma, O‘zgalarni kutish, Motivatsiya yetishmasligi, Muammolarni hal qilishdagi noaniqlik

Kirish qism: Mustaqil fikrlash o‘quvchilarning ta'lim jarayonidagi muhim ko‘nikmalaridan biridir. Bu qobiliyat o‘z fikrlarini erkin va mantiqan ifodalash, turli muammolarni hal qilishda mustaqil qarorlar qabul qilishni anglatadi. Ammo, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashga bo‘lgan qobiliyati turli psixologik omillar ta'sirida to‘siqlarga uchrashi mumkin. Qo‘rquv, ichki tanqid, tashqi bosim va stress kabi omillar o‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin ifodalashiga, xatolardan o‘rganishiga va yangi g'oyalar yaratishga qiyinchiliklar keltiradi. Ushbu omillarni tushunish va bartaraf etish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism: O‘quvchilarning mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillar turli shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin. Bu omillar o‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin ifodalashini, tanqidiy yondashuvni va muammolarni hal etishda mustaqil qarorlar qabul qilishni qiyinlashtiradi. O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillarni ko‘rib chiqishda, ularning psixologik holati, tashqi va ichki omillar, shuningdek, o‘qitish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni tahlil qilish zarur. Quyida bu omillarni asosiy qismda batafsil ko‘rib chiqamiz:

Tashqi psixologik omillar:

- **Jamiyat va oilaning ta'siri:** O‘quvchilarning fikrlash jarayoniga eng katta ta'sir qiluvchi omillardan biri bu jamiyat va oilaning fikr va qarashlari. Agar oilada yoki jamiyatda doimiy ravishda an'anaviy, qat'iy fikrlarni qabul qilishga urg'u berilsa, o‘quvchilar mustaqil fikrlashdan ko‘ra, mavjud norma va an'analarga rioya qilishga moyil bo‘lishi mumkin.
- **O‘qituvchining yondashuvi:** Agar o‘qituvchi talabalarni o‘z fikrlarini erkin ifodalashga, savol berishga yoki yangi fikrlar ilgari surishga undamasa, o‘quvchilar mustaqil fikrlashga qiynalishi mumkin. Bunday holatda, o‘qituvchining monologik o‘rgatish usullari o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi.

Ichki psixologik omillar:

- **Qo‘rquv va o‘ziga ishonmaslik:** O‘quvchilarda o‘z fikrlarini ifodalashdan yoki noto‘g'ri fikrlar bildirishdan qo‘rqish hissi mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiladi. Bu, ayniqsa, o‘zini o‘qituvchidan yoki do‘stlardan baholashdan qo‘rqqan o‘quvchilarda kuzatiladi.
- **Xatoliklardan qo‘rqish:** Mustaqil fikrlash o‘quvchilarni yangi fikrlarni sinab ko‘rishga undaydi. Ammo, agar o‘quvchilar xatolardan qo‘rqsalar, ular doimo boshqalar tomonidan tasdiqlangan fikrlarni takrorlashga moyil bo‘lishadi, bu esa yaratuvchanlik va mustaqil fikrlashni cheklaydi.
- **Ichki irodasizlik yoki bo‘ysunish:** Ba'zi o‘quvchilarda ichki irodasizlik va boshqalar fikriga bo‘ysunish hissi mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiladi. Bu holat o‘quvchi o‘z qarashlarini bildirishdan ko‘ra, boshqalar aytganlarini bajarishga moyil bo‘lishiga olib keladi.

Kognitiv omillar:

- **O‘qish va o‘rganishning notog'ri usullari:** O‘quvchilar o‘rganish jarayonida faqatgina o‘qituvchidan yoki darsliklardan olinadigan ma'lumotlarga tayanishlari mumkin. Bunda o‘quvchilarning mustaqil fikrlashlari cheklangan bo‘ladi, chunki ular faqat mavjud ma'lumotlarni o‘zlashtirishga e'tibor berishadi, yangi fikrlar ishlab chiqish esa kamroq amalga oshadi.
- **O‘z fikrini izhor etishning cheklanganligi:** O‘quvchilarning o‘z fikrlarini shakllantirish va ifodalashdagi qiyinchiliklar ularning mustaqil fikrlashiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Bu, ayniqsa, murakkab masalalarda qaror qabul qilish yoki yangi yechimlar topish kerak bo‘lgan vaziyatlarda sezilarli bo‘lishi mumkin.

Motivatsiya va o‘zgarishlarga qarshilik:

- **Ichki motivatsiya yetishmasligi:** O‘quvchilarda ichki motivatsiya va o‘rganishga bo‘lgan qiziqishning yetishmasligi mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiladi. Agar o‘quvchi o‘qishga faqat tashqi rag'batlar yoki majburiyatlar asosida yondashsa, mustaqil fikrlashni rivojlantirish qiyinlashadi.
- **O‘zgarishlarga qarshilik:** O‘quvchilar ko‘pincha o‘rganish jarayonidagi o‘zgarishlarga qarshi chiqadilar, chunki ular yangi usullarga yoki yondashuvlarga moslashishdan qo‘rqishadi. Bu holatda, o‘quvchilar an'anaviy va o‘rganilgan usullarni davom ettiradilar, bu esa mustaqil fikrlashni cheklaydi.

Emotsional holat va stress:

- **Stress va bezovtalik:** O‘quvchilarda stress yoki bezovtalik mavjud bo‘lsa, ularning kognitiv faoliyati va mustaqil fikrlash qobiliyati pasayadi. Kengaygan stress yoki xavotir, o‘quvchilarni darsga e'tibor qaratishga yoki yangi fikrlarni ishlab chiqishga to‘sqinlik qilishi mumkin.

Shu tarzda, o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillar turlicha va ko‘p qirrali bo‘lib, ularga qarshi samarali yondashuvlarni ishlab chiqish ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli bo‘lishiga katta ta'sir ko‘rsatadi.

Ushbu psixologik omillarni bartaraf etish o‘quvchilarga o‘z fikrlarini erkin va ishonch bilan bildirish imkoniyatini yaratadi. Ta'lim muassasalarining maqsadi – o‘quvchilarga qo‘rquvsiz va tashvishlarsiz fikr yuritish muhitini yaratish, shuningdek, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashdir. Bu, o‘z navbatida, ularning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Mavzuning dolzarbligi:

O‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish ta'lim jarayonining asosiy maqsadlaridan biridir. Mustaqil fikrlash o‘quvchining o‘z fikrini mustaqil ravishda ishlab chiqishi, tanqidiy yondashishi va o‘z bilimini amaliyotda qo‘llay olishidir. Biroq, ko‘plab o‘quvchilarda mustaqil fikrlashga psixologik to‘siqlar mavjud. Ushbu to‘siqlar, asosan, ichki va tashqi omillar bilan bog'liq bo‘lib, o‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin va ishonch bilan ifodalashiga xalaqit beradi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi faqatgina bilimlarni berish bilan cheklanmay, balki o‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishni maqsad qiladi. Shuning uchun, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillarni tahlil qilish dolzarb masaladir. Bu omillarni tushunish, o‘quvchilarning potentsialini to‘liq ochib berish va ularni o‘z fikrlarini erkin ifodalashga undashda samarali yondashuvlarni ishlab chiqishda yordam beradi.

Shuningdek, mustaqil fikrlashga bo‘lgan ehtiyoj zamon talablariga javob beradi. Xalqaro miqyosda bilimlarni o‘zlashtirish, ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvlar talab etilayotgan sharoitda, o‘quvchilarning psixologik holatini to‘liq tushunish va ularga to‘g'ri yordam ko‘rsatish ta'limning samaradorligini oshiradi. Shu bois, o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillarni aniqlash va bartaraf etish masalasi ta'lim muassasalarining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Muhokama: O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillarni muhokama qilish, bu jarayonda yuzaga keladigan turli muammolarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Mustaqil fikrlash — o‘quvchilarning bilimlarni qayta ishlash, tahlil qilish va yangi g'oyalarni ishlab chiqish qobiliyatidir. Ammo, bu jarayonda turli psixologik omillar o‘quvchilarning fikrlash jarayoniga to‘sqinlik qilishi mumkin. Quyida bunday omillarni va ularning ta'sirini muhokama qilamiz:

Xatoliklardan qo‘rqish

Xatoliklar insonning o‘rganish jarayonining ajralmas qismi bo‘lsa-da, o‘quvchilarda xatolikdan qo‘rqish hissi mustaqil fikrlashga jiddiy to‘sqinlik qiladi. Ba'zi o‘quvchilar xato qilishdan qo‘rqishadi, chunki ular xato qilganliklarini boshqalar tomonidan qoralashni yoki kamsitishni o‘ylashadi. Bu qo‘rquv, ularni yangicha fikrlar ishlab chiqishdan yoki yangi qarorlar qabul qilishdan tiyib turadi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalashdan ko‘ra, to‘g'ri javobni kutgan holda o‘qituvchining fikriga moslashishga harakat qilishadi. Shunday qilib, xatoliklardan qo‘rqish, o‘quvchilarning ijodkorlik va mustaqil fikrlash salohiyatini pasaytiradi.

O‘ziga bo‘lgan ishonchsizlik

O‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchning yetishmasligi, ularni o‘z fikrlarini ifodalashdan va mustaqil fikrlashdan tiyadi. Bu holatda o‘quvchilar o‘z qarashlariga, fikrlariga yoki yechimlariga ishonmasliklari mumkin. O‘zini qadrlashning pastligi va o‘z fikrlarini noto‘g'ri deb hisoblash, o‘quvchilarni o‘z fikrlarini bildirishdan to‘xtatadi. Mustaqil fikrlashda o‘quvchining o‘zini erkin his qilishi va o‘z fikriga ishonishi zarur. Aks holda, ular faqat boshqalar fikriga moslashishga intilishadi.

Tashqi bosimlar va ijtimoiy kutishlar

Ijtimoiy bosim, o‘quvchilarni mavjud norma va qabul qilingan fikrlarni takrorlashga undaydi. O‘quvchilar, ayniqsa, do‘stlari yoki o‘qituvchilari tomonidan kutilayotgan fikrlarni bildirishga moyil bo‘lishadi. Bu, o‘z navbatida, mustaqil fikrlashni cheklaydi. O‘quvchilar tashqi bosimdan qo‘rqib, boshqalar tomonidan qabul qilinadigan fikrlarni takrorlashga harakat qilishadi, shuningdek, yangi va o‘ziga xos fikrlarni ilgari surishdan o‘zlarini cheklashadi. O‘qituvchilar va atrof-

muhitdagi odamlarning kutishlari va fikrlariga to‘liq moslashish, o‘quvchilarni yangi fikrlarni shakllantirishdan tiyadi.

Savol berishdan qo‘rqish

Mustaqil fikrlash jarayonida savol berish juda muhim. O‘quvchilar savol berishga qo‘rqishlari mumkin, chunki ular noto‘g'ri savol berishlari yoki boshqalar tomonidan ahamiyatsiz deb hisoblanishi mumkinligidan xavotir olishadi. Savol berish, yangi bilimlarni o‘rganish va fikrlarni shakllantirish uchun muhim vositadir, lekin agar o‘quvchi savol so‘rashdan qo‘rqsa, u mustaqil fikrlash imkoniyatidan foydalana olmaydi.

Stress va bezovtalik

O‘quvchilarning yuqori darajadagi stress yoki bezovtalik holati, ular fikrlash va qaror qabul qilish jarayonini qiyinlashtirishi mumkin. Stress o‘quvchilarni o‘ylash va mustaqil fikrlashdan chalg'itadi, shuningdek, ularning e'tiborini ta'lim jarayonidan cheklaydi. Ko‘pincha, stress holatidagi o‘quvchilar o‘zlarini xavf ostida deb bilishadi va natijada faqat o‘qituvchining ko‘rsatmalariga qarab harakat qilishadi, o‘z fikrlarini erkin ifodalashga esa qiynalishadi.

Ixtiyoriy qarorlar qabul qilishdagi qiyinchilik

Mustaqil fikrlash o‘quvchilardan qarorlar qabul qilishni talab qiladi, lekin ba'zida o‘quvchilar qaror qabul qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bunga sabab, ba'zan ular juda ko‘p imkoniyatlarni yoki qarama-qarshi g'oyalarni ko‘rib chiqishdan charchashadi. Bu holatda o‘quvchi mustaqil fikrlarini shakllantirishda boshqalar tomonidan ko‘rsatilgan yo‘nalishlarga moslashishga moyil bo‘ladi.

O‘qituvchining metodik yondashuvi

O‘qituvchilarning metodik yondashuvi va dars berish usullari ham o‘quvchilarning mustaqil fikrlashiga ta'sir qiladi. Agar o‘qituvchi darsda faqatgina bir yo‘nalishda ishlasa, o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalashdan saqlanishlari mumkin. Yuzaga keladigan psixologik to‘siqlarni bartaraf etish uchun o‘qituvchilar o‘quvchilarga savollar berish, ularga fikrlarini erkin ifodalash imkonini yaratish va o‘z fikrlarini mustahkamlashga yordam berishlari kerak.

O‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda psixologik to‘siqlarni bartaraf etish zarur. Bu jarayon, nafaqat o‘qituvchining pedagogik metodlari, balki o‘quvchilarning ichki psixologik holatlari, ijtimoiy va tashqi omillarni ham hisobga olishni talab qiladi. Mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirish, xatolardan qo‘rqmaslikka undash va stressni kamaytirishga yordam berish kerak. O‘qituvchilar o‘quvchilarni erkin va yaratgan fikrlar bilan o‘rtoqlashishga rag'batlantirib, mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o‘ynashlari mumkin. O‘quvchilarning mustaqil

fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillarni tushunish, ularni aniqlash va bartaraf etish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O‘quvchilarga qo‘rquvsiz va stressdan holi muhitda o‘z fikrlarini ifodalash imkoniyatini yaratish, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash va tanqidiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini oshirishga olib keladi.

Xulosa:

O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillar ko‘plab faktorlarga bog'liq bo‘lib, ular o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga va ta'lim jarayonida o‘zlarini ifodalash qobiliyatiga salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin. Xatoliklardan qo‘rqish, o‘ziga bo‘lgan ishonchsizlik, tashqi ijtimoiy bosim, stress va bezovtalik, shuningdek, noto‘g'ri o‘qish va o‘rganish usullari kabi omillar o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini cheklaydi.

O‘quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda bu psixologik to‘siqlarni bartaraf etish juda muhimdir, chunki mustaqil fikrlash, o‘quvchilarning nafaqat ta'limdagi muvaffaqiyatini, balki ularning kelajakdagi hayotda qarorlar qabul qilish va ijtimoiy masalalarda ishtirok etish qobiliyatini ham shakllantiradi. Bunday fikrlash salohiyatining rivojlanishi nafaqat individual foyda, balki jamiyatning rivojlanishi uchun ham muhimdir.

Takliflar:

1. **Xatoliklarni qabul qilish va o‘rganish jarayonining bir qismi sifatida taqdim etish:** O‘quvchilarga xatoliklardan qo‘rqmaslikni o‘rgatish zarur. O‘qituvchilar, xatolarni o‘rganishning ajralmas qismi sifatida tushuntirib, ularni yuksak ko‘nikmalarni rivojlantirishda qimmatli tajriba sifatida ko‘rsatishlari kerak. Shuningdek, o‘quvchilarga xatoliklarni tahlil qilish va ular orqali o‘rgatish jarayonini ilgari surish imkoniyatlarini yaratish kerak.
2. **O‘ziga ishonchni oshirish va motivatsiyani qo‘llab-quvvatlash:** O‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni rivojlantirish uchun, ularning yutuqlarini tan olish va ijobiy natijalarga erishganida rag'batlantirish muhimdir. Shuningdek, o‘quvchilarga o‘z qarorlarini qabul qilishda yordam berish va mustaqil fikrlashga undash orqali ularning ichki motivatsiyasini oshirish zarur.

3. **Tashqi ijtimoiy bosim va ijtimoiy kutishlarga qarshi kurash:** O‘qituvchilar va ta'lim muassasalari o‘quvchilarda tashqi bosimni kamaytirish uchun, ularni o‘z fikrlarini erkin ifodalashga undashlari kerak. Bu jarayonda o‘qituvchilar ijtimoiy kutishlarni kamaytiradigan ochiq va qo‘llab-quvvatlovchi muhitni yaratishlari zarur. O‘quvchilar o‘z fikrlarini ifodalashga erkin bo‘lishi uchun ijtimoiy qabul qilish va baholashni qayta ko‘rib chiqish muhimdir.

4. **Stress va bezovtalikni kamaytirish:** O‘quvchilarda stressni kamaytirish va ularni xotirjam va ijobiy ruhda tutish uchun, o‘qituvchilar stress boshqarish usullarini o‘rgatishlari va darslarni xavfsiz, qo‘llab-quvvatlovchi muhitda tashkil etishlari kerak. Meditatsiya, nafas olish texnikalari yoki qisqa dam olishlar kabi usullar o‘quvchilarni tinchlantirishi va ularning fikrlarini aniqroq va mustaqilroq bo‘lishiga yordam berishi mumkin.

5. **Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va savol berishga rag'batlantirish:** O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undashda, ularni tanqidiy fikrlashga o‘rgatish muhimdir. O‘qituvchilar o‘quvchilarni faqat mavjud ma'lumotlarni o‘zlashtirishdan ko‘ra, ular haqida savollar berishga, tahlil qilishga va yangicha fikrlar yaratishga rag'batlantirishlari zarur. Bu orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalashni o‘rganadilar va yanada mustaqil fikrlash qobiliyatiga ega bo‘ladilar.

6. **Pedagogik yondashuvni qayta ko‘rib chiqish:** O‘qituvchilar darsni interaktiv va o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydigan shaklda olib borishlari kerak. Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda, an'anaviy o‘qitish metodlaridan farqli o‘laroq, muammolarni hal qilishga, guruhlarda ishlashga va o‘z fikrlarini o‘rtoqlashishga imkon beradigan metodlardan foydalanish kerak. Bu o‘quvchilarga o‘z qarorlarini qabul qilishda mustaqil bo‘lishga yordam beradi.

O‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda psixologik to‘siqlarga e'tibor qaratish va ularni bartaraf etish, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O‘qituvchilar va ta'lim muassasalari o‘quvchilarni erkin fikrlashga undash va ularni o‘z fikrlarini ifodalashga rag'batlantirish orqali, ularning intellektual salohiyatini to‘liq rivojlantirishlari mumkin. Bu esa nafaqat o‘quvchilarning shaxsiy yutuqlarini, balki butun jamiyatning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M. Mirzaev. "O‘zbekiston ta'lim tizimida ijodiy fikrlashni rivojlantirish".
2. T. Qodirov, R. Sobirov. "Psixologiya: Ta'lim va rivojlantirish".
3. F. Xamrakulova. "O‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi muloqot".
4. N. Rahmatova. "Ta'lim psixologiyasi".

Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirish mazmuni, shakl va usullari.

Jizzax davlat pedagogika universeteti
Ravshanova Gulnoza Asqar qizi
O‘qituvchi

Annotatsiya: Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalari zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu maqolada kreativ salohiyatni rivojlantirishning mazmuni, shakl va usullari tahlil qilinadi. O‘quv jarayonida innovatsion metodlar, interaktiv usullar va amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘qituvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini oshirish mumkinligi ko‘rsatib beriladi. Shuningdek, pedagogik muhitda ijodiy fikrlashni rag'batlantirish uchun zarur shart-sharoitlar va resurslar taqdim etiladi. Maqola bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarlik jarayonida kreativ salohiyatni rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: kreativlik, guruh ishlari, muammoga asoslangan o‘qitish, interfaol mashg'ulotlar, o‘z-o‘zini baholash, tanqidiy fikrlash, ko‘p nazariyalar, yaratilish jarayoni, muvaffaqiyatli o‘qituvchi obrazlari.

Annotation: Strategies for developing the creative potential of future teachers are an integral part of the modern education system. This article analyzes the content, forms, and methods of developing creative potential. It demonstrates how the use of innovative methods, interactive approaches, and practical exercises can enhance the creativity of teachers in the educational process. Moreover, the article presents the necessary conditions and resources for stimulating creative thinking in the pedagogical environment. The article includes recommendations aimed at developing the creative potential of future teachers in the process of their professional training.

Keywords: creativity, group work, problem-based teaching, interactive activities, self-assessment, critical thinking, multiple theories, creative process, successful teacher images.

Аннотация: Стратегии развития творческого потенциала будущих педагогов являются неотъемлемой частью современной системы образования. В статье анализируются содержание, формы и методы развития творческого потенциала. Показано, как использование инновационных методов, интерактивных подходов и практических занятий может повысить креативность преподавателей в учебном процессе. Также представлены

необходимые условия и ресурсы для стимулирования творческого мышления в педагогической среде. Статья включает рекомендации, направленные на развитие творческого потенциала будущих педагогов в процессе их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: креативность, групповая работа, проблемное обучение, интерактивные занятия, самооценка, критическое мышление, множественные теории, творческий процесс, успешные образы преподавателей.

Kirish: Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish, ta'lim jarayonining eng muhim jihatlaridan biridir. Kreativlik, shaxsning yangi g'oyalarni ishlab chiqish, muammolarni hal qilishda innovativ yondashuvlar qo‘llash va o‘z fikrlarini erkin ifoda etish qobiliyatidir. O‘qituvchilar, nafaqat bilim beruvchi sifatida, balki talabalarning kreativ salohiyatini ochish va rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydilar. Ularning kreativ qobiliyatlari nafaqat o‘zlari uchun, balki kelajakda ta'lim jarayonida ishtirok etadigan talabalar uchun ham zarur.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalari turli shakl va usullarda amalga oshirilishi mumkin. Bunga interaktiv darslar, guruh ishlari, loyiha asosidagi faoliyatlar va boshqa aktiv usullar kiradi. Ushbu strategiyalar orqali bo‘lajak o‘qituvchilar o‘z bilimlarini kengaytirish bilan birga, talabalarning fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi va ularni innovatsion yondoshuvlarga rag'batlantiradi.

Ta'lim jarayonida kreativlikni rivojlantirish uchun darslarda turli xil metodlarni qo‘llash zarur. Masalan, rol o‘yinlari, brainstorming sessiyalari va muammolarni hal qilish bo‘yicha jamoaviy ishlar kabi usullar orqali talabalar ijodkorlik ko‘nikmalarini oshiradilar. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘qituvchilar talabalarning diqqatini jalb qilish va ularni yanada faol ishtirok etishga unday oladilar.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish nafaqat akademik muvaffaqiyatga erishishni ta'minlaydi, balki shaxsiy hayotda ham ijobiy natijalarga olib keladi. Shu sababli, bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirish ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida e'tiborga olinishi lozim. Bu esa kelajak avlodlarni yanada ijodkor va innovator qilib tarbiyalashga xizmat qiladi.

Asosiy qism: Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalari ta'lim jarayonida o‘qituvchining innovatsion fikrlashini mustahkamlash, talabalarning ijodkorlik ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan muhim yo‘nalishlardir. Ushbu strategiyalarni amalga oshirishda turli mazmun, shakl va usullar qo‘llaniladi.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish mazmuni, birinchi navbatda, o‘qituvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan. Bu erda quyidagi asosiy jihatlar ko‘zda tutiladi:

1. Ijodiy faoliyat: O‘qituvchilar uchun ijodiy vazifalar va loyihalar ishlab chiqish.

2. Muammolarni hal etish: O‘qituvchilarni muammolarni kreativ usulda hal qilishga o‘rgatish.

3. Interaktiv metodlar: O‘quv jarayonida interaktiv metodlarni qo‘llash orqali ijodkorlikni oshirish.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish shakllari turlicha bo‘lishi mumkin:

1. Seminarlar va treninglar: O‘qituvchilar uchun maxsus seminarlar tashkil etish, ularni ijodiy fikrlashga o‘rgatish.

2. Gruppaviy ishlar: O‘qituvchilarni guruhga bo‘lib, birgalikda kreativ vazifalarni bajarishga jalb qilish.

3. Onlayn platformalar: Zamonaviy texnologiyalar yordamida onlayn kurslar va resurslar orqali ta'lim berish.

Kreativ salohiyatni rivojlantirishda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

1. Brainstorming (miya hujumlari): O‘qituvchilarga yangi g'oyalar ishlab chiqishda yordam beradigan usul.

2. Rol o‘yinlari: Kichik sahnalarda rol o‘yinlari orqali talabalarning ijodkorligini rivojlantirish.

3. Case-study (holat tahlili): Amaliy misollar orqali muammolarni hal etishga yo‘naltirilgan tahlil usuli.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirish ta'lim tizimining samaradorligini oshiradi hamda kelajak avlodning ijodkorligini yuksaltiradi. Bu esa ta'lim jarayonida yangiliklarga ochiq fikrli mutaxassislarning yetishtirilishi uchun muhim omil hisoblanadi

Mavzuning dolzarbligi: Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirish mavzusi zamonaviy ta'lim tizimida juda dolzarbdir. Ushbu mavzu quyidagi asosiy jihatlari bilan dolzarbligini ko‘rsatadi:

1. Innovatsion ta'limning o‘sishi: Hozirgi kunda ta'lim sohasida innovatsion yondashuvlar va metodologiyalar keng tarqalmoqda. Bo‘lajak o‘qituvchilarni kreativ fikrlashga yo‘naltirish, ularning pedagogik faoliyatida yangiliklarni joriy etish imkonini beradi.

2. Kreativlik va muammolarni hal qilish: O‘qituvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish, ularga murakkab vaziyatlarda tez va samarali qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi. Bu esa o‘quvchilarga ham muammolarni hal qilishda yordam beradi.

3. O‘zgaruvchan jamiyatga moslashish: Zamonaviy jamiyatda tezkor o‘zgarishlar, yangi texnologiyalar va globalizatsiya jarayonlari mavjud. Ta'lim tizimi ushbu o‘zgarishlarga javob berishi uchun kreativ fikrlovchi mutaxassislar yetishtirishi zarur.

4. O‘quvchilarni motivatsiya qilish: Kreativ metodlar orqali bo‘lajak o‘qituvchilar o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, ularni faol ishtirok etishga undash imkoniga ega bo‘lishadi. Bu esa ta’lim jarayonining sifatini oshiradi.

5. Ko‘p madaniyatli muhitda ishlash qobiliyati: O‘qituvchilar turli madaniyatlar bilan ishlashda, shuningdek, o‘zaro hamkorlik va bilim almashinuvi jarayonida kreativ yondashuvlardan foydalanishlari mumkin.

6. Pedagogik uslublarni diversifikatsiya qilish: Kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalari orqali bo‘lajak o‘qituvchilar turli pedagogik uslublarni qo‘llab-quvvatlash imkoniga ega bo‘lishadi, bu esa darslarni yanada qiziqarli va samara beruvchi qiladi.

Shu sababli, bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalarining mazmuni, shakli va usullari ta'lim sifatini oshirish, shuningdek, yangi avlodni dunyoqarashi keng insonlarni yetishtirish uchun zarurdir.

Muhokama: Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish, zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Kreativlik, o‘qituvchining nafaqat bilim beruvchi, balki innovatsion fikrlovchi va muammolarni yechuvchi shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi. Ushbu muhokamada kreativ salohiyatni rivojlantirishning mazmuni, shakl va usullari haqida fikr yuritamiz.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish - bu bo‘lajak o‘qituvchilarga innovatsion g'oyalar ishlab chiqish, yangi metod va texnologiyalarni qo‘llash, shuningdek, o‘z-o‘zini ifoda etish qobiliyatini oshirishga qaratilgan jarayondir. Ushbu jarayon quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

1. Innovatsion fikrlash: O‘qituvchilar yaratish va yangilik kiritishga tayyor bo‘lishlari kerak.

2. Muammoni hal qilish: O‘qituvchilar turli xil muammolarni tahlil qilish va ijodiy yechimlar taklif qilish qobiliyatiga ega bo‘lishlari zarur.

3. O‘z-o‘zini ifoda etish: O‘qituvchilar o‘z g'oyalarini aniq va ravon tarzda ifoda eta olishlari lozim.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish uchun bir necha shakl va faoliyat turlari mavjud:

1. Guruh ishlari: Talabalarni jamoa sifatida ishlashga undovchi faoliyatlar orqali ijodiy fikrlashni rag'batlantirish.

2. Seminarlarda qatnashish: O‘qituvchilar uchun maxsus seminarlar o‘tkazish orqali yangi g'oyalar bilan tanishtirish.

3. Ijodiy loyihalar: Talabalarga ijodiy loyihalarda ishtirok etishga imkon berib, ularning ijtimoiy masalalarni hal qilishdagi faol ishtirokini rag'batlantirish.

Kreativ salohiyatni rivojlantirishda qo‘llaniladigan ba'zi usullar quyidagilar:

1. Brainstorming (G'oya yig'ilishi): O‘quvchilar birgalikda turli fikrlarni aytib berishadi va yangi g'oyalarni ishlab chiqadilar.

2. Rol o‘yinlari: O‘quvchilarga real hayotdagi vaziyatlarda harakat qilish imkonini beruvchi usul orqali ijodkorlik ko‘nikmalarini oshirish.

3. Kreativ yozuv mashqlari: Yozma ijodkorlik mashqlari orqali talabalarning tasavvufini kengaytirish.

4. Tadqiqot ishlari: Mavzularga oid tadqiqotlar olib borilishi talabalarni mustaqil fikrlashga undaydi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirish ta’lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu jarayon talabalarning nafaqat akademik muvaffaqiyatlarini oshiradi, balki ularning shaxs sifatida kamol topishini ham ta'minlaydi. Shuning uchun pedagogik faoliyatda kreativlikka e'tibor qaratish juda muhimdir. Bu esa jamiyatimizda innovatsion fikrli, yengil muammolar yechuvchi yosh avlodning shakllanishiga olib keladi.

Xulosa va Takliflar: Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalari, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu strategiyalarni amalga oshirish uchun quyidagi mazmun, shakl va usullarni ko‘rib chiqish mumkin:

1. Kreativ fikrlash: O‘qituvchilarni kreativ fikrlash jarayonlariga yo‘naltirish, yangi g'oyalar ishlab chiqarish va muammolarni innovatsion yechimlar bilan hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish.

2. Interaktiv ta'lim: O‘qituvchilarni interaktiv metodlar orqali o‘qitishni tashkil etishga tayyorlash, bu esa o‘quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi.

3. Hamkorlik va jamoaviy ishlash: O‘qituvchilar o‘zaro hamkorlikda ishlashga undaladi, bu esa ijodiy g'oyalarni almashish imkoniyatini yaratadi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalari ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi hamda ularning

pedagogik faoliyatida innovatsion yondoshuvlarni qo‘llash imkonini beradi. Bu esa nafaqat o‘z-o‘zini rivojlantirish, balki kelajak avlodning ijodiy potentsialini ochishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1.G'ulomov, A. "Ta'lim jarayonida kreativlikni rivojlantirish", Tashkent,
2.Saidov, N. "Innovatsion ta'lim texnologiyalari",
3.Rasulova, D. "O‘zbekistonda maktab ta'limida kreativ yondashuvlar",
4. Murodova,L. "Kreativ fikrlash va uning ta'limga ta'siri",
5.Samarqandova, A. "Pedagogik texnologiyalar: Kreativ yondashuvlar",

THEORETICAL AND PRACTICAL DIMENSIONS OF PERSONAL INCOME TAXATION

Bobomurodova Manzura Panjiyevna
Independent Researcher at Tashkent State University of Economics

The taxation of personal income remains a pivotal element of fiscal policy worldwide, directly influencing a country's socio-economic progress. Variations in the principles of personal income taxation are shaped by differing economic frameworks, legislative norms, and cultural traditions. Key components such as taxation of diverse income sources, progressive tax systems, tax reliefs, and the core values of equity and transparency form the backbone of effective tax regimes.

In an era marked by globalization and rising calls for equitable income distribution, personal income taxation has assumed heightened importance. This trend is particularly pronounced in Uzbekistan, where comprehensive reforms aim to enhance tax system transparency, curb informal economic activities, and improve the business climate.

Understanding the principles of personal income taxation is vital for several reasons. Firstly, optimizing tax collection efficiency and achieving fair tax burden distribution underscore the need for focused studies. Secondly, evolving economic dynamics such as digitalization and new employment trends demand a responsive and adaptable tax system.

In Uzbekistan, personal income taxation takes on a unique significance due to the country's ongoing economic transformations. A well-structured personal income tax system not only boosts state budget revenues but also drives economic growth, alleviates poverty, and fosters social stability.

Personal income tax systems across countries share several foundational principles:

1. **Comprehensive Income Taxation**: Taxation of all income sources—whether wages, investment returns, or capital gains—ensures a broad tax base and equitable revenue generation.
2. **Progressive Taxation**: Higher income brackets face steeper tax rates, reducing income disparities and promoting social justice.
3. **Deductions and Tax Reliefs**: Allowing specific deductions (e.g., for education or healthcare expenses) reduces the taxable base and supports vulnerable groups.

4. **Taxation Reciprocity**: Individuals pay taxes in their country of residence or citizenship, regardless of income origin.
5. **Equity in Taxation**: A fair system reflects taxpayers' economic circumstances, distributing tax burdens proportionately.
6. **Transparency and Simplicity**: Clear, accessible tax laws promote compliance and reduce misunderstandings.
7. **Efficiency and Economic Incentives**: Tax policies must support economic activities, encouraging investments and entrepreneurship.
8. **Flexibility and Adaptability**: Responsive tax systems can accommodate economic shifts, such as inflation or technological disruptions.

Uzbekistan's tax framework reflects these universal principles while incorporating region-specific reforms:

- **Transparency and Accessibility**: Simplified compliance mechanisms, such as online platforms, empower taxpayers and broaden the tax base.
- **Economic Growth Stimulation**: Targeted tax benefits attract foreign investment and boost small and medium enterprises (SMEs).
- **Progressive Taxation**: Steeper tax rates for high-income groups mitigate income inequality.

Despite progress, Uzbekistan's tax system presents opportunities for further enhancement:

1. **Expanding Progressive Tax Rates**: Introducing additional brackets for high earners can increase revenue and reduce disparities.
2. **Streamlining Tax Benefits**: Simplifying procedures for claiming deductions can stimulate investments in priority sectors like education and innovation.
3. **Enhancing Digital Tax Services**: Fully digitalized tax payment systems, including mobile apps, can reduce compliance costs.
4. **Monitoring Tax Impacts**: Regularly assessing the effects of tax policies on diverse demographics ensures responsiveness to economic realities.
5. **Establishing Tax Research Institutions**: Dedicated centers for fiscal studies can adapt global best practices to local conditions.
6. **Strengthening Advisory Services**: Comprehensive support programs can enhance taxpayer awareness and compliance.

Uzbekistan's commitment to refining its personal income taxation system aligns with global trends of equity, efficiency, and transparency. By addressing structural challenges and integrating advanced solutions, the country can establish a robust, inclusive, and growth-oriented fiscal framework. These efforts not only bolster economic stability but also contribute to broader societal development goals.

References

1. Tax Code of the Republic of Uzbekistan. – Tashkent: "Adolat" Publishing House, 2023.
2. OECD. Tax Policy Reforms 2023: OECD and Selected Partner Economies. – Paris: OECD Publishing, 2023.
3. World Bank. Taxation in Developing Countries: Principles and Practices. – Washington: World Bank, 2023.
4. IMF. Revenue Mobilization for Resilient Economies. – Washington: IMF Publications, 2023.
5. Musgrave R.A., Musgrave P.B. Public Finance in Theory and Practice. – McGraw-Hill, 2020.

O‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish

Urganch davlat universiteti Xodimlar bo‘limi muhandisi
Masharipova Farog‘at Matrasulovna
Masharipovaursu@gmail.com

Annotatsiya: O‘smirlar davri inson hayotidagi muhim bosqichlardan biri bo‘lib, aynan shu davrda shaxsiyat shakllanadi va ijtimoiy-mafkuraviy qarashlar rivojlanadi. Mafkuraviy immunitet, ya'ni shaxsning tashqi mafkuralar va ideologiyalarga qarshi turish qobiliyati, o‘smirlik davrida shakllanadi va uning shaxsiyatining mustahkamligi uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotda o‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishning asosiy tamoyillari, metodlari va usullari tahlil qilinadi. Mafkuraviy immunitetni rivojlantirish, o‘smirlarni sog'lom va tanqidiy fikrlashga o‘rgatish, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. O‘smirlarning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatga moslashish jarayonida mafkuraviy immunitetning o‘rni katta bo‘lib, bu, o‘z navbatida, ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy faoliyatlariga ta'sir qiladi.

Kalit so‘zlar: O‘smirlar, Mafkuraviy immunitet, Shaxsiyat rivojlanishi, Ideologik qarshilik, Tanqidiy fikrlash, Ijtimoiy qadriyatlar, Psixologik himoya, O‘zlikni anglash, Oila va jamiyat, Mafkuraviy ta'sir.

Annotatsiya: Подростковый возраст является важным этапом в жизни человека, в этот период формируется личность и развиваются социально-идеологические взгляды. Идеологическая иммунитет, то есть способность личности противостоять внешним идеологиям и философиям, формируется в подростковом возрасте и играет значительную роль в укреплении личности. В данном исследовании анализируются основные принципы, методы и способы формирования идеологического иммунитета у подростков. Развитие идеологического иммунитета способствует обучению подростков критическому мышлению, укреплению социальных и моральных ценностей. Идеологический иммунитет играет важную роль в процессе личностного роста подростков и их адаптации в обществе, что, в свою очередь, оказывает влияние на их будущую личностную и социальную деятельность.

Ключевые слова: Подростки, Идеологический иммунитет, Развитие личности, Идеологическое сопротивление, Критическое мышление, Социальные ценности, Психологическая защита, Осознание себя, Семья и общество, Идеологическое воздействие.

Annotation: The adolescent period is a crucial stage in a person's life, during which personality is formed and socio-ideological views develop. Ideological immunity, i.e., the ability of an individual to resist external ideologies and philosophies, is formed during adolescence and plays a significant role in strengthening personality. This study analyzes the main principles, methods, and approaches to shaping ideological immunity in adolescents. Developing ideological immunity helps teach adolescents critical thinking, strengthens social and moral values. Ideological immunity plays an important role in the process of personal growth and social adaptation of adolescents, which, in turn, influences their future personal and social activities.

Keywords: Adolescents, Ideological immunity, Personality development, Ideological resistance, Critical thinking, Social values, Psychological defense, Self-awareness, Family and society, Ideological influence.

Kirish: O‘smirlik davri — shaxsiyatning shakllanishi, dunyoqarashning rivojlanishi, va ijtimoiy rolning aniq belgilanadigan davri hisoblanadi. Bu davrda o‘smirlar ko‘plab tashqi ta'sirlarga duch keladilar, jumladan, ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy va mafkuraviy ta'sirlar. Shu bois, o‘smirlar orasida mafkuraviy immunitetni shakllantirish zarurati tug'iladi. Mafkuraviy immunitet, o‘smirning tashqi mafkuraviy va ideologik ta'sirlarga qarshi kurashish va o‘z shaxsiy qadr-qimmatlari hamda dunyoqarashiga sodiq qolish qobiliyati sifatida tushuniladi.

Mafkuraviy immunitetni shakllantirish o‘smirlarni kuchli va mustahkam shaxsiyatga aylantirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki, bu davrda o‘smirlar turli g'oyalar, ijtimoiy va siyosiy oqimlar bilan tanishadilar va ba'zida ularga nisbatan aniq pozitsiya tanlash zarurati yuzaga keladi. O‘smirlar o‘zlarini ko‘pincha guruhlarga bo‘linishda, madaniy va mafkuraviy ta'sirlarga duch kelishadi, bu esa ularning shaxsiy qarorlarida muhim rol o‘ynaydi.

Mafkuraviy immunitetni shakllantirish, shuningdek, o‘smirlarni tanqidiy fikrlashga, o‘zligiga hurmat va jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy qadriyatlarni anglashga o‘rgatishda yordam beradi. O‘smirlarning psixologik himoyasi sifatida mafkuraviy immunitet, ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va turli mafkuraviy bosimlarga qarshi turish imkoniyatini yaratadi. Buning uchun o‘smirlarni mustahkam axloqiy qadriyatlar, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari va madaniy-mafkuraviy ta'sirlarga nisbatan ongli qarashni rivojlantirish zarur.

Ushbu tadqiqotda o‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishning nazariy asoslari, uning shakllanishi uchun zarur bo‘lgan omillar va metodologik yondashuvlar ko‘rib chiqiladi. Bunda, o‘smirlarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy adaptatsiya jarayonlari, oila va jamiyatdagi roliga alohida e'tibor qaratiladi.

Shuningdek, o‘smirlarni mafkuraviy immunitetni rivojlantirishga yo‘naltiruvchi metodlar va amaliy takliflar keltiriladi.

Asosiy qism: Mafkuraviy immunitetning mohiyati va uning shakllanishi

Mafkuraviy immunitet — bu shaxsning tashqi mafkura va ideologiyalarga qarshi turish qobiliyatidir. Bu immunitetning shakllanishi o‘smirning shaxsiyatining mustahkamligi va uning jamiyatda o‘z o‘rnini topishida muhim ahamiyatga ega. O‘smirlar davri — shaxsiyatning shakllanishi va dunyoqarashning rivojlanishi uchun juda muhim davr bo‘lib, aynan shu paytda ularning ijtimoiy qarashlari, ma'naviy qadriyatlari va ma'lumotlarga bo‘lgan munosabatlari aniqlanadi. Mafkuraviy immunitetni shakllantirish, o‘smirlarni bo‘linib ketgan g'oyalar, ijtimoiy fikrlar va madaniy oqimlarga qarshi turishga tayyorlashni o‘z ichiga oladi.

Mafkuraviy immunitetni shakllantirishning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- **Keng bilim va ongli qarash**: O‘smirlar o‘z dunyoqarashini shakllantirishda keng bilimlarga ega bo‘lishlari zarur. Ular ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy jarayonlarni tushunib, o‘z pozitsiyalarini shakllantiradilar. Shuningdek, o‘smirlar tanqidiy fikrlashni o‘rganishlari kerak. Bu o‘smirning turli mafkuraviy ta'sirlarga qarshi turish qobiliyatini mustahkamlaydi.
- **Shaxsiy axloqiy qadriyatlar**: O‘smirlar o‘z shaxsiy axloqiy qadriyatlarini shakllantirishga muhtoj. Bu qadriyatlar o‘z-o‘zini anglash, boshqalarga hurmat, adolat, haqiqat va mustaqillik kabi tushunchalarni o‘z ichiga oladi. Mafkuraviy immunitet bu qadriyatlarni mustahkamlash orqali shakllanadi.
- **Ijtimoiy va madaniy integratsiya**: O‘smirlar o‘zlarini jamiyatning bir qismi sifatida his qilishlari va ijtimoiy-guruhiy faoliyatlarga jalb qilinishi kerak. Bu jarayonlar o‘smirning ijtimoiy va ma'naviy jihatdan mustahkam bo‘lishini ta'minlaydi. Shuningdek, o‘zligini anglash va boshqa odamlarning fikriga hurmat bilan qarash ijtimoiy integratsiya jarayonini yengillashtiradi.

Mafkuraviy immunitetni shakllantirishda oila va jamiyat roli

O‘smirlarning mafkuraviy immunitetini shakllantirishda oila va jamiyatning muhim roli bor. Oila, ayniqsa, o‘smirlar uchun birinchi psixologik va mafkuraviy himoya mexanizmi bo‘lib xizmat qiladi. Ota-onalar o‘z farzandlariga mustahkam axloqiy qadriyatlarni o‘rgatish, ularga to‘g'ri qarashlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Oiladagi muloqot, o‘zaro hurmat va erkin fikr almashish o‘smirning o‘zligini anglashiga yordam beradi va tashqi mafkura ta'siriga qarshi immunitetni rivojlantiradi.

Jamiyat ham o‘smirlarning mafkuraviy immunitetini shakllantirishda katta ta'sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlar, maktablar, jamoat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari o‘smirlar uchun turli mafkuralar va g'oyalarni taqdim etadi. Shuning uchun, jamiyatda o‘smirlar uchun to‘g'ri va sog'lom g'oyalar, axloqiy va madaniy qadriyatlarni targ'ib qilish muhimdir. Maktablar, o‘z navbatida, o‘smirlarni tanqidiy fikrlashga o‘rgatish, ularga ijtimoiy mas'uliyatni anglatish va ularni turli mafkuralarga nisbatan ongli qarashni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish metodlari

Mafkuraviy immunitetni shakllantirishda bir qancha metodlar mavjud. Ular o‘smirlarning shaxsiyatini mustahkamlash, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy adaptatsiyasini yaxshilashga yordam beradi.

- **Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish**: O‘smirlarni har bir g'oya yoki mafkura haqida tanqidiy fikr yuritishga o‘rgatish zarur. Bu jarayon, ularni turli mafkuralarga qarshi tura olishga va o‘z pozitsiyalarini shakllantirishga yordam beradi.
- **Psixologik maslahatlar va treninglar**: Maktablar va jamoat tashkilotlari tomonidan o‘smirlar uchun psixologik maslahatlar, stressni boshqarish va hissiy barqarorlikni oshirishga qaratilgan treninglar o‘tkazish foydalidir. Bu metodlar o‘smirlarni stressga qarshi turishga va o‘zligini anglashga yordam beradi.
- **Ochiq muloqot va diskussiyalar**: O‘smirlar o‘rtasida turli mavzularda ochiq muloqotlar va diskussiyalar tashkil qilish, ularning mafkuraviy qarashlarini kengaytirishga yordam beradi. Ochiq fikr almashish o‘smirlarni boshqa nuqtai nazarlarni tushunishga va turli g'oyalar bilan tanishishga undaydi.
- **Aksiyalar va madaniy tadbirlar**: O‘smirlarni turli madaniy tadbirlarda ishtirok etishga, ularning tarixiy va madaniy merosini anglashga undash ham mafkuraviy immunitetni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Bunday tadbirlar o‘smirlarni ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni anglashga va o‘z shaxsiy qadr-qimmatlarini topishga yordam beradi.

Mafkuraviy immunitetni shakllantirishning ahamiyati

O‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish, ularning shaxsiyatining mustahkamlanishiga, ijtimoiy moslashuviga va kelajakda muvaffaqiyatli jamiyat azolariga aylanishiga yordam beradi. Shaxsiy qarorlar qabul qilishda, jamiyatdagi o‘rnini belgilashda va ijtimoiy tenglikni ta'minlashda mafkuraviy immunitet muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, bu immunitet o‘smirlarning ruhiy salomatligini

saqlashga, stressga qarshi turishga va salbiy mafkuralardan himoya qilishga yordam beradi.

O‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish, ularni ijtimoiy va psixologik jihatdan tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. O‘smirlarning mustahkam shaxsiy qarashlarini rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni o‘rgatish va jamiyatdagi ijtimoiy qadriyatlarni anglash orqali ularning mafkuraviy immunitetini shakllantirish mumkin. Bunda, oila, maktab va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlari muhim rol o‘ynaydi.

O‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish mavzuning dolzarbligi

O‘smirlik davri insonning eng muhim rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsiyat shakllanadi, dunyoqarash va axloqiy qadriyatlar rivojlanadi, shuningdek, ijtimoiy va mafkuraviy ta'sirlarga qarshi turish qobiliyati mustahkamlanadi. Aynan shu davrda o‘smirlar o‘zlarini jamiyatdagi o‘rnini topish jarayonida turli mafkuralar, g'oyalar va ideologiyalarga duch keladilar. Shu nuqtai nazardan, o‘smirlar orasida mafkuraviy immunitetni shakllantirish muhim dolzarb masalalardan biri sifatida qaraladi.

Mafkuraviy immunitet, shaxsning tashqi mafkura va ideologik ta'sirlarga qarshi turish qobiliyatidir. O‘smirlar, o‘zlarini aniqlash va mustahkamlash uchun, turli mafkuraviy ta'sirlarga duch keladilar va bu ta'sirlar ularning fikrlarini, qarorlarini va shaxsiy qadr-qimmatlarini shakllantiradi. Shuning uchun, o‘smirlarning mafkuraviy immunitetini rivojlantirish, ularni ko‘plab mafkuralar orasida tanqidiy fikr yurita olishga, o‘z pozitsiyalarini aniqlashga, hamda har xil ideologik bosimlarga qarshi turishga yordam beradi.

Zamonaviy jamiyatda, globalizatsiya, texnologik taraqqiyot va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi tufayli o‘smirlar tobora ko‘proq va tezroq turli ideologik va mafkuraviy ta'sirlarga duch kelmoqda. Shu sababli, ularning mafkuraviy immunitetini shakllantirish jamiyatdagi ijtimoiy muhitni yaxshilash, o‘smirlarning salomatligini qo‘llab-quvvatlash va ularni psixologik jihatdan mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi. O‘smirlar orasida mafkuraviy immunitetni rivojlantirish, shuningdek, ularning salbiy ta'sirlardan himoya qilish, ruhiy barqarorlikni ta'minlash va mustaqil, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Shu sababli, o‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish mavzusi aynan hozirgi kunda dolzarb bo‘lib, bu masalani o‘rganish o‘smirlarning kelajakdagi

shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy integratsiyasi va jamiyatga moslashish jarayonida muhim ahamiyatga ega. O‘smirlarning shaxsiyatini shakllantirishda, ularning axloqiy qadriyatlarini rivojlantirishda va turli mafkuralarga nisbatan tanqidiy yondashuvni o‘rgatishda mafkuraviy immunitetni shakllantirish muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

O'smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish mavzusi ijtimoiy, ma'naviy va axloqiy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu masalada turli faylasuflar o'z qarashlarini bildirishgan. Ularning fikrlari shaxsiyatning shakllanishi, axloqiy va ijtimoiy integratsiya, tanqidiy fikrlash va mafkura ta'sirlariga qarshi turish jarayonlarida katta ahamiyatga ega.

1. Immanuil Kant (1724–1804) – Tanqidiy fikrlash va axloqiy tanlov

Kantning falsafasiga ko'ra, insonlar o'z tanlovlari va qarorlari orqali shaxsiyatini shakllantiradi. U "aqlning erkinligi" va "axloqiy mas'uliyat" kontseptsiyalarini rivojlantirib, har bir insonning o'z fikrini erkin ifoda etish va tanqidiy yondashuvga ega bo'lishi kerakligini ta'kidlagan. Mafkuraviy immunitetni shakllantirish jarayonida o'smirlarning tanqidiy fikrlashga o'rgatilishi kerak, chunki ular o'z hayotlariga ta'sir qiladigan g'oya va mafkuralarga nisbatan mustaqil qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'lishlari lozim. Kantning fikriga ko'ra, bu jarayon shaxsiyatning mustahkamlanishiga, axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatni anglashga yordam beradi.

2. Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) – O'zlikni anglash va ijtimoiy ta'sir

Rousseau o'zining "Ijtimoiy shartnoma" asarida jamiyatdagi ijtimoiy shartlar va insonning o'zligi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi. U o'smirlarning o'zligini anglash, o'z shaxsiyatini mustahkamlash va ijtimoiy shartlar bilan uyg'unlashishini muhim deb hisoblaydi. Rousseau o'rgatganidek, o'smirlar mustahkam va ijtimoiy qabul qilingan qadriyatlar asosida shaxsiyatni shakllantirishlari zarur. Shuning uchun, mafkuraviy immunitetni shakllantirish jarayonida o'smirlar jamiyatdagi adolat va tenglikni anglashlari va tashqi mafkuralarga nisbatan mustahkam, tanqidiy yondashuvni rivojlantirishlari kerak.

3. Karl Marks (1818–1883) – Ideologik ta'sirlar va sinfiy qarama-qarshiliklar

Marks, o'zining tarixiy materializm nazariyasiga asoslanib, mafkura va ideologiyaning ijtimoiy sinflar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar orqali shakllanishini ta'kidlagan. Unga ko'ra, odamlarning fikrlari va g'oyalari ularning ijtimoiy va iqtisodiy shart-sharoitlari bilan bog'liq bo'lib, bu ta'sirlar ayniqsa o'smirlar uchun kuchli bo'lishi mumkin. Marksning fikriga ko'ra, mafkuraviy immunitetni shakllantirishda o'smirlarni o'zlarining ijtimoiy sharoitlari, iqtisodiy holatlari va

ijtimoiy tenglik masalalariga tanqidiy yondashuvni o'rgatish muhimdir. Bu o'smirlarning mafkura va ideologik ta'sirlarga qarshi turishga yordam beradi.

4. John Dewey (1859–1952) – Ta'lim va demokratiya

Amerikalik faylasuf John Dewey ta'lim jarayonining ijtimoiy va psixologik ahamiyatini ta'kidlagan. U ta'limni faqat ma'lumot berish emas, balki shaxsni ijtimoiy hayotga tayyorlash va unga tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini berish deb hisoblagan. Dewey, ayniqsa, o'smirlarni faol va erkin fikrlovchi shaxslar sifatida tarbiyalashni maqsad qilgan. Uning fikriga ko'ra, ta'lim jarayonida o'smirlarni turli mafkuralar bilan tanishtirish, ularni tanqidiy fikrlashga o'rgatish va shaxsiy qarorlar qabul qilishda erkinlikni ta'minlash zarur. Bu mafkuraviy immunitetni rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. Friedrich Nietzsche (1844–1900) – Shaxsiyat va ma'naviy mustaqillik

Nietzsche shaxsiyatning mustahkamligi va ma'naviy erkinlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratgan. U o'zining "O'zlikni engish" falsafasida insonning o'z taqdirini boshqarish va tashqi ta'sirlarga qarshi mustahkam bo'lishini ta'kidlaydi. Nietzsche nazariyasiga ko'ra, o'smirlar o'z shaxsiyatlarini mustahkamlashda o'z qarashlari va qadriyatlarini erkin tanlashlari kerak. Mafkuraviy immunitetni shakllantirish jarayonida, ularning o'zlikni anglash, mustahkam axloqiy qadriyatlarni o'rganish va jamiyatdagi o'z o'rnini anglashlari muhimdir.

O'smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish masalasi ko'plab faylasuflarning fikrlariga asoslanadi. Ularning yondashuvlari o'smirlarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va tanqidiy fikrlashning ahamiyatini ta'kidlaydi. Kantning axloqiy mas'uliyat, Rousseauning o'zlikni anglash, Marksning ideologik ta'sirlarga qarshi kurashish, Deweyning ta'lim va demokratiya haqidagi g'oyalari hamda Nietzschening ma'naviy erkinlikni rivojlantirish haqidagi fikrlari o'smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishning turli jihatlarini tushunishga yordam beradi. Bu yondashuvlar, o'smirlarning mustahkam shaxsiyatga ega bo'lishi, ularning mafkura va ideologiyalarga qarshi turish qobiliyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa:

O'smirlar davri — shaxsiyatning shakllanishi, dunyoqarashning rivojlanishi va ijtimoiy moslashish jarayonlarining boshlanishi hisoblanadi. Aynan shu davrda o'smirlar turli mafkuraviy va ideologik ta'sirlarga duch keladilar, bu esa ularning fikrlash, qarorlar qabul qilish va shaxsiyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Mafkuraviy immunitet, ya'ni tashqi mafkura va ideologiyalarga qarshi turish qobiliyati, o'smirlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

Mafkuraviy immunitetni shakllantirish o'smirlarni mustahkam axloqiy qadriyatlar, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyatni anglashga o'rgatadi. Bu jarayon, o'smirlarning salbiy mafkuraviy ta'sirlarga qarshi turish qobiliyatini mustahkamlash va ularning shaxsiy barqarorligini ta'minlashga yordam beradi. O'smirlar o'zlikni anglash va o'z qarashlarini mustahkamlash jarayonida, ularning psixologik va ijtimoiy sog'lig'ini saqlash uchun mafkuraviy immunitetning shakllanishi juda muhimdir.

Jamiyatda mafkuraviy immunitetni shakllantirishga qaratilgan tashabbuslar o'smirlarning ruhiy salomatligini, ijtimoiy moslashuvini va ma'naviy o'sishini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Buning uchun o'smirlar uchun to'g'ri psixologik, ijtimoiy va ma'naviy sharoitlar yaratish zarur. Oila, maktab va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali o'smirlarning mafkuraviy immuniteti mustahkamlanadi va ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatlari uchun mustahkam poydevor yaratiladi.

Takliflar:

1. **Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish dasturlari:** Maktablar va o'quv yurtlarida o'smirlar uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlar tashkil etilishi lozim. Bu dasturlar o'smirlarni har bir mafkura yoki ideologiyani chuqur tahlil qilish, mustaqil fikr yuritish va shaxsiy qarorlar qabul qilishga o'rgatadi.
2. **Psixologik treninglar va seminarlar:** O'smirlar uchun psixologik barqarorlikni ta'minlash, stressni boshqarish va salbiy ta'sirlarga qarshi turish bo'yicha treninglar o'tkazish zarur. Bu treninglar ularni ruhiy jihatdan tayyorlash va o'zligini anglashga yordam beradi.
3. **Oila va maktabning hamkorligi:** Oila va maktab o'rtasida samarali hamkorlikni tashkil etish, o'smirlarning shaxsiy rivojlanishiga va mafkuraviy immunitetining shakllanishiga yordam beradi. Ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida doimiy aloqalar va maslahatlar o'smirlarning axloqiy qadriyatlarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.
4. **Madaniy va ijtimoiy tadbirlar:** O'smirlarni madaniy va ijtimoiy tadbirlarda ishtirok etishga undash, ularning ijtimoiy qadriyatlarni anglashiga yordam beradi. Madaniy tadbirlar va seminarlar o'smirlarni o'ziga xos g'oyalar va mafkuralar bilan tanishtiradi va ularni ijtimoiy mas'uliyatni anglashga o'rgatadi.
5. **Ommaviy axborot vositalarida sog'lom mafkura targ'iboti:** Ommaviy axborot vositalarida o'smirlar uchun ijobiy, sog'lom va madaniy mafkuralarni targ'ib qilish zarur. Bu orqali o'smirlar to'g'ri g'oyalar va qadriyatlarni qabul

qiladilar va salbiy mafkura va ideologiyalardan himoyalanishga qodir bo'ladilar.

6. **Insonparvarlik va axloqiy qadriyatlar ta'limi:** O'smirlarni insonparvarlik, adolat, tenglik, hurmat kabi axloqiy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularni mafkuraviy ta'sirlarga qarshi turishga tayyorlaydi. Shaxsiyatning bu asoslari ularning qarorlarida adolatli va ongli yondashuvni rivojlantiradi.

O'smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish masalasi, o'smirlarning kelajakdagi ijtimoiy, ruhiy va ma'naviy rivojlanishining asosiy elementlaridan biridir. Bunda barcha ijtimoiy institutlar — oila, maktab, jamoat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari birgalikda faoliyat olib borishlari zarur. Bu yondashuv, o'smirlarning mafkuraviy immunitetini kuchaytirish va ularni mustahkam shaxsiyatga aylantirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh. Abdullayev. (2009). Psixologiya asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi O‘qituvchilar va murabbiylar tayyorlash instituti nashriyoti.
2. M. Omonov. (2010). O'smirlar psixologiyasi va ijtimoiy integratsiyasi. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
3. T. Jalilov. (2012). Mafkuraviy ta'sir va shaxsiyatni shakllantirish. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
4. M. Rasulova. (2015). O'smirlarning psixologik himoyasi va ma'naviy salomatligi. Toshkent: Akademnashr.
5. A. Yusupov. (2013). O'zbekiston jamiyatidagi mafkuraviy immunitet va uning ijtimoiy ta'siri. Toshkent: Ijtimoiy fanlar akademiyasi nashriyoti.
6. R. Ergashev. (2017). O'smirlarni mafkuralar ta'siridan himoya qilishda ta'limning roli. Toshkent: Ta'lim va ilm-fan nashriyoti.
7. X. Xayitov. (2011). Axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar: o'smirlar uchun qo'llanma. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.

IMPORTANT ASPECTS OF THE PREPARATION OF A REFERENCE IN THE INFORMATION AND ANALYSIS ACTIVITIES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES.

SAIDOV JASURBEK SATIMBAEVICH
Independent researcher of the Academy of the Ministry of internal affairs

Annotation: the article outlines the peculiarities of information and analysis activities carried out in the internal affairs bodies and important aspects of systematic thinking and systematic analysis in the functioning of the information and analysis system in it, and describes important aspects of the preparation of a reference in the information and analytical process, relying on practice experiments.

Keywords: Information, System, Analysis, decision, Information, analytical material, Process, Analyst.

Today, further improvement of the ahborot-analytical product preparation process is an urgent issue, which requires first of all the development of effective methods and methods of working with information, as well as teaching the audience the stages of the process of preparing an information and analytical document, especially the choice of an actual topic, effective work with large volumes of data, methods of

To what extent the correct Organization of this work is determined by the preservation of a strategic approach to information and analytical activity in general.

To get an idea of the main questions that arise on the chosen topic, it is necessary to start studying it from general work, and then look for new materials that deepen and clarify our knowledge on the issues to be studied.

As the next sub-stage of acquaintance with the problem, it is possible to indicate the study of special sources of information. On the example of the process of working with media materials, this will be as follows.

When checking the suitability of a periodical for quality, it is enough to check a number of published articles in a certain period of time (for example, weekly) by dividing them into pages. This allows you to identify a segment in the media market that can meet your information demand.

Another of the main aspects in the study of the problem is the presence in the analysis of the possibility of achieving a source of information that also

highlights the phenomena, processes and aspects of the development of events that occur in the face of this problem from the most point of view. Pinhona information is extremely relevant in foreign policy, where it is necessary to study the plans and tasks of one country in relation to another. Because in addition to the fact that information is recorded in this direction, it is also common to be unrecorded.

It is the harmonization of information in closed and open sources that will become the basis for ensuring qualitative illumination (analysis)of the subject of research.

In this regard, V.Plett agrees at this stage that "probable possibilities, the marginal possibility of each source; the need to determine to what extent the information contained in it contradicts or confirms each other; the more sources, the more serious the investigation can be carried out; when many sources are used, the more information can have a broad and leaner basis, as well as a decrease in

The main stages of document preparation:

Preliminary stage. Information and analytical activities include, first of all, monitoring the development of phenomena, identifying trends and other similar everyday activities. It is during this phase that an information base is formed regarding the direction that interests us (so far, the word is not going on a specific topic, but about the direction).

In the process of the initial stage, special attention should be paid to the following.

1. The researcher must clearly determine for himself the direction in which he wants to analyze. This stage is closely related to the process of "topic selection", about which we will dwell in more detail later. At the initial stage, the process of "topic selection" is carried out in a broader sense, that is, in this case, Current Directions are determined, in which a number of continuous research is carried out.

2. Organization of data collection, which refers to the chosen direction. It is necessary to constantly familiarize yourself with the press and analytical materials, collect information and study the situation, facts, as well as specific retrospective issues that will help to further understand one or another problem, acquiring basic knowledge of the field. It is necessary to look for answers to the questions posed forward.

At the initial stage, try to make as many "lists of sources" as possible and constantly replenish them. "Source list" can be in the form of a computer file or a cartoon. Most importantly, the resources on this list should be monitored daily.

3. Writing down thoughts. Usually, an analyst who wants to study this or that problem or write an analytical reference needs to read additional literature.

Thoughts that arise during the analysis process should definitely be recorded. As you know, good ideas come mainly in the process of reading, because reading is a process of thinking. It is only thoughts that arise through exposure from the text read that can form the basis of the document to be written. Therefore, it is advisable to always have a pen and a notebook under hand in the reading jar. Writing down the sentences you need during the reading process, drawing at the bottom or marking the edge - is called interactive reading.

It is worth noting that it is not necessary to record large volumes of texts from the source, it is better to read the text once again and briefly express thoughts.

Therefore, young analysts are advised to choose urgent problems that they themselves know well when writing a document for the first time and have sufficient knowledge in exactly that area.

REFERENCES:

1. Муминов Ф.С. Основы системного анализа. – Т.: Олий мактаб, 2003.

2. Беляев А.А. и др. Альбом схем по социологии и политологии. – М.: Щит-М, 2001.

3. Боришполец К.П., Методы политических исследований. «Аспект Пресс» - Москва, 2005 г. Стр. 95-113.

4. Силич В.А., Силич М.П., “Системный анализ и исследование операций”; http://www.hs.uz/e_library/silich_sys_analysis/index.htm

5. Симонов К.В. Политический анализ: Учебное пособие. – М.: Логос, 2002. http://www.hs.uz/e_library/siminov_polit_analis/index.htm

6. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ: Учебное пособие для ВУЗ. – М.: Высшая школа, 1989

7. Системный анализ и принятие решений. Словарь-справочник: Учебное пособие для вузов/под ред. В.Н.Волковой, В.Н.Козлова. – М.: Высшая школа, 2004. – 616 с.

OUTLINE

VOLUME-02, ISSUE-01

1.	**OLMA YETISHTIRISHDA TOMCHILAB SUG‘ORISH TEXNOLOGIYASINING SAMARADORLIGI** **Qodirov Abdurauf Xasanovich**	**5-8**
2.	**FAVQULODDA VAZIYATLAR XODIMLARIGA PSIXOLOGIK YORDAM KO‘RSATISH MEXANIZMLARI** **Oblokulova Firuza Kudratullayevna,**	**9-10**
3.	**BOSHLANG’ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI MEDIA TA’LIM VOSITALARI ASOSIDA O‘QITISH METODIKASI** **Qulmuminov O‘rolboy Safar o‘g’li** **Suyundikova Muslima Akbar qizi**	**11-16**
4.	**TIJORAT BANKLARINI RESURS BAZASINI OSHIRISH ORQALI ULARNI TO’LOV QOBILIYATINI OSHIRISH IMKONIYATLARI** **Baxromqulova Sarvinoz Ahror Qizi**	**17-21**
5.	**ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ТРУДНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ** **Панферова И.В** **Матмуратова Ш.У**	**22-28**
6.	**Zahriddin Muhammad Bobur orzu-armonlari ifodasi Bobur mirzo asarlari talqini xususida** **Meyliyeva Saodat Ismatovna.**	**29-32**
7.	**MOTIVATSIYA VA UNING SPORTCHILAR FAOLIYATIDAGI O‘RNIAbdullayev Faxriddin** **Kamoladdin o‘g‘li**	**33-35**
8.	**Mahalliy budjet daromadlarini kengaytirishda raqamli transformatsion sharoitning zarurligi va ahamiyati** **Zikirov Samandar Usmonovich**	**36-45**
9.	**Iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning o‘ziga xos xususiyatlari** **Allamova Oyshajon G‘afurjon qizi**	**46-51**
10.	**Features of Measles Progression in Adults at the Modern Stage** **Rakhmatullaeva Sh.B., Okhunjonova K.X.**	**52-53**
11.	**CONTENT AND METHODOLOGICAL MODEL OF IMPLEMENTING AN INTEGRATED CREATIVE APPROACH**	**54-56**

	Mamajonov Khoshimjon Abdumalikovich	
12.	IN VITRODA DONAKSIZ ANORNI KO‘PAYTIRISH TEXNALOGIYASI Yusupova Vasila To`xtaniyozovna	57-60
13.	TIBBIY YORDAM KO‘RSATISHNING O‘ZIGA XOS YANGI TIZIMI Abduraxmanova Zamira Amirillayeva	61-64
14.	O‘ZBEKISTON VA BIRLASHGAN MILLATLAR TASHKILOTI HAMKORLIGI TARIXIGA BIR NAZAR Allaberganov Ollabergan Arslanbekovich	65-68
15.	Biologiya darslarini tahlil qilishning pedagogik va ilmiy asoslari. E.K.Egamov Z.A.Ibragimova O.X.Madyorova	69-75
16.	THE METHOD OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN ELEMENTARY SCHOOL MOTHER TONGUE CLASSES THROUGH INTERACTIVE METHODS Quldosheva Ug‘iloy	76-79
17.	O‘yin texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi ahamiyatini tushuntirish Ahmedova Sevaraxon Hamdambek qizi	80-84
18.	MILLIY HUNARMANDCHILIKNI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI VA ISLOHOTLAR Egamberdiyeva Nafosat	85-87
19.	BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA MUSTAQIL IJODIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI Muxammadiyeva Dinora Tursunpo’latovna	88-91
20.	SKOLIOZ O‘QUVCHILARNI SOG‘LOMLASHTIRISH MASHG‘ULOTLARIDA IPPOTERAPIYANING O‘RNI Ibodullayev Daston Rashidovich	92-98
21.	Инновационные пути укрепления экономического участия Узбекистана в Центральной Азии Ширин Фатхуллаевна Аббосхужаева	99-103
22.	PANCREATIC PATHOLOGIES: UNDERSTANDING THE INTERPLAY BETWEEN CHRONIC DISEASES AND METABOLIC DYSFUNCTION A.A.Umerov, N.Q.Niyozov	104-107

23.	**Институционализация тюркских организаций: история создания, механизмы сотрудничества и перспективы интеграции** **Фарагат Тагаева**	**108-114**
24.	**QANDLI DIABET BILAN OG'RIGAN BEMORLARDA TISHLARNI UZGANDAN KEYIN MAHALLIY ASORATLARNI OLDINI OLISHNI TAKOMILLASHTIRISH** **Muratova Saodat Kadirovna** **Urunova Dilrabo Khujamuradovna**	**115-116**
25.	**ABDURAHMON JOMIY TALQINIDA HARF TURKUMINING O'ZIGA XOS JIHATLARI ("FAVOIDU-Z-ZIYOIYA" ASARI MISOLIDA)** **Axror Abduraxmonov**	**117-119**
26.	**PERSONALLY-ORIENTED EDUCATION OF STUDENTS BY MEANS OF COMPREHENSIVE INTERACTION OF ARTS** **Mukhamedova Regina Sukhrobovna**	**120-124**
27.	**ОСОБЕННОСТИ КОГНИТИВНЫХ И ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ У ПАЦИЕНТОВ С ПЕРВИЧНЫМ ГИПОТИРЕОЗОМ НА РАННИХ ЭТАПАХ ЗАБОЛЕВАНИЯ** **Шерматова Н.А., Саидходжаева С.Н.**	**125-126**
28.	**HISTORY OF THE LANGUAGE DEVELOPMENT STAGES OF THE UZBEK LANGUAGE** **Raupova Parvina** **To'rayeva Umida**	**127-129**
29.	**Orzu,armonlari ifodasi yoxud Bobur mirzo izidan (Shoh va shoir Z.M.Bobur tavalludining 542 yilligiga bag'ishlanadi.)** **Meyliyeva Saodat Ismatovna.**	**130-133**
30.	**BO'SH VAQT HODISASINING IJTIMOIY MAZMUNI VA QIYMATI.** **Rustamov Farrux Rustam o'g'li**	**134-140**
31.	**BIR TOMONLAMA CHAYNASH VA PSIXOEMOTSIONAL ZO'RIQISHNING TISH-JAG' TIZIMIGA TA'SIRI** **Axtamova Irodaxon Akbarovna**	**141-147**
32.	**CYTOKINE LEVELS IN HIV-INFECTED CHILDREN WITH VIRAL DIARRHEA**	**148**

	Sh.Z. Otajanov	
33.	IMMUNOLOGICAL CHANGES IN HIV-INFECTED CHILDREN WITH VIRAL DIARRHEA Khudaykulova G.K., Muminova M.T., Sh.Z. Otajanov	149-150
34.	WISDOM IN “BYGONE DAYS”: A LINGVOCULTURAL ANALYSIS OF ABDULLA QADIRI’S WORK Kuchkorova Dilnozakhon Shukhratbekovna	151-157
35.	"ADHERENCE TO ANTIRETROVIRAL THERAPY IN HIV-POSITIVE CHILDREN AND ADOLESCENTS: CHALLENGES AND STRATEGIES FOR IMPROVEMENT" Laziz N. Tuychiev., Gulnara K. Khudaykulova., Khumoyun Mirzo A.Sadikov.	158-159
36.	Zoologiya darslarini o`qitishda keys-stadi ta`lim texnologiyasidan foydalanish K.R.Yo’ldashev G.K.Isakova M.O.Atayeva	160-164
37.	Zoologiya darslarida “Suyakli baliqlar sinfi” bobi mavzularni o`qitishda Nilufar guli metodidan foydalanish K.R.Yo’ldashev S.B.Otabayeva M.O.Ro`zmetov	165-168
38.	OIV bilan zararlangan bemorlarda patogen ichak infeksiyalarining tarqalishi va antibiotiklarga sezuvchanlik omillari Saidova B.S	169-170
39.	JAMIYAT TARAQQIYOTIDA ICHKI ISHLAR HODIMLARINING MAS’ULIYATI Ramazonov Jasur Elmurodovich	171-175
40.	The Importance of Export Development for National Economic Growth Kholmuminov Ziyadulla Amirovich	176-178
41.	XALQARO ATROF-MUHIT HUQUQI BO‘YICHA TAHLIL Miraxmedova Fazilat Xokim qizi	179-180
42.	BOSHLANG‘ICH SINFLARDA SO‘ZNING MORFEMIK TARKIBINI O‘RGANISH METODIKASI Bamulloyeva Shodiyona	181-185
43.	O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga to‘sqinlik qiluvchi psixologik omillar Tursunova Dilbar Zafarovna	186-193

	O‘roqov Sulaymon Turgunboy o‘g’li	
44.	**Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ salohiyatni rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirish mazmuni, shakl va usullari.** **Ravshanova Gulnoza Asqar qizi**	**194-199**
45.	**THEORETICAL AND PRACTICAL DIMENSIONS OF PERSONAL INCOME TAXATION** **Bobomurodova Manzura Panjiyevna**	**200-202**
46.	**O‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish Urganch davlat universiteti Xodimlar bo‘limi muhandisi** **Masharipova Farog‘at Matrasulovna**	**203-211**
47.	**IMPORTANT ASPECTS OF THE PREPARATION OF A REFERENCE IN THE INFORMATION AND ANALYSIS ACTIVITIES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES.** **SAIDOV JASURBEK SATIMBAEVICH**	**212-214**
48.	**MUNDARIJA**	**215-219**